

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE İŞLETMECİLİK ANABİLİM
DALI**

Doktora Tezi

**ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ VE İHRACAT
PERFORMANSI İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ
ÜZERİNE BİR ANALİZ**

İpek KURT

Zonguldak 2023

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE İŞLETMECİLİK ANABİLİM
DALI

Doktora Tezi

ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ VE İHRACAT
PERFORMANSI İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ
ÜZERİNE BİR ANALİZ

Hazırlayan
İpek KURT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Feride ÖZTÜRK

Zonguldak 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Doktora Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

İpek KURT

19/09/2023

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Anabilim Dalında 176382207001 numaralı İpek KURT'un hazırladığı “**Uluslararası Rekabet Gücü ve İhracat Performansı İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Analiz**” başlıklı DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 29/08/2023 Salı günü saat 13:00’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Prof. Dr. Feride ÖZTÜRK
(Tez Danışmanı)
Üye

Doç. Dr. Aykut ŞARKGÜNEŞİ
Üye

Doç. Dr. Ümit BAŞARAN
Üye

Doç. Dr. Orhan ŞİMŞEK
Üye

Doç. Dr. Cem KARTAL
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2023

Doç. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Uluslararası Rekabet Gücü ve İhracat Performansı İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Analiz
Tez Yazarı	: İpek KURT
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Feride ÖZTÜRK
Türü, Yılı	: Doktora, 2023
Sayfa Adedi	: 168

İhracat ekonomik büyüme sürecinde özellikle gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Ülkeler ekonomik açıdan büyüme sağlayabilmek için ihracat performansı üzerinde etkisi olan faktörleri belirlemeye ve geliştirmeye ihtiyaç duymaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ülkelere rekabet üstünlüğü sağlayan rekabetçi avantajlar ve faktörler değişmekte ve gelişmektedir. Bu durum ülkeleri ihracat performansına katkı sağlayan küresel rekabet faktörlerini tespit etmeye ve geliştirmeye yöneltmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı küresel rekabetçilik endeksi ve alt endeksleri (temel gereklilikler endeksi, etkinliği artırıcılar endeksi, yenilik ve gelişmişlik endeksi) ile ihracat performansı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada OECD ülkeleri için 2006-2019 dönemi yıllık verileri kullanılarak Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi ile heterojen panel veri analiz yapılmıştır. Analiz bulgularına göre, panel genelinde küresel rekabetçilik endeksi ve alt endeksleri ile ihracat performansı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Alt endekslerden etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki olumlu etkisinin diğer endekslere göre daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, OECD ülkelerinin öncelikle temel gereklilikler alanındaki iyileştirilmeleri sağlayarak, mal ve emek piyasalarının etkinliğini artıracak politikalar uygulayarak, finans piyasalarını geliştirerek, yüksek eğitim ve öğretimi destekleyerek, AR-GE harcamalarını artırarak, pazar paylarını büyütürken ihracat performanslarını yükseltebilecekleri öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Rekabetçilik Endeksi, İhracat Performansı, Heterojen Panel Veri Analizi

ABSTRACT

Institution	: ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of International Trade and Business
Thesis Title	: The Relationship Between Global Competitiveness and Export Performance: An Analysis on OECD Countries
Thesis Author	: İpek KURT
Thesis Adviser	: Prof. Dr. Feride ÖZTÜRK
Type, Year	: Phd. Thesis, 2023
Number of Pages	: 168

Export is important in the economic growth process, especially for developing countries. Countries need to identify and develop the factors that have an impact on export performance to achieve economic growth. With globalization, competitive advantages and factors that provide competitive advantage to countries are changing and developing. This situation leads countries to identify and develop global competitive factors that contribute to export performance. In this context, the aim of this study is to examine the relationship between the global competitiveness index and its sub-indices (basic requirements index, efficiency enhancers index, innovation and sophistication index) and export performance. In this study, heterogeneous panel data analysis was performed with the Augmented Mean Group Estimator, using the annual data for the 2006-2019 period for OECD countries. According to the analysis findings, it has been determined that there is a significant and positive relationship between the global competitiveness index and its sub-indices and export performance throughout the panel. It has been determined that positive effect of the efficiency enhancers index, one of the sub-indices, on export performance is stronger than other indices. According to the results of the analysis, it is predicted that OECD countries can increase their export performance by first ensuring improvements in the field of basic requirements, implementing policies that will increase the efficiency of goods and labor markets, developing financial markets, supporting higher education and training, increasing R&D expenditures, and expanding their market shares.

Keywords: Global Competitiveness Index, Export Performance, Heterogeneous Panel Data Analysis.

ÖN SÖZ

Rekabet gücü ekonomi alanında başarının ve performansın göstergesi olarak ele alınmakta, büyüme, kalkınma ve refah konusunda önemli rol oynamaktadır. Bir ekonomide üretilen mal veya hizmetlerin dış talebi karşılayabilmesi, öngörülen satış hacmine ulaşabilmesi ülke gelirine katkı sağlamakta ve refahı olumlu yönde etkilemektedir. Ülkelerin rekabet gücünün bir sonucu olarak ihracat performansı, bir ülkenin bütünleşen piyasa ortamına ve küreselleşme sürecine entegre olma konusunda önemli bir göstergedir.

Klasik dış ticaret teorilerinden modern rekabet modellerine kadar oluşturulmuş yaklaşımlar uluslararası ticarete rekabet üstünlüğü sağlayan faktörlere değinmektedir. Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan küresel rekabetçilik endeksi 12 bileşeniyle bu faktörleri içermektedir. Dolayısıyla bu endeks, teori ve yaklaşımlara dayanan faktörleri referans alan kapsamlı bir endekstir. Bu bağlamda çalışmada uluslararası rekabet gücü ve ihracat performansı arasındaki ilişki, küresel rekabetçilik endeksi aracılığıyla incelenmektedir.

Bu çalışma ile ihracat performansı üzerinde etkisi olan rekabet gücü faktörlerinin tespiti, ülkelerin, yöneticilerin ve yatırımcıların gelişim gösterebilecekleri alanlara ilişkin bilgi sağlaması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda ihracat performansını artırmak isteyen politika yapıcılara da hangi alanlarda uluslararası rekabet gücünü artırarak bu amaca ulaşabilecekleri yönünde politika önermelerinde bulunmak amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi sürecinde bana her zaman yol gösteren ve desteğini sunan danışman hocam Prof. Dr. Feride ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme komitemde yer alan ve değerli önerileriyle araştırmanın şekillenmesine katkı sunan Doç. Dr. Ümit BAŞARAN ve Doç. Dr. Aykut ŞARKGÜNEŞİ hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca savunma jürimde önerileriyle katkı sağlayan ve beni destekleyen değerli hocalarım Doç. Dr. Orhan ŞİMŞEK ve Doç. Dr. Cem KARTAL hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Lisans ve lisansüstü öğrenimim boyunca akademik açıdan gelişmeme katkı sunan, her zaman yanımda olan ve beni destekleyen bütün hocalarıma sonsuz teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince yaşadığım zorlu ve kaygılı zamanlarımda en yakınımıdaki kişiler olarak sıkıntılara ortak olan, beni her zaman motive eden ve bana destek veren arkadaşlarıma ve son olarak beni yetiştirip bu günlere gelmemi sağlayan anneme, babama ve beni destekleyen kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ	1
1. REKABET VE ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ	4
1.1. Rekabet ve Rekabet Gücü Kavramı	4
1.1.1. Firma Düzeyinde Rekabet Gücü	5
1.1.2. Endüstri Düzeyinde Rekabet Gücü	6
1.1.3. Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Rekabet Gücü.....	7
1.2. Uluslararası Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler.....	9
1.2.1. İşgücü ve Maliyet	9
1.2.2. Döviz Kuru	10
1.2.3. Finansal Piyasa	11
1.2.4. Teknoloji ve Yenilik.....	11
1.2.5. Kurumsal Yapı.....	12
1.2.6. Tasarruf ve Yatırım	13
1.3. Uluslararası Rekabet Gücünün Ölçümü.....	14
1.3.1. Küresel Rekabetçilik Endeksi.....	14
1.3.2. Dünya Rekabetçilik Yıllığı.....	20
2. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜNÜ AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR	23
2.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri	23
2.1.1. Adam Smith- Mutlak Üstünlükler Teorisi.....	24
2.1.2. David Ricardo- Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi	26
2.1.3. Heckscher Ohlin- Faktör Donatımı Teorisi	29
2.2. Geçiş Teorileri.....	32
2.2.1. Nitelikli İşgücü Teorisi.....	32
2.2.2. Teknoloji Açığı Teorisi	33

2.2.3. Ürün Dönemleri Teorisi	36
2.2.4. Tercihlerde Benzerlik Teorisi.....	38
2.2.5. Ölçek Ekonomileri Teorisi	40
2.2.6. Monopolcü Rekabet Teorisi	42
2.3. Yeni Dış Ticaret Teorisi.....	43
2.4. Modern Rekabet Gücü Kuramları.....	46
2.4.1. Michael Porter - Elmas Modeli	46
2.4.1.1. Faktör Koşulları	48
2.4.1.2. Talep Koşulları	50
2.4.1.3. İlgili ve Destekleyici Endüstriler	52
2.4.1.4. Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet	54
2.4.1.5. Şans.....	55
2.4.1.6. Devlet.....	56
2.4.2. Cho ve Moon - Dokuz Faktör Modeli	57
2.4.2.1. Fiziksel Faktörler	58
2.4.2.2. İnsan Faktörü	60
2.4.2.3. Dışsal Faktörler.....	61
3. İHRACAT PERFORMANSI VE ULUSLARARASI REKABET.....	62
3.1. İhracat Performansı	62
3.2. İhracat Performansını Belirleyen Faktörler.....	63
3.3. İhracat Performansının Ölçülmesi.....	70
3.3.1. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi	71
3.3.2. Karşılaştırmalı İhracat Performans Endeksi	72
3.3.3. İhracatta Uzmanlaşma Endeksi	72
3.3.4. İhracat Pazar Payı Oranı	73
3.3.5. İhracat Benzerlik Endeksi.....	73
3.3.6. Endüstri İçi Ticaret Endeksi	73
3.3.7. Ticari Performans Ölçütü	74
3.3.8. Ticari Yoğunlaşma Endeksi	74
3.4. İhracat Performansı ve Uluslararası Rekabet İlişkisi	75
3.5. İhracat Performansı ve Uluslararası Rekabet İlişkisi Üzerine Literatür Taraması.....	76

4. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ VE İHRACAT PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE AMPİRİK ANALİZ	85
4.1. Teorik Altyapı	85
4.2. Araştırmanın Modeli	90
4.3. Araştırmanın Veri Seti ve Kapsamı	92
4.4. Araştırmanın Yöntemi.....	97
4.4.1. Homojenlik Testi - Delta Test	97
4.4.2. Yatay Kesit Bağımlılık Testi - CD Test	99
4.4.3. Heterojen Panel Veri Modeli - Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (Augmented Mean Grup Estimator - AMG)	100
4.5. Araştırmanın Bulguları.....	101
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	129
EKLER.....	144
Ek 1: Küresel Rekabetçilik Endeksi Detaylı Yapısı	144
Ek 2: Değişkenlere Ait Ülke Grafikleri	148
ÖZ GEÇMİŞ.....	167

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Bir Günde Üretililecek Miktarlar	25
Tablo 2.2: Birim Başına Emek Miktarı	26
Tablo 2.3: Faktör Donatımı Teorisinin Test Edilmesi	31
Tablo 3.1: Literatür Taraması	77
Tablo 4.1: Değişkenler ve Ölçülmesi	92
Tablo 4.2: Tanımlayıcı İstatistikler	102
Tablo 4.3: Delta ve Delta Hac Test Sonuçları - Model 1	103
Tablo 4.4: CD Test Sonuçları - Model 1	103
Tablo 4.5: AMG Model Sonuçları - Model 1	104
Tablo 4.6: Birimlere Ait AMG Model Sonuçları - Model 1	104
Tablo 4.7: Delta ve Delta Hac Test Sonuçları - Model 2	108
Tablo 4.8: CD Test Sonuçları - Model 2	108
Tablo 4.9: AMG Model Sonuçları - Model 2	109
Tablo 4.10: Birimlere Ait AMG Model Sonuçları - Model 2	109
Tablo 4.11: Delta ve Delta Hac Test Sonuçları - Model 3	113
Tablo 4.12: CD Test Sonuçları - Model 3	113
Tablo 4.13: AMG Model Sonuçları - Model 3	114
Tablo 4.14: Birimlere Ait AMG Model Sonuçları - Model 3	114
Tablo 4.15: Delta ve Delta Hac Test Sonuçları - Model 4	119
Tablo 4.16: CD Test Sonuçları - Model 4	119
Tablo 4.17: AMG Model Sonuçları - Model 4	120
Tablo 4.18: Birimlere Ait AMG Model Sonuçları - Model 4	120

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Küresel Rekabetçilik Endeksine Göre Rekabetçiliğin Alt Endeksleri ..15	
Şekil 1.2: Dünya Rekabetçilik Yıllığına Göre Rekabetçilik Bileşenleri21	
Şekil 2.1: Ürün Dönemleri.....37	
Şekil 2.2: Elmas Modeli.....47	
Şekil 2.3: Dokuz Faktör Modeli58	
Şekil 3.1: Zou ve Stan Modeli64	
Şekil 3.2: Çavuşgil ve Zou Modeli65	
Şekil 3.3: Leonidou, Katseikeas ve Samiee Modeli65	
Şekil 4.1: Araştırmanın Modeli91	

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 4.1: OECD Ülkeleri Toplam İhracat ve İthalat (% Δ).....	93
Grafik 4.2: OECD Enflasyonu.....	94
Grafik 4.3: Emtia Fiyat Endeksi (2016=100)	95
Grafik 4.4: AR-GE'ye Yapılan Devlet Harcamaları (2015 sabit fiyatlarıyla, milyon \$).....	96

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AMG	: Augmented Mean Group Estimator (Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi)
ARDL	: Autoregressive Distributed Lag Bound Test (Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi)
CCE	: Common Corelated Effect (Ortak Korelasyonlu Etkiler Tahmincisi)
CEP	: Comperative Export Performance (Karşılaştırmalı İhracat Performansı Endeksi)
DEF	: Dünya Ekonomik Forumu
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
ES	: Export Specialization (İhracatta Uzmanlaşma Endeksi)
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMD	: International Institute for Management Development (Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İPP	: İhracat Pazar Payı Endeksi
GLI	: Endüstri İçi Ticaret Endeksi
KRE	: Küresel Rekabetçilik Endeksi
KRR	: Küresel Rekabetçilik Raporu
MENA	: Middle East and North Africa (Orta Doğu ve Kuzey Afrika)
MG	: Mean Group (Ortalama Grup Tahmincisi)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
RC	: Random Coefficients (Tesadüfi Katsayılar Modeli)
RCA	: Revealed Comparative Advantage (Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi)
SUR	: Seemingly unrelated regressions (Görünürde İlişkisiz Regresyon Modeli)

GİRİŞ

Dünya Ekonomik Forumu, uluslararası rekabet gücünü bir ekonominin serbest piyasa koşullarında ulusal ve uluslararası piyasaların taleplerini karşılayabilecek mal ve hizmet üretebilme kabiliyeti olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda küresel rekabet edebilirlik, ülkenin ticaret performansı ve ekonomik verimliliğiyle ilgilidir (Chikan, 2008, s. 21; Madzova, 2018, s. 24).

Uluslararası rekabet kavramına tarihsel olarak bakıldığında, iktisat teorilerinin odak noktası olduğu görülmektedir. Bu teorilere göre, küresel boyutta rekabet gücü üzerinde belirleyici rol oynayan değişkenler, klasik dış ticaret teorilerinden başlayıp modern rekabet kuramlarına kadar olan düşüncelere dayanmaktadır. Klasik iktisat teorilerinde uluslararası ticaret modelleri emek faktörü üzerinden geliştirilmiştir. Neo-klasik iktisat teorilerinde üretim faktörlerinin yoğunlukları üzerinden karşılaştırmalı üstünlükler açıklanmış ve daha sonraları ilgileri altyapı, kurumsal kalite, fiziksel sermaye, eğitim ve öğretim alanlarında yoğunlaşmıştır (Ruzekova, Kittova & Steinhäuser, 2020). Yeni Klasik iktisatçılar rekabeti makroekonomik istikrar ve teknolojik gelişme gibi faktörler aracılığıyla açıklamaktadırlar. Büyüme teorilerinde, sermaye birikimi ve teknoloji gibi değişkenler aracılığıyla rekabete vurgu yapılmaktadır. Özellikle ihracata dayalı büyüme teorilerinde ihracatın büyüme üzerindeki rolü vurgulanmaktadır. İhracatın artmasıyla birlikte söz konusu mallara talep artmaktadır. Bunun sonucunda üretimde verimlilik artmakta ve büyüme olumlu yönde etkilenmektedir. Bu kapsamda, ihracat ekonomik büyüme için önemli bir kanaldır. Smith (1869), Chenery (1961), Bhagwati (1978), Balassa (1978) ve Krueger (1978) çalışmalarında ihracatın ekonomik büyümenin motoru olduğunu savunmaktadırlar. Dolayısıyla ihracatını artırabilmek için ülkelerin dış piyasalarda rekabet gücünü artırması gerekmektedir. Uluslararası rekabet gücü yüksek olan ülkeler ihracat performansını artırarak ekonomik büyüme sürecinde önemli kazanımlar sağlamaktadır. Küresel Rekabetçilik Raporu'nda uluslararası rekabet gücü ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte işletme alanında da uluslararası rekabet gücünün belirleyicileri üzerine çeşitli modeller (elmas modeli, dokuz faktör modeli) geliştirilmiştir. Bu modellerde ülkelerin sahip oldukları faktör koşulları, firmaların yapıları ve stratejileri, tedarik zincirinde yer alan aktörlerin, ilgili ve destekleyici endüstrilerin varlığı, yurtiçi ve yurtdışı talep koşulları aracılığıyla rekabet gücünü artıran faktörler açıklanmaktadır. Modellerde ayrıca devletin düzenleyici politikalarla rekabeti nasıl etkilediği ve tesadüfi şans olaylarının önemi vurgulanmaktadır.

Uluslararası iktisat teorilerine ve işletme alanındaki modellere bakıldığında uluslararası rekabet gücünün çok fazla değişkenden etkilendiği görülmektedir. Dünya Ekonomik Forumu, tüm bu teori ve modelleri de dikkate alarak rekabet gücünün farklı bileşenlerini (114 küresel gösterge) biraraya getirmekte ve küresel rekabetçilik endeksi adı altında hesaplamaktadır. Küresel rekabetçilik endeksinin rekabet gücünün mikro ve makro yönlerini tek bir endekste birleştirerek ülkelerin sürdürülebilir ekonomik refah seviyelerini etkileyen kurumsal yapılarını, politikalarını ve diğer faktörleri ölçtüğü görülmektedir. Bu çalışmada uluslararası rekabet gücünü temsilen küresel rekabetçilik endeksi kullanılmaktadır.

Uluslararası rekabet gücü yüksek olan ülkelerin ihracat performanslarının da yüksek olması beklenmektedir. İlgili literatürde ihracat performansının uluslararası rekabet gücünün bir sonucu olduğu yönünde yaygın bir görüş yer almaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı uluslararası rekabet gücü ile ihracat performansı arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemektir. Bu amaçla OECD ülkeleri için 2006-2019 dönemi yıllık verileri kapsayan panel veri setiyle, yatay kesit bağımlılığı ve eğim katsayısının heterojenliğini dikkate alan genişletilmiş ortalama grup (AMG) tahmincisi kullanılmıştır.

1980'li yıllardan itibaren gelişmekte olan birçok ülke dışa açık büyüme stratejilerini benimsemektedir. Dolayısıyla bu ülkeler için dış ticaret özellikle de ihracat büyük önem arz etmektedir. Ülkelerin ekonomik açıdan büyüme sağlayabilmesi, ihracat performansını etkileyen faktörlerin tespit edilmesine ve geliştirilmesine dayanmaktadır. İhracat performansını artırmak isteyen ülkelerin küresel piyasalarda artan rekabetle birlikte rekabetçi üstünlüklerini belirlemesi ve geliştirmesi gerekmektedir. Bu nedenle, çalışma sonucunda ihracat performansı

üzerinde etkisi olan rekabet gücü faktörlerinin tespiti çalışmanın önemini yansıtmaktadır. Bu faktörlerin tespiti ile ülkelerin gelişim gösterebilecekleri alanlara ilişkin bilgi sağlanacağı ve bu faktörleri dikkate alan politikaların uygulanmasıyla ülkelerin ihracat performanslarını artırabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın literatüre katkılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- i) İhracat performansını konu alan çalışmalarda bir veya birkaç değişken üzerinden analiz yapılırken, bu çalışmada küresel rekabetçilik endeksi kullanıldığından ihracat performansının belirleyicileri kapsamlı bir şekilde analize dâhil edilmiştir.
- ii) Küresel rekabetçilik endeksinin alt endekslerinin modellenmesi bulguların kapsamını genişletmekte ve açıklayıcılığını güçlendirmektedir. Bu kapsamda alt endekslerin etkinliği de ölçülmektedir.
- iii) Rekabet çalışmalarının teorik altyapısını oluşturan iktisat teorileri ve işletme modelleri birarada değerlendirilerek bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu açıdan çalışma multidisipliner bir perspektifle sunulmaktadır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, rekabet ve uluslararası rekabet gücü kavramları kapsamlı bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca, uluslararası rekabet gücünü etkileyen faktörlerin neler olduğu ve uluslararası rekabet gücünün ölçülmesinde kullanılan endeksler incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde uluslararası rekabet gücünü açıklayan iktisat teorileri ve işletme modelleri bütüncül bir bakış açısıyla incelenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ihracat performansı kavramı açıklanmış, ihracat performansının belirleyicilerine ve ölçüm yöntemlerine değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde ihracat performansı ile uluslararası rekabet arasındaki ilişki incelenerek konuya ilişkin literatür taramasına yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise uluslararası rekabet gücü ve ihracat performansı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu kapsamda veri seti ve değişkenler tanımlanmış, kullanılan analiz yöntemi anlatılmış ve analiz bulguları yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise analiz sonuçları yorumlanmış, politika önerilerinde bulunulmuş ve daha sonra yapılacak çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

1. REKABET VE ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ

Artan küreselleşme, üretim ve tüketimin uluslararası boyut kazanması, ülkelerin büyüme ve kalkınma çabaları, ticaretin serbestleşmesi ülkelerin birbiri ile etkileşimini ve bağımlılığını artırmaktadır. Dolayısıyla ülkeler arasında yoğun bir rekabet ortamı oluşmaktadır. Bu ortamda varlığını ve büyümesini sürdürmek isteyen ülkelerin, kurumların veya firmaların uluslararası rekabet gücü elde etmesi ve bu gücü artırması büyük önem arz etmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle rekabet kavramı açıklanmış, firma, sektör ve ülke bazında rekabet gücü ve rekabet gücünün belirleyicileri incelenmiştir. Daha sonra uluslararası rekabet gücünü etkileyen başlıca faktörlere ve ölçümünde kullanılan endekslere yer verilmiştir.

1.1. Rekabet ve Rekabet Gücü Kavramı

Türk Dil Kurumu rekabeti, aynı amacı güden kişiler arasındaki çekişme, yarışma, yarış şeklinde tanımlamaktadır. 4054 sayılı rekabetin korunması kanununda rekabet, “mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarış” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda rekabet, birinin başkalarına karşı avantaj, üstünlük ve başarı sağlama kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Rekabet farklı faktörler üzerinden ele alınarak sosyal, siyasi ve iktisadi olarak tanımlanabilen bir kavramdır. İktisadi anlamda rekabet, herhangi bir kişi veya girişimin içinde bulunduğu piyasada gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetlerin aynı piyasada faaliyet gösteren diğer kişi ve kuruluşların faaliyetlerini kısıtlamadığı bu faaliyetlerin etkin bir şekilde işlediği ideal ortamı ifade etmektedir (İlkay, 2019, s. 6). Smith (1937) ise rekabeti, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesindeki temel amacın kâr elde etmek olduğu bir ortamda, kaynakların etkin dağılımını sağlayan ve ekonomiyi dengeye sokan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda kâr isteği çok fazla olan sermaye sahiplerinin birbirleri ile yarışında sermaye birikimini artırmayı ve sürekli gelişmeyi sağlayan bir süreç olarak görmektedir (Tanyeri, 2000, s. 308).

Rekabet gücü ise, bir ekonominin serbest piyasa koşullarında ulusal ve uluslararası piyasaların taleplerini karşılayabilecek mal ve hizmet üretebilme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Rekabet gücü ülkeler düzeyinde değerlendirildiğinde, ülkelerin küreselleşme sürecine adaptasyonu, vatandaşlarına gelir artışı sağlaması ve bunu sürdürebilme kabiliyeti ile ilgili olduğu söylenebilir. Porter (1990)'a göre rekabet gücü, işletmelerin veya sektörlerin müşterilere değer katan ürünler sunabilme yeteneğidir. Bu yetenek satışların ve kârlılığın artmasını sağlamaktadır. Rekabet gücü sayesinde işletmeler sürdürülebilir organizasyonlar olmaktadır. Çünkü içinde bulunulan piyasa şartlarında varlığını sürdürmek isteyen işletmeler bu rekabete girmek ve bundan kazançlı çıkmak zorundadır. Rekabet gücü olarak nitelendirilen kavram, serbest piyasa koşulları altında, uzun vadede hane halkı gelirlerini artırarak ve bu artışı sürdürerek uluslararası piyasalara mal ve hizmet sunabilme becerisi şeklinde tanımlanabilir.

Genel bir tanımlamayla rekabet gücü, firmaların, ülkelerin, bölgelerin ve entegrasyonların, uluslararası piyasada diğerlerine göre daha yüksek gelir ve istihdam seviyesine sahip olması şeklinde tanımlanmaktadır (Bakımlı, 2011, s. 6).

1.1.1. Firma Düzeyinde Rekabet Gücü

Bir firma yerel ve uluslararası rakiplerinden daha üstün kalitede ve daha düşük maliyetle ürün ve hizmet üretebiliyorsa rekabetçi olarak nitelendirilmektedir. Firma düzeyinde rekabet gücü, bir firmanın uzun vadeli kâr performansı, çalışanlarını telafi etme ve sahiplerine üstün getiri sağlama yeteneği ile eş anlamlıdır (Buckley, Pass & Prescott, 1988, s. 176).

Chikan (2008) firma rekabetçiliğini sürdürülebilir bir şekilde iki amacın yerine getirilebilmesi olarak ifade etmektedir: (1) müşteri gereksinimlerini kâr ederek karşılayabilmek. (2) değişen sosyal ve ekonomik norm ve koşullara uyum sağlayabilmek.

Feurer ve Chaharbaghi (1994), firma düzeyinde rekabet gücünün hem müşterilerin tekliflere değer verme şekli hem de hissedarların rakiplerine göre daha yüksek kâr potansiyeli ile belirlendiğini ifade etmişlerdir. Feuerer ve Chaharbaghi'ye göre rekabet gücü, kuruluşun teknoloji ve insanlara önemli

yatırımlar yapmak için finansal güç gerektiren rekabet ortamında hareket etme ve tepki verme yeteneğidir.

Feurer ve Chaharbaghi, bir organizasyonun rekabet gücünü etkileyen faktörlerin birbirleriyle çelişen bir yapıya sahip olduğunu ve bu nedenle tek bir faktör üzerinden ele alınamayacağını ifade ederek, insan gücü ve teknoloji seviyesinin rekabet üzerindeki etkisine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle kuruluşlar, hissedarları tarafından sağlanan gerekli fonları çekmek, pazar konumlarını iyileştirmek ve daha yüksek bir kâr seviyesi elde etme potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak için sürekli bir değişim sürecinden geçmek zorundadırlar (Feurer & Chaharbaghi, 1994, s. 50). Buckley, Pass ve Prescott (1988) ise, bir şirketin rekabet gücünün maliyet, fiyat, kârlılık ve fiyat dışı faktörlerin nicel ölçümlerine ilaveten kalitenin niteliksel göstergelerini de içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Gal (2010), firmaların rekabet gücünün “fiyat” ve “fiyat dışı” faktörlerden etkilenen ürünlerin ve onları oluşturan hizmetlerin rekabet gücünden ayıramayacağını ifade etmektedir. Firma rekabeti, rekabeti şekillendiren bir dizi faktörün birleşimidir ve belirli bir anda test edilmemelidir, ancak değişiklik eğilimleri dikkate alınarak dinamik olarak değerlendirilmelidir (Gal, 2010, s. 2; Chikan, 2008, s. 43).

Firma düzeyinde rekabet gücünün belirlenmesinde genel olarak fiyat, verimlilik, yenilik, maliyet avantajı, teknoloji seviyesi, işgücünün niteliği gibi faktörler dikkate alınmaktadır.

1.1.2. Endüstri Düzeyinde Rekabet Gücü

Porter ve Linde (1995) endüstri düzeyinde rekabet gücünü, sektörün ortalama verimliliği veya birim emek ve sermaye başına yaratılan değer şeklinde tanımlamaktadır. Verimlilik ise ürün kalitesine, özelliklerine ve üretimin etkinliğine bağlıdır.

Firma düzeyinde rekabet gücünde olduğu gibi endüstri düzeyinde rekabet gücünde de önemli olan nokta, verimlilik kavramı ve bunun sürdürülebilir olmasıdır. Porter’a göre rekabet, bir firmanın başarı ya da başarısızlığının temelini oluşturur. Bu noktada rekabetin belirleyicileri onun performansına katkı sağlayan yenilik, kültür, ürün ve hizmet uygulamaları gibi firmanın aktiviteleridir. Bu nedenle, bir endüstrinin rekabet gücü o endüstride faaliyet gösteren firmalar

tarafından şekillenmektedir. Porter, endüstri kârlılığını belirleyen beş rekabet gücünden bahsetmektedir. Bunlar; endüstrideki rekabet, piyasaya yeni gireceklerin karşılaşılabilecekleri engeller, tedarikçilerin pazara olan hâkimiyeti, alıcıların pazarlık gücü ve ikame ürünlerin tehdididir (Porter, 1985, s. 5).

Endüstri düzeyinde rekabet gücü, o endüstrideki firmaların ayrı ayrı sahip oldukları veriler bir arada değerlendirilerek analiz edilebilmektedir. Verilerin bu şekilde değerlendirilmesi endüstri ortalamasını vereceği için uygulanabilir olduğu söylenebilmektedir. Bu bakımdan endüstri düzeyinde rekabet gücü, aynı endüstrinin farklı bölgeler ve ülkeler arasında karşılaştırılmasını mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda rekabetçi bir endüstri, bölgesel ya da uluslararası düzeyde rekabetçi firmalara sahip olma durumu şeklinde tanımlanabilmektedir (Sarıçoban, 2016, s. 32). Çetinkaya (2005), endüstri düzeyinde rekabet gücünün firma düzeyinde rekabet gücüne benzediği ifade etmektedir. Çetinkaya'ya göre endüstri aynı alanda faaliyet gösteren birçok firmadan oluştuğu için rekabet gücü açısından o endüstrideki tüm işletmelerin rekabet güçlerinin toplamını yansıtmaktadır.

1.1.3. Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Rekabet Gücü

Ulusal rekabetçilik, her ulusta hükümetin ve sanayinin temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Bununla birlikte, bir ulus için geçerli olacak rekabet edebilirlik teriminin genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Rekabetçi bir şirket kavramı açıkken, rekabetçi ulus kavramı açık değildir (Cho & Moon, 2002, s. 84). Cho ve Moon'a göre, ulusal düzeyde rekabet gücünün tek anlamlı göstergesi verimliliklerdir. Bir ulusun temel amacı, vatandaşları için yüksek ve yükselen bir yaşam standardı üretmektir. Bunu yapabilmek, bir ülkenin emeğinin ve sermayesinin kullanıldığı verimliliğe bağlı olmaktadır.

Chikan (1988) ulusal rekabet gücünü, ulusal ekonominin sürdürülebilir bir şekilde büyüme sağlayabilecek ve vatandaşlarının refahının artırabilecek şekilde faaliyet gösterebilme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Bu yetenek, şirketlerin ve diğer kurumların değişen sosyal normları karşılayan mal ve hizmetler yaratabilmesi, kullanabilmesi ve satabilmesi için bir ortam sağlanarak gerçekleştirilmektedir.

Krugman (1996)  lkelerin “küresel pazarda hareket eden büyük bir  irket” olarak görüldüğünü ve bu açıdan ulusal rekabet gücü kavramının uluslararası rekabet gücü kavramı ile benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir. Uluslararası rekabet gücü ülkelerin küresel ortamda hayatta kalması için tüm firmaları ve sektörleri ile diğer unsurlarının rekabetçi avantajlarının toplamı ile ilgilidir. Bu bağlamda uluslararası rekabet gücü kavramı firma ve endüstri boyutundaki tüm rekabetçi avantajları içinde barındırmaktadır. Fagerberg (1988, s. 356)’e göre uluslararası rekabet gücü, bir ülkenin  demeler dengesi zorluklarına maruz kalmadan merkezi ekonomi politikası hedeflerini, özellikle gelir ve istihdamdaki büyümeyi gerçekleştirme yeteneğine atıfta bulunmaktadır. Buckley, Pass ve Prescott (1988, s. 187) uluslararası rekabet gücünü etkileyen temel faktörlerin teknoloji rekabeti ve teslimatta rekabet edebilme yeteneği olduğunu ifade etmektedir.

Porter (1990), uluslararası rekabet gücünün belirleyicilerini elmas modeli ile açıklamaktadır. Elmas modelinin dört ana unsuru; (1) faktör koşulları, (2) talep koşulları, (3) ilgili ve destekleyici sanayiler, (4) işletme yapısı, stratejisi ve rekabettir. Porter uluslararası rekabeti sa lamının ve sürdürebilmenin bu dört unsuru birlikte geliştirerek sa lanabilece ini vurgulamaktadır. Porter, bu ana faktörlere ilave olarak devletin rolünü ve şans faktörlerini de dikkate almaktadır. Porter’a göre devlet politikaları tüm sektörlerdeki rekabeti etkilemektedir. Şans faktörü ise kontrol edilemeyen, ancak sektörü olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilen olaylardır. Doğal olarak bu olaylar da rekabetin yönünü de i tirebilmektedir.

Cho ve Moon (2002) ise uluslararası rekabet gücünü dokuz faktör modeli ile açıklamaktadır. Cho ve Moon’un dokuz faktör modeli, Porter modeline benzemekle birlikte önemini vurgulamak istediği insan faktörünü ön plana çıkarmaktadır. Bu model üç ana faktör üzerinden rekabetçi üstünlükleri açıklamaktadır. Bunlar; ilgili ve destekleyici kuruluşları ve i  çevreyi içine alan fiziksel faktörler (1), i  c , politika koyucular ve uygulayıcıları içeren insan faktörü (2) ve dışsal faktörlerdir (3). Cho ve Moon bu faktörlerin gelişiminin ve desteklenmesinin uluslararası rekabet gücünü artırac  nı ifade etmektedir (Cho & Moon, 2002, s. 142-143).

Uluslararası rekabet gücünün belirlenmesinde genel olarak, teknoloji, hükümet politikaları, inovasyon, işgücü ve niteliği, ülkeye özgü koşullar, büyüme, endüstri yapısı, işletme stratejileri ve talep koşulları gibi faktörler etkili olmaktadır.

1.2. Uluslararası Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler

Rekabet gücü tanımlaması yapılırken, rekabet gücü kavramının çok boyutlu olduğu ve birçok değişkenden etkilendiği görülmektedir. Bu durum rekabet gücünün tek bir faktörle açıklanmasını yetersiz kılmaktadır. Ancak tüm boyutların ele alınması ve etkili faktörlerin bulunması hem çok kapsamlı bir araştırmayı gerektirmekte hem de çalışmanın amacından uzaklaşmaktadır. Bu nedenle literatürde sıklıkla üzerinde durulan başlıca faktörler aşağıda açıklanmaktadır.

1.2.1. İşgücü ve Maliyet

Uluslararası rekabet gücüne ilişkin tartışmaların başında birim işgücü maliyetleri gelmektedir. Birim işgücü maliyetleri rekabet gücünü etkileyen temel unsurlardan biri olarak kabul edilmekte ve birim işgücü maliyetleri düştükçe rekabet gücünün arttığı hâkim düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Birim işgücü maliyeti, emeğin üretime kattığı değer karşılığında ödenen bedeldir. Dolayısıyla emek maliyetleri -firma ve sektör bazında- rekabet avantajı yaratmak açısından önemlidir. Selvanes ve Zaki (2019), İlkay (2019) ve Narayan ve Bhattacharya (2019) yaptıkları çalışmalarında, işgücü piyasasının ve fiyatların rekabet gücü üzerinde etkisi olduğunu ve yüksek işgücü maliyetlerinin rekabeti olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir. Ancak literatürde farklı sonuçlar bulan çalışmalar da mevcuttur. Kaldor (1978) çalışmasında, 1963-1975 dönemi için 12 ülkeyi analiz etmiş ve bazı ülkeler için, göreceli birim işgücü maliyetlerinde büyüme ile ihracat pazar paylarında büyüme ilişkisinin değer olarak ölçüldüğünde pozitif görüldüğünü bulmuştur (Fagerberg, 1988, s. 355). Kaldor paradoksu denen bu bulgu, ticareti açıklamada fiyat dışı faktörlerin önemine işaret etmektedir.

Uluslararası rekabet gücü araştırmalarında en çok ekonomik faktörlerin üzerinde durulduğu görülmektedir. Serbest rekabet ortamında ürün fiyatlaması daha çok piyasadaki arz ve talebe göre işletmenin kontrolü dışında gerçekleşirken, maliyetler işletme kontrolündeki etmenler tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla çalışmalar maliyet değişkenini sıklıkla ele almakta ve buna çözüm önerileri getirmektedir. Bu bağlamda getirilen önerilerden biri, daha doğru maliyet analizi

yapabilmek için geleneksel maliyetleme yöntemlerinden ziyade faaliyet tabanlı maliyetleme, değer mühendisliği gibi modern maliyetleme yöntemlerinin kullanılmasıdır (Irak & Kurt, 2019, s. 385). Bu sayede daha gerçekçi maliyet analizi yapılabilmekte ve fiyat değişkeni üzerinde işletmeler esneklik kazanmaktadır. Dolayısıyla bu değişime ayak uyduran işletmelerin rekabet avantajı elde ettiği söylenebilmektedir.

Teorik olarak birim işgücü maliyetleri Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükleri ile rekabet gücü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Sonraki bölümde de açıklanacağı üzere; klasik teorilerin emek değer yaklaşımına göre, bir ülke neyi ucuza üretiyorsa onun üretiminde uzmanlaşmalı ve ticaretini yapmalıdır. Bu teori, maliyetler ile rekabet arasındaki ilişkiyi anlamak için yeterli olsa bile rekabetin ölçülmesinde tek başına yeterli bir değişken olamamaktadır.

1.2.2. Döviz Kuru

Bir yabancı paranın ulusal para cinsinden değerini ifade eden döviz kuru, ekonomi, finansal piyasalar ve vatandaşlar üzerinde doğrudan etkileri olduğu için rekabetin önemli bir belirleyicisidir. Döviz kuru, rekabet gücünün unsurlarını yansıttığı için bugünün finansal piyasalarına atıfta bulunur ve çok sayıda faktörden gelen etkileri içerdiği için değerlendirilmesi önemlidir, aynı zamanda değişiminin uluslararası rekabet gücü, reel ekonomi ve finansal piyasalar üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır (Bostan, Toderasçu & Firtescu, 2018, s. 3).

Göreceli bir fiyat değişkeni olarak reel döviz kuru, bir firmanın uluslararası ticaret akışını etkilemekte ve uluslararası rekabet gücü üzerinde önemli rol oynamaktadır. Reel döviz kuru ne kadar yüksekse uluslararası rekabet gücünün o kadar düşük olduğu söylenebilmektedir (Yang & Mallick, 2014, s. 250). Yapılan çalışmalara bakıldığında aksine görüşlerin olduğu da görülmektedir. Bir ülkenin fiyat ve maliyet rekabetçiliğinin en yaygın ölçüsü reel döviz kurudur. Yani, bir ülke ile ticaret ortakları arasındaki maliyet veya fiyat enflasyonundaki tutarsızlığın bir ölçüsü ayarlanmış nominal döviz kurudur (Lipschitz & McDonald, 1992, s. 37). Lipschitz ve McDonald (1992) Avrupa ülkeleri üzerine yaptığı çalışmasında döviz kurundaki yükselmenin rekabetçiliği olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Buna göre döviz kurları yükselince, ihracata yönelik imalat sektöründe ulusal girdi kullanımı ve verimlilik artmaktadır. Abeyasinghe ve Yeok (2010), döviz kurunun

Singapur ihracatının rekabet gücü üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçları yüksek ithalat içeriğinin varlığında ihracatın kur değerlenmesinden olumsuz etkilenmediğini, çünkü değerlenmeye bağlı düşük ithalat fiyatlarının ihracat üretim maliyetlerini düşürdüğünü; bununla birlikte ithalat içeriği düşük olan hizmet ihracatında kur değerlenmesinin olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir.

1.2.3. Finansal Piyasa

Bir ülkenin finansal sektörünün gelişmişliği o ülkenin uluslararası piyasalarda rekabet edebilme gücünü etkilemektedir. Aynı zamanda o ülkede faaliyet gösteren firmaların da finansal gereksinimlerini daha rekabetçi maliyetlerle karşılamalarını sağlamaktadır.

Küresel rekabet ortamında firmalar yatırımlarını gerçekleştirmek için finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle finansal açıdan istikrarlı bir piyasa, sermayeye erişim kolaylığı sağlamakta, kaynakların etkin kullanımını artırmakta ve rekabet üstünlüğü açısından önemli rol oynamaktadır (Sarıçoban, 2016, s. 44).

Finansal piyasa aktörlerinden biri olan bankalar da büyüme ve gelişmenin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Bankalar sadece mali işlerde bir kontrol mekanizması olmayıp, ekonomik yapının yenilenmesinde ve sürdürülebilir ekonomik istikrarın sağlanmasında etkin rol oynamaktadır. Bu nedenle bankacılık sektörünün ekonomik sistemle etkileşimi ve sağlıklı bir şekilde işlemesi rekabet avantajı açısından önem arz etmektedir (Kelleci, 2009, s. 29).

1.2.4. Teknoloji ve Yenilik

Firmaların ve ülkelerin rekabet gücüne ilişkin yapılan araştırmalar, teknolojik yeniliğin rekabet gücünü artırdığına işaret etmektedir (Feldmann vd., 2018, s. 197). Porter (1990), çeşitli ülkelerde farklı sektörler üzerinde rekabet analizi gerçekleştirmiş ve başarılı işletmelerin teknolojiyi en iyi kullanan ve teknolojik yeniliklere en hızlı ayak uyduran işletmeler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ülkelerin uluslararası rekabet gücü elde edebilmeleri ve sürdürebilmeleri teknolojik yeteneklerini ne derece geliştirdiklerine bağlıdır. Teknolojik yetenekler, teknolojinin etkin bir şekilde kullanılması, dışarıdan edinilen teknolojinin

içselleştirilmesi ve firma/sektör/ülke bazında uyarlanması olarak ifade edilebilmektedir.

Teknolojik yetenekler sermaye maliyetlerinin düşmesini sağlayarak rekabet gücünü artırmaktadır. Gelişmiş teknoloji sayesinde üretim süresi kısalmakta, siparişlere hızlı cevap verilebilmekte ve dolayısıyla yüksek düzeyde stok bulundurma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Tüm bunlar sayesinde sermaye maliyetleri azalmakta ve rekabet gücü artmaktadır.

Teknoloji ile birlikte yenilik faktörü de işletmelerin faaliyetlerini geliştirmekte ve süreçlerde iyileştirme sağlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Rekabet Gücü Konseyi'ne göre yenilik üretim faktörlerinden biri olarak düşünülmelidir. Çünkü günümüzde yenilik, işletmelerin ve ülkelerin rekabet gücü üzerinde üretim faktörlerinden çok daha önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla değişen rekabet koşulları ile birlikte rekabet üstünlüğü elde etmenin yolu, maliyetleri düşürmekten daha çok AR-GE yatırımlarına dayalı, yüksek kaliteli, yenilikçi üretimden geçmektedir (Akiş, 2008, s. 38; Sarıçoban, 2016, s. 53).

Garcia-Sanchez, Gallego-Alvarez ve Zafra-Gomez (2019), yeniliklerle ilişkili artan maliyetler, riskler, yetersiz devlet destekleri ve düzenlemelerinin rekabet gücü üzerinde olumsuz etkilere neden olabileceğini ifade etmektedirler. Porter ve Linde (1995), sürdürülebilir yeniliklerin firmaların rekabet gücünü artırırken çevre ve toplum için yeni durumlar yaratabileceğini savunmaktadır. Sürdürülebilir yenilikler hammadde kullanımının yanı sıra su, atık, toprak ve yağ açısından enerji ve kaynak tüketimini azaltarak daha verimli süreçlere yol açabilmektedir (Chiou vd., 2011, s. 823). Malzeme tüketimindeki azalma, daha az tehlikeli malzeme ve daha az ambalaj kullanımı ve geri dönüştürülebilir malzeme kullanımındaki artış, ürün kalitesini ve verimliliğini artırmaktadır (Dey vd., 2019, s. 142). Böylece ürün farklılaştırması olarak adlandırabileceğimiz yenilikler, marka konumlandırma ile sonuçlanabilmekte ve rekabet avantajına katkı sağlamaktadır.

1.2.5. Kurumsal Yapı

Kurumsallaşma, düzensiz, gevşek organize edilmiş, kararlı olmayan yapı ve eylemlerden düzenli, istikrarlı, sosyal olarak bütünleşmiş yapılanma ve eylemlere geçiş şeklinde tanımlanmaktadır (Selznick, 1992, s. 233). Apaydın (2007) ise bu

yapılanmanın içselleştirilip, örgütün tüm kademelerinde aynı algılama düzeyine ulaşması, farklı durum ve şartlarda buna bağlı davranış sergilemenin otomatikleşmesi olarak tanımlamaktadır.

Tavşancı (2009) firmalardaki kurumsallaşma derecesinin rekabet gücü üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada Borsa İstanbul'a kayıtlı 100 firmadan elde edilen veriler ile regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, firmaların kurumsallaşma derecesi arttıkça rekabet gücünün arttığı görülmektedir. Türkoğlu ve Çizel (2016) kurumsallaşma ve rekabet gücü ilişkisini Antalya'da faaliyet gösteren konaklama işletmeleri üzerinde incelemiştir. Analiz sonuçları kurumsallaşma ve rekabet gücü arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Kurumsallaşmanın işletmelere sağladığı faydalar yapılan çalışmalarla ortaya koyulmaktadır. Kurumsallaşmış işletmelerin yabancı ortak bulmakta ve daha düşük maliyetli fon sağlamakta zorlanmadığı (Ford & Schellenberg, 1982, s. 52), finansal sorunlarını daha kolay çözdüğü ve değişimlere daha kolay uyum sağladığı görülmektedir (Scott, 1987, s. 493).

1.2.6. Tasarruf ve Yatırım

Uluslararası rekabet gücünü belirleyen en önemli faktörlerden biri de sermaye birikimidir. Sermaye birikimi toplumsal tasarruflardan oluşmaktadır. Kişi başına düşen gelir seviyesinin düşük olduğu ülkelerde ulusal tasarruflar sermaye birikiminin oluşmasında yetersiz kalmaktadır. Günümüzde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu güçlü bir sermaye birikimine sahip değildir. Bu nedenle yabancı sermayeye ulaşmak ve bundan yararlanabilmek bu ülkeler için büyük önem arz etmektedir (Karabıçak, 2009, s. 140).

Sermaye birikimi ile üretim yapısı değişmekte ve ülke aşamalı olarak teknoloji yoğun sektörlere doğru evrilmektedir (Memedovic & Iapadre, 2009, s. 1). Sermaye birikimi ekonomik gelişmişliği belirlerken, karşılaştırmalı avantajlara da katkı sağlamaktadır (Veeramani, 2008, s. 14; Romalis, 2004, s. 83). Hchaichi ve Ghodbane (2014) sermaye birikimini yatırımın göstergesi olarak ele almakta ve yatırımın ihracat rekabetçiliği üzerinde etkisi olan yapısal faktörlerden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) milli gelir artışına katkı sağlamakta ve sermaye birikimini artırmaktadır (Çinko, 2009, s. 117). Paul (2011) çalışmasında, 1980-2004 yıllarına ait verileri kullanarak Çin ekonomisine yapılan DYY'lerin küresel rekabetçiliğe etkisini incelemiştir. Sonuçlar DYY'ler tarafından teşvik edilen yenilik kapasitesinin ve ihracatın küresel rekabet konumunu güçlendirdiğini göstermektedir. İnancı ve İnal (2017), DYY ve rekabet gücü ilişkisini 1980-2015 dönemi verilerini kullanarak panel veri analizi yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonuçları DYY ile rekabet gücü arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ve DYY'nin Türkiye'nin rekabet gücünü olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Feng vd. (2020) ülkelerin ticari rekabet avantajının yapısını ve bunu etkileyen faktörleri incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, rekabet avantajı sağlamada gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) ve DYY'nin büyük öneme sahip olduğu ve daha yüksek GSYİH, konuşma dili ve para birimi avantajı olan ülkelerin başkalarıyla ticarete rekabet avantajı sağlama olasılığının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir.

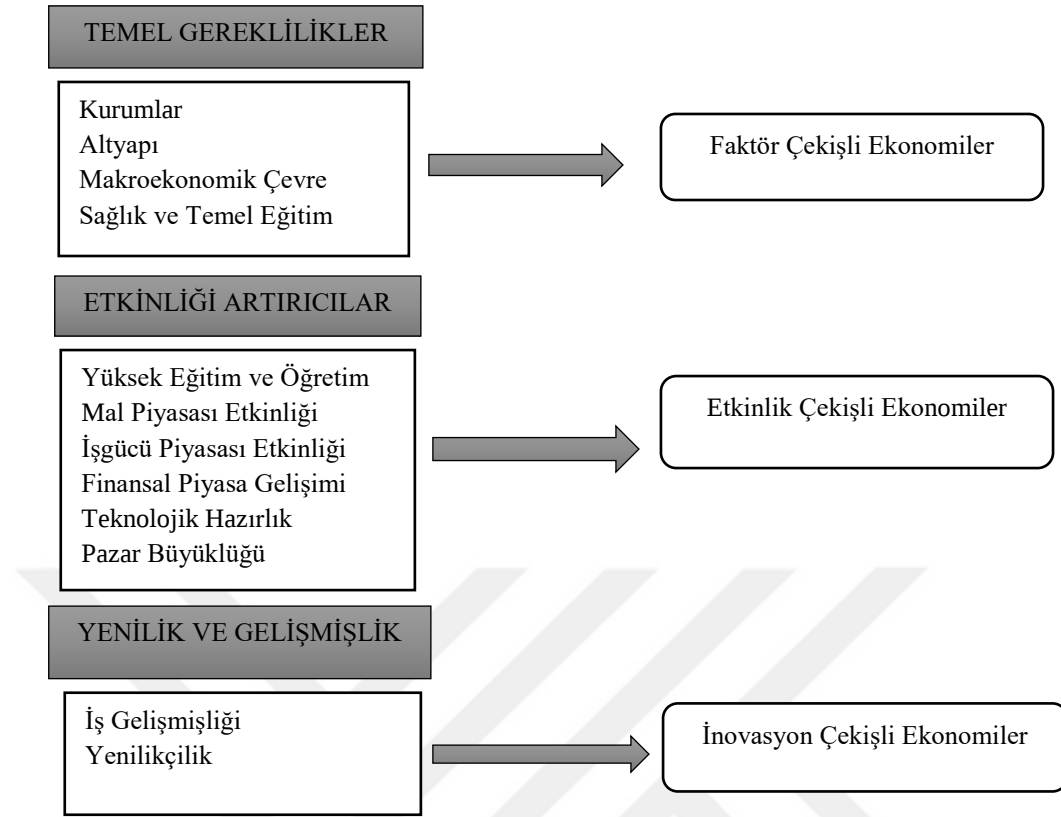
1.3. Uluslararası Rekabet Gücünün Ölçümü

Firma, sektör ve ülke düzeyinde uluslararası rekabet gücünü ölçmeye ve analiz etmeye yönelik birçok gösterge ve endeks bulunmaktadır. Bu endeks ve göstergeler genellikle rekabetin düzeyine ve rekabet gücünü belirleyici faktörlere bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu başlık altında uluslararası düzeyde rekabet gücünü belirlemeye yönelik olarak geliştirilmiş göstergeler incelenecektir.

1.3.1. Küresel Rekabetçilik Endeksi

Klaus Schwab 1979 yılında uluslararası rekabet gücünü ölçmeye yönelik bir metodoloji geliştirmiştir. Dünya Ekonomik Forumu (DEF), Klaus Schwab'ın fikrine dayanarak Küresel Rekabetçilik Endeksi (KRE)'ni 2005 yılından bu yana yıllık olarak hesaplamakta ve Küresel Rekabetçilik Raporu (KRR)'nda yayınlanmaktadır. Rapor yayımlandığı yıldan bu yana çok sayıda ülke ve kurum tarafından ülke bazında rekabet gücü çalışmalarında kıstas olarak dikkate alınmaktadır. KRE 114 küresel gösterge bir araya getirilerek hesaplanan ve 12 alt bileşenden oluşan bir göstergedir. 12 alt bileşenler ve bu bileşenlerin 3 alt endekste sınıflandırılması şu şekildedir (DEF, 2017, s. 10-14):

Şekil 1.1: Küresel Rekabetçilik Endeksine Göre Rekabetçiliğin Alt Endeksleri

Kaynak: DEF (2017) Küresel Rekabetçilik Raporu. <https://www.weforum.org>.

KRE'nin 12 bileşeni, 3 alt endekse (temel gereklilikler, etkinliği artırıcılar, yenilik ve gelişmişlik) ayrılmaktadır. Her bir alt endeks farklı gelişmişlik düzeylerine göre gruplandırılan ülkeleri yansıtmaktadır.

Temel gereklilikler, faktör çekişli ekonomiler için 4 bileşene odaklanmaktadır. Bunlar; kurumlar, altyapı, makroekonomik çevre, sağlık ve temel eğitimidir.

Kurumlar, kamu kurumları ve özel kuruluşları içermektedir. Bu bağlamda kurumlar bileşeni mülkiyet hakları, yolsuzluk, kayırmacılık, kamu kurumlarının verimli çalışmaması, güvenlik, kurumsal ahlak, hesap verebilirlik gibi birçok faktör tarafından belirlenmektedir. Kurumsal çevre, bireylerin, firmaların ve hükümetlerin ekonomide gelir ve refah oluşturmak için etkileşimde bulundukları çerçeveyi oluşturmaktadır. Toplumların kalkınma stratejileri ve politikalarının maliyetleri, yatırım kararları ve üretim organizasyonu üzerinde önemli etkilere sahiptir. Örneğin, arazi sahipleri, şirket hissedarları veya fikri mülkiyet sahipleri, sahiplik hakları korunmuyorsa, mülkiyetlerinin iyileştirilmesine ve korunmasına yatırım

yapmak istemezler (DEF, 2012-2013). Kurumların önemi yasal çerçeve ile sınırlı kalmamakta ve hükümet uygulamalarından etkilenmektedir. Hükümetlerin piyasaya yönelik tutumları ve gerçekleştirdiği faaliyetlerin verimliliği kurumlar için önem arz etmektedir. Kamu ihalelerinde yolsuzluk, şeffaflık, aşırı bürokrasi, aşırı düzenleme, yargı sisteminin siyasi bağımlılığı, güvensizlik gibi etkenler işletmeler için ek maliyetler oluşturmakta ve ekonomik gelişmeyi yavaşlatmaktadır. Kamu kurumlarının yanı sıra, özel kurumlar da zenginlik yaratma sürecinde önemli bir unsurdur. Bir ekonomiye dürüstçe yönetilen, yöneticilerinin hükümetle, diğer firmalarla ve genel olarak kamuoyuyla olan ilişkilerinde güçlü etik uygulamalara uydukları işletmeler iyi hizmet etmektedir. Özel sektör şeffaflığı, işletmeler için vazgeçilmezdir ve bu şeffaflık bilgiye zamanında erişimi sağlayan standartların yanı sıra denetim ve muhasebe uygulamaları yoluyla sağlanabilmektedir (DEF, 2012-2013).

Altyapı bileşeni ulaştırma altyapısı, elektrik dağıtım şebekesi gibi enerji ve telekomünikasyon altyapıları tarafından belirlenmektedir. Altyapı, ekonomik faaliyetin konumunu ve belirli bir ekonomide gelişebilecek faaliyet veya sektör türleri üzerinde belirleyici bir faktördür ve ekonominin etkin işleyişini sağlamada önemli rol oynamaktadır. Kaliteli yollar, demiryolları, limanlar ve hava taşımacılığı gibi iyi geliştirilmiş altyapı mallar, insanlar ve hizmetler için önem arz etmektedir. Etkili ulaşım, işçilerin uygun olan yerlere hareketini kolaylaştırmakta, üreticilerin ise mallarını ve hizmetlerini zamanında ve güvenli bir şekilde pazara sunmalarını sağlamaktadır. Diğer ülke ve bölgeler arasındaki mesafenin etkisini azaltarak ulusal pazarı küresel pazarlara bağlamaktadır. Ekonomiler ayrıca, işletmelerin ve fabrikaların engelsiz çalışabilmesi için kesinti ve kıtlık içermeyen elektrik kaynaklarına da bağlıdır. Bu bağlamda yaşanacak kesintiler işletmeler için ek maliyet oluşturmaktadır. Kapsamlı ve iyi geliştirilmiş telekomünikasyon ağları, hızlı ve serbest bilgi akışına izin vermektedir. Dolayısıyla mevcut tüm ilgili bilgiler dikkate alınarak işletmeler iletişim kurabilmekte ve etkin kararlar alabilmektedirler.

Makroekonomik çevre, ulusal tasarruflardan, bütçe dengesinden, enflasyondan ve kamu borçlarından etkilenmektedir. Makroekonomik ortamın istikrarı iş dünyası için önemlidir ve bir ülkenin genel rekabet gücü üzerinde önemli etkilere sahiptir. Makroekonomik düzensizliğin ekonomiye verdiği zarar olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Enflasyonun yükselmesi, firmaların sağlıklı kararlar

almasını zorlaştırmaktadır. Devletin borçları için yüksek faiz ödemek zorunda kalması kamu hizmetlerinin verimini düşürmektedir. Mali açıklar vermek, hükümetin gelecekte iş çevrimlerine tepki verme yeteneğini sınırlamaktadır. Bu açıdan makroekonomik çevre uluslararası rekabet gücü üzerinde ekonomik açıdan etkilere sahiptir.

Sağlık ve temel eğitim, bulaşıcı hastalıklar ve bunların iş dünyası üzerinde yarattığı etkiler, ortalama yaşam süresi, bebek ölüm oranları, okuma yazma oranı, ilköğretimde okullaşma oranı ve kalitesi gibi faktörlerden tarafından belirlenmektedir. Sağlıklı bir işgücü, bir ülkenin rekabet gücü ve üretkenliği için hayati öneme sahiptir. İşçilerin sağlıksız olması potansiyellerini yerine getirememelerine ve daha az verimli olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle sağlık hizmetlerine yapılan yatırım, açık bir şekilde ekonomi ve ahlak alanında kritik öneme sahiptir. Sağlığa ilaveten, temel eğitim günümüz ekonomisinde giderek daha önemli hale gelmektedir. Çok az eğitim almış bir işgücü, yalnızca temel el işlerini yapabilmekte ve daha gelişmiş üretim süreçlerine ve tekniklerine uyum sağlayamamaktadır. Dolayısıyla yeniliklerin tasarlanmasına ve uygulanmasına daha az katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, temel eğitim eksikliği, işletmelerin katma değerli ürün üreterek değer zincirini yükseltmekte zorlanmalarına neden olmakta, iş geliştirme üzerinde bir engel haline gelmektedir.

Etkinliği artırıcılar 6 bileşene odaklanmaktadır. Bunlar yüksek eğitim ve öğretim, mal piyasası etkinliği, işgücü piyasası etkinliği, finansal piyasa gelişimi, teknolojik hazırlık ve pazar büyüklüğüdür.

Yüksek eğitim ve öğretim, orta ve yükseköğretimde okullaşma oranlarını, eğitimin niteliksel kalitesini ve işbaşında eğitim gibi faktörleri dikkate almaktadır. Yüksek eğitim ve öğretim, gelişmiş teknolojilerin kullanımı ve katma değerli üretim için önem arz etmektedir. Özellikle, günümüzün küreselleşen ekonomisi, ülkelerin karmaşık görevleri yerine getirebilen, değişen çevrelerine ve üretim sisteminin gelişen ihtiyaçlarına hızla uyum sağlayabilen iyi eğitilmiş işçi havuzları yetiştirmesini gerektirmektedir. Çalışanların becerilerinin sürekli yükseltilmesini sağlamak için personel eğitiminin kapsamı da dikkate alınmaktadır.

Mal piyasalarının etkinliği, iç talep, dış talep ve talebin niteliği tarafından belirlenen bir bileşendir. Verimli mal piyasalarına sahip olmak, arz ve talep

koşullarına bağlı ürün ve hizmet karışımının belirlenmesini ve ekonomide en etkin şekilde alınıp satılabilmesini sağlamaktadır. Hem yerli hem de yabancı sağlıklı pazar rekabeti, şirketleri daha yenilikçi ve müşteri odaklı olmaya zorlamakta ve önemli bir rekabet avantajı yaratmaktadır. Rekabet sayesinde pazarın talep ettiği ürünü üreten işletmeler pazar verimliliğini ve iş verimliliğini artırmaktadır. Mal piyasasının etkin işleyebilmesi asgari düzeyde hükümet müdahalesini gerektirmektedir. Örneğin; uluslararası ticareti ve doğrudan yabancı yatırımları kısıtlayıcı kurallar ve ağır vergiler, rekabet gücünün artmasını engellemektedir. Korumacı önlemler, toplam ekonomik faaliyeti azalttığı için ters etki yaratmaktadır. Kültürel veya tarihsel nedenlerden ötürü, müşteriler bazı ülkelerde diğerlerinden daha talepkâr olabilir. Bu, şirketleri daha yenilikçi ve müşteri odaklı olmaya zorladığı ve verimlilik elde etmede gerekli disiplini dayattığı için önemli bir rekabet avantajı yaratabilmektedir.

Emek piyasası etkinliği, işçi işveren arasındaki iş birliği, ücret düzeyleri, istihdam yaratma, vergilendirme düzeyi, beyin göçü, kadınların iş dünyasına katılımı gibi faktörler tarafından belirlenmektedir. İşgücü piyasasının verimliliği ve esnekliği, çalışanların serbest hareket etmesini ekonomideki en verimli kullanımlarına tahsis edilmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, işgücü piyasaları, işçileri bir ekonomik faaliyetten diğerine hızlı ve düşük maliyetle kaydırma ve çok fazla sosyal kesinti olmaksızın ücret dalgalanmalarına izin verme esnekliğine sahip olmalıdır. Aynı zamanda verimli işgücü piyasaları iş ortamında kadın ve erkek eşitliği sağlamalıdır.

Finansal piyasa gelişmişliği, bir ulusun vatandaşlarının ve yurt dışından ekonomiye girenlerin tasarruf ettiği kaynakları en verimli kullanımlarına tahsis etmek için önemlidir. Gelişmiş finansal piyasalar, kaynakların etkin tahsisini sağlamakta ve beklenen en yüksek getiri oranlarına sahip girişimcilik veya yatırım projelerine kanalize etmektedir. Aynı zamanda özel sektör yatırımları için sermaye sağlayabilmeleri üretkenliği arttırabilmektedir. Bu nedenle ekonomiler, sağlam bir bankacılık sektörüne, iyi düzenlenmiş menkul kıymet borsalarına, risk sermayesi ve diğer finansal ürünler gibi kaynaklardan özel sektör yatırımları için sermaye sağlayabilecek gelişmiş mali piyasalara ihtiyaç duymaktadır. Bu alanda uygun düzenlemeler, şeffaf ve güvenilir uygulamalar rekabet gücü açısından önem arz etmektedir.

Teknolojik hazırlık, bir ekonominin endüstrilerinin üretkenliğini artırmak için mevcut teknolojileri benimseme ve kullanma çevikliğini ölçmektedir. Daha yüksek verimlilik ve yeniliği mümkün kılmak için günlük faaliyetlerde ve üretim süreçlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden tam olarak yararlanma kapasitesine vurgu yapmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri genel amaçlı bir teknolojidir ve bu nedenle teknolojik hazırlığın kilit unsurudur. Kullanılan teknolojilerin ülkede geliştirilip geliştirilmediği önemsizdir. Önemli olan, işletmelerin gelişmiş teknolojilere, ürünlere ve planlara erişip bunları özümseme ve kullanma becerisidir.

Pazar büyüklüğü iç ve dış pazar büyüklüğü tarafından belirlenmekte ve firmaların ölçek ekonomilerinden yararlanmasına olanak tanımaktadır. Küreselleşme dar bir iç piyasaya sahip ülkeler için dış pazarı iç pazarın ikamesi haline getirmektedir. Bu nedenle, ihracat, yurt içi talebin ikamesi olarak düşünülebilmektedir. Geniş deneysel kanıtlar, ticari açıklığın büyüme ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yenilik ve gelişmişlik faktörleri ise 2 bileşene odaklanmaktadır. Bunlar; iş karmaşıklığı ve yeniliktir.

İş karmaşıklığı, firmaların faaliyetleri, stratejileri ve tüm iş ağının kalitesi ile ilgilidir. Yerel tedarikçilerin mevcudiyeti ve kalitesi, destekleyici sanayilerin gelişmişliği önemlidir. Bu faktörler, özellikle üretkenlik iyileştirmelerinin daha temel kaynakları tükendiğinde, gelişimin ileri aşamasındaki ülkeler için özellikle önemlidir. Belirli bir sektördeki şirketler ve tedarikçiler, kümelenme adı verilen coğrafi olarak yakın gruplar halinde birbirine bağlandığında, verimlilik artmakta, süreçlerde ve ürünlerde yenilik için daha büyük fırsatlar yaratılmakta ve yeni firmalar için giriş engelleri azaltılmaktadır.

Yenilik, rekabet gücünün son ayağı olan teknolojik yeniliğe odaklanmaktadır. Bu faktör, bilginin sınırlarına yaklaştıkça, dışsal teknolojileri entegre etme ve uyarlama olasılığı ortadan kalkma eğiliminde olduğu için önemlidir. Gelişimin yenilik aşamasına ulaşan ülkelerde bu, verimliliği artırmak için artık yeterli olmamaktadır. Uzun vadede, yaşam standartları teknolojik yeniliklerle büyük ölçüde geliştirilebilir. Bu ülkelerdeki firmalar, rekabet üstünlüğünü korumak için en son ürünleri ve süreçleri tasarlamalı ve geliştirmelidir.

KRE hesaplamasında kullanılan veriler, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nden, Dünya Bankası'ndan, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nden, UNESCO'dan, Dünya Sağlık Örgütü'nden ve DEF'nun Yönetici Görüşleri Anketi'nden elde edilmektedir.

Rekabet gücünün belirleyicileri çok fazla ve karmaşıktır. Yüzlerce yıldır araştırmacılar, ulusların zenginliğini neyin belirlediğini anlamaya çalışmıştır. Bu girişim, Adam Smith'in uzmanlaşma ve iş bölümüne odaklanmasından neoklasik iktisatçıların fiziksel sermaye ve altyapı yatırımına ve son zamanlarda eğitim ve öğretim, teknolojik ilerleme gibi diğer mekanizmalara olan ilgisine kadar uzanmaktadır. Bu varsayımların her biri sağlam teorik temellere dayanmaktadır. Ancak asıl nokta, bunların birbirini dışlamamasıdır - böylece ikisi veya daha fazlası aynı anda doğru olabilir. Yüzlerce ekonometrik çalışma, bu varsayımların birçoğunun aslında aynı anda doğru olduğunu göstermektedir. KRE, her biri rekabetçilik dediğimiz karmaşık gerçekliğin bir yönünü yansıtan birçok farklı bileşenin ağırlıklı ortalamasını sağlayarak yakalamaktadır.

1.3.2. Dünya Rekabetçilik Yıllığı

Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (IMD)'nün geliştirdiği Dünya Rekabetçilik Yıllığı, ülkelerin rekabet edebilirliğine ilişkin yıllık bir rapordur ve 1989'dan beri yayınlanmaktadır. Bu rapor 63 ekonominin performansını, farklı rekabet yönlerini ölçen 330'dan fazla kritere dayanarak karşılaştırmaktadır. Dünya rekabetçilik yılı, uluslararası istatistiklerden (2/3) ve anket verilerinden (1/3) elde edilen doğru, güvenilir ve güncel bilgilerden oluşturulan bir rapordur. Dünya rekabetçilik yılı 20 bileşenden ve 4 alt endeksten oluşmaktadır.

Şekil 1.2: Dünya Rekabetçilik Yıllığına Göre Rekabetçilik Bileşenleri

Kaynak: Dünya Rekabetçilik Yıllığı (2022). <https://www.imd.org>.

Dünya rekabetçilik yılığının birinci alt endeksi ekonomik performans endeksidir. Bu endeks ülkelerin makroekonomik açıdan değerlendirilmesine olanak vermektedir. Bu değerlendirme 83 kriter tarafından oluşturulan, yurtiçi ekonomi, uluslararası ticaret, uluslararası yatırım, istihdam ve fiyat faktörleri üzerinden yapılmaktadır. İkinci alt endeks, 70 kriter tarafından belirlenen devlet verimliliği endeksidir. Bu endeks hükümet politikalarının rekabet gücüne katkısını kurumsal yapı, maliye politikaları, yasal düzenlemeler ve toplumsal yapı açısından değerlendirmektedir. Üçüncü alt endeks 71 kriter tarafından belirlenen iş verimliliğidir. Bu endeks ulusal açıdan iş çevresini yansıtmakta ve işgücü ve ürün piyasasının etkinliği, finansal piyasaların gelişim seviyesi, iş dünyasındaki tutum ve değerler gibi faktörler tarafından belirlenmektedir. Dördüncü alt endeks ise 114 kriter tarafından belirlenmekte ve ticari faaliyetlerin gerçekleştirilebilirliği için ihtiyaç duyulan temel altyapı, teknolojik donanım ve eğitilmiş işgücü gibi faktörleri içermektedir.

Dünya rekabetçilik yılığında yer alan her bir bileşen ilgili birden fazla değişken hesaba katılarak elde edilmektedir. Dolayısıyla ekonomik ve sosyal birçok veriyi içinde bulundurmaktadır. Bu bağlamda iş dünyası, hükümetler ve araştırmacılar için zengin veri seti sunmaktadır. İş dünyası yatırım projelerini belirlerken ve faaliyetlerinin durumunu değerlendirirken bu raporu kullanmaktadır.

Hükümetler bu raporu ticaret politikalarını ve düzenlemelerini diğer ülkelerle karşılaştırma yapmak ve rekabet gücünü geliştirmede dikkat edecekleri alanları belirlemek için kullanmaktadırlar. Araştırmacılar ise rekabet üzerine yapılan analizlerde zengin ve güvenilir veri setinden faydalanmak için bu rapora ihtiyaç duymaktadırlar.

2. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜNÜ AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

Dünya üzerindeki birçok ülke sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan birbiriyle ilişki halindedir. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler, ülkelerin iç piyasalarında üretmedikleri ürünleri diğer ülkelere ithal etme veya iç piyasalarında ürettikleri ürünleri diğer ülkelere ihraç etme şeklinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ülkeleri dış ticaret yapmaya teşvik eden rekabetçi faktörlerin neler olduğunu açıklamaya yönelik olarak üç teorik yaklaşım söz konusudur: (1) karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı klasik/geleneksel ticaret teorileri, (2) ölçeğe göre artan getirilere dayalı geçiş teorileri ve (3) endüstri içi ticareti açıklamaya yönelik yeni dış ticaret teorisi. Bu bölümde çalışmanın teorik altyapısını oluşturan dış ticaret teorilerinden klasik dış ticaret teorilerine ve geçiş teorilerine detaylı bir şekilde yer verilecek ve yeni dış ticaret teorisine değinilecektir. Ek olarak işletme bilimine dayalı ülkelerin rekabet gücünü belirleyen çeşitli modeller açıklanacaktır.

2.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana pek çok şeye ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaçlar zamanla artmış ve dış ticaretin serbestleşmesine, ülkeler arası ticari ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda, dış ticaretin ülke ekonomisine nasıl etki ettiği üzerine çeşitli teoriler ortaya çıkmıştır.

Klasik teoriler, “Ülkeler neden dış ticaret yapsın?” sorusuna yanıt aramaktadır. Bu teoriler, ülkeleri dış ticaret yapmaya teşvik eden temel faktörlerin veya rekabetçi üstünlüklerin neler olduğunu açıklamaya yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Dış ticaretin serbestleşmesi ve dış ticaretten nasıl kazanç sağlanacağını açıklamaya çalışan bu teoriler; Adam Smith’in Mutlak Üstünlükler Teorisi, David Ricardo’nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ve Eli Heckscher- Bertil Ohlin’in Faktör Donatımı Teorisi’dir. Smith ve Ricardo’ya göre ülkelerin dış ticaret yapmasının nedeni, ülkeler arasındaki maliyet farklılıklarıdır ve maliyetlerin belirleyicisi emektir. Smith ve Ricardo dış ticareti maliyet farklılıklarıyla açıklamasına rağmen, bu farklılıkların nedenini açıklayamamıştır. Heckscher-Ohlin faktör donatımı teorisinde bu maliyet farklılıklarını, ülkelerin sahip oldukları faktör donanımları ile açıklamaktadır (Krugman, Obstfeld & Melitz, 2017, s. 84; Seyidoğlu, 2017, s. 88).

Klasik dış ticaret teorileri bazı varsayımlar üzerine kuruludur:

- İki ülkeli ve iki mallı modellerle açıklanmaktadır. Dünya üzerinde iki ülke olduğu kabul edilir: ev sahibi ülke ve diğer tüm ülkeler. Dünya ticaretinde iki malın üretiminin yapıldığı varsayılır.
- Emek değer teorisi geçerlidir. Bir malın üretim maliyeti o malın üretiminde kullanılan emek miktarı ile ölçülür.
- Ekonomi tam istihdam düzeyinde çalışır. Yani, atıl kapasite söz konusu değildir.
- Dış ticarete para kullanımı yoktur. Dış ticaret malın malla değişimi şeklinde gerçekleştirilir.
- Tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Dış ticarete ilişkin kısıtlamalar söz konusu değildir.
- Taşıma giderlerinin olmadığı varsayılır.

Sayılan bu varsayımlar dış ticareti açıklamaya yönelik kolaylaştırıcı varsayımlardır. Dış ticareti açıklamakta yetersizdir, ancak dış ticaret teorilerinin oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Daha sonra gelen teorisyenler bu yetersizlikleri ve eksiklikleri gidermeye çalışarak yeni teorileri oluşturmuştur.

2.1.1. Adam Smith- Mutlak Üstünlükler Teorisi

Adam Smith, serbest ticaretin ve uzmanlaşmanın ticarete katılan ülkelerin ve dünyanın refahını artıracığını, mutlak maliyet farklılıklarıyla ticaretten kazanç sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisine göre; bir ülke diğer bir ülkeye kıyasla mutlak olarak daha düşük maliyetle ürettiği ürünün üretiminde uzmanlaşp onu ihraç etmelidir, mutlak dezavantajlı olduğu ürünü ise daha ucuza üreten diğer ülkelerden ithal etmelidir. Böylece dünya kaynaklarının daha etkin tahsis edilmesi sağlanmakta, üretim düzeyi artmaktadır. Adam Smith 1776 yılında yayınladığı "Ulusların Zenginliği" kitabında bu durumu, akıllı bir bireyin dışarıdan daha ucuza elde edeceği bir şeyi kendisinin evde üretmemesi gerektiği; daha avantajlı bir şekilde üretebildiği ürünlerin bir bölümü ile dışarıdan almasının daha kârlı olduğu, şeklinde açıklamaktadır (Smith, 1998, s. 925). Dolayısıyla başka bir ülkeden daha ucuza alabileceğimiz bir ürünü yurtiçinde

pahalıya üretmektense, avantajlı olduğumuz ürünün üretiminin bir bölümüyle satın alırsak daha az maliyetle elde etmiş oluruz.

Teoriye göre bir malın üretiminde mutlak üstünlük elde edilebilmesi için, bir ülke ticari ortağına göre maliyeti düşük olan ürünü üretmeli ve bu ürünün üretiminde uzmanlaşmalı, ticari ortağı tarafından daha düşük maliyetle üretilen diğer ürünü ise ithal etmeli ve üretimde verimlilik artışı sağlanmalıdır. Teoride maliyeti ve fiyatı belirleyen unsur üretim için harcanan emek miktarıdır. Dunn ve Mutti (2004, s. 18) bunu bir örnekle açıklamaktadır: Bir gömlek 10 emek saatte ve bir çift ayakkabı 40 emek saatte üretiliyorsa, bir çift ayakkabı almak için dört gömlek verilmesi gerekmektedir. Dört gömleğin içerdiği emek, bir çift ayakkabının içerdiği emeğe eşittir. Bu örnek, emeğin bir sektörden diğerine ve bir yerden başka bir yere serbestçe hareket edebileceği belirli bir pazar alanı için geçerlidir.

Chacholiades (1990) gıda ve kumaş gibi iki mal ve homojen emeğe sahip İngiltere ve Amerika gibi iki ülke üzerinden mutlak üstünlükler teorisini bir örnekle açıklamaktadır.

Tablo 2.1: Bir Günde Üretililecek Miktarlar

Ülkeler	Gıda	Kumaş
İngiltere	1	6
Amerika	2	4

Kaynak: M. Chacholiades (1990). *International Economics*, McGraw Hill.

Tablo 2.1’de, bir günde, Amerika’da 4 birim kumaş veya 2 birim gıda ürünü üretililebileceği, İngiltere’de ise 1 birim gıda veya 6 birim kumaş ürünü üretililebileceği gösterilmektedir. Böyle bir durumda Amerika gıda üretiminde, İngiltere kumaş üretiminde mutlak üstünlüğe sahiptir ve bu ürünlerin üretiminde uzmanlaşmalıdırlar. Çünkü Amerika, İngiltere’ye göre gıdada 1 birim mutlak üstünlüğe, İngiltere ise Amerika’ya göre kumaşta 2 birim mutlak üstünlüğe sahiptir. Serbest ticaretin olmadığı bir ortamda, Amerika 2 birim gıda ile 4 birim kumaşın değişimi şeklinde, İngiltere ise 6 birim kumaş ile 1 birim gıdanın değişimi şeklinde ticaret gerçekleştirilebilecektir. Oysa serbest ticaretin varlığında, Amerika 2 birim gıda karşılığında 6 birim kumaş, İngiltere ise 6 birim kumaş karşılığında 2 birim gıda elde edebilecektir. Dış ticaret sayesinde uzman olunan ürünün ihracı ile daha fazla diğer maldan elde edilmektedir.

Mutlak üstünlükler teorisi, uzmanlaşma ve iş bölümüne dayanmaktadır. Ülkelerin mutlak avantajlı oldukları üründe uzmanlaşmalarıyla dünya üretiminde verimlilik artışı ve refah artışı sağlanmaktadır. Ürünlerin ülkeler arasında değişimi ise, iş bölümüyle gerçekleşmektedir. Çünkü teoride her ülkenin bir üründe mutlak üstünlüğe sahip olduğu varsayılmaktadır.

Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisinde ülkeler farklı mallar üzerinde mutlak üstünlüğe sahiptir. Bu durum ticaretin yapılmasında sorun teşkil etmemektedir. Ancak “Eğer bir ülke her iki malda da mutlak üstünlüğe sahipse o halde ticaret nasıl yapılacaktır?” sorusuna yanıt verememektedir. David Ricardo bu soru üzerine yoğunlaşmış ve karşılaştırmalı üstünlükler teorisini oluşturmuştur.

2.1.2. David Ricardo- Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

David Ricardo dış ticaretin mutlak üstünlüklere dayandırılmasının ticareti sınırlandırdığını ifade etmiştir. Mutlak üstünlükler teorisine göre iki ülke arasında mutlak üstünlük yoksa ticaret yapılmayacaktır. Ricardo'ya göre, dış ticaretin yapılması için mutlak üstünlüğe gerek yoktur, ülkeler arasındaki üstünlüklerin derecesi dış ticarete belirleyici olmaktadır. Bir ülke her iki üründe de mutlak üstünlüğe sahip olsa bile ticaret mümkündür ve kazançlıdır.

Ricardo 1817 yılında yayınladığı “Politik Ekonomi ve Vergilendirmenin İlkeleri” kitabında bu durumu iki ülkeli, iki mallı varsayımla bir örnek üzerinden açıklamaktadır.

Tablo 2.2: Birim Başına Emek Miktarı

Ülkeler	Kumaş	Şarap
İngiltere	100	120
Portekiz	90	80

Kaynak: D. Ricardo (2001). *On the Principles of Political Economy and Taxation*, Batoche Books, Kitchener.

Tablo 2.2'ye göre, İngiltere 100 birim emek ile 1 top kumaş, 120 birim emek ile bir fiç şarap üretebilmektedir. Portekiz ise 90 birim emek ile bir top kumaş ve 80 birim emek ile bir fiç şarap üretebilmektedir. Bu durumda Portekiz her iki malı da daha ucuza üretmektedir, yani iki malda da mutlak üstünlüğe sahiptir. Ancak yine de ticaret mümkündür. Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, malların ülkeler arasındaki maliyet oranlarına bakılmalı ve maliyet avantajı yüksek

olan malın üretimi ve ticareti yapılmalıdır. Portekiz için şarabın maliyet avantajı, kumaşın maliyet avantajından nispeten daha fazladır. Yine Portekiz'in şarap üretimindeki üstünlüğü kumaş üretimindeki üstünlüğünden daha fazladır. İngiltere'ye bakıldığında, her iki üründe de dezavantajlı durumda olmasına rağmen; kumaş üretiminde şarap üretimine oranla daha avantajlıdır. Buna göre Portekiz şarap üretiminde, İngiltere kumaş üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç etmelidir (Ricardo, 2001, s. 90-94). Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre dış ticarete mutlak üstünlük olmasa bile dış ticaretten kazanç sağlandığı görülmektedir. Dış ticaret yapan iki ülkenin hangi oranlarda mal değişimi yapacağı malların üretiminde kullanılan emek miktarına göre belirlenmektedir. Nitekim ticaretin olmadığı durumda, iç fiyatlar karşılaştırıldığında, Portekiz'de 1 fiçi şarap elde edebilmek için $80/90 = 0,88$ birim kumaş, İngiltere'de 1 fiçi şarap elde edebilmek için $120/100 = 1,2$ birim kumaş vermek gerekmektedir. Oysa ticaretin varlığında, Portekiz bütün kaynakları ile şarap üretecek, İngiltere de tüm kaynakları ile kumaş üretecek ve bu malların değişimi ile ticaret gerçekleşecektir. Yani, 1 fiçi şarap elde edebilmek için $80/100 = 0,8$ birim kumaş verilerek ticaret yapılacaktır.

Karşılaştırmalı üstünlüklere göre, her ülke daha avantajlı olduğu üründe uzmanlaşarak kaynaklarını daha etkin kullanmakta, verimlilik artışı ile dünya refahı artmakta ve ülkeler üretim fazlasını dış ticarete kullanarak pahalıya üretebileceğini daha ucuza elde edebilmektedir.

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisini test etmeye yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki MacDougall (1951) tarafından Amerika ve İngiltere'nin 1937 yılı ihracat verileri kullanılarak yapılan testtir. Çalışmada Amerika ve İngiltere'nin 25 sektörünün verimlilik ve ticaret rakamları karşılaştırılmıştır. İngiltere'nin emek verimliliği neredeyse her sektörde Amerika'ninkinden daha azdır. Yani Amerika tüm sektörlerde mutlak üstünlüğe sahip durumdadır. Ancak karşılaştırma yapıldığında, Amerika'nın emek verimliliğinin İngiltere'ninkinden iki kat fazla olduğu sektörlerde Amerika'nın ihracatının; Amerika'nın emek verimliliğinin az olduğu sektörlerde ise İngiltere'nin ihracatının fazla olduğu görülmüştür. Bunun nedeni, Amerika'nın karşılaştırmalı üstünlüğünün düşük olduğu sektörlerde İngiltere'nin üstünlük avantajının olmasıdır. Balassa (1963) çalışmasında MacDougall'ın çalışmasına benzer şekilde,

Amerika ve İngiltere'nin ihracatını 26 sektör üzerinden karşılaştırmıştır. Çalışma sonucunda Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisini destekleyici kanıtlar sunmuştur. Sunulan kanıtlar, ücret kalıplarındaki ve sermaye maliyetlerindeki farklılıkların dikkate alınmasının, ihracat paylarının verimlilik farklılıklarıyla ilişkilendirilmesiyle elde edilen sonuçlar üzerinde çok az gelişme sağladığını göstermektedir. Öte yandan, Balassa, üretkenlik farklılıklarının ihracat paylarının tam bir açıklamasını veremediğini, bu yüzden ulaşım maliyetlerinin yanı sıra ekonomik olmayan faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi bazı eksiklikleri yönünden eleştirilere konu olmuştur. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi emek değer teorisidir ve teoride maliyetleri oluşturan tek unsur emek olduğu varsayılmaktadır. Oysa gerçekte girişimcilik, kaynak verimliliği gibi maliyeti etkileyen başka unsurlar da vardır (Seyidoğlu, 2016, s. 29). Ayrıca teoride emek ve ülkelerin üretim fonksiyonu homojen olarak değerlendirilmektedir. Oysa ülkelerin üretim fonksiyonu ve emek faktörünün kalitesi birbirlerinden farklılık göstermektedir. Emek, gerçekte eğitim seviyesi, nitelik derecesi gibi unsurlardan etkilenmekte ve homojen nitelik taşımamaktadır. Ülkelerin üretim fonksiyonunda emek ve sermayenin yanı sıra doğal kaynak faktörleri de etkili olmaktadır (Dura, 2000, s. 2). Ricardo'ya göre işgücü, ülke içinde tam hareketli ülkeler arasında ise tam hareketsizdir. Ancak işgücünün ülkeler arasında hareketsiz olduğu varsayımı geçerliliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Dünya ticaretinde önemli rol oynayan uluslararası sermaye piyasaları oluşmuş ve yaygınlaşmıştır. Bu nedenle sermaye faktörü artık ülkeler arasında hareketli duruma gelmiştir (Schuh, 1981, s. 772). İşgücünün ülkeler arasında hareketsiz olması teorisinin temel varsayımıdır ve yanlış olduğu yönündeki bir ifade işgücü göçleriyle ülkeler arasındaki verimlilik farklarını da ortadan kaldıracaktır. Çünkü işgücü -ücretlerin eşitleneceği noktaya kadar- ücretlerin yüksek olduğu ülkelere doğru göç edecektir (Kindleberger, 1963, s. 190). Bu da ülkelerin faktör yoğunluklarını değiştirecektir. Örneğin, sermaye birikimi ile ekonominin sanayi sektörü, emek sabit bir arz fiyatıyla tarım sektöründen serbest bırakılabildiği sürece nispeten genişleyecektir ve tarım sektöründeki iş gücü buraya kayacaktır. Bu süreç devam ettikçe ücret oranı artacak ve ülke emek yoğun üretilmiş ürünlerdeki üstünlüğünü kaybedecektir (Schuh, 1981, s. 779). Ricardo'nun teorisi bir arz teorisidir. Fiyatların belirlenmesinde üretim koşulları dikkate alınmış, talep faktörü

dikkate alınmamıştır. Bu eksiklik dış ticaret hadlerinin belirlenememesine neden olmaktadır (Kindleberger, 1963, s. 191).

2.1.3. Heckscher Ohlin- Faktör Donatımı Teorisi

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi uluslararası ticaretin nedeninin malların fiyat farklılıkları olduğunu ve bu farklılıkların emek verimliliğinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ancak emek verimliliğindeki farklılıkların nedenini açıklayamamaktadır. İsveçli iktisatçı Eli Heckscher 1919 yılında yazdığı makalesinde bu konuya değinmekte, ancak makale İsveç dilinde yazıldığı için literatüre katkısı sınırlı kalmaktadır. Onun öğrencisi Bertil Ohlin, 1933 yılında yazdığı kitabında Heckscher'in makalesini İngilizceye çevirmekte ve kendi yorumlarını da katarak bu farklılıkların nedeni ortaya koymaktadır. Teoriye göre ülkelerin ticaret yapmasının nedeni, faktör donanımlarındaki farklılıklar ve sermaye miktarıdır. Eğer bir ülke emek faktörüne daha çok sahipse o faktörün yoğun olarak kullanıldığı mallarda uzmanlaşmalı, aksine sermaye faktörüne daha çok sahipse o faktörün yoğun olarak kullanıldığı mallarda uzmanlaşmalıdır (Ohlin, 1935, s. 67-76).

Teorinin dayandığı temel varsayımlar şunlardır (Çatalbaş, 2019, s. 32):

- Ülkelerin faktör donatımları birbirlerinden farklıdır. Yani bir ülke emek faktörüne daha fazla sahipken diğer ülke sermaye faktörüne sahiptir.
- Üretilen malların içerdikleri faktör yoğunlukları da farklıdır. Yani bir mal emeğe daha fazla ihtiyaç duyularak üretilirken diğer malın üretiminde sermayeye daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Mallar yoğun olarak ihtiyaç duydukları faktöre göre sermaye yoğun veya emek yoğun mal olarak adlandırılmaktadır.
- Bir malın üretim fonksiyonu her ülkede aynıdır. Eğer bir mal bir ülkede sermaye yoğun üretiliyorsa her ülkede sermaye yoğun üretilmektedir. Bir malın üretim teknolojisi ülkeden ülkeye farklılık göstermemektedir.
- Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı geçerlidir.
- İki ülkeli bir modeldir ve her ülkedeki talep koşulları birbirine benzerdir.

Heckscher- Ohlin'in faktör donatımı teorisindeki temel farklılık; emek ve sermaye gibi iki üretim faktörü üzerinden teoriye açıklık getirmeye çalışmasıdır.

Buna göre bir ülke hangi faktöre yoğun olarak sahipse o faktörü yoğun olarak içeren malın üretiminde karşılaştırmalı üstünlük elde etmekte ve uzmanlaşmaktadır. Daha kıt sahip olduğu kaynak ile üretilen malı ise ithal etmektedir.

Faktör donatımı teorisinin sonucuna çeşitli yorumlarda bulunarak üç yeni teorem geliştirilmiştir. Bu teoremlerden birincisi, Stolper- Somuelsen Gelir Dağılımı Teoremi'dir. Bu teorem iki maldan birinin fiyatındaki nispi bir artışın, o malın üretiminde yoğun olarak kullanılan faktörün reel gelirini artırıp, öte yandan diğer faktörün reel gelirini düşüreceği şeklinde açıklanmaktadır. Teori dış ticaretin gelir dağılımı üzerinde etkisi olduğunu ifade etmektedir. Serbest ticaret, ülkede uzmanlaşılmal sahiplerinin lehine iken, diğer faktör ile üretilen mal sahiplerinin ise aleyhine olmaktadır. Örneğin; Türkiye emek zengini ülke olarak ele alındığında emek sahibi olanların gelirleri artarken, sermaye sahiplerinin gelirleri düşecektir (Gencer, 2015, s. 11; Seyidoğlu, 2013, s. 62). İkincisi Rybczynski Teoremidir. Teoriye göre üretim faktörlerinden birinin arzında meydana gelen artış o faktörü yoğun olarak kullanan malın üretiminde genişleme, arzında değişiklik olmayan faktörle üretilen malın üretiminde ise sektörler arası faktör hareketliliği nedeniyle daralma olacağını ifade etmektedir. Bu teori faktör donatımları üzerindeki değişikliklerin üretim çıktıları üzerindeki etkisine değinmektedir. Üçüncü teorem ise Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi'dir. Teorem serbest ticaretin ülkeler arasında faktör fiyatlarını birbirine eşitleyeceğini ileri sürmektedir. Yine iki ülkeli, iki faktörlü model üzerinden örneklemek gerekirse; ülkelere biri sermaye zengin, diğeri emek zengin ülke ve üretimleri de sırasıyla Heckscher - Ohlin teorisinde olduğu gibi sermaye yoğun ve emek yoğun şeklinde gerçekleşecektir. Üretilmeyen mal üzerinden dış ticaret gelişecektir ve malların göreceli fiyatları iki ülkede yükselecek ve bir noktada iki ülkedeki mal fiyatları eşitlenecektir (Samuelson, 1948, s. 165-184). Teori serbest ticaretin faktör fiyatları üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Heckscher - Ohlin teorisinin geçerliliğini test eden araştırmalar yapılmıştır. W.W. Leontief 1939 yılında girdi çıktı tabloları analizini geliştirerek bu teoremin test edilmesine olanak tanımıştır. Leontief 1947-1953 yılı verilerini kullanarak ABD'nin sermaye zengini bir ülke olup olmadığını araştırmıştır. O yıllarda faktör donatımı teorisine göre ABD sermaye zengini bir ülke olarak

değerlendirilmektedir. Dolayısıyla sermaye yoğun malların ihracatçısı, emek yoğun malların ise ithalatçısı durumunda olması gerekmektedir.

Tablo 2.3: Faktör Donatımı Teorisinin Test Edilmesi

	Sermaye 1000 \$	İşgücü (Çalışma yılı)	İşçi başına sermaye 1000 \$
İhracat üretimi	2.257	174	12.97
İthal rekabetçi üretim	2.303	168	13.71
Ticaretteki artışın faktör kullanımı üzerindeki etkisi	-46	+6	-

Kaynak: N. Aslan & N. Terzi (2006). Heckscher - Ohlin - Samuelson Teorisi ve Teorinin Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 21(1), s. 3.

Leontief çalışması sonucunda Tablo 2.3’ teki verilere ulaşılmıştır. Buna göre, ihracat üretiminde işçi başına düşen sermaye miktarı 12.97 dolar şeklinde gerçekleşirken, ithalata rakip kesimde ise işçi başına düşen sermaye miktarı 13.71 dolar olarak gerçekleşmiştir. Leontief çalışması sonucunda -sanılan aksine- ABD’nin emek yoğun malları ihraç ettiği, sermaye yoğun malları ise ithal ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Kwok & Yu, 2005, s. 2-4). Bu durum Leontief paradoksu olarak adlandırılmaktadır. Leontief eleştirilere maruz kalmış ve teorisini savunarak; ABD’deki işçilerin nitelik bakımından oldukça gelişmiş olduğunu ve diğer ülkelerle kıyaslandığında ABD’deki 1 işçinin 3 işçiye bedel olduğunu, bu şekilde değerlendirilme yapıldığında gerçekte, ABD’nin emek yoğun bir ülke olduğunu ileri sürmüştür (Helpman, 1999, s. 124).

Japon iktisatçılar M. Tatamoto ve S. Ichimura 1951 yılında Japonya ekonomisi üzerinde faktör donatımı teorisini test etmişlerdir. Çalışma sonucunda Japonya’nın sermaye yoğun malları ihraç, emek yoğun malları ise ithal ettiği sonucuna ulaşılmıştır. O dönemlerde Japonya aslında emek yoğun ülke olarak değerlendirilmekteydi ve bu sonuç teori ile çelişmektedir. Bu çelişki Japonya’nın dış ticaretinin incelenmesiyle şu şekilde açıklanmıştır: O dönemde Japonya’nın ticaret yaptığı ülkeler emek yoğun ülkelerdir. Japonya’nın ithal ettiği ürünler ihraç ettiği ürünlere kıyasla nispeten daha fazla emek yoğun niteliğe sahiptir. Bu nedenle araştırma sonucunda Japonya sanki sermaye yoğun ülke gibi görünmüştür. Sonuç olarak teorisinin geçerli olduğu ifade edilmiştir (Tatamoto & Ichimura, 1959, s. 442-446).

2.2. Geçiş Teorileri

Faktör donatımı teorisi farklı faktör donanımlarına sahip ülkeler arasındaki ticareti açıklarken, benzer faktör donanımlarına sahip gelişmiş ülkeler arasındaki ticareti açıklayamamaktadır. Klasik dış ticaret teorileri geçerli olsaydı, bugün uluslararası ticaretin büyük bir kısmı benzer olmayan ekonomilere sahip ülkeler arasında yapılırdı. Oysa uluslararası ticaret benzer ekonomilere sahip ülkeler arasında da gerçekleşmektedir. Sermaye faktörü yönünden zengin ülkeler ne tamamen sermaye yönünden kıt ülkelerle, ne de emek faktörü yönünden zengin ülkeler sadece emek faktörü yönünden kıt olan ülkelerle ticaret yapmaktadır (Krugman, 1983, s. 343). Dünya ticaretine bakıldığında, bazı ülkelerin aynı ürünün hem ithalatını hem ihracatını yaptığı görülmektedir. Bu da endüstri içi ticaret kavramı ile açıklanmaktadır. 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan geçiş teorileri gelişmiş ülkeler arasındaki endüstri içi ticareti açıklamaktadır.

Klasik teorilerin tam rekabet varsayımı da gücünü hızla kaybetmiştir. Çok uluslu şirketler oluşmaya ve artmaya başlamıştır. Çok uluslu şirketlerle birlikte ölçek ekonomileri gündeme gelmiştir (Dura, 2000, s. 3). Geçiş teorileri, klasik dış ticaret teorilerinin “ölçeğe göre sabit getiri” ve “tam rekabet” varsayımlarını zamanla terk ederek dış ticareti “ölçeğe göre artan getiri” ve “aksak rekabet” varsayımları üzerinden açıklamaktadır.

2.2.1. Nitelikli İşgücü Teorisi

Donald Keasing (1965) makalesinde uluslararası ticaret ve endüstriyel yerleşimin, göreceli olarak nitelikli ve niteliksiz işgücünün bolluğu ile belirlendiğini ifade etmektedir. Nitelikli iş gücü teorisi, endüstrileşmiş ülkeler arasındaki sanayi malları ticaretini iş gücü farklılıklarıyla açıklamaktadır. Bu teoriye göre, ülkeler arasındaki ticaretin belirleyicisi işgücünün niteliğidir. Eğer bir ülke yoğun olarak nitelikli işgücüne sahipse üretiminde nitelikli işgücü gerektiren mallarda uzmanlaşmalı, aksine yoğun olarak niteliksiz işgücüne sahipse nitelikli işgücü gerektirmeyen malların üretiminde uzmanlaşmalıdır. Nitelikli işgücü teorisinin varsayımları şunlardır (Dura, 2002, s. 13):

- Tam rekabet piyasası varsayımı geçerlidir.
- Nakliye ücretleri ve ticari engellerin olmadığı varsayılmaktadır.

- Başlangıçta ülkelerin her biri farklı işgücü donatımına sahiptir.
- Başlangıçta ülkelerin nüfusu sabittir. İşgücü ülkeler içinde tam hareketli iken ülkeler arasında tam hareketsizdir.
- Üretim faktörleri nitelikli ve niteliksiz işgücü gibi türlere ayrılmaktadır.
- Ülkelerin zevk ve tercihleri benzerdir.

Keasing, ticaret ve beceri arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla teorisini birkaç kez test etmiştir. İlk testini 9 ülke ve 15 endüstri üzerinde gerçekleştirmiştir. Test sonucunda Amerika'nın ihracatının diğer ülkelere oranla daha fazla teknik eleman gerektirdiği yani ihracatında nitelikli işgücünü yoğun olarak kullandığı ve ithal ürünlerinin niteliksiz işgücü gerektiren ürünler olduğu görülmektedir. Keasing yaptığı diğer testinde birinci testiyle örtüşen sonuçlar elde ederek Amerika'nın gerçekten nitelikli işgücü ile üretilen malların ihracatını yaptığını kanıtlamaktadır. Yapılan test sonucunda Almanya, İngiltere ve Japonya nitelikli işgücü gerektiren malların ihracatçısı konumunda yer almaktadır. Son testinde ise AR-GE harcamaları ve ticaret arasındaki ilişki üzerinden Amerika ihracatında işgücü becerilerinin etkisini araştırmıştır. Keasing AR-GE harcamaları ve nitelikli işgücü arasında sıkı bir ilişki olduğunu ifade etmiş ve sermaye faktörü üzerinden testini gerçekleştirmiştir. Yapılan test, Amerika ihracatını açıklamakta yetersiz kalmıştır (Keasing, 1965, s. 287-294).

Roskamp ve Mcmeekin (1968) beşeri sermaye ve ticaret arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla Batı Almanya'nın 55 sektörü üzerinde Leontief'in girdi çıktı tablolarını kullanarak nitelikli işgücü teorisini test etmiştir. Çalışması sonucunda Batı Almanya'nın nitelikli işgücü gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ve bu tür malların ihracatını yaptığı görülmektedir. Roskamp ve Mcmeekin'in test sonuçları nitelikli işgücü teorisini destelemektedir.

2.2.2. Teknoloji Açığı Teorisi

Posner (1961) çalışmasında benzer ekonomik koşullara sahip gelişmiş ülkeler arasındaki sanayi mallarının ticaretini araştırmıştır. Çalışmada ticaretin, bazı endüstrileri etkileyen teknik değişikliklerden ve gelişmelerden kaynaklanabileceği ileri sürülmektedir. Çünkü belirli teknik değişiklikler bir ülkeden kaynaklandığı için karşılaştırmalı maliyet farklılıkları ortaya çıkacaktır ve belli malların ticaretine neden olacaktır, ta ki dünyanın geri kalanının bu ülkenin

yeniliğini taklit etmesi için geçen zamana kadar. Bu süreçte yeniliği ilk gerçekleştiren ülke ile diğer ülkeler arasında teknolojik açık oluşacaktır. Teknolojik açık süresince ilk üretici ülke bu ürünün belli bir süre ihracatçısı olacaktır. Daha sonra ürünün çeşitli nedenlerden dolayı daha ucuza üreten diğer ülkeler tarafından taklidiyle bu üstünlük kaybedilecektir. Ancak ticaret sürekli yenilikle devam etmektedir. Teorinin temel varsayımları şunlardır:

- Her ülke başlangıçta aynı kâr oranına, aynı büyüme oranına, aynı ücret oranına ve arazi dönüm başına aynı kira oranına sahiptir.
- Taklit için gerekli öğrenme zamanı vardır. Bu öğrenme zamanı taklitçi ülkedeki firmaların yeni ürünü üretebilecek bilgiyi öğrenmeleri ve ürünü üretip iç piyasada satabilecek duruma gelmeleri için gerekli zamanı tanımlar.
- Endüstriler arası teknik bilgi farklılıkları olsa bile, tüm endüstrilerin tüm ülkelerde olduğu varsayılır.
- Bir endüstri, birbirlerinin çıktılarının üretimine hızlı bir şekilde adapte edilebilen, ancak 'dış' metallerin üretimine daha az uygun ekipman ve işgücüne sahip bir grup firmadan oluşmaktadır.
- Tarife engelleri yoktur ve taşıma maliyetleri sıfırdır.
- Tüketici zevkleri tüm ülkelerde aynıdır ve ya istikrarlıdır ya da onlara yeni olasılıklar sunuldukça değişirlerse, herhangi bir değişiklik tüm ülkelerde aynı olmaktadır.
- Ticaret başlamadan önce tam istihdam mevcuttur ve yerel düzeyde tam istihdamı zaman boyunca koruyan güçler mevcut olduğu varsayılmaktadır.

Teoriye göre bir mal, yeni mal ve eski mal olma durumuna göre yenilikçi ve taklitçi ülke üzerinde üstünlüklerin yer değiştirmesine neden olmaktadır. Buna göre yeniliği ilk kez bulan ülke o ürünün monopolcüsü konumunda olmaktadır. Bu konumunu fikri mülkiyet hakları, patent kanunları gibi yasaların süreleri dolana kadar korumaktadır. Zamanla daha az gelişmiş ülkeler bu ürünleri taklit ederek daha düşük maliyetle üretmektedirler. Yeniliği ilk bulan gelişmiş ülke taklitçi ülkenin düşük fiyatıyla rekabet edemeyip artık o malın ithalatçısı konumuna geçmektedir. Teknoloji açığı teorisinde taklit edilen teknik bilgi diğer ülkeler tarafından hemen taklit edilememektedir. Teknik bilginin öğrenilmesi için zamana

ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada geçen sürede iki ülke arasında teknolojik açık oluşmaktadır (Posner, 1961, s. 323-341). Teknolojik açık, taklit ve talep gecikmesinden kaynaklanmaktadır.

Taklit ve talep gecikmesini, aynı zamanda teorinin işleyiş mekanizmasını Appleyard ve Field (2014) çalışmalarında bir örnek üzerinden açıklamaktadır. Teori aynı teknolojinin tüm ülkelerde her zaman mevcut olmadığını ve teknolojinin bir ülkeden diğerine iletilmesinde veya yayılmasında bir gecikme olduğunu varsaymaktadır. O halde A ve B şeklinde iki ülke olduğu, araştırma ve geliştirme ekiplerinin başarılı çabaları nedeniyle A ülkesinde yeni bir ürünün ortaya çıktığı varsayılırsa; teknoloji açığı teorisine göre, bu yeni ürün B ülkesindeki firmalar tarafından hemen üretilemeyecektir. Bir zaman boyutunu içeren taklit gecikmesi, ürünün A ülkesindeki tanıtımı ile B ülkesindeki firmaların ürettiği versiyonun görünümü arasında geçen süre (örneğin 15 ay) olacaktır. Taklit gecikmesi, B ülkesindeki firmaların ürünü üretmek için teknoloji ve know-how edinmeleri gereken bir öğrenme dönemini içermektedir. Buna ek olarak, girdileri satın almak, ekipman kurmak, girdileri işlemek, bitmiş ürünü piyasaya sürmek vb. işler zaman almaktadır. Buradan hareketle, 15 aylık bir taklit gecikmesi ve 4 aylık bir talep gecikmesi olduğu varsayılırsa net gecikme süresi 11 ay olacaktır. Bu 11 aylık dönemde, A ülkesi ürünü B ülkesine ihraç edecektir. Bu dönemden önce B ülkesinin ürün için gerçek bir talebi yoktur; bu süreden sonra B ülkesindeki firmalar da ürünü üretiyor ve tedarik ediyor olacaktır, böylece A ülkesinin ürününe olan talep azalacaktır (Appleyard & Field, 2014, s. 180-181).

Teoriye göre ticaret, üründe ve üretim sürecindeki yeniliklere bağlıdır. Gelişmiş ülkeler yeniliğin öğrenilmesi ve taklidi ile üstünlüğünü kaybetse bile aynı veya farklı ürünlerde yenilik bularak tekrar üstünlük elde etmektedirler. Böylece tekrar teknolojik açık oluşturarak durumu avantaja dönüştürmektedirler.

Teknoloji açığı teorisini test eden çalışmalar mevcuttur. Soete (1981) teknoloji açığının uluslararası ticarete belirleyici bir faktör olup olmadığını OECD ülkeleri üzerinde kesit veriler kullanarak test etmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular teknoloji açığı teorisini desteklemekte ve endüstriyel inovasyonun uluslararası ticaret akışlarında önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Cotsomitis, DeBresson ve Kwan (1991) OECD ülkelerinde AR-GE yoğun

endüstrilerde teknoloji açığı teorisini zaman serisi verileriyle dinamik olarak test etmişlerdir. Bulgular teknoloji açığı teorisini desteklememekte ve teorinin AR-GE yoğun endüstrilerde ticaretin yönünü tahmin edemediğini göstermektedir. Fagerberg (1987) teknoloji açığı teorisini 1960-1983 dönemi verilerini kullanarak 25 sanayi ülkesi (19 OECD ve 6 OECD dışı ülkeler) üzerinde test etmiştir. Bulgular AR-GE ve patent verilerinin teknolojik gelişme seviyesi ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca 25 ülke grubu için, teknoloji açığı modellerinin hem ülkeler hem de dönemler arasındaki büyüme oranlarındaki gerçek farklılıkların büyük bir kısmını açıklamaktadır.

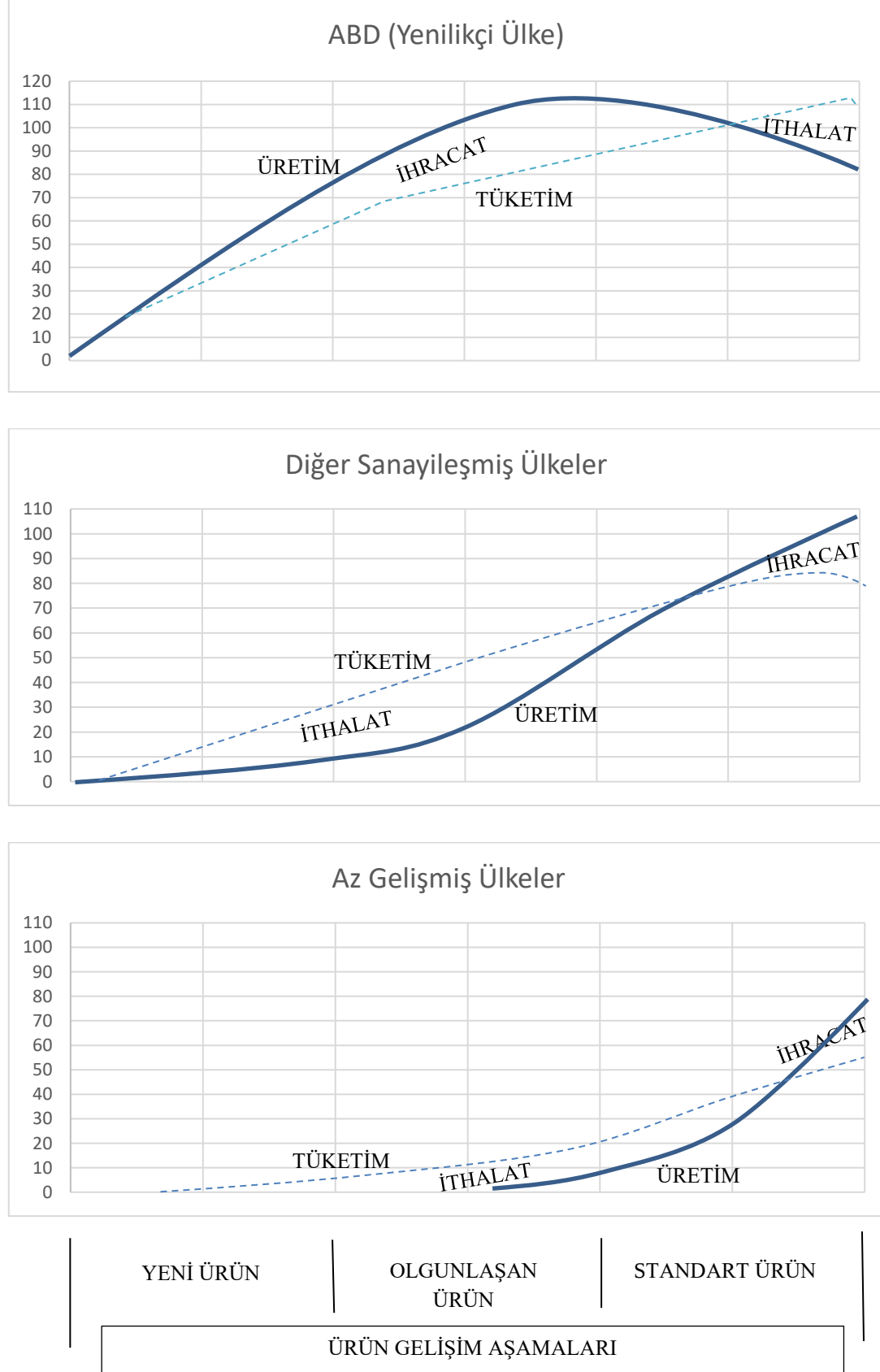
2.2.3. Ürün Dönemleri Teorisi

Ürün dönemleri teorisi teknoloji açığı teorisinin geliştirilmiş şeklidir. Raymond Vernon tarafından 1966 yılında oluşturulmuştur. Vernon, ürünlerin yaşam evreleri olduğunu ve ürünün bulunduğu evreye göre üstünlüklerin ülkeler arasında farklılaştığını ileri sürmektedir.

Ürün dönemleri teorisinde, ölçeğe göre artan getiriler varsayımı geçerlidir. Teoriye göre, bir mal eski mal durumundan yeni mal durumuna geçerken üretim yapılan coğrafi alan değişmektedir. Bu coğrafi değişim ile birlikte üstünlüklerde ülkeler üzerinde yer değiştirmektedir. Teoride taşıma maliyetleri ve ticari engeller mevcuttur. Bilgiye ulaşmak maliyet oluşturmakta ve bilgiye ulaşma konusunda her ülke eşit değildir. Bu varsayım şu şekilde açıklanabilir, girişimciler bilgiye ulaşma konusunda eşit şansa sahip olmalarına rağmen bilgiyi kullanma biçimleri farklıdır. Yani edindikleri bilgiyi yararlı bir ürüne dönüştüremeyebilirler (Dura, 2002, s. 65).

Vernon'a göre yenilikler ilk olarak sanayileşmiş ülkeler tarafından keşfedilmektedir. Çünkü işgücüne yapılan yatırımlar, AR-GE harcamalarına ayrılan yüksek paylar yeniliğin keşfine zemin hazırlamaktadır. Ürün, yeniliğin bulunmasından ürünün uluslararası ticarete konu olmasına kadar farklı aşamalardan geçmektedir. Vernon çalışmasında üç aşamadan bahsetmiştir. Bu aşamalar yeni ürün, olgunlaşan ürün ve standardize ürün şeklindedir (Vernon, 1966, s. 199). Vernon araştırmasını ABD üzerinden gerçekleştirmekte ve yenilikçi ülke olarak ABD'ni baz almaktadır.

Şekil 2.1: Ürün Dönemleri

Kaynak: R. Vernon, (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(2), s. 199.

Şekil 2.1’de ürün dönemleri yeni ürün, olgunlaşmış ürün ve standart ürün olarak gösterilmektedir. Yeni ürün aşamasında, yenilik bulunmuştur ve üretim küçük ölçekte gerçekleştirilmektedir. Üründe sürekli iyileştirme ve geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Başlangıçta üretim sadece iç talebi karşılamaya yönelik gerçekleştirilmektedir. Bu aşamada ürün henüz uluslararası ticarete konu olmamaktadır. Aynı zamanda yapılan üretim, tüketim yerine yakın bir yerde gerçekleştirilmektedir. Çünkü tüketici tarafından yapılan geribildirimlere göre ürünün gelişimi gerçekleştirilecektir. Bu aşamada üstünlük yenilikçi ülke üzerindedir. Zamanla ürün diğer ülkeler tarafından talep edilmekte, bununla birlikte üretim artmaya başlamakta ve ürün ihracata konu olmaktadır.

Olgunlaşan ürün aşamasına gelindiğinde artık taklit ürün üretimi yapılmaktadır. Üretim düşük işgücü maliyetlerinin olduğu ülkelere de kaymaktadır. Çünkü ürünün üretimi için artık yüksek mühendislik becerilerine ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu aşamada sanayileşmiş ülkede üretim ve ihracat devam etmekte ancak bir noktadan sonra az gelişmiş taklitçi ülkelerin üretimleri hızla artarken, bu ülkelerin ihracat piyasalarını ele geçirmeleriyle birlikte sanayileşmiş ülkede üretim azalmaktadır. Bu aşamanın sonuna doğru ürün standart hale gelmiş bulunmaktadır.

Standart ürün aşamasına gelindiğinde sanayileşmiş ülkenin ihracatı biterken üretimi hızla düşmeye başlamaktadır. Az gelişmiş taklitçi ülkelerin ihracatı ise hızla artmaktadır. Bu aşamadan sonra üstünlük avantajı tamamen taklitçi ülkelere geçmektedir. Sanayileşmiş ülke tüketimini ithalatla karşılamaya başlamaktadır. Artık teknoloji tamamen serbest duruma gelmiştir. Sanayileşmiş ülke için bu aşamada yeni ürün bulma sürecine girilmektedir. Böylece sanayileşmiş ülkelerde yenilikler sürekli devam edecek ve ürün seyrinde ülkeler belli aşamalarda üstünlükler elde edeceklerdir.

2.2.4. Tercihlerde Benzerlik Teorisi

Teori, 1961 yılında Steffan B. Linder tarafından sanayi ürünleri ticaretini açıklamak için geliştirilmiştir. Linder (1961) tercihlerde benzerlik teorisini talep faktörü üzerinden açıklamaya çalışmış, faktör donatımı teorisini sanayi ürünleri ticaretini açıklamakta yetersiz kaldığı konusunda eleştirmiştir.

Linder'e göre ülkelerin üretimlerini toplumun tüketim tercihleri ve zevkleri belirlemektedir. Bir toplumda halkın çoğunluğu neyi tüketiyorsa o ürünlerin üretimleri sürekli talebi karşılamak için gerçekleştirilmekte ve bir süre sonra üretimde etkinlik ve uzmanlaşma artmaktadır. Tüketimden sonra kalan üretim, benzer tercih ve zevkleri olan ülkeler tarafından tercih edilerek ticarete konu olmaktadır.

Linder (1961, s. 32), tercihlerde benzerlik teorisini şu varsayımlar üzerine kurmuştur:

- Ticaret öncesi durumda her sektör işgücünün yarısını istihdam etmekte ve toplam gelirin yarısını üretmektedir. Her sektördeki gelir dağılımı eşittir.
- İki sektör arasında faktörlerin yeniden tahsisi bulunmamaktadır.
- Emek ve sermaye şeklinde iki üretim faktörü vardır.
- Uluslararası düzeyde emek ve sermaye hareketi yoktur.
- İhracat sektörünün ürünlerine olan talep tamamen esnektir. Uluslararası fiyatlar sabittir.
- Teoride benzer gelir düzeyine sahip ülkelerin benzer zevklere sahip olduğu, ürünlerin farklılaştırılmış olduğu ve ölçeğe göre artan getirilerin mevcut olduğu varsayılmaktadır.

Tercihlerde benzerlik teorisinde bir malın ihracata konu olabilmesi için öncelikle yurtiçinde tüketime konu olması gerekmektedir. Teorinin temel varsayımı, bir malın üretilmesi için önce yurtiçinde talep oluşması gerektiğidir. Bu talebe, temsili talep adı verilmektedir. Yurtiçi talep karşılandıktan sonra söz konusu mal, benzer zevk ve gelir düzeyindeki ülkelerin talebini karşılamak için ihraç edilmektedir (Linder, 1961, s. 88-91). Linder'e göre girişimciler uluslararası pazarda sadece aynı mal ile ticaret yapmazlar, ürün farklılaştırması yoluyla ticaret pazarlarını genişletebilirler. Sınırsız kapsamdaki farklılaştırmalar ve sınırsız alıcı özellikleri bir araya geldiğinde ülkeler aynı malla yapılan ticareti mümkün kılmaktadır. Linder çalışmasında buna Milwaukee'ye Avrupa birası getiren gemilerin Amerikan birasıyla Avrupa'ya dönmelerini örnek göstermektedir (Linder, 1961, s. 102).

Linder'in tercihlerde benzerlik teorisinde sanayi malları ticaretinin benzer tercih ve gelir düzeyine sahip ülkeler arasında yapılacağını ileri sürmektedir. Linder'in motivasyonu, tercihler ve gelir seviyeleri arasında ilişki olduğundan benzer gelir düzeyindeki ülkelerin benzer malları talep edeceği ve bu ülkeler arasındaki ticareti artıracığıdır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ülkeler arasında sanayi malları ticaretinin hızla artması Linder'in teorisini doğrular niteliktedir. Ancak bir ülkede iç piyasada talep edilmeyip ihraç amacıyla üretilen mallar da vardır. Tercihlerde benzerlik teorisi, bu malların ticaretini açıklayamamaktadır (Seyidoğlu, 2009, s. 105). Örneğin, Türkiye'de kurbağa ve salyangoz tüketimine ilişkin piyasa olmamasına rağmen bu ürünler üretilmekte ve uluslararası ticarete konu olmaktadır (Deviren, 2003, s. 35).

2.2.5. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Ölçek ekonomileri teorisi, üretim ölçeği arttıkça maliyetlerin azalacağını ileri sürmektedir. Buna göre geniş iç piyasaya sahip ülkelerde üretim artışı izleyen azalan maliyetler söz konusu olmaktadır. Geniş iç piyasaya sahip ülkeler ölçek ekonomilerinin geçerli olduğu ürünlerde uzmanlaşmakta ve bu ürünleri ihraç etmekte, diğer ürünleri ise ithal ederek karşılamaktadırlar. Dar bir iç piyasaya sahip ülkeler ise ihracat piyasasına yönelik üretim ölçeğini artırarak maliyet avantajı elde etmekte ve bu ürünlerin ticaretini yapmaktadırlar.

Ölçek ekonomileri içsel ve dışsal ölçek ekonomileri olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Bu ekonomiler ölçeğe göre artan getiriler veya ölçeğe göre azalan maliyetler şeklinde iki bakış açısıyla incelenmektedir. Ölçeğe göre artan getiriler, üretim ölçeği arttıkça ortalama üretim maliyetlerinin azalmasını ifade ederken, ölçeğe göre azalan maliyetler ise üretimdeki artış oranının gidilerdeki artış oranından az olmasını ifade etmektedir. İçsel ölçek ekonomileri, firmanın kendi bünyesinde üretim ölçeğinin artmasıyla ortalama maliyetlerin düşmesi şeklinde gerçekleştiği durumdur. Bu durumun gerçekleşmesinde kitlesel üretim teknolojilerinin kullanımı, etkin yönetim ve uzmanlaşmış iş gücü önemli role sahiptir. Dışsal ölçek ekonomileri ise firmanın bağlı olduğu sektörde üretimin artması ile ortalama maliyetlerin azalması şeklinde ortaya çıkan durumdur (Deviren, 2003, s. 51).

Aynı endüstrideki birçok firma üretimi artırdığında, birlikte daha düşük üretim maliyetleri elde edebilir. Bu durum dışsal ölçek ekonomilerini karakterize eder ve özellikle firmaların aynı bölgede faaliyet göstermesi durumunda ortaya çıkması muhtemeldir. Dışsal ölçek ekonomilerinde düşük maliyetlerin kaynağı, uzman girdi tedarikçilerinin ortaya çıkması, ortak vasıflı işçi havuzundan yararlanma, firmalar arasında yeni teknolojilerin daha hızlı yayılmasına ve gelişmesine izin veren bilgi yayımlarıdır. Aynı zamanda belirli bir endüstrinin ihtiyaçlarına hizmet eden özel makineler, verimliliğin artmasına ve üretim maliyetlerinin düşmesine yardımcı olmaktadır. Ölçek ekonomileri içsel olduğunda, tüm firmalar aynı teknolojiyi paylaşmıyorsa, tam rekabet piyasaları uygun değildir (Dunn & Mutti, 2004, s. 84-86).

İçsel ve dışsal ölçek ekonomileri ile piyasa ilişkisine bakıldığında birbirinden farklılaşan noktalar dikkat çekmektedir. Bir endüstride içsel ölçek ekonomileri söz konusuysa aksak rekabet piyasa yapısı görülmektedir, o endüstrideki büyük firmalar küçük firmalara göre daha avantajlı konumdadır. Çünkü her bir firma kendi üretim ölçeğinde monopol gücüne sahiptir. Dışsal ölçek ekonomilerinin söz konusu olduğu piyasa yapısı birçok küçük firmadan oluşan tam rekabet piyasalarını yansıtmaktadır (Karluk, 2002, s. 99).

Caballero ve Lyons (1990) 4 Avrupa ülkesinde (Almanya, Fransa, İngiltere ve Belçika) 12 endüstri üzerinde içsel ve dışsal ölçek ekonomilerinin getirilerini hesaplamıştır. Ölçeğe göre artan içsel getirilere dair çok az kanıt bulunmuştur. 12 endüstriden sadece kauçuk, plastik ürünler, endüstriyel makineler ve mineral ürünler endüstrilerinde sadece 2 ülkede ölçeğe göre artan içsel getiriler mevcuttur. Dışsal ölçek ekonomilerinde ise özellikle Fransa ve Belçika'da çok güçlü olmakla birlikte 4 ülke için mevcut olduğu görülmektedir. Banker ve Slaughter (1997) finansal hizmet kuruluşlarındaki bir dizi yazılım geliştirme projelerini inceleyerek yazılım bakımında ölçek ekonomilerinin varlığını veri zarflama analizi yöntemiyle araştırmaktadır. Sonuçlar yazılım bakımında ölçek ekonomilerinin varlığını göstermektedir. Daha küçük modifikasyon projelerini daha büyük sürümlerle harmanlayarak yazılım bakım maliyetlerinin %36 azaldığı görülmektedir.

2.2.6. Monopolcü Rekabet Teorisi

Geçiş teorilerinin açıklanmasıyla birlikte ölçeğe göre artan getiri ve aksak rekabet piyasası varsayımları dış ticaret modellerinde önem kazanmaya başlamıştır. Monopolcü rekabet teorisi, ölçeğe göre artan getiri, teknolojik yenilik, ürün farklılaşması ve üretim faktörlerinin ülkeler arasında hareketli olduğu varsayımları altında bir model sunmaktadır. Chamberlin (1951), teorisinin ekonomik sistemdeki tüm tekelleri ve rekabeti yansıttığını ve Marshall ve Valras'ın teorilerinin bir çıktısı olduğunu ifade etmektedir.

Monopolcü rekabet teorisi ürün farklılaştırmasına dayanmaktadır. Teoriye göre firmalar ürünleri üzerinde bir farklılık oluşturarak ya da alıcının gözünde farklı olduğu algısını yaratarak piyasadaki ikame ürünlerinden ayrışacak ve farklılaştırdığı ürün üzerinde monopol gücü elde edecektir. Farklılık, gerçekte var olan bir özellik olabilir ya da alıcının algısında var olduğunu düşündüğü bir özellik olabilir. Önemli olan ürünün ikamelerinden farklı olduğu düşünülerek tercih edilmesidir (Chamberlin, 1951, s. 355).

Monopolcü rekabet teorisi, sanayi mallarının endüstri içi ticaretini açıklamaktadır. Endüstri içi ticaret, aynı endüstriye ait malların hem ithal hem ihraç edilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda teori, ürün farklılaştırması ve ölçeğe göre artan getiri ile ülkeler arasındaki iki yönlü ticareti açıklamaktadır. Ülkeler aynı endüstrideki farklılaştırılmış malların hem tüketicisi hem üreticisi olabilmektedir. Dünya ticaretine baktığımızda endüstri içi ticaret büyük hacme sahiptir. Ölçeğe göre artan getiriler ve uluslararası rekabetten dolayı firmalar, maliyet avantajı elde etmek için az çeşitteki ürün üzerinde uzmanlaşmaya gitmekte ve ölçeğe göre artan getirilerden faydalanmaktadır (Akkoyunlu, 1996, s. 75).

Literatürde monopolcü rekabet teorisi ve dış ticaret ilişkisi üzerine başlıca üç modele rastlanmaktadır. Bunlardan birincisi Dixit-Stiglitz modelidir. Dixit-Stiglitz, ölçek ekonomileri ile daha az çeşitte mal ve daha büyük miktarlarda üretim yapılarak kaynakların tasarruf edilebileceğini, ancak bu durumun daha az çeşitlilik sağlayacağından bazı refah kayıplarına neden olabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle Dixit Stiglitz modelinde ürün farklılaştırmasının sağlayacağı fayda modele dâhil edilmektedir. Dixit-Stiglitz'e göre, bir mal için yapılan harcamalar toplamı ve var olan mal çeşitlerinin fiyatı veri iken, malın yeni çeşitlerinin çıkması tüketicilerin

toplam faydasını arttıracaktır (Dixit & Stiglitz, 1977, s. 297). İkinci model Lancaster (1980) modelidir. Lancaster, modelinde iki sektör (biri ürün farklılaştırılmasının gerçekleştiği özel ilgi sektörü diğeri ise ekonominin geri kalanıdır) üzerinden monopol rekabet analizi gerçekleştirmektedir. Analiz sonucunda ürün farklılaştırılmasının gerçekleştiği monopol piyasasının, Chamberlin piyasasına benzer olan mükemmel bilgi, mükemmel esneklik, özgür ve istekli giriş koşulları altında firmaların Nash dengesi olan, üretilebilecek “en mükemmel” piyasa yapısı olduğunu ifade etmektedir (Lancaster, 1980, s. 80). Üçüncü model ise Helpman-Krugman modelidir. Helpman-Krugman modeli faktör donatımı ve monopol rekabeti birleştiren bir modeldir. Bu model endüstri içi ticaret ve endüstriler arası ticaret şeklinde iki ticaret akışını içermektedir. Endüstri içi ticaret farklılaştırılmış mallardan oluşan ticareti oluştururken endüstriler arası ticaret ise farklı mal gruplarının ticaretini oluşturmaktadır. Helpman-Krugman modeline göre, ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırılmasına dayalı serbest ticaretin, karşılaştırmalı üstünlükten kaynaklanan geleneksel kazanımların üzerinde yeni potansiyel kazanım kaynakları getirdiği ifade edilmektedir. Rasyonelleştirme etkisi, yani firma sayısındaki azalma ve geri kalan her bir firmanın üretimindeki artış, artan getirilerle birlikte verimliliğin artmasını sağlamakta ve her ülke pazarında mevcut ürün çeşitliliğinin artmasıyla ilave kazançlar sağlamaktadır. Ayrıca, bu ek kazanımların yeterince büyük olması ve ülkelerin faktör donatımlarında önemli ölçüde farklılık göstermemesi durumunda, ticaretin gelir dağılımı etkilerine yol açmayabileceği de ifade edilmektedir. Yani bu ticaret, farklı üretim faktörlerinin sahipleri arasında çatışma yaratmamaktadır (Mikic, 1998, s. 194-204).

2.3. Yeni Dış Ticaret Teorisi

Yeni dış ticaret teorisi 1970’li yılların sonunda ortaya çıkmış ve uluslararası ticarete güncel bir bakış açısı kazandırmıştır. Yeni dış ticaret teorisi ile birlikte klasik teorilerin tam rekabet ve ölçeğe göre sabit getiri varsayımları terkedilmiştir. Aksak rekabet ve ölçeğe göre artan getiri varsayımı teorelinin temelini oluşturmaktadır (Akkoyunlu, 1996, s. 71).

Aksak rekabet daha önce geçiş teorilerine Chamberlin (1933) tarafından dâhil edilmiştir. Balassa (1966) ve Grubel ve Llyod (1975), benzer faktör

donanımlarına sahip ülkeler arasındaki ticaretin endüstri içi ticaret şeklinde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Ancak, daha sonraki çalışmalarda aksak rekabet ve ölçek ekonomilerinin birlikte matematiksel olarak modellenebilmesi teorisinin yeni olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Akkoyunlu, 1996, s. 74).

1970li yılların sonunda endüstri içi ticareti ürün farklılaştırması ile açıklayan tekelleri rekabet teorileri -Lancaster (1975), Spence (1976) ve Dixit ve Stiglitz (1977)- geliştirilmiştir (Akkoyunlu, 1996, s. 75). Yapılan bu çalışmalar yeni dış ticaret teorisinin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Krugman (1979, 1980), Helpman (1981) ve Helpman ve Krugman (1985)'ın yaptıkları çalışmalar yeni dış ticaret teorisine öncülük etmektedir. Yeni dış ticaret teorisi önceki teorileri reddetmemekle birlikte dış ticaret teorilerine güncel bir bakış açısı sunmaktadır.

Krugman, ticaretin yapılabilmesi için karşılaştırmalı üstünlüklerin olmasını gerekli görmemektedir. Krugman, endüstri içi ticarete odaklanmış ve bu ticaretin büyük bir kısmının gelişmiş ülkeler arasında gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu ülkeler arasındaki ticareti aksak rekabet ve ölçek ekonomilerine dayandırarak yeni dış ticaret teorisinin oluşumuna katkı sağlamıştır (Arıbaş & Deniz, 2011, s. 182).

Krugman ülkeler arasında aksak rekabet piyasalarının geçerli olduğunu ve ürün farklılaştırmalarının uluslararası ticarete yol açtığını ifade etmektedir. Bu serbest ticaretin pazarları genişlettiğini, pazarların genişlemesiyle birlikte üretim ölçeğinin arttığını ve bunun sonucunda içsel ölçek ekonomileri ile maliyetlerin düşmesine neden olduğunu ifade etmektedir (Yüksel & Sarıdoğan, 2011, s. 202).

Yeni dış ticaret teorisine göre ürün farklılaştırması benzer ülkeler arasındaki ticaretin en temel kaynağıdır. Krugman' a göre, bir ülkenin göreceli büyümesi üretilen malların sayısını ve aynı kalitedeki ürün çeşitliliğini artırarak ülkelerin gelişmiş ticaret performanslarına yol açmaktadır (Athanasoglou & Bardaka, 2010, s. 217).

Yeni dış ticaret teorisi bazı yönlerden önceki teorilerden farklılaşmaktadır. Daha önceki teorilerde ölçek ekonomileri firma açısından dışsal olarak ele alınmakta ve dolayısıyla tam rekabetçi piyasa varsayımı yapılmaktadır. Ancak Krugman, ölçek ekonomilerinin tekelleri rekabet piyasa yapısına sahip firmalar için

içsel olduğunu ve bu durumun dış ticaretin nedeni olabileceğini ifade etmiştir (Krugman, 1979, s. 469). Krugman Dixit ve Stiglitz (1977) modelinin uyarlaması ile uluslararası ticaret modelini geliştirmiştir. Modelin varsayımları şunlardır:

- Modelde tek üretim faktörü emektir.
- Tekelci rekabet piyasası söz konusudur.
- Malların maliyet fonksiyonu aynıdır.
- Tüm bireyler aynı fayda fonksiyonuna sahiptir.
- Üretim hacmi arttıkça ortalama maliyetler azalmaktadır.

Böyle bir modelde iki ülke olduğu ve benzer zevk ve teknolojilere sahip olduğu varsayıldığında; bu iki ülke arasında ticaretin gerçekleşmesi için hiçbir neden olmamaktadır. Ancak sıfır taşıma maliyetiyle ticaretin açıldığı varsayımında her iki ülkede de üretilen bir malın fiyatı eşit olarak gerçekleşmektedir. Dış ticaret ile ölçek ekonomileri sayesinde tüketime hazır mal çeşitliliği artmaktadır. Böylece her iki ülkede refah artmaktadır (Krugman, 1979, s. 476).

Krugman (1980) yaptığı çalışmasında, üretimde ölçek ekonomilerinin olduğu ve ürünlerin maliyetsiz bir şekilde farklılaştırılabilirdikleri, tekelci rekabet piyasasının söz konusu olduğu ancak piyasaya girişin tekel kârlarını sıfırladığı varsayımında bulunarak taşıma maliyetlerini modele dâhil etmektedir. Aynı zevklere ve teknolojilere sahip iki ülkenin birbirleriyle açık ticareti sıfır nakliye maliyetiyle analiz edildiğinde; tek faktörlü bir dünya söz konusu olduğu için faktör donanımlarında herhangi bir farklılık olmamaktadır. Bu modelde ticaret için geleneksel nedenlerin hiçbirisi yoktur; ancak yine de ticaretten kazanç sağlamak mümkün olmaktadır. Çünkü ticaretin varlığında ve artan getiri durumunda, her mal (farklılaştırılmış her ürün) sadece bir ülkede üretilmektedir. Bu durumda dünya ekonomisi, her iki ülkenin tek başına üreteceğinden daha fazla mal çeşitliliği üretecek ve her bireye daha geniş bir seçenek yelpazesi sunacaktır. Hem artan getiri hem de nakliye maliyetleriyle karakterize edilen bir dünyada, bir malın üretimini en büyük pazarına yakın bir yerde yoğunlaştırmak için açıkça bir teşvik olacaktır. Nedeni basitçe, üretimi tek bir yerde yoğunlaştırarak, ölçek ekonomilerini gerçekleştirebilirken, daha büyük pazarın yakınında bulunarak nakliye maliyetlerini en aza indirmektir (Krugman, 1980, s. 952-955).

Helpman (1981, 1985) endüstri içi ticareti, ölçeğe göre artan getiri ve ürün farklılaştırması ile açıklamaktadır. Helpman, ölçeğe göre artan getirilerin ölçek ekonomisine ve uzmanlaşmaya neden olduğunu ve farklılaştırılmış ürünlerin iki yönlü ticaretinin endüstri içi ticarete açıklık getirdiğini ifade etmektedir (Alper, 2014, s. 37).

Helpman ve Krugman (1985) eski ve yeni teorileri bir arada değerlendirmekte ve endüstriler arası ticareti Heckscher-Ohlin; endüstri içi ticareti Chamberlin yaklaşımı ile incelemektedir. Helpman ve Krugman, klasik dış ticaret teorilerinin ticarete neden olan rekabetçi faktörlere ilişkin yapmış olduğu açıklamaları göz ardı etmemektedir. Onlara göre, klasik teorinin karşılaştırmalı üstünlükleri ve faktör donatımları endüstriler arası ticareti açıklamada geçerliliğini korumaktadır. Yeni dış ticaret teorisi, klasik teorilerin açıklayamadığı endüstri-içi ticaret durumunda ticaretin gerçekleşmesini açıklamakta ve dış ticaret teorilerine katkı sağlamaktadır.

2.4. Modern Rekabet Gücü Kuramları

Uluslararası rekabet gücünü belirleyen faktörlere ilişkin kuramlar; klasik ticaret teorileri, geçiş teorileri, yeni dış ticaret teorisi ve modern rekabet yaklaşımları gibi temel düşünceler ile açıklanmaktadır. Modern rekabet yaklaşımlarından Michael Porter'ın Elmas Modeli ve Cho ve Moon'un Dokuz Faktör Modeli bu başlık altında incelenecektir.

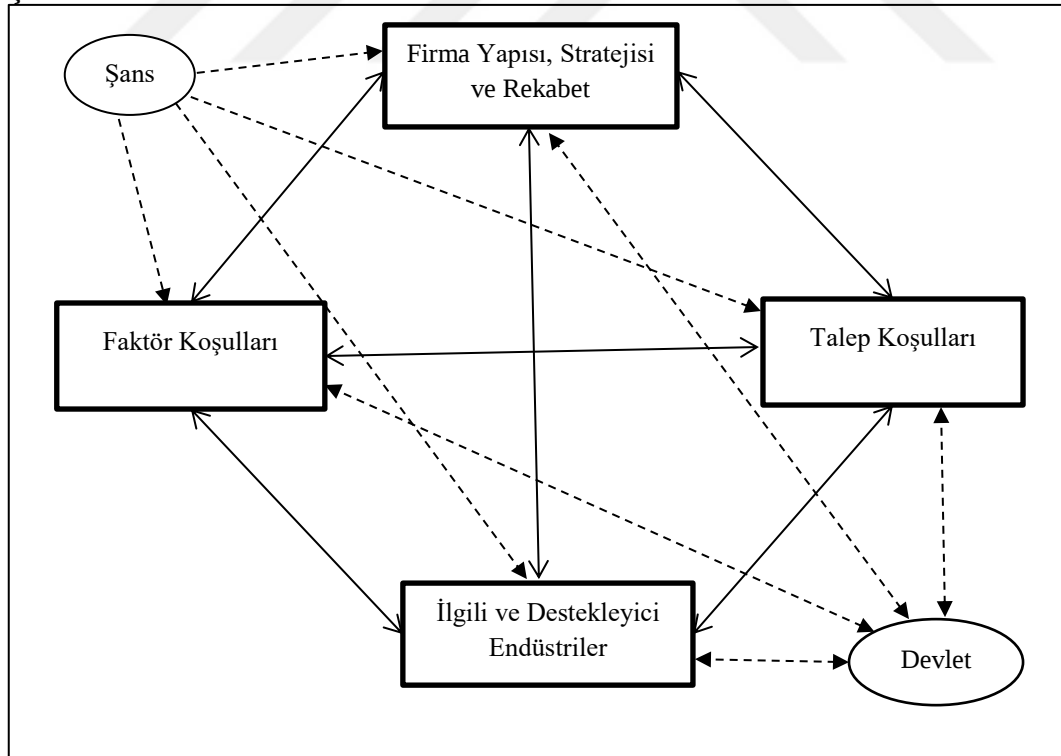
2.4.1. Michael Porter - Elmas Modeli

Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi ve David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, rekabeti açıklarken her ülkenin üretim faktörlerine odaklanmıştır: toprak, emek, sermaye ve doğal kaynaklar. Ancak, bu teoriler on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda destek bulduğunda, rekabet için daha düşük beceriler gerekmemekte idi. O günlerde, doğal kaynaklar ve üretim faktörleri rekabet avantajlarının ana kaynağıydı (Porter, 1990, s. 13). Bununla birlikte, artan teknolojik yenilik ve piyasalarda küreselleşme meydana geldikçe, öncelikle faktör bağışlarına dayanan teoriler, ne doğal kaynaklardan yoksun bazı ülkelerin başarısını ne de zengin doğal donanıma sahip ülkelerin zayıf performansını açıklayamamaktadır (Barragan, 2005, s. 3).

Bu nedenle Porter, analizleri sonucunda ülkelere ve sektörler rekabet üstünlüğü sağlayan faktörleri belirlemek, ülke ve sektör rekabet gücünün karşılıklı etkileşiminin teorik temellerini oluşturmak için elmas modelini geliştirmiştir (Barragan, 2005, s. 4). Porter, 4 yıl boyunca 100 sektörün farklı ekonomik özelliklerini içeren 10 ülkede (ABD, Almanya, Danimarka, Güney Kore, İngiltere, İtalya, İsveç, İsviçre, Japonya ve Singapur) inceleme yaparak rekabetçi yapıların gelişmesine katkı sağlayan, ulusların ve sektörlerin rekabet gücünü belirleyen unsurları tespit etmeye çalışmıştır (Bakan & Doğan, 2012, s. 442).

Porter, ülkelerin rekabet avantajını ifade eden sektörlerin belirleyicilerini bir elmasın değeriyle ilişkilendirmektedir. Elmasın dört köşesini “faktör koşulları”, “talep koşulları”, “firma yapısı, stratejisi ve rekabet” ve “ilgili ve destekleyici endüstrilerin varlığı” şeklinde belirlemektedir. Ayrıca “şans” ve “devlet” faktörlerini de sisteme dâhil etmektedir. Bu faktörler, dört ana faktöre destek sağlayan, rekabet edebilirliği etkileyen faktörler olarak tanımlanmaktadır (Bakan & Doğan, 2012, s. 442; Meshal, 1997, s. 78).

Şekil 2.2: Elmas Modeli

Kaynak: M. E. Porter (1998). The Competitive Advantage of Nations. *The Free Press*, New York, s.171.

Gelişmiş ekonomiler için önem arz eden bilgi yoğun endüstrilerde rekabetçi başarıyı elde etmek ve sürdürmek için “elmasın” genelindeki avantajlara ihtiyaç

duyulmaktadır. Bir veya iki faktöre dayalı avantajlar yeterli olmamaktadır. Yalnızca bir veya iki faktöre dayalı rekabet avantajı, doğal kaynağa bağlı endüstrilerde veya çok az karmaşık teknoloji / beceri içeren endüstrilerde mümkün olmaktadır. Bu tür bir avantaj genellikle sürdürülebilir değildir, çünkü hızla değişmekte ve küresel rakipler kolayca bu avantajın üstesinden gelebilmektedir (Porter, 1998, s. 112).

Porter, iki ek değişkenin ulusal sistemi önemli şekillerde etkileyebildiğini ve teoriyi tamamlamak için gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bunlar şans ve devlet faktörüdür. Şans, tesadüfi olaylar, saf icatlar, temel teknolojilerdeki atılımlar, savaşlar, dış politik gelişmeler ve dış pazar talebindeki büyük değişimler gibi firmaların (genellikle hükümetlerin) kontrolü dışında gelişen olaylar şeklinde tanımlanmaktadır. Şans olayları, endüstri yapısını çözebilen veya yeniden şekillendirebilen süreksizlikler yaratmakta ve bir ulusun firmalarına diğerinin yerine geçme fırsatı sağlamaktadır. Elması tamamlamak için gerekli olan bir diğer ek unsur, devlettir. Porter, devletin her düzeyde, ulusal avantajı iyileştirebileceğini veya azaltabileceğini vurgulamaktadır. Devletin rolü, politika belirleyicilerin her bir faktörü nasıl etkilediği incelendiğinde açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin, antitröst politikaları, iç rekabeti etkilemektedir. Düzenlemeler, iç talep koşullarında değişiklikler meydana getirebilmektedir. Eğitime yapılan yatırımlar, faktör koşullarını değiştirebilmektedir. Devlet alımları, ilgili ve destekleyen endüstrileri canlandırabilmektedir. Belirleyicilerin, sistemin tamamını nasıl etkiledikleri dikkate alınmadan uyguladığı politikaların, ulusal avantajı güçlendirdiği gibi zayıflatması da muhtemeldir (Porter, 1998, s. 113).

2.4.1.1. Faktör Koşulları

Her ülke, farklı da olsa üretim faktörlerine sahiptir. Üretim faktörleri, emek, ekilebilir arazi, doğal kaynaklar, sermaye ve altyapı gibi herhangi bir endüstride rekabet etmek için gerekli olan girdilerdir (Barragan, 2005, s. 39). Klasik ticaret teorisi, üretim faktörlerine dayanmaktadır. Teoriye göre, ülkeler farklı faktör stoklarına sahiptir. Bir ülke, kendisine nispeten iyi bahşedilmiş faktörleri yoğun şekilde kullanan malları ihraç etmektedir. Sahip olunan faktörlerin karışımı (faktör oranları), endüstriler arasında büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Bir ülkenin firmaları, belirli bir sektördeki rekabet için önemli olan belirli türlerde düşük

maliyetli veya benzersiz şekilde yüksek kaliteli faktörlere sahiplerse, o sektörde rekabet avantajı elde etmektedirler. Singapur'un Japonya ile Orta Doğu arasında büyük bir ticaret yolu üzerindeki konumunun, onu gemi onarım merkezi haline getirmesi; İsviçre'nin farklı diller ve kültürlerle iletişim kurma becerisinin (İsviçre, Almanca, Fransızca ve İtalyanca konuşulan bölgeleri içerir) bankacılık, ticaret ve lojistik yönetimi gibi hizmetlerde üstünlük sağlaması buna örnek gösterilebilir. Endüstriler ve bir ülkedeki faktörler arasında böyle bir eşleşme, karşılaştırmalı üstünlük teorisinin temelini oluşturmaktadır (Porter, 1998, s. 114; Cho & Moon, 2002, s. 63).

Porter'a göre faktör donatımının rolü bundan daha karmaşıktır. Faktörlerden elde edilen rekabet avantajının, ne kadar verimli ve etkili bir şekilde konumlandırıldığı önemli role sahiptir. Gerçekte, bir faktörün değeri, uygun teknoloji seçimiyle önemli ölçüde değiştirilebilmektedir. Porter, rekabet avantajında faktörlerin rolünü anlamak için, faktör türleri arasında ayırım yapılmasını gerekli görmektedir. Bu ayırım, temel ve gelişmiş faktörler arasında yapılmaktadır. Temel faktörler arasında doğal kaynaklar, iklim, konum, vasıfsız ve yarı vasıfsız işgücü ve borç sermayesi bulunmaktadır. Gelişmiş faktörler arasında modern dijital veri iletişim altyapısı, yüksek lisans mühendisleri ve bilgisayar bilimcileri gibi yüksek eğitilmiş personel ve sofistike disiplinlerdeki üniversite araştırma enstitüleri bulunmaktadır.

Temel faktörlerin önemi, azalan gerekliliği, genişleyen mevcudiyeti ya da bunlara küresel firmaların dış faaliyetler yoluyla veya uluslararası pazarlarda kaynak sağlama yoluyla kolayca erişebilmeleri nedeniyle zayıflamıştır. Bu durumu Porter, düşük mühendislik içeriğine sahip inşaat projeleri (apartmanlar ve okullar gibi) üzerinden açıklamaktadır. Koreli firmalar, kısmen düşük maliyetli ve disiplinli işgücünün mevcudiyetine dayanan bu tür projelerde uluslararası başarı elde etmişlerdir. Bununla birlikte, İtalya gibi daha gelişmiş ülkelerden gelen rakipler, uluslararası sözleşmeler için teklif verdikleri ülkelerde veya diğer gelişmekte olan ülkelerden (örneğin Hindistan) yerel olarak ucuz işgücü havuzları tedarik ederek rekabet avantajının üstesinden gelmiştir. Ortaya çıkan sonuç, Kore inşaat endüstrisinin düşüşe geçmesidir, bu da yalnızca temel faktörlerden kaynaklanan avantajların genellikle geçici olduğunun bir göstergesidir (Porter, 1998, s. 118).

Porter’a göre temel faktörler, düşük faktör maliyetlerinden yararlanmak için çeşitli ülkelerdeki seçilmiş faaliyetlerin konumunu yansıtan ticaretin bir kısmını açıklayabilmektedir. Madencilik veya tarıma dayalı endüstriler (kereste ve soya fasulyesi gibi) gibi teknoloji ve beceri gereksinimlerinin düşük olduğu yerlerde temel faktörler önemini korumaktadır.

Gelişmiş faktörler günümüzde rekabet avantajı için en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklılaştırılmış ürünler ve tescilli üretim teknolojisi gibi üst düzey rekabet avantajları elde etmek için önem arz etmektedirler. Bu faktörler kıt, çünkü gelişimleri hem beşeri hem de fiziksel sermayeye büyük ihtiyaç duymakta ve sürekli yatırım gerektirmektedir (Meshal, 1997, s. 78). Gelişmiş faktörlerin küresel pazarlarda tedarik edilmesi veya yabancı iştirakler aracılığıyla uzaktan yararlanılması da daha zordur (Porter, 1998, s. 118; Kincaid, 2005, s. 15; Cho & Moon, 2002, s. 63). Bu nedenle elde edilen rekabet avantajı daha sürdürülebilir olmaktadır.

2.4.1.2. Talep Koşulları

Bir sektördeki ulusal rekabet avantajının ikinci geniş belirleyicisi, sektörün ürün veya hizmeti için iç talep koşullarıdır. Yurtiçi talep, rekabet üzerinde statik ve dinamik etkiler yaratmaktadır (Keser, 2011, s. 143). İç talep, ölçek ekonomileri üzerindeki etkisi yoluyla statik verimlilikler sağlarken (Porter, 1998, s. 127), ülkenin firmaları tarafından iyileştirme, yeniliğin hızı ve niteliği dinamik etkiler sağlamaktadır (Keser, 2011, s. 143). Porter, yurtiçi talebin üç temel özelliğine değinmiştir. Bunlar, yurtiçi talebinin niteliği, yurtiçi talebin büyüklüğü ve hızı ve bir ulusun iç tercihlerinin dış pazarlara aktarılmasını sağlayan mekanizmalardır.

Yurtiçi talebin rekabet avantajı üzerinde önemli bir etkisi vardır, çünkü hem fiziksel hem de kültürel yakınlık, alıcının ihtiyaçlarını ve tercihlerini izlemeyi ve tanımayı kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır (Kincaid, 2005, s. 18). Yurtiçi talebin niteliği, firmaların alıcı ihtiyaçlarını nasıl algıladıklarını, yorumladıklarını ve bunlara nasıl yanıt verdiklerini şekillendirmektedir. Ülkeler, iç talebin yerel firmalara alıcı ihtiyaçlarını, yabancı rakiplerinin sahip olabileceğinden daha erken verdiği sektörlerde rekabet avantajı elde etmektedir. Yurtiçi talebin büyüklüğü ve hızı, insan faktörlerinin ve yeniliklerin geliştirilmesi baskısını yaratmaktadır. Piyasadaki talep ne kadar büyükse firmalar bu talebi karşılamak için teknolojilerini

geliştirmeye ve verimliliklerini artırmaya çalışacaktır. Dolayısıyla sürekli yenilik ve değişim rekabet avantajını artırmaktadır. Yenilikler, gelişmiş ürünlere yönelik yerel talep ve kaliteye duyarlı yerel müşterilerin varlığı tarafından teşvik edilmektedir (Furman, Porter & Stern, 2002, s. 902). Örneğin, Japonya'da tüketiciler ses ekipmanı satın alma konusunda oldukça bilgilidir. Japon tüketiciler kapsamlı ürün bilgileri toplar, en yeni, en iyi modelleri araştırır ve almak ister. Kaliteye olan istekleri, üreticilerin hızlı gelişmesini sağlamakta ve en son özelliklere sahip olma istekleri, yeni modellerin hızla tüketimine yol açmaktadır (Porter, 1998, s. 130).

Yurtiçi talebin son özelliği ise bir ülkenin iç tercihlerini yurtdışı pazarlara aktaran mekanizmaların (uluslararasılaşmanın) sağladığı avantajlardır. Bu durum yerel tüketicilerin farklı ülkelere seyahat etmeleri ve kendi ülkelerinden o ürünleri talep etmeleri şeklinde gerçekleşmektedir. Sürekli yurtdışı seyahatinde bulunan tüketiciler, hem yurtiçi tüketici hem de yabancı tüketici olarak nitelendirilmektedir (Sağlam, 2019, s. 211). Dolayısıyla seyahat etmeleri, yabancı talebi artırmaktadır. Uluslararasılaşmanın bir başka mekanizması, yurtiçi talebin yabancı alıcılara iletildiği zamandır (Kincaid, 2005, s. 18). Yerel talebin yurtdışına taşınması, ürünlerin yurtdışı piyasalarda tanınırlığını artırmakta ve yurtdışı pazarlarda bu ürünlerin ihtiyacının hissedilmesine yol açmaktadır.

Bir ülkedeki bir ürün veya hizmete yönelik erken yerel talep, yerel firmaların bu sektörde kurulmak için yabancı rakiplerden daha erken hareket etmelerine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla büyük ölçekli tesisler inşa etme ve deneyim biriktirme konusunda sıçrama sağlamaktadır. Rekabet stratejileri ve yatırımlar genellikle bu özellikler tarafından şekillenmektedir. Ancak, Porter'a göre, iç talebin niteliği büyüklüğünden daha önemlidir. Çünkü erken yerel talep, yalnızca iç talebin uluslararası ihtiyaçları öngörmesi durumunda, avantaja katkı sağlamaktadır.

Porter'a göre iç piyasaya erken girmek kadar önemli olan bir diğer şey, erken veya ani doyumluktur. Erken yerel talep, yerel firmaların kurulmasına yardımcı olurken, erken doyumluk ise, onları yeniliğe devam etmeye zorlamaktadır. Doymuş bir iç pazar, fiyatları aşağı çekmek, yeni özellikler sunmak, ürün performansını iyileştirmek ve alıcılara eski ürünleri daha yeni sürümlerle

değiştirmeleri için yoğun baskılar yaratmaktadır. İç piyasa doğunluğunun bir başka sonucu ise, büyümeyi sürdürmek için dış pazarlara açılma girişimlerini artırmasıdır. Bu da dış pazar talebinin büyümesiyle birleştiğinde rekabet avantajı sağlamaktadır. Çünkü artan talebi karşılayabilecek yabancı firmaların olmaması, yerel firmaları dış piyasalarda lider konuma getirmektedir. Nihayetinde erken talep gibi, erken doğunluk da bir ülkenin firmalarını yurtdışında istenen ürünlere ve ürün özelliklerine yönlendiriyorsa bir avantaj sağlamaktadır (Porter, 1998, s. 138).

Talep koşullarının rekabet avantajı üzerindeki etkisi, elmasın diğer bölümlerine de bağlı olmaktadır. Uygun destekleyici endüstrilerin varlığı olmadan, firmalar yurtiçi talebe cevap verme yeteneğinden yoksun olmaktadır. Elmas, herhangi bir belirleyicinin rolünün tek başına görülemeyeceği bir sistem olarak ele alınmalıdır.

2.4.1.3. İlgili ve Destekleyici Endüstriler

Elmas modelinin üçüncü genel belirleyicisi, uluslararası rekabet gücüne sahip ilgili ve destekleyici endüstrilerin varlığıdır. Uluslararası rekabet gücüne sahip yurtiçi tedarikçiler, alt sektörlerde çeşitli şekillerde avantajlar yaratmaktadır. Birincisi, en uygun maliyetli girdileri verimli, erken, hızlı ve bazen tercihli bir şekilde sunmaktadırlar (Cho & Moon, 2002, s. 67). İkincisi, tedarikçiler, firmaların yeni teknolojileri uygulamak için fırsatları algılamasına yardımcı olmakta ve bilgiye, yeni fikirlere, anlayışlara ve tedarikçi yeniliklerine hızlı erişim sağlayabilmektedir (Porter, 1998, s. 145). Bununla birlikte Cho ve Moon, yurtiçi ilgili ve destekleyici endüstrilerin yakın çalışma ilişkisine dayalı sağladığı avantajın daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Birbirlerinin yakınında bulunan tedarikçiler ve son kullanıcılar, kısa iletişim hatlarından, hızlı ve sürekli bilgi akışından ve sürekli fikir ve yenilik alışverişinden yararlanmaktadırlar. AR-GE ve ortak problem çözme alışverişi, daha hızlı ve daha verimli çözümlere yol açmaktadır. Tedarikçiler ayrıca firmadan firmaya bilgi ve yenilikleri iletmek için bir kanal olma eğilimindedir. Bu süreç sayesinde, tüm ulusal endüstride inovasyon hızında artış meydana gelmektedir (Porter, 1998, s. 145; Cho & Moon, 2002, s. 68; Bakan & Doğan, 2012, s. 445).

Pek çok farklı sektör ve oyuncuları kapsayan ilgili ve destekleyici endüstriler bir kümelenme olarak ifade edilebilir. Kümeler, belirli bir sektörün

rekabet gücünü yöneten birbiriyle ilişkili firmalar ve diğer işletmeler olarak tanımlanabilmektedir (örneğin, farklı büyüklükteki özel işletmeler, dernekler, tedarikçiler, müşteriler, üniversiteler, finans kurumları, eğitim ve diğer ticari hizmet sağlayıcıları ve diğer gruplar). Başarılı endüstriler dikey (alıcı / tedarikçi) veya yatay (ortak genel alıcılar, teknoloji, kanallar vb.) temeller aracılığıyla birbirine bağlanmaktadır. Dikey kümeler yüksek kalite yaratırken, yatay kümeler oldukça rekabetçi firmalar yaratmaktadır (Bakan & Doğan, 2012, s. 445). Küresel rekabet koşullarında kümelenmeler firmaların başarı elde etmelerine olanak sağlayan yapılanmalardır. Firmalar kümelenmeyle birlikte ölçek ekonomilerine erişebilmekte, coğrafi yakınlık ve karşılıklı etkileşimler sayesinde, faktör ve işlem maliyetlerini minimize edebilmektedir (Özer, 2012, s. 46).

İlgili ve destekleyici endüstrilerin varlığı, bağlantılı endüstrilere de rekabet avantajı sağlamaktadır. Örneğin İtalya, deri ve ayakkabı sektöründe önemli bir güce sahiptir ve bunu işleme ihtiyacından dolayı deri işleme makineleri sektörü de oldukça geliştirmiştir (Özer, 2012, s. 44).

Porter, belli bir sektörde üretimin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan girdileri ve tamamlayıcı ürünleri sağlayan tedarikçileri destekleyici endüstriler şeklinde nitelerken, belli bir endüstrinin mevcut imkân ve kaynaklarından faydalanan veya ortak kullanan sektörleri de ilgili endüstriler kavramı ile ifade etmektedir (Sağlam, 2019, s. 212).

İlgili endüstrilerdeki yerli şirketler genellikle faaliyetleri paylaşmakta ve bazen resmi ittifaklar kurmaktadır. Örneğin, İsviçre'deki bitkisel şeker firması Ricola ve çikolata şirketi Tobler, aynı dış dağıtım kanallarını kullanarak uluslararası genişlemelerini hızlandırmıştır. Bir ülkede başarılı ilgili endüstrilerin varlığının, her ikisine hizmet eden yan sanayilerin gelişimini de hızlandırdığı görülmektedir (Porter, 1998, s. 148). Bir sektördeki uluslararası başarı, tamamlayıcı ürün veya hizmetlere olan talebi de artırmaktadır. Örneğin, yurtdışında Amerikan bilgisayarlarının satışı, Amerikan bilgisayar çevre birimleri, Amerikan yazılımları ve Amerikan veritabanı hizmetleri için denizaşırı taleplere yol açmıştır.

Ancak hem yurtiçi tedarikçilerin hem de ilgili endüstrilerin katkıları “elmasın” geri kalanına bağlıdır. Gelişmiş faktörlere erişim olmadan, ürün değişikliğinin uygun yönlerini işaret eden iç talep koşulları veya aktif rekabet veya

yerel tedarikçilere yakınlık sadece geçici birkaç avantaj sağlamaktadır (Porter, 1998, s. 149).

2.4.1.4. Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet

Rekabet avantajının dördüncü geniş belirleyicisi, firmaların kurulduğu, organize edildiği ve yönetildiği piyasanın yapısal özelliklerinin yanı sıra yerel rekabet durumu ve firmanın bu doğrultuda belirleyeceği stratejidir. Sektör yapıları, firmaların hedefleri, stratejileri ve piyasanın rekabet durumu ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Sektör yapısı, ekonomik, yasal, politik ve kültürel açıdan ulusal koşullardan etkilenmektedir. Bu koşullar bir ülkenin uluslararası bağlamda kurduğu ilişkiye göre değişmekte ve gelişmektedir (Jasson, 2009, s. 64). Ulusal avantaj, firma stratejileri ile belirli bir sektördeki rekabet avantajı kaynakları arasındaki iyi eşleşmeden kaynaklanmaktadır. Yurtiçindeki rekabet örüntüsü, yenilik sürecinde ve uluslararası başarı hedeflerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Porter, 1998, s. 150; Gürpınar & Sandıkçı, 2008, s. 119; Bakan & Doğan, 2012, s. 445; Sağlam, 2019, s. 215).

Porter, ülkelerin ulusal çevre tarafından tercih edilen yönetim uygulamalarının ve organizasyon yapılarının, endüstrilerin rekabet avantajı kaynaklarına çok uygun olduğu endüstrilerde başarıya ulaşma şansını artırdığını ifade etmiştir. Porter bu durumu, İtalyan şirketleri örneği ile açıklamaktadır: İtalyan şirketleri çoğunlukla odaklanma stratejilerini kullanmakta, standartlaştırılmış ürünlerden kaçınarak özelleştirilmiş ürün çeşitliliği ile küçük niş pazarlarda faaliyet göstererek rekabet etmektedirler. Genellikle tek bir kişinin hâkimiyetinde olan bu firmalar, hızla yeni ürünler geliştirmekte ve pazar değişikliklerine uyum sağlayabilmektedirler. Almanya'da ise bunun tersine (Cho & Moon, 2002, s. 68), şirketler organizasyon ve yönetim uygulamalarında katı bir şekilde hiyerarşik olma eğilimindedir ve üst düzey yöneticiler genellikle teknik geçmişe sahip kişilerden seçilmektedir. Cho ve Moon bu durumun özellikle karmaşık ürünlerin hassas üretim, dikkatli bir geliştirme süreci, satış sonrası hizmet ve dolayısıyla yüksek teknik veya mühendislik içeriği gerektiren endüstrilerde firmaları büyük başarıya götürdüğünü vurgulamaktadır.

Firmaların küresel arenada rekabet etme isteği ve yeteneği, iç pazar doygunluğu, yerel rekabetin baskısı ve uluslararası talebin çekme etkisi gibi

belirleyicilerin katıldığı bir fonksiyon tarafından şekillenmektedir. Yoğun yerel rekabet ve iç piyasa doygunluğu firmaları zorunlu olarak ihracata yöneltmektedir (Porter, 1998, s. 151). Yurt içi rekabet, bir sektördeki firmaları sübvansiyonlara ve temel faktör avantajlarına olan bağımlılığı kırmaya teşvik etmekte; bu da, rekabet avantajı için temel unsur olarak iyileştirme ve yenilik tercih edildiğinde, yurt içi rekabeti yabancılarla rekabete üstün kılmaktadır (Kincaid, 2005, s. 20; Sağlam, 2019, s. 216).

Bir konuda üstün beceri geliştirmek için bireysel motivasyon da rekabet avantajı açısından önem arz etmektedir. Üstün beceri, ülkelerde kıt kaynaklardandır. Bir ulusun başarısı büyük ölçüde kıt olan yetenekli insanların seçtiği eğitim türlerine, çalışmayı seçtikleri sektörlerle veya firmalara bağlıdır. Bir ülkenin kurumları ve değerleri, bireyler ve şirketler için belirlediği hedefler ve belirli sektörlerle verdiği prestij, o ülkenin sermaye ve insan kaynaklarının akışına yön vermektedir. Dolayısıyla belirli sektörlerin rekabet performansını doğrudan etkilemektedir (Cho & Moon, 2002, s. 69; Bakan & Doğan, 2012, s. 445).

Coğrafi yoğunlaşma da yerel rekabetin gücünü büyötmektedir. Bu durumun tüm dünyada örnekleri yaygındır; İtalyan mücevher şirketlerinin Arezzo ve Valenza çevresinde bulunması, İsviçre Basel'deki ilaç firmalarının bir bölgede faaliyet göstermesi gibi (Cho & Moon, 2002, s. 70). Cho ve Moon rekabetin ne kadar yerelleşirse, o kadar yoğun olduğunu ve ne kadar yoğun olursa avantaja o kadar katkı sağladığını ifade etmektedir.

Elmas modeline dair açıklanan dört faktörün her biri, ulusal avantaj elması üzerinde bir noktayı tanımlamaktadır; bir noktanın etkinliği genellikle diğerlerine bağlı bir şekilde gerçekleşmektedir. En genel ifadeyle, herhangi bir belirleyicideki zayıflıklar, bir endüstrinin ilerleme ve iyileştirme potansiyelini sınırlamaktadır. Porter, bu dört ana faktöre ek olarak devletin ve şans faktörünün önemine değinmiştir. Porter'a göre bu iki dışsal faktör elmas modelinin düzgün işlemesi için dolaylı ve önemli etkilere sahiptir.

2.4.1.5. Şans

Porter tesadüfi olayları, bir ülkedeki koşullarla çok az ilgisi olan ve çoğunlukla firmaların (genellikle hükümetlerin) kontrolü dışında kalan olaylar

olarak ifade etmektedir. Rekabet avantajını etkilemede özellikle önemli olan bazı tesadüfi örnekler şunlardır (Porter, 1998, s. 168):

- Saf icat eylemleri
- Başlıca teknolojik süreksizlikler (örneğin, biyoteknoloji, mikroelektronik)
- Petrol şokları gibi girdi maliyetlerindeki kesintiler
- Dünya finans piyasalarında veya döviz kurlarında önemli değişiklikler
- Dünya veya bölgesel talep dalgalanmaları
- Yabancı hükümetlerin siyasi kararları
- Savaşlar

Porter, rekabetçi konumda değişikliklere neden olduğu için bu şans olaylarının önemine vurgu yapmaktadır. Şans olayları, rakiplerin kazanılmış avantajlarını geçersiz kılabilmekte, yeni ve farklı koşullara yanıt verebilecek yabancı firmaların rekabet avantajı elde ederek onların yerini alabilecekleri potansiyelleri yaratabilmektedir. Örneğin, hazır giyim endüstrisinin, Batılı ülkelerin Hong Kong ve Japonya'dan giyim ithalatına kota koymasının ardından Singapur'da gelişme göstermesi, dünyanın önde gelen Kore peruk endüstrisinin, ancak Amerika'nın soğuk savaş sırasında Çin'den ithalatı yasaklamasından sonra gelişebilmesi gibi.

Şans olayları elmas modelini dolaylı olarak etkilemekte ve farklı ülkeler üzerinde asimetric etkilere sebep olmaktadır. Porter'a göre elmas koşulları uygun olan ülkeler şans olaylarını başarıya çevirme olasılığı yüksek olan ülkelerdir (Porter, 1998, s. 169). Örneğin, iki petrol şoku enerjiye bağımlı ülkeleri daha erken ve daha sert vurmuştur. Petrol şokları nihayetinde Japon endüstrisinin gelişmesine yol açmıştır, çünkü Japonya özellikle enerji maliyetlerine karşı savunmasızken, enerji tasarrufu için önemli adımlar atmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla bu kriz (şans olayı) elmas koşulları uygun olduğu için fırsata dönüşerek Japonya'ya rekabet avantajı sağlamıştır.

2.4.1.6. Devlet

Devletin ulusal rekabet avantajındaki gerçek rolü, dört belirleyiciyi etkilemektir. Porter'a göre devletlerin rolü, firma ve endüstrilerini koruyucu yönde

alacağı tedbirler ve rekabet gücüne katkıda bulunabilecek politikalar. Bu tedbirler ve politikalar rekabet gücünü etkileyebilir ancak rekabet gücünü belirleyecek düzeyde değildir (Özer, 2012, s. 49).

Devlet tarafından uygulanan sübvansiyonlar, sermaye piyasalarına yönelik politikalar, eğitime yönelik politikalar ve benzerleri, faktör koşullarını etkilemektedir. Devlet kurumları, yerel ürün standartları veya düzenlemeleri oluşturarak alıcı ihtiyaçlarını belirleyebilmekte veya etkileyebilmektedir. Devlet, ilgili ve destekleyici endüstrilerin koşullarını, reklam medyasının kontrolü veya destek hizmetlerinin düzenlenmesi gibi sayısız birçok yolla şekillendirebilmektedir. Hükümet politikası ayrıca sermaye piyasası düzenlemeleri, vergi politikası ve antitröst yasaları gibi araçlar yoluyla firma stratejisini, yapısını ve rekabeti etkilemektedir (Porter, 1998, s. 170; Kincaid, 2005, s. 21).

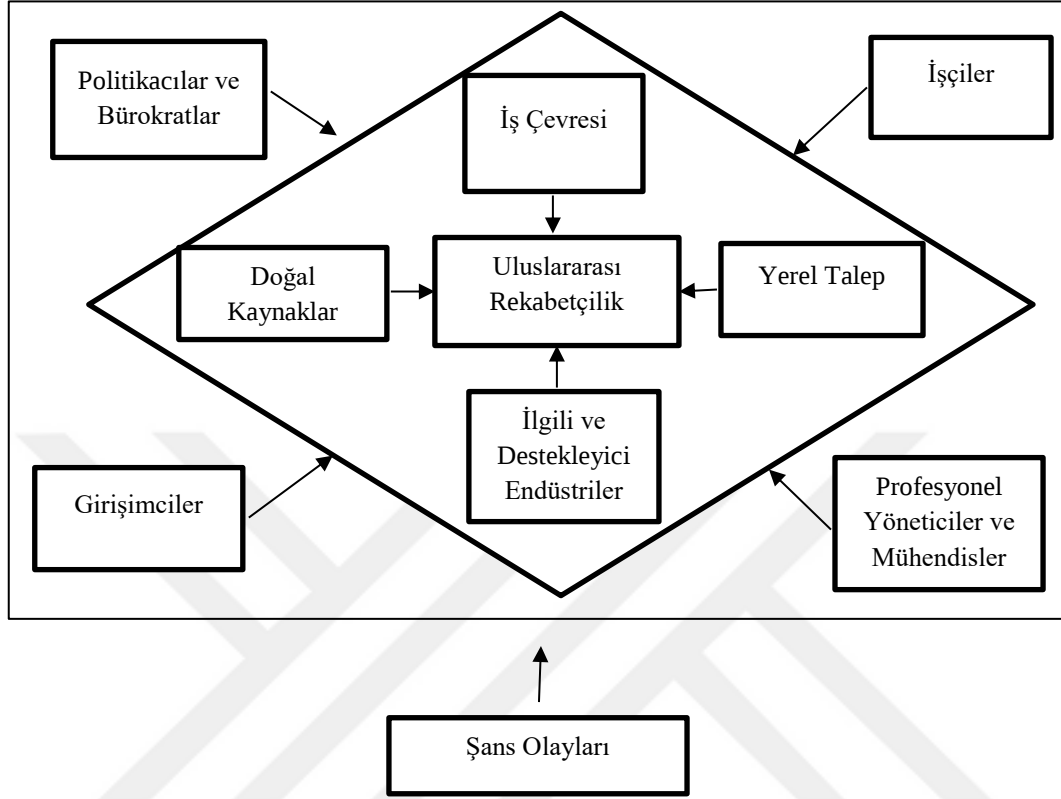
Faks belgeleri, Japon Adalet Bakanlığı tarafından yasal belgeler olarak onaylandığında Japonya, faks makinelerinin normal telefon hatlarına bağlanmasına izin veren ilk ülkeler arasında yer almıştır. Japon hükümeti faks makinelerine olan erken talebi teşvik ederek rekabet avantajını arttırmıştır. Hükümet rekabet avantajı elde etme olasılığını hızlandırabilmekte veya artırabilmektedir (bunun tersi de geçerlidir) ancak avantajın kendisini yaratma gücünden yoksundur (Porter, 1998, s. 171).

2.4.2. Cho ve Moon - Dokuz Faktör Modeli

Cho ve Moon'un dokuz faktör modeli, Porter modeline benzemekle birlikte, farkı, işçileri doğal kaynaklardan ayırması, devlet yerine politikacı ve bürokrat kelimesini kullanması, girişimcileri, profesyonel yöneticileri ve mühendisleri bağımsız bileşenler şeklinde tanımlayarak insan faktörlerini vurgulamasıdır. Bu model 9 alt değişkeni 3 ana faktör üzerinden ele alarak rekabetçi üstünlükleri açıklamaktadır. Bu faktörler; doğal kaynakları, ilgili ve destekleyici kuruluşları, iç piyasa ortamını ve yerel talebi içine alan fiziksel faktörler (1). Temel ekonomik faaliyetleri yürüten işçileri, ekonomik planları oluşturan ve uygulayan politikacılar ve bürokratları, risklere rağmen cesur yatırımlar yapan girişimcileri, iş yönetiminden sorumlu profesyonel yöneticileri ve sürekli yeni teknolojilere meydan okuyan mühendisleri içeren insan faktörü (2). Şans olaylarını içeren dışsal faktörler (3). Cho ve Moon bu faktörlerin gelişiminin ve desteklenmesinin

uluslararası rekabet gücünü artıracaklarını ifade etmektedir (Cho, 1998, s. 14; Cho & Moon, 2002, s. 142-143).

Şekil 2.3: Dokuz Faktör Modeli

Kaynak: D. S. Cho & H. C. Moon (2002). From Adam Smith To Michael Porter: Evolution Of Competitiveness Theory. *World Scientific*, Singapore, s.143.

Dokuz faktör modelinin Porter'ın elmas modeline göre iki avantajı bulunmaktadır (Cho, Moon & Kim, 2008, s. 177). Birincisi, Porter'ın elmas modeli hâlihazırda insan değişkenlerinden bazılarını içermesine rağmen, dokuz faktör modelinin insan değişkenlerini fiziksel faktörlerden ayrı olarak ele alması, özellikle sınırlı faktör donanımına sahip ülkeler durumunda, rekabet kaynakları hakkında daha net bir bakış açısı sağlamaktır. İkinci olarak, Porter'ın modelinde dışsal olarak ele alınan devlet değişkeni, dokuz faktörlü modele içsel olarak dâhil edilmektedir.

2.4.2.1. Fiziksel Faktörler

Dokuz faktör modelinde fiziksel faktörler, birinci ana faktör grubunu oluşturmaktadır. Fiziksel faktörleri oluşturan 4 alt değişkenler şunlardır: doğal kaynaklar, iş ortamı, ilgili ve destekleyici endüstriler ve yerel talep (Cho & Moon, 2005, s. 5).

Doğal Kaynaklar, maden kaynakları, tarım, ormancılık ve balıkçılık kaynakları ve çevresel kaynaklar olarak ele alınmaktadır. Maden kaynakları, enerji kaynakları (kömür, petrol ve doğal gaz gibi) ve enerji dışı kaynaklar (demir cevheri, altın ve gümüş gibi) olarak alt gruplara ayrılabilen tükenebilir nitelikteki kaynaklardan oluşmaktadır. Tarım, ormancılık ve balıkçılık kaynakları ise yenilenebilir kaynaklardan oluşmaktadır. Çevresel kaynaklar (arazi, hava durumu, manzara, su, hava vb.) ekonomik faaliyetler için girdi olarak kullanılmaktadır (Cho, 1998, s. 15; Cho & Moon, 2002, s. 131).

İş ortamı, ulus, endüstri ve şirket düzeyinde ele alınmaktadır. Ulusal düzeyde, görünür ve görünmez bileşenler vardır: Birincisi yollar, limanlar, telekomünikasyon ve diğer altyapı biçimlerini oluşturan görünür bileşenler; ikincisi, insanların sahip olduğu kapitalist değerleri, piyasada gözlemlenen kuralları kabul etmesi ve üreticilerin, tüccarların, tüketicilerin ve ekonomideki diğer katılımcıların ticari anlaşmaların ve kredinin meşruiyetine ve yükümlülüklerine olan bağlılığı içeren görünmez bileşenlerdir. Bir endüstrinin iş ortamı rakiplerin sayısı ve büyüklüğü, giriş engellerinin türü ve yüksekliği, ürün farklılığının derecesi, rekabetin ve ekonomik faaliyetin doğasını şekillendiren diğer faktörler tarafından belirlenmektedir. Bir şirketin iş ortamı üzerinde ise, işletmelerin stratejisi ve organizasyonu ile işletmelerdeki bireylerin ve grupların tutum ve davranışları büyük önem taşımaktadır (Cho, 1998, s. 16; Cho & Moon, 2002, s. 132).

Bağlantılı ve destekleyici endüstriler, ilgili endüstriler dikey ve yatay ilişkili endüstriler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan biri ekonomik faaliyetlerin yukarı ve aşağı yönde etkisini kapsayan dikey endüstriler; diğeri aynı teknolojiyi, hammaddeleri, dağıtım ağlarını veya pazarlama faaliyetlerini kullanan yatay endüstrilerdir. Destekleyici endüstriler ise, finans, sigorta, bilgi, ulaştırma ve diğer hizmet sektörleri olarak modelde yer almaktadır (Cho, 1998, s. 16; Cho & Moon, 2002, s. 132).

Yerel talep, bir pazarın hem nicel hem de nitel yönlerini içermektedir. İç pazarın büyüklüğü, yerli şirketler için talebin istikrarını ve asgari ölçek ekonomisini belirlemektedir. İç pazar, yurtdışı pazarlara gönderilebilecek ürünler için bir test pazarı olarak hareket etmekte ve uluslararası ticaretin risklerini azaltmaktadır. Ancak, yurtiçi pazarın yurtdışında rekabet edebilirlik açısından gerçek faydaları,

niteliksel boyutlarından kaynaklanmaktadır. Tüketicilerin kalite iyileştirme beklentileri, işletmeleri zorlu iç pazar koşullarına uyum sağlarken dış pazara hazırlamaktadır ve rekabet güçlerini arttırmaktadır (Cho, 1998, s. 16; Cho & Moon, 2002, s. 132).

Bir ulusun gelişimini teşvik etmek için insan faktörleri ve fiziksel faktörler birbiri ile etkileşim içerisindedir (Cho & Moon, 2005, s. 4). Cho ve Moon'a göre dokuz faktör modeli, Porter'ın "ulusal refah miras değildir, yaratılır" fikrini somutlaştırmaktadır. Bazı yönlerden insanlar, fiziksel faktörleri verimli bir şekilde düzenleyerek ve birleştirerek ulusal rekabet gücü elde etmenin arkasındaki en büyük teşviktir.

2.4.2.2. İnsan Faktörü

İnsan faktörleri, modelde bahsedilen dört fiziksel faktörü harekete geçiren faktörlerdir. Bu faktör, rekabet gücü yaratmak için fiziksel faktörleri bir araya getirmekte ve düzenlemektedir. İşçiler, politikacılar ve bürokratlar, girişimciler ve profesyonel yöneticiler ve mühendisler insan faktörünü oluşturan alt değişkenlerdir (Cho & Moon, 2005, s. 5). Cho ve Moon rekabet gücü yetersiz ülkelerin, bol doğal kaynaklara sahip olmasalar bile, insan faktörlerini yeniden harekete geçirerek ve ekonomilerini açarak rekabetçi ivme kazanabileceklerini ifade etmektedir.

İşçiler, verimliliği doğrudan veya dolaylı olarak belirleyen birçok değişkenden etkilenmektedir. Bu değişkenler ücret seviyesi, eğitim seviyesi, organizasyona aidiyet duygusu, üstlere itaat, iş tutkusu, iş gücü havuzunun büyüklüğü vb. şeklinde ifade edilmektedir. Bu değişkenler işçilerin yetenek ve yetkinliklerini belirlemekte ve bir ülkedeki ekonomik faaliyetleri doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla rekabet gücü üzerinde etkin rol oynamaktadır.

Politikacılar ve bürokratlar uluslararası rekabet gücünün yaratılmasında önemli rol oynamaktadır. Kendini büyümeye ve başarıya adanmış politikacılar, uluslararası rekabet gücüne katkı sağlayacak politikalar yaratılmasına yardımcı olmaktadır. *Bürokratlar* ise, politikacıların politikalarını pratik ekonomiye uygulamaktadır (Cho, 1998, s. 17). Genel olarak, verimli ve yolsuzluğa sahip olmayan bir bürokrasi, devlet politikasının uygulanmasına yardımcı olmakta ve uluslararası rekabet gücüne önemli katkı sağlamaktadır.

Girişimciler, gelecekle ilgili belirsizlikten kaynaklanan yüksek risklere rağmen yeni işlere girişmektedirler. Bu anlamda sıradan iş adamlarından farklıdırlar. Bir ülkenin ekonomik gelişiminin erken aşamasında yeni işler yaratmaktadırlar. Aynı zamanda ulusun sanayi devrimine de öncülük etmektedirler. Zamanla, bir ülkenin rekabet gücü, riskleri azaltma ve getirileri maksimize etme çabalarıyla güçlenmektedir.

Profesyonel yöneticiler ve mühendisler, yüksek risk alarak yeni işler geliştiren girişimcilerin faaliyetlerini destekleyerek, maliyet düşürme çalışmaları ve teslimat sürelerinin kısaltılması için yeni stratejiler geliştirerek endüstrinin gelişimine katkı sağlamakta ve uluslararası rekabetin son aşamasında etkin rol oynamaktadır.

2.4.2.3. Dışsal Faktörler

şans; tesadüfi olaylar, ortamdaki tahmin edilemeyen veya işletmelerin uluslararası sistemiyle çok az ilgisi olan değişikliklerdir. Bu tür değişiklikler, yeni teknolojilerin veya ürünlerin beklenmedik atılımlarını, petrol şokunu, dünya sermaye piyasalarında veya döviz kurlarında keskin dalgalanmaları, yabancı hükümetlerin politikalarındaki değişiklikleri, uluslararası talepteki değişiklikleri ve savaşın patlak vermesini içermektedir. Bu tür tesadüfi olaylar, fiziksel ve insani faktörleri manipüle etmekte ve ülkenin rekabet gücünü yeniden şekillendirmektedir. Tesadüfi olaylar, bir ulusun rekabet gücünü ancak insan faktörleri bu tür şanslardan yararlanmaya hazır olduğunda güçlendirmektedir (Cho & Moon, 2002, s. 17).

3. İHRACAT PERFORMANSI VE ULUSLARARASI REKABET

Çalışmanın bu bölümünde ihracat performansı kavramı, ihracat performansını belirleyen faktörler ve ihracat performansının ölçüm yöntemleri yer almaktadır. Bölümün devamında ise ihracat performansı ve uluslararası rekabet gücü arasındaki ilişki incelenmiş ve konuya ilişkin literatür taramasına yer verilmiştir.

3.1. İhracat Performansı

İhracat performansı kavramı mikro veya makro düzeyde ele alınmaktadır. Mikro düzeyde ihracat performansı firma boyutunda tanımlanmaktadır. İhracat performansı; işletmelerin dış pazarlara yönelik stratejik ve ekonomik hedeflerinin hangi seviyede gerçekleştiğini göstermektedir (Çavusgil & Zou, 1994, s. 4). Diamantopoulos (1998) ihracat performansını, işletmelerin ihracat davranışının farklı organizasyonel ve çevresel koşullardaki sonuçları olduğunu belirtmektedir. İhracat performansı işletmeye ve içinde bulunduğu çevreye özgü koşulların ihracat faaliyeti sonucunu yansıtmaktadır (Kakkos & Diamantopoulos, 2007, s. 1). Makro düzeyde ihracat performansı ise, ülke bağlamında tanımlanmaktadır. İhracat performansı uluslararası faaliyetlerin bir sonucu olarak tanımlanmaktadır (Shoham, 1998, s. 61). Cadogan, Diamantopoulos ve Siguaw (2002) ihracat performansını, dış pazarlara yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerin sonucunda edinilen ekonomik başarıların derecesi olarak açıklamaktadır.

Yapılan tanımlamalara bakıldığında ihracat performansını, işletmelere, çevreye ve ülkeye özgü koşullar altında gerçekleştirilen dış faaliyetlerin rekabetçi başarısı şeklinde açıklamak mümkündür. Literatürde “başarı” ve “performans” terimlerinin birbirinin yerine kullanıldığı belirtilmiştir (Crick, Bradshaw & Chaudhry, 2006, s. 500). Dolayısıyla makro boyutta ihracat performansı kavramı, ülkelerin ihracat başarısı anlamına gelmektedir.

İhracat performansına ilişkin araştırmalar üç ana grup için önem arz etmektedir: politika yapıcılar, yöneticiler ve araştırmacılar (Katsikeas, Leonidou & Morgan, 2000, s. 494; Sousa, Martínez & Coelho, 2008, s. 344). Politika yapıcılar, ihracatı döviz kazandırıcı bir faaliyet olarak görmektedirler. Ayrıca ihracat, üretim ve istihdamın sürekliliğini sağlayan ve refahı artıran bir alandır (Czinkota, 1994).

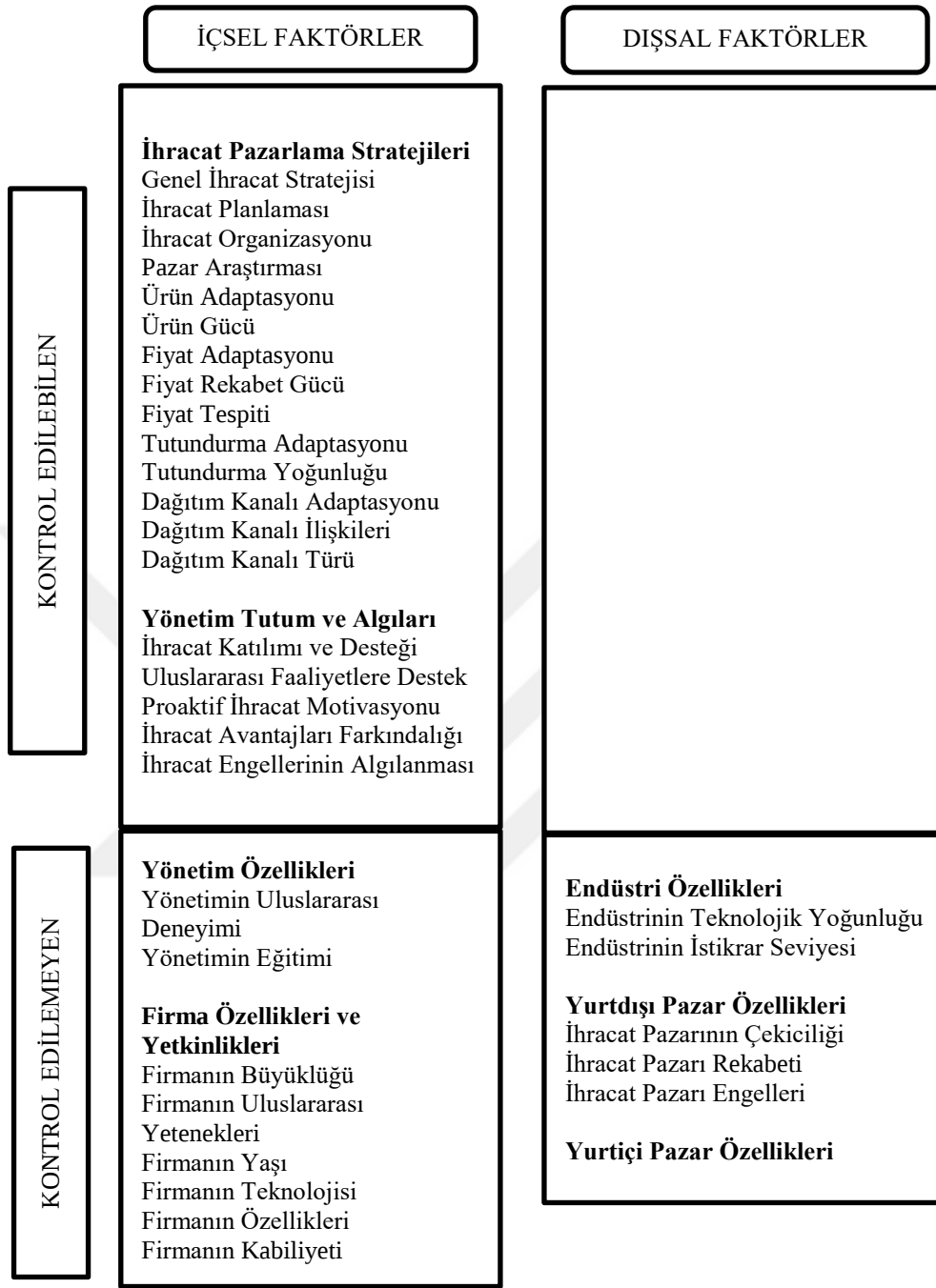
Yöneticiler, kurumsal büyümeyi ve uzun vadede sürdürülebilirliği sağladığı için ihracata önem vermektedirler (Samiee & Walters, 1990). Araştırmacılar ise ihracat performansını, teori oluşturmak için bir alan olarak görmektedirler (Zou & Stan 1998).

3.2. İhracat Performansını Belirleyen Faktörler

Uluslararası ticaretin serbestleşmesiyle birlikte artan küresel rekabetçilik, ihracat performansı üzerinde etkin rol oynayan faktörlerin belirlenmesinin önemini artırmıştır (Aaby & Slater, 1989; Zou & Stan, 1998; Katsikeas, Leonidou & Morgan, 2000; Sousa, Martínez & Coelho, 2008). İhracat performansını etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik yapılan araştırmalar belirli bir değişken kümesinin olmadığını göstermektedir (Katsikeas, Leonidou & Morgan, 2000, s. 494). Bu nedenle, ihracat performansını açıklamak için kapsamlı bir teori temelini olmaması, farklı çalışmalardan elde edilen bulguların tutarlı bir şekilde bütünleştirilmesini gerektirmektedir (Sousa, Martínez & Coelho, 2008, s. 344).

Zou ve Stan (1998, s. 341-342), 1987-1997 yılları arasında yapılmış çalışmaları inceleyerek ihracat performansını etkileyen faktörleri sınıflandırmıştır. Zou ve Stan, bu faktörleri içsel (ihracat stratejisi, yönetimin tutum ve özellikleri, firma özellikleri ve yetenekleri) ve dışsal (endüstri özellikleri, ihracat pazar özellikleri ve yerel pazar) faktörler olarak sınıflandırmakta, bunları kendi içinde kontrol edilebilen ve edilemeyen faktörler olarak ayırmaktadır. Zou ve Stan, ihracat performansının iç ve dış faktörlere göre sınıflandırılmasını teorik olarak gerekçelendirmektedir. Bu iki kategori farklı teorik temellere karşılık gelmektedir. İçsel faktörler, Kaynak Temelli Teori'ye dayandırılırken, dışsal faktörler Endüstriyel Organizasyon Teorisi'ne dayandırılmaktadır. Kaynak Temelli Teori, ihracat performansı ve stratejisinin temel belirleyicilerinin organizasyon içi kaynaklar olduğunu vurgulamaktadır (Barney, 1991). Öte yandan, Endüstriyel Organizasyon Teorisi'ne göre dış faktörler firmanın stratejisini ve ekonomik performansını belirlemektedir. Bir firmanın sürdürülebilirliği ve büyümesi, dış çevreye uyum sağlayabilmesiyle ilişkilidir (Collis, 1991).

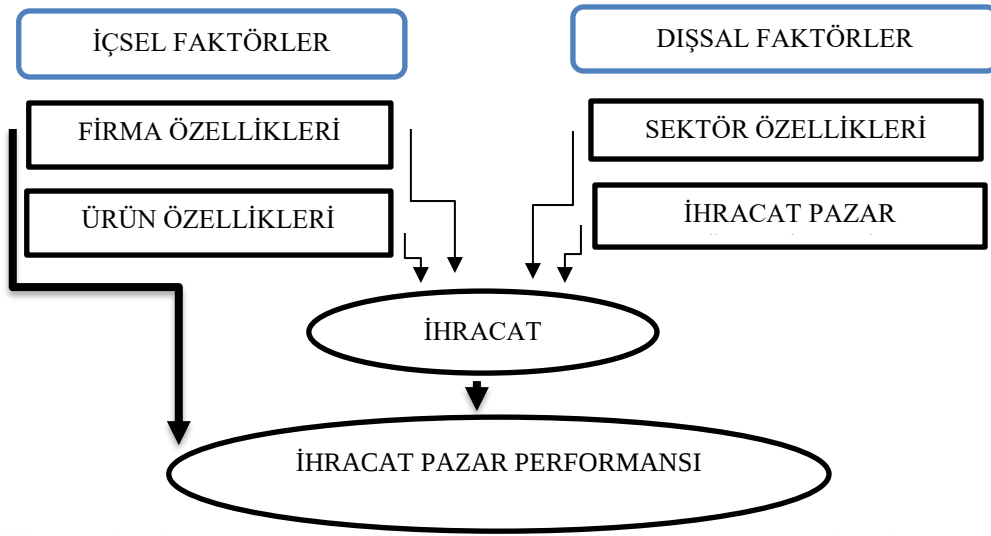
Şekil 3.1: Zou ve Stan Modeli

Kaynak: S. Zou & S. Stan (1998). The Determinants of Export Performance: A Review of The Empirical Literature Between 1987 and 1997. *International Marketing Review*, 15, s. 341-342.

Benzer şekilde, Çavuşgil ve Zou (1994, s. 3) çalışmalarında, ihracat performansını etkileyen faktörleri içsel (firma özellikleri ve ürün özellikleri) ve dışsal (endüstri özellikleri ve ihracat pazar özellikleri) faktörler şeklinde sınıflandırmaktadır.

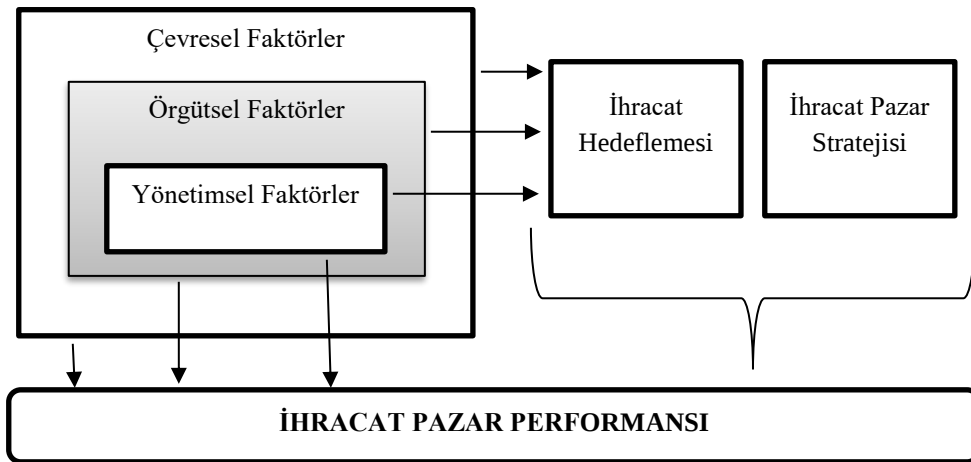
Şekil 3.2: Çavuşgil ve Zou Modeli

Kaynak: Çavuşgil ve Zou (1994). Marketing Strategy-Performance Relationship : An Investigation of the Empirical Link in Export Market Ventures. *Journal of Marketing*, 58(1), s.3.

Leonidou, Katseikeas ve Samiee (2002, s. 51-67), ihracat performansının belirleyicilerine ilişkin faktörleri sınıflandırmak için yapılan çalışmaları incelemişlerdir. Yapılan sınıflamada ihracat performansının belirleyicileri, örgütsel faktörler (firma özellikleri), yönetsel faktörler (yönetimin tutum ve özellikleri) ve çevresel faktörler (mikro-makro çevre) olarak belirlenmiştir.

Şekil 3. 3: Leonidou, Katseikeas ve Samiee Modeli

Kaynak: C. L Leonidou, C. Katseikeas & S. Samiee, (2002). Marketing Strategy Determinants of Export Performance: A Meta Analysis. *Journal of Business Research*, 55(1), s. 51-67.

Sousa, Martínez ve Coelho, (2008, s. 352) çalışmasında, literatürde ihracat performansının 40 farklı belirleyicisi olduğunu tespit etmiştir. Bu belirleyicilerin 31'i içsel faktör, 9'u dışsal faktör olarak gruplandırılmıştır. İhracat pazarlama

stratejisi, firma ve yönetim özellikleri gibi belirleyiciler içsel faktörler, iç ve dış pazar özellikleri gibi belirleyiciler dışsal faktörler altında sınıflandırılmıştır.

Firma boyutunda gerçekleştirilen çalışmalarda ihracat performansını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bu faktörler bir sınıflamaya tabi tutulduğunda, belli oranda benzer değişkenleri içerse de ortak kabul gören bir sınıflandırma mevcut değildir. Bunun nedeni, çok sayıda faktörün olması ve farklı çalışmalarda farklı faktörlere odaklanmasıdır.

Ülke boyutunda ihracat performansının belirleyicileri üzerine yapılan çalışmalarda genellikle makroekonomik çevre, döviz kurları, devlet müdahaleleri, finansal gelişme, kurumsal kalite, talep koşulları, altyapı harcamaları, teknolojik yenilik, işgücü piyasası düzenlemeleri gibi unsurlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İhracat performansı bir ülkede üretilen malların dış talebi ve fiyat rekabetçiliğiyle ilişkilidir. Ancak fiyatı belirleyen unsurlardan birisi de yurtiçi taleptir. Özellikle, iç talep arttığında enflasyonist baskılar artmakta ve ihracatın fiyat rekabetçiliğinin düşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle ihracat performansı modellenirken iç talebin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu durumda dış talep ihracatı talep yönünden etkilerken, yurtiçi talep fiyat rekabetçiliği yönünden etkilemektedir (Esteves & Rua, 2015, s. 1174).

Enflasyon, döviz kuru ve faiz oranları gibi makroekonomik istikrarın belirleyicileri ile ihracat arasında bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin, yüksek faiz oranı kredi maliyetlerini artırmakta ve yatırımları negatif yönde etkilemektedir. Aynı zamanda yüksek faiz uygulaması yerel para biriminin değer kazanmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ihracata konu ürünlerin fiyat rekabet gücü azalmakta ve ihracat düşüş eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte yüksek faiz getirisinden dolayı girişimciler üretim riskini üstlenmekten kaçınmakta ve üretim hacmi daralmaktadır (Karacan, 2010, s. 77). Döviz kuru belirsizlikleri uluslararası ticarete riskleri artırmakta ve ihracatı olumsuz etkilemektedir (Thursby & Thursby, 1987; Kroner & Lastrapes, 1993; Acaravcı & Öztürk, 2002). Döviz kuru riski dış ticarete konu olan malların fiyat istikrarını negatif yönde etkilemektedir (Hooper & Kohthagen, 1978, s. 485). Yapılan çalışmalarda döviz kuru volatilitésinin ihracat fiyatları üzerindeki etkisinin, ticaretin hacmi üzerindeki

etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Asseery & Peel, 1991, s. 174; Kroner & Lastrapes, 1993, s. 298; Aristotelous, 2001, s. 89).

Carlin, Glyn ve Reenen (2001) ihracat pazar payları ile nispi birim işgücü maliyetleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada 14 OECD ülkesinde oluşan bir panel üzerinde analiz yapmışlardır. Nispi maliyetlerin (ücretler ve işgücü verimliliği) ihracat pazar payları üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte, ihracat pazar payları üzerinde nispi maliyetler dışında başka faktörlerin varlığı tespit edilmiştir. Teknoloji faktörlerinin ihracat pazar payı üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Maliyet değişikliklerini kontrol ederek, görelı yatırım paylarının ihracat pazar payları üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Yeni sermaye mallarında kullanılan teknolojik gelişmelerin ihracat pazar payını arttırdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bir endüstrinin AR-GE yoğunluğunun, ihracat pazar paylarının nispi maliyetlerdeki değişikliklere duyarlılığını azalttığına dair kanıtlar bulmuşlardır.

Knack ve Keefer (1995), Acemoğlu, Johnson ve Robinson (2001), Paldam ve Gundlach (2008) ve Drine (2012) kurumların kalitesinin büyüme ve gelişme için önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Kurumsal özellikler ve katılıklar ihracat performansını etkilemektedir (Bournakis & Tsoukis, 2016, s. 37). Nicoletti ve Scarpeta (2003, s. 9), ürün piyasası katılıklarının, düzenleyici reformların eksikliğinin ve işgücü piyasasında yüksek derecede katılığın kaynakların etkin dağılımını olumsuz etkilediğini belirtmektedirler. Bu durumun üretim maliyetini önemli ölçüde yükselttiği ve verimsizliğe neden olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Levchenko (2007, s. 791) kurumların dış ticaret üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bulgular, kurumsal farklılıkların ticaret akışlarının önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Nunn (2007, s. 569) çalışmasında, ülkeler arasındaki kurumsal farklılıkların (sözleşmelerde yer alan ürüne ilişkin kalite ve mülkiyet hakları gibi) ticaretin akışı açısından önemli bir belirleyici olduğunu vurgulamaktadır.

Altyapı harcamaları ihracat performansını önemli ölçüde artırmaktadır. Gelişmiş altyapı ağları ihracat performansını artırmak için en temel faktörlerden biridir. Yurt içi taşımacılık alanında yapılan yatırımlar ulaşım maliyetlerini düşürmekte ve uluslararası ticaretin sürdürülebilirliği için önem arz etmektedir.

Uzun karayolu ulaşımı taşımacılık maliyetlerini artırmakta ve ihracat pazarlarına erişimi zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, gelişmiş altyapı tesisleri ihracat pazarlarına erişilebilirlikte önemli rol oynamaktadır. Parasal olmayan nakliye maliyetleri de firmaların ihracat faaliyetlerini etkilemektedir. Nordås, Pinali ve Grosso (2006) çalışmasında, verimsiz lojistikten kaynaklanan zaman maliyetlerinin firmaların ihracat pazarlarını genişletme olasılığını düşürdüğünü tespit etmişlerdir. Bu açıdan lojistik performansın verimliliği için modern tedarik zinciri yönetimi önem arz etmektedir (Xu, 2016, s. 131).

İhracat performansı ile inovasyon arasındaki ilişki Schumpeter'in yaratıcı yıkım fikrine dayanmaktadır. Schumpeter, yeni birleşimlerin eski ürünlerin ve tekniklerin yerini aldığını belirtmiştir. İnovasyon, yenilikçilere geçici tekel gücü sağlamaktadır. Bir ekonomideki yaratıcı yıkımın boyutu ne kadar büyükse, ekonominin ileriye dönük ivmesi ve büyümesi o kadar artmaktadır (Dipietro & Anoruo, 2006, s. 134-135). İnovasyon, uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlük ve rekabet gücü sağlayarak ekonomik büyümeyi artırmaktadır. İnovasyon, bir işletmeye hem yeni ürünlerle pazara erken girmenin gücünden yararlanma fırsatı sağlamakta hem de mevcut ürünlerdeki maliyetleri düşürerek ilgili ülkenin ihracat performansını artırmaktadır. Literatürde inovasyon ve ihracat performansı ilişkisinin AR-GE harcamaları ve patent sayıları gibi değişkenler üzerinden incelendiği görülmektedir.

Schumpeter (1962), AR-GE faaliyetlerini ve yeniliği ekonomik büyümenin motoru olarak görmektedir. Romer (1990) ve Grossman ve Helpman (1991), ekonomik büyümeyi ve uluslararası ticareti artırmak için AR-GE ve bilginin yayılma etkisine vurgu yapmaktadır. AR-GE faaliyetleri sonucunda daha düşük maliyetlerle üretilen inovatif ürünler ihracat performansına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, AR-GE faaliyetleri beşeri sermayenin ve üretkenliğinin artışını sağlayarak ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir (Yıldırım, 2010, s. 64).

Fagerberg (1996) ara sermaye malları satın alarak elde edilen doğrudan AR-GE (yerli ürünlerden) ve dolaylı AR-GE'nin (ithal ürünlerden) ihracata etkisini incelemiştir. OECD ülkeleri üzerine yapılan analiz sonuçları, hem doğrudan hem de dolaylı AR-GE faaliyetlerinin ihracat performansı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Dolaylı AR-GE faaliyetlerinin ihracat performansı

üzerinde doğrudan AR-GE faaliyetlerine kıyasla daha etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Braunerhjelm ve Thulin (2008), ülkelerin rekabet gücünü arttırmada AR-GE harcamalarının etkisini araştırmıştır. AR-GE harcamalarının yüksek teknoloji ihracatı üzerindeki etkisini test etmişlerdir. 19 OECD ülkesi üzerinde yapılan araştırmanın sonucunda, AR-GE harcamalarının yüksek teknoloji ürün ihracatını arttırdığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Finansal gelişmişlik, ihracat performansı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İhracat yapan firmalar finansal araçlara ihtiyaç duymaktadırlar. Görece iyi gelişmiş finans sektörüne sahip ülkeler, dış finansmana ihtiyaç duyan endüstriler ve sektörlerde karşılaştırmalı avantaj elde etmektedirler (Kletzer & Bardhan, 1987). Nieminen (2020) çalışmasında, finansal gelişmişliğin ihracat davranışı ve ihracat çeşitlendirmesi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda, finansal hizmetlere erişimin, küçük ihracatçıların sayısını arttırarak ihracat çeşitlendirmesine olumlu katkı sağladığı bulgusuna ulaşmıştır. Gelişmiş finansal piyasalara sahip ülkelere çok uluslu şirketler yatırım yapma eğilimindedirler. Beck (2002) finansal gelişmişlik ile mal ticareti arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Gelişmiş finansal sektörler sahip ekonomilerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu hipotezini test etmiştir. Finansal gelişmişlik düzeyi arttıkça ülkelerin GSYİH ve toplam ihracatı arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca finansal gelişmeyi arttırmak amacıyla yapılan iyileştirmeler hisse senedi piyasaları ve özel bankacılık sistemlerinin kurumsallaşmasını sağlamaktadır (Mishra & Narayan, 2015, s. 175-191; Assefa & Mollick, 2017, s. 320-339; Yakubu vd., 2018, s. 918).

Yükseköğretim, yeni bilginin ve teknoloji transferinin birincil kaynağı olduğundan ihracat performansı için önem arz etmektedir. Ayrıca yükseköğretim, beşeri sermayeyi artırarak uluslararası yatırım için sağlam bir temel oluşturmaktadır (Hazelkorn, 2015, s. 3). Yükseköğretim, nitelikli işgücünü arttırmakta, uluslararası iş birliğini ve kültürler arası alışverişi mümkün kılmakta ve bilgiye dayalı küresel ekonomide rekabet gücünü belirleyen yenilikler için daha yüksek kapasite sağlamaktadır (OECD, 2009; Bazargan vd., 2017, s. 323). Yükseköğretim bir taraftan nitelikli işgücü ihtiyacını karşılayarak teknoloji yoğun üretimi desteklemekte diğer yandan bilgi üretme ve yayma işlevini yerine getirerek yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesine ve uygulanmasına katkı sağlamaktadır.

Yüksek nitelikli işgücü, verimliliği arttırarak ülkelerin rekabet gücünü pozitif etkilemektedir (Çalışkan, Karabacak & Meçik, 2013, s. 30). Beşeri sermayenin niteliğinin artması ekonomik büyüme üzerinde önemli etkilere sahiptir. Beşeri sermaye birikimi yoluyla katma değerli ürün üretimi artmakta ve dış ticarete rekabet gücüne pozitif katkı sağlamaktadır. Yükseköğretim, beşeri sermaye yoluyla dış pazarlara erişimi kolaylaştırarak iş gelişmişliğini de artırmaktadır.

İş gelişmişliği, ülkenin dünya çapındaki üretimden aldığı payı ve rekabet gücünü belirleyen faktörlerden biridir. İş gelişmişliği, ülkenin iş ağının ve firmaların iş stratejilerinin kalitesini yansıtmaktadır. Belirli sektörlerden firmalar ve tedarikçiler biraraya gelerek kümeler oluşturduğunda, aralarındaki etkileşim artmakta, yenilikler için daha büyük olanaklar sağlanmaktadır. Dolayısıyla işletmelerin bireysel faaliyetleri ve stratejileri, sofistike ve modern işletme operasyonlarına dönüşmektedir (Slobodan, Despotovic & Nedic, 2012, s. 94).

Pazar büyüklüğü etkisi bir ülkenin bir ürününün üretiminde dünya üretiminden aldığı pay ile söz konusu ürüne olan yurtiçi talebinin oransal ilişkisini açıklamaktadır. Krugman (1980, 1995) çalışmalarında pazar büyüklüğünün ulusal sanayinin yapısını belirlemede önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre bir ülkenin söz konusu ürüne yurtiçi talebinin dünya talebinin ortalamasından fazla olması, ülkenin o ürünün üretiminde de dünya ortalamasından fazla olması ile sonuçlanmaktadır (Şarkgüneşi & Miser, 2019, s. 396). Pazar büyüklüğü etkisi ölçeğe göre artan getirilere dikkat çekmektedir. Ölçeğe göre artan getirilerle pazarlara ulaşımında taşıma maliyetleri düşmektedir. Bu durumda büyük ülke ölçek ekonomileri ve konum avantajına sahip olduğundan ücret oranlarını belirlemede önemli rol oynamaktadır. Ücretler büyük ülkelerde daha yüksek olmaktadır (Krugman, 1991, s. 491; Zeng & Uchikawa, 2014, s. 226). Büyük ülke, ölçek ekonomilere sahip sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve diğer her şey eşit olduğunda net ihracatçı konumundadırlar (Krugman, 1995, s. 1261; Davis, 1998, s. 1271).

3.3. İhracat Performansının Ölçülmesi

İhracat performansının ölçüm yöntemleri, firma ve ülke bazında farklılaşmaktadır. Firma boyutunda yapılan çalışmalarda fiyat dışı faktörlerin ölçümünde genellikle anket yönteminin kullanıldığı görülmektedir (Leonidou,

Katseikeas & Samiee, 2002; Çavusgil & Zou, 1994). Ülke boyutunda ele alınan çalışmalarda ise çeşitli endeks ve göstergeler üzerinden ikincil verilerle performans ölçümü yapıldığı görülmektedir (Alper, 2014; Erlat & Erlat, 2005; Batra & Khan, 2005). Bu çalışmada ihracat performansı ülke boyutunda analiz edilmektedir. Bu nedenle ihracat performansının ölçüm yöntemleri bu doğrultuda incelenmiştir.

3.3.1. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi

Karşılaştırmalı üstünlük kavramı, dış ticaret teorilerinin temel esaslarından biridir. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi (Revealed Comparative Advantage, RCA) ihracat performansı kapsamında ulusun rekabet gücünü ölçen endekslerden biridir (İlkay, 2019, s. 47). Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi ilk defa Liesner (1958) tarafından kullanılmış, Balassa (1965) tarafından geliştirilmiştir. Balassa endeksi olarak da adlandırılan bu endeks, bir ülkenin bir endüstri ya da ürünündeki uzmanlaşmasını dünya uzmanlaşması ile karşılaştırmaktadır. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi, bir endüstri ihracatının ülke ihracatındaki payının, o endüstrinin toplam dünya ihracatındaki payına oranını göstermektedir. Bir ülkenin dünya çapında ihracat performansını yansıtmaktadır (Arık, 2019, s. 60).

$$RCA_{ij} = \frac{x_{ij}/x_{it}}{x_{wj}/x_{wt}}$$

x_{ij} : i ülkesinin j malı/sektörü ihracatı

x_{it} : i ülkesinin toplam ihracatı

x_{wj} : toplam j malı/sektörü dünya ihracatı

x_{wt} : toplam dünya ihracatı

Formülde görüldüğü üzere, RCA değeri bir ürün/ürün grubu/sektör bazında hesaplanabilmektedir. Hesaplanan RCA değerinin 1'den küçük olması ilgili ülkenin ürün/ürün grubu/sektör bazında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı, 1'den büyük olması durumunda ise ürün/ürün grubu/sektör bazında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu anlamına gelmektedir (Balassa, 1965, s. 106).

3.3.2. Karşılaştırmalı İhracat Performans Endeksi

Donges vd. (1982)'ne göre, RCA endeksi fiili ihracat ve ithalat akışlarına dayandığından, özellikle ithalat üzerindeki tarife ve tarife dışı engeller şeklindeki ticaret politikası müdahaleleri sonucunda sapmalara neden olabilmektedir. İhracatı teşvik önlemleri ise genellikle daha az önem arz etmektedir. Bu nedenle ihracat performansını görece ihracat paylarına dayalı olarak yapılandırmaktadır. Karşılaştırmalı ihracat performans endeksi (Comparative Export Performance, CEP), bir ülkenin belli bir ürünlerdeki dünya ihracat payının ilgili ülkenin bütün ürünlerindeki dünya ihracat payına oranı şeklinde hesaplanmaktadır. CEP hesaplama formülü şu şekildedir (Donges vd., 1982, s. 83):

$$CEP = \frac{x_{ij}/x_{iw}}{\sum x_{ij}/\sum x_{iw}}$$

Formüldeki i ürünü, j ülkeyi, w dünyayı temsil etmektedir. Endeks değerinin 1'in üstünde olması ülkenin ilgili ürün ya da ürün grubunda ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu; 1'in altında değer alması ise ülkenin ilgili ürün ya da ürün grubunda dezavantajlı olduğu anlamına gelmektedir.

3.3.3. İhracatta Uzmanlaşma Endeksi

İhracatta uzmanlaşma endeksi (Export Specialization, ES), RCA endeksine benzemekle birlikte farkı; paydada ithalat verilerinin yer almasıdır (Bakımlı, 2011, s. 51). Bu endeks, bir ülkenin bir ürün ya da endüstrideki ithalat ve ihracat verilerini dikkate alarak hesaplanmaktadır (Alper, 2014, s. 135). Endeks, bir ülkenin ihracatta veya ithalatta hangi düzeyde uzmanlaştığını tespit etmek için kullanılmaktadır.

$$ES = \frac{(x_{ij} - M_{ij})}{(x_{ij} + M_{ij})}$$

Endekste X ihracatı, M ithalatı, i ülkeyi, j ürün ya da endüstriyi temsil etmektedir. Endeks değerleri +1 ile -1 arasında değişmektedir. Endeks değeri 1'e yaklaştıkça rekabet gücünün arttığı, -1'e yaklaştıkça rekabet gücünün düştüğü ve ithalata bağımlılığın arttığı anlamına gelmektedir. Endeks değerinin 0 olması ise belirsizlik durumunu ifade etmektedir (Bakımlı, 2011, s. 52; Alper, 2014, s. 135; Kara vd., 2019, s. 24).

3.3.4. İhracat Pazar Payı Oranı

Bir ülkenin ihracatının rakipleri ile karşılaştırılmasında veya yıllar itibariyle gelişiminin incelenmesinde performans ölçümü olarak kullanılan yöntemlerden biridir. İhracat pazar payı (İPP), ülke ve sektör bazında hesaplanabilmektedir. Ülke karşılaştırmalarında ülke toplam ihracatının dünya toplam ihracatındaki payı; sektör karşılaştırmalarında ise bir ülkenin belli bir sektör ihracatının sektör dünya ihracatındaki payı olarak ifade edilmektedir.

$$\dot{IPP} = \frac{x_i}{x_w} * 100$$

x_i : i ülkesinin toplam ihracatını ve x_w : toplam dünya ihracatını temsil etmektedir (Terin & Yavuz, 2019, s. 191; Alper, 2019, s. 126).

3.3.5. İhracat Benzerlik Endeksi

İhracat benzerlik endeksi, bir ülkenin belli bir ürün ya da ürün grubu kompozisyonunun hangi ülke ile benzerlik gösterdiğinin belirlenmesinde kullanılmaktadır (Alper, 2014, s. 133; Sarıçoban, 2016, s. 96; Finger ve Kreinin, 1979, s. 905). Bu endeks ile ülkeler arasındaki ihracat benzerliğinin yıllar itibariyle seyri de gözlemlenebilmektedir. Finger ve Kreinin (1979) tarafından geliştirilen bu endeks şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$S(ab, c) = \left\{ \sum_i \text{minimum} [x_i(ac),)] \right\} * 100$$

$x_i(ac)$: a ülkesinin c ülkesine ihracatındaki i malının payı

$x_i(bc)$: b ülkesinin c ülkesine ihracatındaki i malının payı

Endeks değeri 0'a yaklaştıkça iki ülkenin ihracat kompozisyonlarının farklılaştığı, 1'e yaklaştıkça iki ülkenin ihracat kompozisyonlarının benzerliklerinin arttığı ifade edilmektedir (Finger ve Kreinin, 1979, s. 906).

3.3.6. Endüstri İçi Ticaret Endeksi

Bu endeks, endüstri içi ticaretin uzmanlaşma düzeyini göstermektedir. Endüstri içi ticaret endeksinin (GLI) metodolojileri ve hesaplamaları Grubel ve

Lloyd (1975) tarafından geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Herhangi bir ürün grubu için endeks aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır (Buturac ve Rajh, 2006, s. 3):

$$GLI = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i + M_i) - \sum_{i=1}^n |x_i - M_i|}{\sum_{i=1}^n (x_i + M_i)} * 100$$

Denklemden X ihracatın değeri ve M ithalatın değeri olarak tanımlanmaktadır. Endeks 0 ile 1 arasında değişebilmektedir. 1'e ne kadar yakınsa, endüstri içi ticarete uzmanlaşma derecesi o kadar yüksek olmaktadır. Endeks değerinin daha düşük olması ise ülkenin endüstri içi değil, endüstriler arası ticarete daha yüksek bir uzmanlık seviyesine sahip olduğu anlamına gelmektedir (Buturac ve Rajh, 2006, s. 3; Sarıçoban, 2016, s. 91).

3.3.7. Ticari Performans Ölçütü

Toplam ihracatın toplam ithalat karşısındaki göreceli değişimi ticari performans ölçütü olarak değerlendirilmektedir. Ticari performans, firma, endüstri ve ulusal düzeyde incelenebilmektedir. Ulusal düzeyde ticari performans ölçütü şu şekilde hesaplanmaktadır (Akiş, 2008, s. 44; İlkay, 2019, s. 46):

$$TPE_j = \sum_i^k X_i^j / \sum_i^k M_i^j$$

X_i^j : j ülkesinin i ürünü yıllık toplam ihracatı

M_i^j : j ülkesinin i ürünü yıllık toplam ithalatı

k : dış ticarete konu malların sayısını göstermektedir.

Hesaplama sonucunda TPE 1'den büyük ise rekabet gücünün yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

3.3.8. Ticari Yoğunlaşma Endeksi

Ticari yoğunlaşma endeksi (TII), iki ülke arasındaki ticaretin değerinin dünya ticaretindeki önemi dikkate alındığında, beklenenden daha büyük veya küçük olup olmadığını belirlemek için kullanılmaktadır (Bakımlı, 2011, s. 51).

$$T_{ij} = \frac{(x_{ij}/x_{it})}{(x_{wj}/x_{wt})}$$

Burada x_{ij} ve x_{wj} , i ülkesinin ihracatının ve j ülkesine yapılan dünya ihracatının değerleridir ve x_{it} ve x_{wt} , sırasıyla i ülkesinin toplam ihracatı ve toplam dünya ihracatıdır. Endeks değerinin 1'den büyük olması, ortak ülkenin dünya ticaretindeki önemi dikkate alındığında, bu ülke ile yapılan ticaretin beklenenden yüksek olduğunu; 1'den küçük olması ise bu ülke ile yapılan ticaretin beklenenden düşük olduğunu göstermektedir (Bakımlı, 2011, s. 51).

Ticari yoğunlaşma endeksi, ihracat ve ithalat modeline bakmak için ayrıca ihracat yoğunluk endeksi ve ithalat yoğunluk endeksi olarak ikiye ayrılmaktadır. İhracat ve ithalat yoğunluk endeksinin hesaplanması için aynı formül kullanılmakta, ancak veriler ihracat ve ithalat verileri olarak değişmektedir.

3.4. İhracat Performansı ve Uluslararası Rekabet İlişkisi

1980'li yıllardan itibaren gelişmekte olan birçok ülke dışa açık büyüme stratejilerini benimsemektedir. Dolayısıyla bu ülkeler için dış ticaret özellikle de ihracat büyük önem arz etmektedir. Ülkelerin ekonomik açıdan büyüme sağlayabilmesi, ihracat performansını etkileyen faktörlerin iyi anlaşılmasına ve geliştirilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda ticari performansını artırmak isteyen ülkelerin küresel piyasalarda artan rekabetle birlikte rekabetçi üstünlüklerini belirlemesi ve geliştirmesi gerekmektedir.

Uluslararası rekabet gücü üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla dış ticaret performansına atıfta bulunulduğu görülmektedir. İlgili çalışmalarda, bir ülkenin uluslararası ticaretinde sergilemiş olduğu performansın genellikle uluslararası rekabet gücünün bir göstergesi olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda çalışmada uluslararası rekabet gücü ile ihracat performansı arasındaki ilişki ve rekabet gücünün ihracat başarısına etkisi önem arz etmektedir.

Helpman ve Krugman (1985), uluslararası rekabetin ölçek ekonomilerine, teknolojik gelişmeye ve büyümeye dolayısıyla ihracata yol açtığını belirtmektedir (Yurdakul & Aydın, 2018, s. 24). Ölçek ekonomilerinden yararlanmak isteyen ülkeler, sürdürülebilir ihracat için rekabetçi üstünlüğünün (rekabet gücü)

devamlılığına önem vermelidir (Moosa, 1999, s. 903; Panas & Wamvoukas, 2002). Gelişen teknolojiyle birlikte sermaye yoğun malların üretim miktarları önemli ölçüde artmıştır. Gelişmekte olan ülkeler bu ürünlerin üretimini rekabetçi fiyatlardan sağlayabilmek için ihracat performanslarını artırmaya önem vermektedir. Bu noktada ihracat, dış talebi sürece katarak bu ürünlerin üretiminde ölçek ekonomilerini mümkün kılmaktadır. Ölçek ekonomileriyle birlikte birim başına üretim maliyeti düşmekte ve uluslararası pazarlarda rekabet gücü elde edilebilmektedir (Kazgan, 1988, s. 48; Panas & Wamvoukas, 2002, s. 731; Bilgin & Şahbaz, 2009, s. 180).

İhracat, rekabeti artırmakta ve rekabetçi üstünlüklerden yararlanmaya imkân sağlamaktadır. Uluslararası ticaret gelişmiş teknolojinin yurtiçine transferine, teknik bilginin elde edilmesine, yeni üretim sistemlerinin gelişmesine ve ekonomideki verimlilik düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda uluslararası pazarlardaki rekabet baskısı da teknolojik yenilikleri ve düşük maliyetli üretimi için itici güç olmaktadır. Dolayısıyla ihracat ve rekabet arasındaki etkileşim teknoloji yoğun, yenilikçi ürünlerin üretimini teşvik etmekte ve ülkelerin katma değerli ürün ihracatı hedefine katkı sağlamaktadır.

3.5. İhracat Performansı ve Uluslararası Rekabet İlişkisi Üzerine Literatür Taraması

Küresel rekabetçilik endeksi ve alt bileşenleri ile ihracat performansı arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yapılan çalışmalar, daha kolay izlenebilmesi için Tablo 3.1’de sunulmaktadır. Tablo 3.1’de uluslararası rekabet gücü ve ihracat performansı arasındaki ilişkinin genellikle seçili küresel rekabet faktörleri -yerel talep (Esteves & Rua, 2015), AR-GE faaliyetleri (Yıldırım, 2010; Sung, 2015), kurumsal ortam (Ruzekova, Kittova & Steinhäuser, 2020), altyapı (Xu, 2016) vb.- üzerinden analiz edildiği görülmektedir.

Tablo 3.1: Literatür Taraması

Çalışma	Amaç	Örneklem	Veri	Yöntem	Sonuç
Erlat ve Erlat, 2005, s. 1-17	Rekabet gücü açısından önde gelen ihracat sektörlerini belirlemek	15 AB ülkesi ve Türkiye 1990-2000 dönemi	İhracat ve ithalat verileri, RCA endeksi	İki yönlü karşılaştırma	Türkiye hammadde ve emek yoğun malların ihracatında yüksek performansa sahiptir.
Dipietro ve Anoruo, 2006, s. 133-139	Yaratıcı faaliyet ve ihracat performansı arasındaki ilişkiyi tespit etmek	Seçili gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler	İnovasyon, Teknoloji, Teknoloji transferi, İş girişi	Regresyon analizi	Söz konusu değişkenler ihracat performansı ile pozitif yönde ilişkilidir.
Yıldırım, 2010, s. 1-112	AR-GE faaliyetlerinin ihracat performansı üzerindeki etkisini belirlemek	Türkiye ve seçilmiş gelişmekte olan ülkeler 1994-2007 dönemi	İhracat verileri, AR-GE harcamaları	Panel veri analizi Sabit etkiler modeli	AR-GE faaliyetleri ile ihracat performansı arasında pozitif bir ilişki vardır.
Athanasoglou, Ioanna ve Bardaka, 2010, s. 1-56	Ürün bazında rekabetçiliğin ihracat performansına etkisini ölçmek	Yunanistan 1996-2006 dönemi	İhracat pazar payı, GSYİH, İhracat fiyat endeksi	Panel veri Dinamik markov modeli	İhracat pazar payları nispi ve mutlak fiyatlara göre esnek değildir ve bu da uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmak için fiyat dışı faktörlere odaklanmayı gerektirmektedir.
Balcılar vd., 2014, s. 451-462	İhracat performansına etki eden faktörleri araştırmak	Türkiye 1995-2012 dönemi	Reel efektif döviz kuru, Reel ücret, Verimlilik, Yurtdışı reel gelir, GSYİH	ARDL sınır testi	Reel efektif döviz kurunun ihracat performansı üzerinde etkisi vardır. Verimlilik, ücret ve yurtdışı talep rekabet gücü ve ihracat artışı sağlamaktadır.
Huo, 2014, s. 393-413	Ülke düzeyindeki faktörlerin tarım sektörünün ihracat rekabet gücüne etkisini araştırmak	Gelişen piyasalar tarım sektörü	Ücret maliyeti, Sulanan arazi alanı, Gıda fiyat endeksi, Tarım ihracat verileri, İç tüketim, Döviz kuru	Regresyon analizi	Tarım ürünleri ihracatı, sulanan arazi alanı ve ABD doları karşısındaki döviz kurunun tarım sektörünün ihracat rekabet gücü ile pozitif ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan, işgücü maliyeti ve iç tüketim talebinin ihracat rekabet gücü ile negatif bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Esteves ve Rua, 2015, s. 1173-1189	İç talep baskısının ihracat performansı üzerindeki rolünü tespit etmek	Portekiz 1980-2012 dönemi	Dış talep endeksi, İç talep, Reel efektif döviz kuru	Hata düzeltme modeli	Yurtiçi talep ihracat performansını etkilemektedir.
Sung, 2015, s. 477-495	Kamu politikalarının ihracat performansı üzerindeki etkisini araştırmak	Seçilmiş 18 ülke 1992-2008 dönemi	AR-GE'ye yapılan devlet harcamaları, GSYİH	Dinamik panel veri analizi Nedensellik analizi	AR-GE'ye yapılan devlet harcamaları ve GSYİH ihracat performansını olumlu yönde etkilemektedir.
Bournakis ve Tsoukis 2016, s. 37-47	Hükümet ve kurumsal düzenlemelerin ihracat performansı üzerine etkisini tespit etmek	18 OECD ülkesi 1980-2005 dönemi	GSYİH, Görelî birim işgücü maliyeti, AR-GE	Dinamik panel veri analizi	Ürün ve işgücü piyasası ile ilgili katılıklar ihracat performansı üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.
Xu, 2016, s. 129-147	Altyapı yatırımlarının ihracat performansı üzerindeki etkisini incelemek	Çin ve Merkezi Asya 1997-2007 dönemi	Raylı altyapı yatırımları, Raysız altyapı yatırımları, İhracat ve ithalat verileri	Panel veri analizi Sabit etkiler modeli	Altyapı yatırımları erişilebilirlik sayesinde ihracat artışları sağlamaktadır.
Bierut ve Pawlak, 2017, s. 522-547	İhracat performansını geliştiren faktörleri araştırmak	Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri	Teknolojik yetenek, Kurumsal çevre, Küresel talep, Rekabet gücü	Panel veri analizi Sabit etkiler modeli	İnovasyonun ve düzenleyici kalitenin ihracat performansı üzerinde olumlu etkisi vardır.
Madzova, 2018, s. 23-45	Rekabet gücünün ihracat büyümesi, ihracat pazar büyüklüğü ve ticaret ve cari işlemler dengesi üzerindeki etkisini araştırmak	Makedonya ve Batı Balkan ülkeleri 2005-2015 dönemi	KRE, GSYİH %'si olarak ihracat, İhracatın yıllık büyüme oranı, İhracatın ithalatı karşılama oranı, İhracat değer endeksi, Ticaret dengesi yıllık değişim %'si,	Trend analizi, Regresyon analizi,	Rekabet gücü ve mal ve hizmet ihracatı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir, ancak rekabet gücünün ticaret ve cari işlemler dengesi üzerinde önemli bir etkisi gözlemlenmemiştir
Selwaness ve Zaki, 2019, s. 24-33	İşgücü piyasası düzenlemeleri ve ihracat performansı arasındaki ilişkiyi incelemek	MENA ülkeleri	İşgücü piyasası katılık endeksi, İstihdam, GSYİH içinde ihracatın payı	Panel veri analizi	Katı işgücü piyasaları ihracatı olumsuz yönde etkilemektedir ve katılık ihracatın istihdam üzerindeki etkisini de azaltmaktadır.

Siddiqui, Ali ve Azhar, 2020, s. 17-29	Rekabet gücü ve ihracat performansı arasındaki ilişkiyi araştırmak	Seçili ihracat yapan 138 ülke 2008-2017 dönemi	İhracat verileri, KRE	İkili olasılık dağılım modeli	İhracat seviyesi ile rekabet edebilirlik arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir ve GCI temel gereksinimler alt endeksinin gelişmekte olan ülkelerde ihracatın artırılması için daha önemli olduğu sonucuna varılmıştır.
Ruzekova, Kittova ve Steinhäuser, 2020, s. 145-160	Kurumsal çevrenin ihracat performansı üzerindeki etkisini incelemek	OECD ülkeleri	Yerel tüketim, Uluslararası yolsuzluk algısı indeksi, Hükümet etkinliği, Kalite düzenlemeleri	Regresyon analizi	Yerel talep ihracat performansı üzerinde olumsuz etkiye sahiptir ve diğer değişkenlerin ihracat performansı üzerindeki etkisi doğrulanamamıştır.
Chen, He ve Qiao, 2022, s. 115-199	Çevresel düzenlemelerin sanayi firmalarının ihracat rekabet güçleri üzerindeki etkisini incelemek	Çin 2003-2013 dönemi	Firma ve ürün kâr marjı, Kükürt dioksit salınımının giderilme oranı	Panel veri analizi Sabit etkiler modeli	Çevresel düzenlemelerin ihracat ürünlerinin fiyatını artırmış olmasına rağmen ihracat rekabet gücünün de arttığı tespit edilmiştir.
Marceta ve Bojnec, 2022, s. 219-236	Ekonomik performans ve rekabet dinamikleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek	Avrupa Birliği'ne üye ülkeler 2008-2015 dönemi ve 2015-2019 dönemi	İhracat pazar payı, GSYİH yüzdesi olarak ihracat, Ticari açıklık, GSYİH, KRE	Hiyerarşik kümeleme yöntemi	Ticari açıklık ve ihracat pazar payının küresel rekabet gücünü artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.
Akhuand ve Abbas, 2023, s. 22-31	Uluslararası rekabet gücünün ekonomik belirleyicilerini tespit etmek	Pakistan tekstil sektörü 2003-2019 dönemi	Yurtiçi kişi başına düşen GSYİH, Dünya kişi başına düşen gelir, AR-GE harcamaları, Finansal gelişme, Yurtiçi altyapı harcamaları	Duyarlılık analizi	Analiz sonucunda dünya kişi başına düşen gelir, AR-GE harcamaları, finansal gelişme ve yurtiçi altyapı harcamaları değişkenlerinin tekstil sektörünün ihracat rekabet gücü üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3.1’de yer alan çalışmaların detaylı olarak incelenmesi aşağıda sunulmaktadır.

Dipietro ve Anoruo (2006) çalışmalarında, bir ülkenin ihracat performansı ile yaratıcı faaliyeti arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu amaçla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde yaratıcılığın dört bileşeni olan yenilik, teknoloji, teknoloji transferi ve iş girişimleri verileri kullanılarak regresyon analizi yapmışlardır. Analiz sonucunda, bir ülkenin yaratıcılığının, yenilikçiliğinin, teknolojisinin, teknolojik transfer düzeyinin ve iş kurma kapsamının, ihracatı ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Athanasoglou ve Bardaka (2010) çalışmalarında, ürün bazında rekabetçiliğin ihracat performansına etkisini araştırmışlardır. Yunanistan’ın 1996-2006 dönemine ait ihracat pazar payı, GSYİH ve ihracat fiyat endeksi verilerini kullanarak panel veri analizi uygulamışlardır. Analiz sonucunda ihracat pazar paylarının ihracat fiyatlarına karşı esnekliğinin düşük olduğu, uluslararası pazarlarda rekabet için fiyat dışı faktörlere odaklanılması gerektiği bulgusuna ulaşmışlardır.

Yıldırım (2010) çalışmasında, AR-GE faaliyetlerinin ihracat performansı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada ihracat ve AR-GE harcamaları verileri kullanılarak Türkiye ve seçili gelişmekte olan ülkeler üzerinde 1994-2007 dönemi için panel veri analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda AR-GE faaliyetleri ile ihracat performansı arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Balcılar vd. (2014) çalışmalarında, ihracat performansını etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Çalışmada 1995-2012 dönemi Türkiye ekonomisini incelemişlerdir. Çalışmada, reel efektif döviz kuru, verimlilik, kişi başı gelir ve GSYİH değişkenleri kullanılarak ARDL sınır testi yöntemi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, verimlilikteki ve yurtdışı talepteki artışın ihracatı arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Huo (2014) çalışmasında, ülke düzeyindeki faktörlerin ihracat rekabet gücüne etkisini incelemiştir. Çalışmada ücret maliyeti, sulanan arazi alanı, gıda fiyat endeksi, tarım ürünleri ihracatı, iç tüketim talebi ve döviz kuru verileriyle regresyon analizi yapılmıştır. Tarım ürünleri ihracatının, sulanan arazi alanının ve

döviz kurunun ihracat rekabet gücü üzerinde pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca işgücü maliyetinin ve iç tüketim talebinin ihracat rekabet gücünü negatif etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Esteves ve Rua (2015) çalışmalarında, ihracat davranışının, yalnızca dış talebin ve reel döviz kurunun bir fonksiyonu olarak modellendiğini, ancak bu değişkenlerin ihracattaki gelişmeleri tam olarak açıklayamadığını ifade etmektedir. Bu nedenle çalışmalarında iç talep baskısını ek bir değişken olarak modele dahil etmiş ve ampirik önemini değerlendirmişlerdir. Portekiz için 1980-2012 verileriyle hata düzeltme modeli kullanılarak nedensellik analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, iç talep gelişmelerinin ihracatı kısa dönemli etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu ilişkinin asimetrik olduğu; iç talep düştüğünde daha güçlü bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Sung (2015) çalışmasında, biyoenerji alanında kamu desteklerinin ihracat performansı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmada seçili 18 ülkeye ait AR-GE'ye yapılan devlet harcamaları ve GSYİH verileriyle dinamik panel veri analizi yapılmıştır. Analiz 1992-2008 dönemi için uygulanmıştır. Analiz sonucunda AR-GE'ye yapılan devlet harcamalarının ve GSYİH'nin ihracat performansı üzerinde olumlu etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ek olarak genelleştirilmiş momentler yöntemi ile nedensellik analizi yapılmış ve ihracattan AR-GE'ye doğru pozitif ve tek yönlü, GSYİH ile ihracat arasında ise pozitif ve çift yönlü ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Bournakis ve Tsoukis (2016) çalışmalarında, ihracat performansının belirleyicilerini 18 OECD ülkesinden oluşan bir panel üzerinde incelemişlerdir. Çalışmada 1980-2005 dönemi verileriyle panel veri analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda ürün ve işgücü piyasasıyla ilgili katı uygulamaların hem doğrudan hem de AR-GE'nin etkinliği yoluyla ihracat performansını olumsuz etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kurumsal katılımın uluslararası rekabet edebilirliği bozarak ihracat performansını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Xu (2016) çalışmasında, altyapı yatırımlarının Asya ülkelerinin ihracat performansına etkisini araştırmıştır. Çalışmada 1997-2007 dönemine ait altyapı harcamaları, ithalat ve ihracat verileriyle panel veri analizi yapılmıştır. Analiz

sonucunda altyapı yatırımlarının uluslararası yollara erişilebilirliği arttırarak ihracat performansını olumlu etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bierut ve Pawlak (2017) çalışmalarında, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ihracat performansını geliştiren faktörleri araştırmışlardır. Çalışmalarında inovasyon, kurumsal çevre, küresel talep ve rekabet gücü değişkenleriyle panel veri analizi gerçekleştirmişlerdir. Daha yüksek rekabet gücünün (özellikle inovasyon yoluyla) ve kurumsal kalite düzenlemelerinin ihracat performansı üzerinde pozitif yönde ve kalıcı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Özellikle fiyat dışı rekabet gücü faktörlerindeki gelişmelerin, bölgenin uzun dönemde uluslararası pazarlarda rekabet edebilmesi için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Patentler ve teknolojik gelişmelerin ihracatta rekabet gücünü arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Madzova (2018) çalışmasında, rekabet gücünün, ihracat artışı, ihracat pazar büyüklüğü ve cari işlemler dengesi üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu amaçla çalışmada Batı Balkan ülkeleri üzerinde 2005-2015 dönemi verileriyle regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda rekabet gücünün ihracat artışını ve pazar büyüklüğünü pozitif etkilediği tespit edilmiştir.

Selwaness ve Zaki (2019) çalışmalarında, işgücü piyasası düzenlemeleri ile ihracat performansı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada MENA ülkelerine ait işgücü piyasası katılım endeksi, istihdam ve ihracatın GSYİH içindeki payı verileriyle panel veri analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda katı işgücü piyasasının ihracatı olumsuz etkilediği ve katılımın ihracatın istihdam üzerindeki etkisini azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Siddiqui, Ali ve Azhar (2020) çalışmalarında, rekabet gücü ve ihracat arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada küresel rekabetçilik endeksi ve ihracat verileriyle 2008-2017 dönemi incelenmiştir. Analizde ülkeler, düşük ve yüksek hacimli ihracat yapan ülkeler olarak gruplandırılmış ve ikili olasılık dağılım modeli kullanılmıştır. Analiz sonucunda, yüksek ihracat seviyesi ile rekabet edebilirlik arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak, küresel rekabetçilik endeksinin alt endeksi olan temel gereklilikler endeksinin gelişmekte olan ülkelerde ihracatın arttırılması için daha önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ruzekova, Kittova ve Steinhäuser (2020) çalışmalarında, kurumsal ortamın ihracat performansına etkisini araştırmışlardır. Çalışmada OECD ülkelerine ait yolsuzluk algısı endeksi, hükümet etkinliği, kurumsal düzenlemelerin kalitesi ve hanehalkı harcamaları verileriyle regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda hükümet etkinliğinin, düzenleyici kalite uygulamalarının ve yolsuzluk algısının ihracat performansı üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Chen, He ve Qiao (2022) çalışmalarında, Çin'in çevresel düzenlemelerinin sanayi firmalarının ihracat rekabet güçleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışma 2003-2013 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada ihracat rekabet gücünü temsilen firma ve ürün kâr marjı, çevresel düzenlemeleri temsil etmek içinse kükürt dioksit (SO₂) salınımının giderilme oranı kullanılmıştır. Çevresel düzenlemelerin ihracat ürünlerinin fiyatını arttırmış olmasına rağmen ihracat rekabet gücünü de arttırdığı tespit edilmiştir. Bu sonuç Porter'ın (1990) çevresel düzenlemelerin yeniliği teşvik edeceği, kısa dönemde maliyetleri arttıracak ancak uzun dönemde verimliliği iyileştirerek rekabet gücünü arttıracak hipotezini doğrulamaktadır.

Marceta ve Bojnec (2022) çalışmalarında, ekonomik performans ve rekabet dinamikleri arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışma dönemini 2008-2015 ve 2015-2019 olarak ikiye ayırmışlardır. Çalışmada ihracat pazar payı, GSYİH yüzdesi olarak ihracat, ticari açıklık, GSYİH ve küresel rekabet endeksi değişkenleri kullanılmıştır. Analizde Avrupa Birliği üyesi ülkeler üzerinde hiyerarşik kümeleme yöntemi uygulanmıştır. Analiz sonucunda ticari açıklık ve ihracat pazar payının uluslararası rekabet gücünü arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Akhuand ve Abbas (2023) çalışmalarında, uluslararası rekabet gücünün ekonomik belirleyicilerini Pakistan tekstil sektörü için tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma 2003-2019 dönemini kapsamaktadır. Yurtiçi kişi başına düşen gelir, dünya kişi başına düşen gelir, AR-GE harcamaları, finansal gelişme ve yurtiçi altyapı harcamaları değişkenleri kullanılarak duyarlılık analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda dünya kişi başına düşen gelir, AR-GE harcamaları, finansal gelişme ve yurtiçi altyapı harcamaları değişkenlerinin tekstil sektörünün ihracat rekabet gücü üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

İhracat performansı analizlerinde fiyat dışı faktörlerin yanında fiyat-maliyet bazlı değişkenlerin modele dâhil edilmesi daha doğru sonuçlar elde etmek için

gerekli olmaktadır. Bu bağlamda döviz kurları, birim işgücü maliyetleri, ihracat fiyat ve değer endeksleri kontrol değişken olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Fiyat değişkeni olarak döviz kurlarındaki artış ve azalışlar ihracat fiyatları üzerinde etkilere neden olmaktadır. Aynı şekilde birim işgücü maliyetlerindeki değişiklikler de ihracat fiyatlarını etkilemektedir. Birim işgücü maliyetlerinin artması üretim maliyetlerinin artmasına, dolayısıyla ihracat fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Bu durumda ihracat performansı olumsuz yönde etkilenebilmektedir.

4. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ VE İHRACAT PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde OECD ülkeleri için uluslararası rekabet gücü ve ihracat performansı arasındaki ilişki ampirik olarak incelenmektedir. Bu amaçla sırasıyla teorik altyapı bütüncül bir bakış açısıyla sunulmakta, araştırmanın modeli kurulmakta, veri seti tanıtılmakta, araştırmada kullanılan önsel testler ve analiz yöntemi olan Genişletilmiş Ortlama Grup tahmincisi anlatılmaktadır. Son olarak ampirik analiz sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmektedir.

4.1. Teorik Altyapı

OECD uluslararası rekabet gücünü, serbest piyasa koşulları altında bir ülkenin, milli gelirini koruyup arttırırken, aynı zamanda ulusal ve uluslararası talebi karşılayabilecek mal ve hizmet üretebilme kabiliyeti olarak tanımlamaktadır (OECD, 1992; Boltho, 1996, s. 3). Dolayısıyla küresel anlamda rekabet edebilirlik, ülkenin ticaret performansı ve ekonomik verimliliği ile ilgilidir (Madzova, 2018, s. 25).

Bayer (2018) çalışmasında, rekabetçiliği tarihsel bir bakış açısıyla sunmaktadır. Rekabetçilik bazı iktisat teorilerinin odak noktasıdır. Merkantilizm, bir ülkenin zenginliği ve uluslararası alanda başarısıyla ilgilenmektedir. Buna göre rekabet gücü, bir ülkenin servet birikimine ve uluslararası ticarete kendini koruma becerisine vurgu yapmaktadır. Klasik iktisatın öncülerinden Smith (1776) ve Ricardo (1817), rekabetçiliği karşılaştırmalı avantajlar üzerinden açıklamaktadırlar. Smith (1776) mutlak üstünlükler teorisinde, Ricardo (1817) ise karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde emek faktörünü temel alarak uluslararası ticaret modelini geliştirmişlerdir. Neo-klasik iktisatçılardan Heckscher ve Ohlin (1935) ise, ülkelerin sahip oldukları üretim faktörlerinin yoğunluklarına değinerek uluslararası ticarete karşılaştırmalı avantajları açıklamaktadırlar. Daha sonraları Neo-klasik iktisatçıların uluslararası rekabet alanındaki çalışmaları, fiziksel sermaye, altyapı yatırımları, eğitim ve öğretim, kurumsal kalite gibi mekanizmalar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Geçiş teorilerinde ise, ürün yaşam evresi, ölçek ekonomileri, aksak rekabet, ürün farklılaştırması gibi faktörler üzerinden uluslararası rekabet avantajları açıklanmaktadır. Keesing (1965), sanayi ürünleri ticaretini iş gücü farklılıklarıyla açıklayarak uluslararası ticaret modelini geliştirmiştir. Posner (1961) ve Vernon (1966), teknolojik değişim faktörü üzerinden, Linder (1961) ise talep faktörü üzerinden uluslararası rekabet avantajlarını açıklamaktadır. Ölçek ekonomileri teorisinde, rekabet avantajı piyasa etkinliği üzerinden incelenmektedir. Monopolcü rekabet teorisinde, ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomileri üzerinden rekabetçi avantajlar açıklanmaktadır.

Ekonomik büyüme sürecinde sermaye birikimi ve teknoloji gibi faktörler üzerinden rekabete vurgu yapılmaktadır. Teknoloji yayılımı ve bilgi transferi etkileşimi, uluslararası rekabeti ve büyümeyi artırmaktadır (Grossman & Helpman 1991; Batiz & Romer 1991). Bu kapsamda, uluslararası ticaret ekonomik büyüme için önemli bir kanaldır. Smith (1869) ihracat artışını büyümenin belirleyicilerinden biri olarak ele almakta ve ulusların ekonomik büyüme süreçlerinin ihracat artışının bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir. Chenery (1961), Bhagwati (1978), Balassa (1978) ve Krueger (1978) çalışmalarında ihracatın ekonomik büyümenin motoru olduğunu belirtmektedirler.

Helpman ve Krugman (1985), yeni uluslararası ticaret teorisinde ölçek ekonomileri ve aksak rekabet üzerinden endüstri içi ticareti açıklamaktadır. Ölçek ekonomilerinin ve aksak rekabetin ülkeler arasındaki ticaretin nedeni olduğunu ifade etmişlerdir. Ölçeğe göre artan getirilerin ölçek ekonomilerine ve uzmanlaşmaya yol açtığını ve farklılaştırılmış ürünlerin iki yönlü ticaretinin endüstri içi ticarete açıklık getirdiğini belirtmişlerdir.

Küreselleşmeyle birlikte uluslararası rekabet gücüne yönelik ilgi artmış ve belirleyicileri üzerine çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Porter (1990) çalışmasında uluslararası rekabet gücünü elmas modeli; Cho ve Moon (2002) ise dokuz faktör modeliyle açıklamaktadırlar. Bu modellerde ülkelerin sahip oldukları faktör koşulları, firma stratejileri, ilgili ve destekleyici endüstrilerin varlığı ve talep koşulları aracılığıyla rekabetçi faktörler vurgulanmaktadır. Modellerde ayrıca devlet politikaları ve şans faktörünün, uluslararası rekabet gücünü artıran önemli unsurlar olarak yer aldığı görülmektedir.

Uluslararası iktisat teorilerine ve işletme modellerine dayalı kanıtlara bakıldığında, uluslararası rekabetin çok sayıda bileşen tarafından belirlendiği görülmektedir. Bu bileşenlerin her biri yapılan çalışmalarda teorik temellere dayanarak açıklanmaktadır. DEF, Küresel Rekabetçilik Raporu'nda rekabet gücünün farklı yönlerini vurgulayan bu bileşenlerin ağırlıklı ortalamasını hesaplayarak küresel rekabetçilik endeksi adı altında yayınlamaktadır. Küresel rekabetçilik endeksinde, rekabet faktörleri 12 bileşende sınıflandırılmakta ve bu bileşenler 3 alt endekste gruplandırılmaktadır.

Küresel rekabetçilik endeksinin alt endekslerinden birincisi, temel gereklilikler endeksidir. Bu alt endeksin bileşenleri kurumlar, altyapı, makroekonomik ortam ve sağlık ve temel eğitimidir. Kurumlar bir ekonomideki kamu ve özel kurumlarını içermekte, şeffaflık, hükümet politikalarının etkinliği, yargı bağımsızlığı vb. yasal çerçeveyi yansıtmaktadır. Porter'ın elmas modelinde ve Cho ve Moon'un dokuz faktör modelinde devletin kurumlar üzerindeki rolü vurgulanmaktadır. Devletin rolü, politika belirleyicilerin her bir faktörü nasıl etkilediği incelendiğinde açık bir şekilde görülmektedir. Porter'a göre devletlerin rolü, firma ve endüstrilerini koruyucu yönde alacağı tedbirler ve rekabet gücüne katkıda bulunabilecek politikalar. Benzer şekilde Cho ve Moon'un dokuz faktör modelinde verimli ve yolsuzluğa sahip olmayan bir bürokrasinin, devlet politikasının uygulanmasına yardımcı olduğu ve rekabet gücüne katkı sağladığı ifade edilmektedir. Gelişmiş ve iyi işleyen kurumsal yapının uluslararası ticari akışların yönünü belirlediği bilinmektedir. Altyapı, ulaşım ve iletişim ağlarının yaygınlığını ve kalitesini yansıtmaktadır. Elmas modelinde ve dokuz faktör modelinde, gelişmiş ulaşım ağlarının uluslararası yollara erişilebilirliği artırarak ticareti kolaylaştırdığı ve dijital iletişim altyapılarının bilgiye erişimi hızlandırarak rekabet avantajı sağladığı ifade edilmektedir. Gelişmiş ulaşım ve teknoloji ağları, uluslararası piyasalara erişimi sağlayarak ihracat performansını olumlu yönde etkilemektedir. Makroekonomik ortam, uluslararası iktisat teorilerinde döviz kuru, enflasyon, sermaye birikimi gibi çeşitli faktörler üzerinden incelenmektedir. Reel döviz kuru, ülkelerin uluslararası ticaret akışını etkilemekte ve uluslararası rekabet gücü üzerinde önemli rol oynamaktadır. DYY'ler, milli gelir artışına katkı sağlamakta ve sermaye birikimini artırmaktadır. Sermaye birikimiyle birlikte, üretim yapısı değişmekte ve ülke aşamalı olarak teknoloji yoğun sektörlere doğru

evrilmektedir. Dolayısıyla, sermaye birikimi ekonomik gelişmişliği belirlerken, karşılaştırmalı avantajlara da katkı sağlamaktadır. Sağlık ve temel eğitim, işçilerin en azından temel işleri yapabilecek düzeyde eğitim almış olmalarını ve bulaşıcı hastalıklara karşı aşı ve temel sağlık hizmetlerine erişim durumunu yansıtmaktadır. Bu nedenle sağlık hizmetlerine yapılan yatırım, istihdam alanında kritik öneme sahiptir. Temel eğitim en azından basit düzeyde işleri yerine getirebilecek işgücünün istihdama katılımını sağlamaktadır.

Küresel rekabetçilik endeksinin alt endekslerinden ikincisi, etkinliği artırıcılar endeksidir. Bu alt endeksin bileşenleri yüksek eğitim ve öğretim, mal piyasası etkinliği, emek piyasası etkinliği, finansal piyasa gelişmişliği, pazar büyüklüğü ve teknolojik hazırlıktır. Yüksek eğitim ve öğretim, nitelikli işgücü teorisinin -nitelikli iş gücüne sahip ülkelerin üretimde nitelikli iş gücü gerektiren mallar ürettiği ve katma değeri yüksek mallar ihraç ettiği- hipotezi ile desteklenmektedir. Porter, elmas modelinde faktör koşulları altında yüksek eğitim ve öğretimin önemine vurgu yapmaktadır. Porter'a göre, yüksek eğitilmiş işgücünün ve üniversitelerin araştırma enstitülerinin geliştirdiği farklılaştırılmış ürünler ve lisanslı üretim teknolojileri ülkelere daha fazla rekabet avantajı sağlamaktadırlar. Benzer şekilde, Cho ve Moon, dokuz faktör modelinde insan faktörü aracılığıyla işçilerin rekabet gücü üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Nitelikli ve eğitilmiş işgücü, katma değeri yüksek ürün üretimini artırmaktadır. Mal piyasası etkinliği yerel rekabetin durumu, tarım politikaları, vergilendirme, ticaret engelleri ve ticaret tarifeleri gibi faktörler tarafından belirlenmektedir. Mal piyasası etkinliği, model ve teorilerde çeşitli değişkenler aracılığıyla incelenmektedir. Elmas modeline göre, yurtiçi talebin büyüklüğü ve hızı, insan faktörlerinin ve yeniliklerin geliştirilmesi baskısını yaratmaktadır. Piyasadaki talebin büyüklüğü, bu talebi karşılamak için firmalar üzerinde teknolojilerini geliştirme ve verimliliklerini artırma baskısı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra yurtiçi talebin niteliği de önem arz etmektedir. Çünkü nitelikli tüketici talebi, piyasanın istekleri konusunda firmalara bilgi girişi sağlamaktadır. Dolayısıyla nitelikli talep, firmalara piyasa isteklerini erken görebilme imkânı sağlamak ve ilk aşamada oluşacak tekel kârlarını toplama olanağı sunmaktadır. Cho ve Moon dokuz faktör modelinde, tüketicilerin kalite iyileştirme beklentilerinin, işletmeleri iç pazar koşullarına uyum sağlarken aynı zamanda dış pazara hazırladığını ifade etmektedirler. Emek piyasası etkinliği

işgücüne katılımda eşitlik, ücret düzeyleri, işçi işveren ilişkileri ve yönetime duyulan güven vb. faktörlerden etkilenmektedir. Porter, elmas modelinde firma yapısı ve stratejisi aracılığıyla yönetim uygulamalarının önemine değinmektedir. Cho ve Moon, dokuz faktör modelinde profesyonel yöneticilerin ve girişimcilerin rekabet avantajına katkısını açıklamaktadır. Girişimcilerin risk alarak yatırım yapmalarının istihdamı artırdığı ve ülkelerin gelişimine katkı sağladığı ifade edilmektedir. Ayrıca emek piyasası berlileycilerinden birim işgücü maliyetleri, Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükleri ile rekabet gücü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Birim işgücü maliyetleri düştükçe rekabet gücünün arttığı hâkim düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi bir ülkedeki tasarrufların etkin tahsisi açısından önem arz etmektedir. Finansal açıdan istikrarlı bir piyasa, sermayeye erişim kolaylığı sağlamakta, kaynakların etkin kullanımını artırmaktadır. Finansal piyasa aktörlerinden biri olan bankalar, sadece mali işlerde bir kontrol mekanizması olmayıp, ekonomik yapının yenilenmesinde ve sürdürülebilir ekonomik istikrarın sağlanmasında etkin rol oynamaktadır. Teknolojik hazırlık en son teknolojilerin mevcudiyetini, teknoloji transfer düzeyini ve bunların firmalar tarafından emilimini yansıtmaktadır. Gelişmiş teknoloji, üretim süresini kısaltmakta ve siparişlere hızlı cevap verebilme imkânı sağlamaktadır. Bu sayede yüksek düzeyde stok bulundurma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Gelişmiş teknolojiyle birlikte malzeme tüketiminde azalma, daha az tehlikeli malzeme ve daha az ambalaj kullanımı ve geri dönüştürülebilir malzeme kullanımındaki artış, ürün kalitesini ve verimliliğini artırmaktadır. Tüm bunlar sayesinde sermaye maliyetleri azalmaktadır. Pazar büyüklüğü, yerel pazar ve yabancı pazar büyüklüğünü yansıtmaktadır. Pazar büyüklüğü, ölçek ekonomileri teorisine atıfta bulunmaktadır. İç ve dış pazar büyüklüğü, firmaların ölçek ekonomilerinden yararlanmasına olanak tanımaktadır. Küreselleşme, dar bir iç piyasaya sahip ülkeler için dış pazarı iç pazarın ikamesi haline getirmektedir. Bu nedenle, ihracat, yurt içi talebin ikamesi olarak düşünülebilmektedir.

Küresel rekabetçilik endeksinin üçüncü alt endeksi, yenilik ve gelişmişlik endeksidir. Bu alt endeksin bileşenleri iş karmaşıklığı ve yeniliktir. İş karmaşıklığı yerel tedarikçilerin varlığı ve kalitesi, değer zincirinin genişliği, kümelenmeler vb faktörler tarafından belirlenmektedir. Elmas modelinde ve dokuz faktör modelinde, ilgili ve destekleyici kuruluşların varlığının ülkelerin rekabet gücüne katkı sağladığı

vurgulanmaktadır. Bir ülkede ilgili ve destekleyici kuruluşların varlığı, diğer işletmelerin faaliyetlerini geliştirebilmelerine ve birlikte rekabet üstünlüğü elde etmelerine olanak sağlamaktadır. Bu kuruluşların bir yerde toplanmalarıyla kümeler oluşmaktadır. Firmalar kümelenmeyle birlikte ölçek ekonomilerine erişebilmekte, coğrafi yakınlık ve karşılıklı etkileşimler sayesinde, faktör ve işlem maliyetlerini minimize edebilmektedirler. Yenilik, patent sayıları, AR-GE harcamaları, bilimadamlarının mevcudiyeti ve araştırma enstitülerinin varlığına vurgu yapmaktadır. Teknoloji açığı ve ürün dönemleri teorisinde yeniliğin, taklit edilme aşamasına kadar yenilikçi ülkeye karşılaştırmalı avantaj sağladığı; monopolcü rekabet teorisinde yenilikler yoluyla monopol gücü elde edildiği ve bu sayede monopol kârlarından fayda sağlandığı vurgulanmaktadır. Yenilik bileşeni AR-GE ve patent sayıları gibi değişkenler üzerinden ölçülmektedir. Romer (1990) ve Grossman ve Helpman (1991), büyüme ve ticaret için AR-GE ve yayılma etkilerine vurgu yapmaktadır. Yenilik ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı yalnızca doğrudan değil, dolaylı olarak da uluslararası ticaret üzerindeki olumlu etkisi yoluyla teşvik etmektedir.

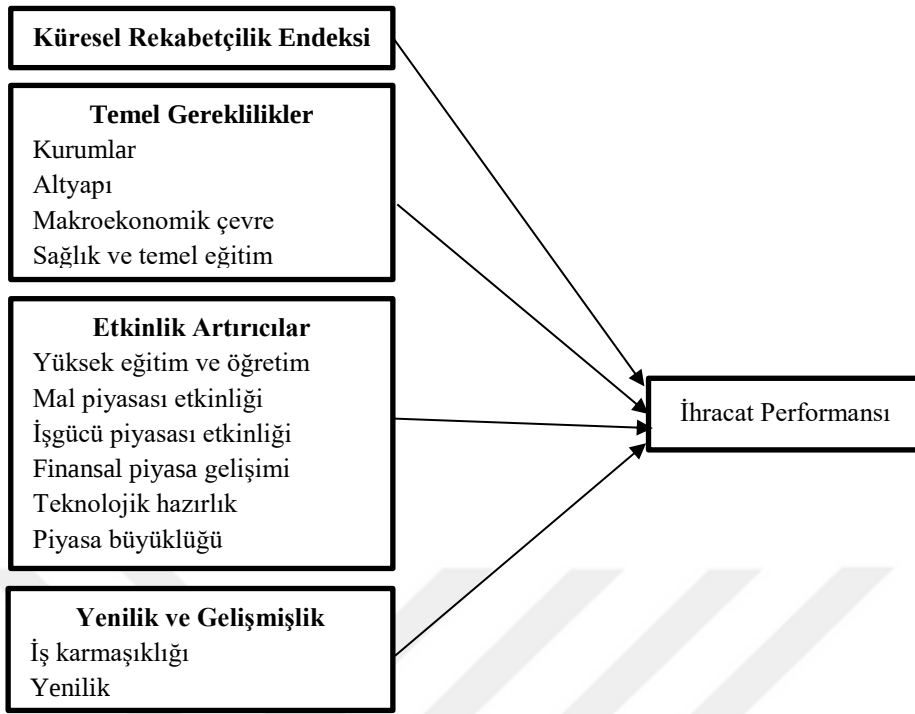
Uluslararası rekabet gücü üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla ihracat performansına atıfta bulunulduğu görülmektedir. İlgili çalışmalarda, bir ülkenin ihracatında sergilemiş olduğu performansın genellikle uluslararası rekabet gücünün bir göstergesi olduğu ifade edilmektedir.

1980'li yıllardan itibaren gelişmekte olan birçok ülke dışa açık büyüme stratejilerini benimsemektedir. Dolayısıyla bu ülkeler için dış ticaret özellikle de ihracat büyük önem arz etmektedir. Ülkelerin ekonomik açıdan büyüme sağlayabilmesi, ihracat performansını etkileyen faktörlerin iyi anlaşılmasına ve geliştirilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda ticari performansını artırmak isteyen ülkelerin küresel piyasalarda artan rekabetle birlikte rekabetçi üstünlüklerini belirlemesi ve geliştirmesi gerekmektedir.

4.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modelini küresel rekabetçilik endeksi ve alt endeksleri ile ihracat performansı arasındaki ilişki oluşturmaktadır.

Şekil 4.1: Araştırmanın Modeli

Kaynak: Küresel rekabetçilik endeksinden elde edilen bilgilerle oluşturulmuştur.

Küresel rekabetçilik endeksi, 12 değişken tarafından ölçülmekte ve bu değişkenler 3 alt endekste gruplandırılmaktadır. Aynı zamanda 3 alt endeksin etkinliğine ışık tutabilmek için her bir endeks analiz kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışmada küresel rekabetçilik endeksi ve alt endekslerinin ihracat performansına etkisini analiz etmek için 4 model oluşturulmuştur:

$$\text{İhrper}_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}Kre_{it} + \beta_{2i}GSYİH_{it} + \mu_{it} \quad (\text{Model 1})$$

$$\text{İhrper}_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}Temger_{it} + \beta_{2i}GSYİH_{it} + \mu_{it} \quad (\text{Model 2})$$

$$\text{İhrper}_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}Etkart_{it} + \beta_{2i}GSYİH_{it} + \mu_{it} \quad (\text{Model 3})$$

$$\text{İhrper}_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}Yengel_{it} + \beta_{2i}GSYİH_{it} + \mu_{it} \quad (\text{Model 4})$$

Modellerden birincisinde ana endeks olan küresel rekabetçilik endeksi bağımsız değişken olarak yer almaktadır. İzleyen üç modelde ise küresel rekabetçilik endeksinin alt endeksleri bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Modellerin bu şekilde kurulmasındaki motivasyon, ihracat performansı üzerinde daha fazla etkisi olan endeks grubunun belirlenmesi ve ihracat performansının artırılabilmesi için önerilerde bulunabilmektir.

4.3. Araştırmanın Veri Seti ve Kapsamı

Bu çalışmada uluslararası rekabet gücü ile ihracat performansı arasındaki ilişki OECD ülkeleri için 2006-2019 dönemi yıllık verileri kullanılarak incelenmektedir. Bu kapsamda modelde bağımlı değişken olarak ihracat performansını temsilen ihracat pazar payı kullanılmıştır. İhracat pazar payı, ülke ihracatının dünya ihracatından aldığı pay şeklinde hesaplanmaktadır. Modelde uluslararası rekabet gücünü temsilen, KRE ve alt endeksleri (temel gereklilikler, etkinlik artırıcılar, yenilik ve gelişmişlik) bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. KRE 2005 öncesinde iş rekabetçiliği ve büyüme rekabetçiliği olarak iki ayrı endeks şeklinde hesaplanırken 2006'da güncellenerek KRE adında tek bir endeks olarak hesaplanmaya başlanmıştır. Bu nedenle bir kısıt olarak çalışmanın veri seti 2006'dan başlatılmıştır. Endeks 2018'de Endüstri 4.0 bağlamında tekrar güncellenerek alt endekslerin grupları değiştirilmiştir. Analizin kapsadığı zaman aralığını daha uzun dönemde gerçekleştirebilmek için bu güncelleme dikkate alınarak 2018 ve 2019 verileri eski gruplandırma sistemine göre düzenlenmiş ve veri setine dâhil edilmiştir. DEF, 2020 Küresel Rekabetçilik Raporu'nda Covid19 pandemi döneminde uygulanabilecek politika önerilerinde bulunmuş, ancak KRE'ni hesaplamamıştır. 2021'e ait Küresel Rekabetçilik Raporu bu çalışma sürecinde henüz yayınlanmamıştır.

Analize kontrol değişken olarak ülkelerin dünya GSYİH'dan aldığı pay olarak GSYİH eklenmiştir. OECD ülkelerine ait ihracat ve GSYİH verileri UNCTAD veri tabanından, endekslere ilişkin veriler ise DEF tarafından yayınlanan Küresel Rekabetçilik Raporu'ndan derlenmiştir. Tablo 4.1'de çalışmada kullanılan değişkenler, değişkenlerin ölçümü ve notasyonları sunulmaktadır.

Tablo 4.1: Değişkenler ve Ölçülmesi

Notasyon	Değişkenler	Ölçüm Yöntemi
	Bağımlı değişken	
İhrper	İhracat performansı	İhracat pazar payı
	Bağımsız değişkenler	
Kre	Küresel rekabetçilik endeksi	Endeks değeri
Temger	Temel gereklilikler endeksi	Temel gereklilikler faktörlerinin endeks değeri
Etkart	Etkinliği artırıcılar endeksi	Etkinliği artıran faktörlerin endeks değeri
Yengel	Yenilik ve gelişmişlik endeksi	Yenilik ve gelişmişlik faktörlerinin endeks değeri
	Kontrol değişken	
GSYİH	Ülkenin dünya GSYİH'dan aldığı pay	Ülke GSYİH / Dünya GSYİH

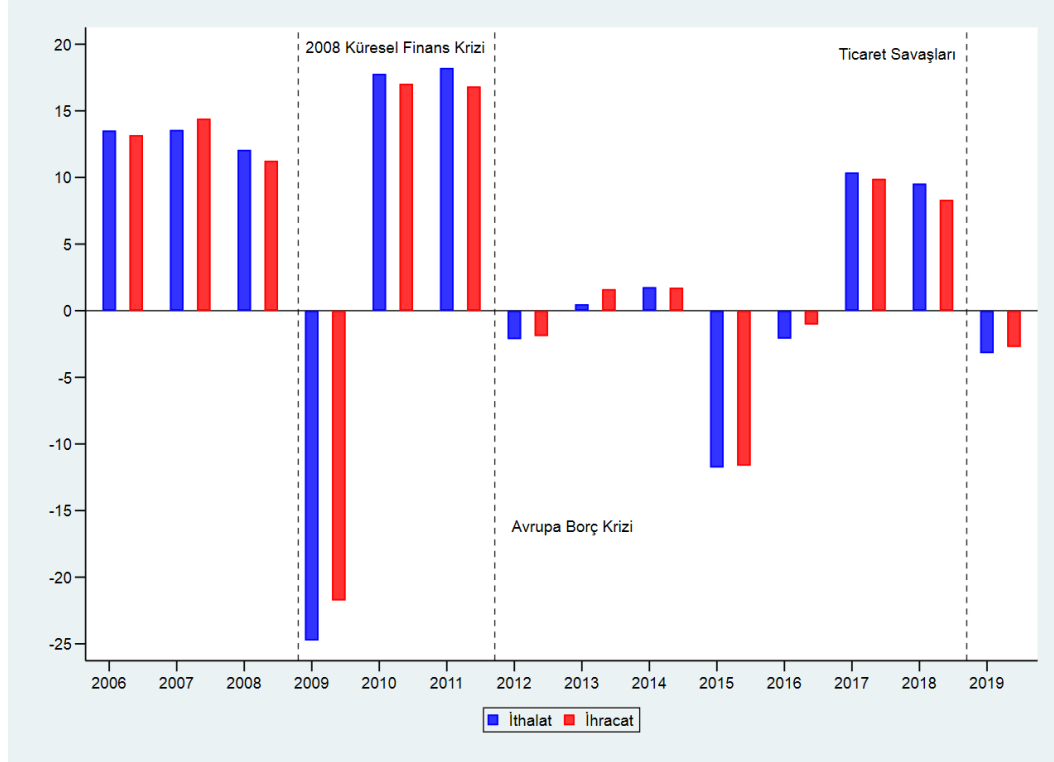
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Değişkenlere ek olarak analiz döneminin kendine özgü koşullarının anlaşılması için ilgili dönem iktisadi veriler (ithalat, ihracat, enflasyon, emtia endeksi, AR-GE harcamaları) kapsamında incelenmiştir. Bu veriler OECD ve IMF veri tabanından derlenmiştir.

OECD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Marshall Planı kapsamında gelen yardımları yönetmek üzere Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) olarak kurulmuştur. Bu kuruluş 14 Aralık 1960'da imzalanan bir sözleşme ile OECD'ye dönüşmüştür. OECD'nin kuruluş amacı, sürdürülebilir büyümeyi sağlayacak politikalar konusunda devletlere önerilerde bulunmak ve dünya çapında refahı artırmaktır. Ek olarak dünya ticaretinin gelişimine katkı sağlamayı ve üye ülkeler arasında finansal istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadır.

OECD üyelerinin büyük bölümü AB ülkelerinden oluşmaktadır. OECD'nin 20'si kurucu üye olmakla birlikte 38 üyesi bulunmaktadır. Üye ülkeler sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelere olmaktadır.

Grafik 4.1: OECD Ülkeleri Toplam İhracat ve İthalat (% Δ)

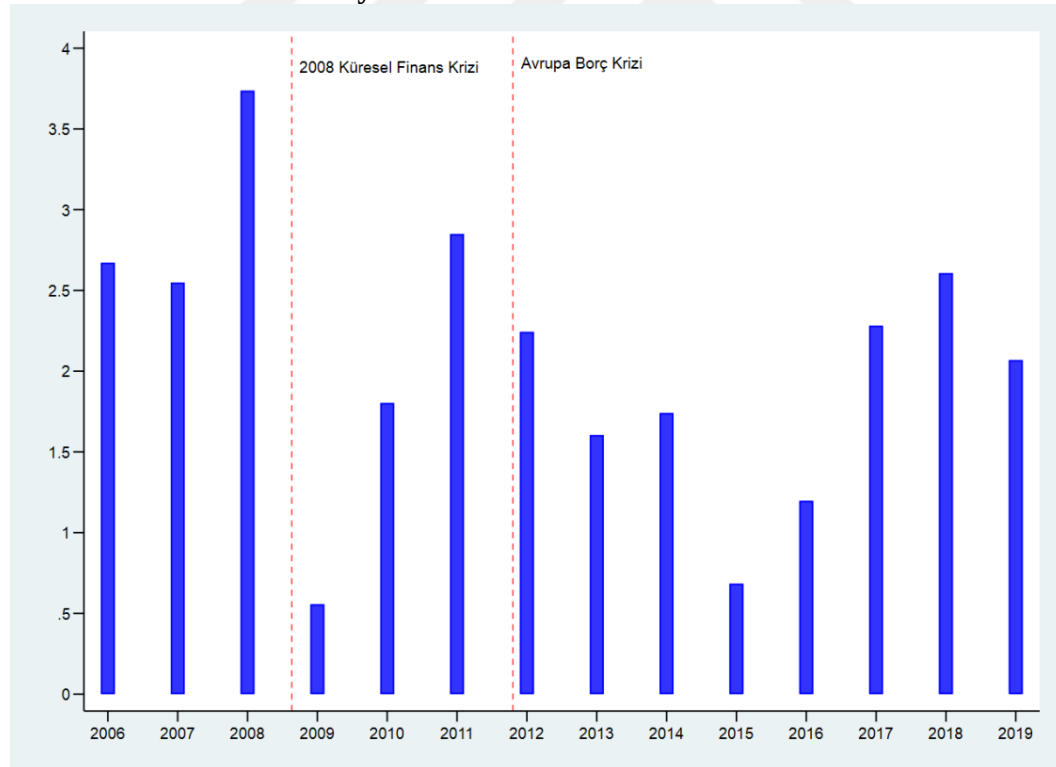

Kaynak: OECD. (2023). OECD.Stat Database. Mayıs 01, 2023 tarihinde www.oecdstat.com adresinden alındı

İthalat ve ihracat verilerinin yıllık yüzde değişimlerinin yer aldığı Grafik 4.1 incelendiğinde, 2006 - 2008 döneminde OECD ülkeleri toplam dış ticaret hacminin

ortalama %12 seviyesinde büyüdüğü görülmektedir. Eylül 2008’de gerçekleşen Küresel Finans Krizi’nin etkisiyle 2009’da ithalat %24,8 ve ihracat %21,7 oranında küçülmüştür. Sonrasında uygulanan genişleyici para ve maliye politikalarının pozitif etkisiyle birlikte 2010 ve 2011’de toplam dış ticaret hacmi önemli bir artış göstermiştir. Ancak, Avrupa Borç Krizi’nin derinleşmesiyle 2011 sonrasında OECD ülkelerinin toplam dış ticaret hacminde önemli bir daralma ve istikrarsızlık yaşanmıştır. Yunanistan, Polonya, İspanya ve İtalya ekonomilerinin yüksek kırılabilirlik içermeleri (yüksek dış borç, kamu borcu ve işsizlik gibi makro istikrarı zayıflatan olgular) dış ticaret hacminin azalmasında önemli bir faktör olmuştur. ABD ve Çin arasında ticaret savaşlarının 2018’de artış göstermesiyle birlikte küresel ticarete küçülme ve dünya ekonomisinde yavaşlama meydana gelmiştir. Aynı zamanda döviz kurlarındaki volatilité artışı küresel finans piyasalarında belirsizliğe neden olmuş ve gelişmekte olan ülkelerde reel ekonomik türbülanslara yol açmıştır.

Grafik 4.2: OECD Enflasyonu

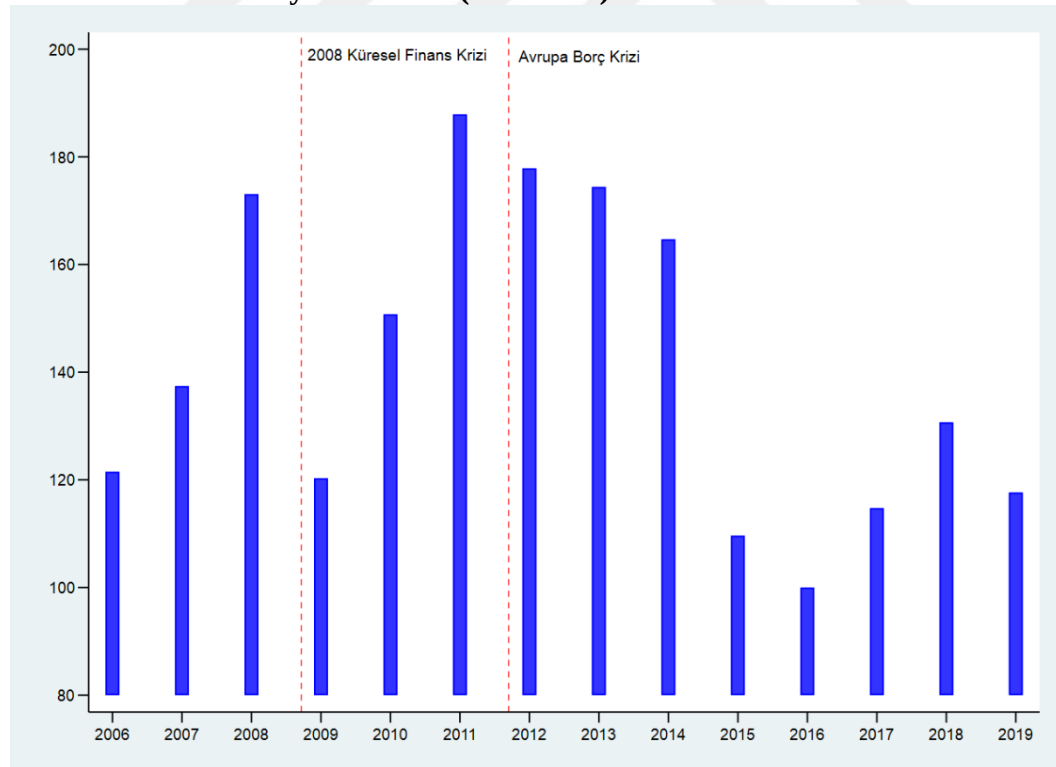

Kaynak: OECD. (2023). OECD.Stat Database. Mayıs 01, 2023 tarihinde www.oecdstat.com adresinden alındı

OECD enflasyon oranlarının yer aldığı Grafik 4.2 incelendiğinde, 2006 - 2008 döneminde enflasyonun %2,7 ve %3,7 aralığında değer aldığı görülmektedir. 2008 Küresel Finans Krizi’nin etkisiyle OECD enflasyonu %0,5

seviyesine düşmüştür. Krizle birlikte artan belirsizlik sonucunda işsizlik artmış, talep azalmış, enerji fiyatları talep yetersizliği nedeniyle düşmüş ve enflasyon düşmüştür. Ekonomideki belirsizliği azaltabilmek için genişleyici para ve maliye politikaları uygulanmıştır. Uygulanan genişleyici para ve maliye politikalarının pozitif etkisiyle küresel ekonomideki belirsizlikler azalmış ve 2010 - 2011'de fiyatlar genel seviyesinde artış gözlenmiştir. Öte yandan, genişleyici maliye politikası uygulayan ülkelerin kamu borç stokları artmıştır. Özellikle Yunanistan'da devlet borç kriziyle makroekonomik istikrarsızlık yaşanmıştır. İtalya, İspanya ve Portekiz yüksek kamu borçları nedeniyle uzun süre ekonomik kırılganlıkla mücadele etmişlerdir. Avrupa Borç Krizi'nin derinleşmesiyle 2011 sonrasında fiyatlar genel seviyesinde tekrar düşüş eğilimi yaşanmış ve 2015'e kadar devam etmiştir. Enerji fiyatlarının artışıyla 2015 sonrasında üretim maliyetleri yükselmiş ve fiyatlar genel seviyesinde artış meydana gelmiştir. Dış ticaret savaşlarının artmasıyla birlikte 2018'de küresel ekonominin büyüme oranları düşmüş ve birçok ülkede ise ekonomik durgunluk riskleri artmıştır.

Grafik 4.3: Emtia Fiyat Endeksi (2016=100)

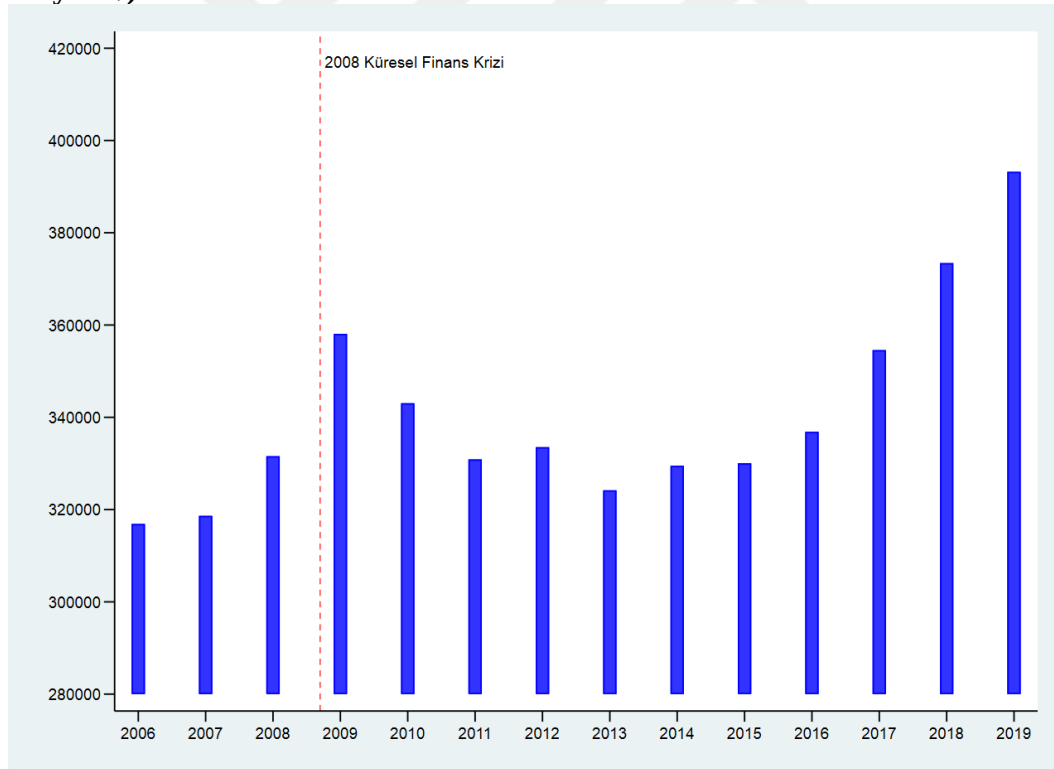
Kaynak: IMF. (2023). Data IMF veritabanından Mayıs 01, 2023 tarihinde <https://data.imf.org> adresinden alındı

Emtia Fiyat Endeksi'ni gösteren Grafik 4.3 incelendiğinde, ilgili dönem boyunca emtia fiyatlarının oldukça dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Emtia

Fiyat Endeksi'nde benzer şekilde, 2008 Küresel Finans Krizi, 2011 Avrupa Borç Krizi ve 2018 Ticaret Savaşları'nın oluşturduğu kırılmalar görülmektedir.

Çin ekonomisinin hızla büyüdüğü 2006 - 2008 döneminde hammadde talebinde artış meydana gelmiş ve emtia fiyatları yükselmiştir. 2008 Küresel Finans Krizi'nin yarattığı küresel ekonomik durgunlukla talep azalmış ve emtia fiyatlarında düşüşe neden olmuştur. Makroekonomik istikrarı sağlamak için uygulanan iktisadi politikaların etkisiyle reel ekonomideki toparlanma emtia fiyatlarının artışı sağlamıştır. Ancak, emtialarda gözlenen arz artışı Emtia Fiyat Endeksi'nin 2014 sonrasında düşüşüne neden olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde emtia fiyatları yüksek bir volatilitateye sahip olmuştur. Dünya ekonomisindeki önemli değişimler, doğal afetler ve jeopolitik riskler gibi faktörler emtia fiyatları üzerinde etkili olmuştur.

Grafik 4.4: AR-GE'ye Yapılan Devlet Harcamaları (2015 sabit fiyatlarıyla, milyon \$)

Kaynak: OECD. (2023). OECD.Stat Database. Mayıs 01, 2023 tarihinde www.oecdstat.com adresinden alındı

OECD ülkeleri için toplam AR-GE'ye yapılan devlet harcamalarını gösteren Grafik 4.4'e bakıldığında, ilgili dönem boyunca harcamaların büyük bir değişim göstermediği görülmektedir. OECD ülkeleri içinde AR-GE harcamaları en yüksek olan ülkelerin ABD, Japonya, Almanya, Finlandiya, İsrail ve Güney Kore

olduğu bilinmektedir. Bu ülkelerin OECD grubuna ait AR-GE harcamalarının büyük çoğunluğunu oluşturduğu söylenebilir.

İlgili dönem yukarıdaki grafikler üzerinden genel olarak yorumlandığında, 2008 Küresel Finans Krizi'nin, 2011 Avrupa Borç Krizi'nin ve artan ticaret savaşlarının etkilerini taşımaktadır.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada OECD ülkeleri için ihracat performansı ile KRE ve alt endeksleri arasındaki ilişki heterojen panel tahmincileri ile ekonometrik yöntemlerle analiz edilmektedir. Bu kapsamda heterojenlik varsayımı altında yatay kesit bağılılığı da dikkate alan Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (AMG) yöntemi ile analiz gerçekleştirilmektedir. Analiz kapsamında kullanılan model ve tekniklere ilişkin teorik bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

Araştırmada kullanılan veri seti panel veri özelliklerini yansıtmaktadır. Panel veri analizi, belli bir zaman dönemini kapsayan kesit gözlemlerin bir araya getirilerek, ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemidir. Panel veri analizi, kısa zaman serisi ve/veya yetersiz yatay-kesit gözlemin var olduğu durumlarda da ekonometrik analizlerin yapılmasına imkân vermektedir. Panel veri ile yapılan analizlerin daha fazla bilgi sağlaması ve daha etkin olması, panel verinin zaman boyutu da olduğundan dinamik bir modelin kurulmasına olanak sağlaması gibi üstünlükleri olduğu bilinmektedir (Alper, 2014, s. 144; Gujarati & Porter, 2012, s. 10-13; Tatoğlu, 2013, s. 3-9; İlkay, 2019, s. 181-182).

4.4.1. Homojenlik Testi - Delta Test

Panel veri analizine başlamadan önce, veri setinin homojenlik varsayımının sınanması gerekmektedir. Homojen panellere uygulanan modeller ile heterojen panellere uygulanan modeller farklılık göstermektedir. Literatürde iki farklı yaklaşım mevcuttur. Bazı çalışmalarda homojenlik testi uygulanmadan panelin doğrudan heterojen olduğu varsayımı altında analiz gerçekleştirilirken, bazı çalışmalarda test sonuçlarına göre uygun modellere karar verilmektedir.

Delta testi, $N > T$ durumunda doğrusal panel veri modellerinde eğim katsayılarının homojenliğini test etmektedir. Test, Swamy'nin dağılım istatistiğinin

modifikasyonlarına dayanmaktadır ve bireysel eğimlerin dağılımını nispi kesinlikleriyle ağırlıklandırarak incelemektedir (Pesaran & Yamagata, 2008, s. 18).

Monte Carlo kanıtı, Δ_{adj} testinin, hataların normal dağılıp dağılmadığına bakılmaksızın, dışsal regresörlü paneller durumunda tüm N ve T kombinasyonları için tatmin edici boyut ve güç özelliklerine sahip olduğunu göstermektedir. Testin sıfır hipotezi ve alternatif hipotezi aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

H_0 : Eğim katsayıları homojendir.

H_1 : Eğim katsayıları heterojendir.

Sıfır hipotezin sınanması için denklem şu şekildedir:

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\tilde{S} - k}{\sqrt{2k}}$$

$$\tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\tilde{S} - k}{\sqrt{\text{Var}(t, k)}}$$

Test sonucunda elde edilen p değeri $p < 0.05$ olduğunda sıfır hipotezi reddedilmekte, alternatif hipotez kabul edilmektedir. Yani, panele dâhil edilen birimlerin eğim katsayıları heterojen olmaktadır.

Pesaran ve Yamagata (2008)'e dayanarak, Blomquist ve Westerlund (2013) Delta Hac testi geliştirmiştir (Bersvendsen & Ditzgen, 2021, s. 54). Test istatistiği:

$$\tilde{\Delta}_{HAC} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}S_{HAC} - k_2}{\sqrt{2k_2}} \right)$$

$$S_{HAC} = \sum_{i=1}^N T_i (\hat{\beta}_{2i} - \hat{\beta}_{2HAC})' (\hat{\mathbf{Q}}_{i,T_i} \hat{\mathbf{V}}_{i,T_i}^{-1} \hat{\mathbf{Q}}_{i,T_i}) (\hat{\beta}_{2i} - \hat{\beta}_{2HAC})$$

$$\hat{\beta}_{2HAC} = \left(\sum_{i=1}^N T_i \hat{\mathbf{Q}}_{i,T_i} \hat{\mathbf{V}}_{i,T_i}^{-1} \hat{\mathbf{Q}}_{i,T_i} \right)^{-1} \sum_{i=1}^N \hat{\mathbf{Q}}_{i,T_i} \hat{\mathbf{V}}_{i,T_i}^{-1} \mathbf{X}_{2i}' \mathbf{M}_{1i} \mathbf{y}_i$$

Burada $\hat{\beta}_{2i}$ her i için havuzlanmış tahmincidir, $\hat{\mathbf{Q}}_{i,T_i} = T_i^{-1}(\mathbf{X}_{2i}' \mathbf{M}_{1i} \mathbf{X}_{2i})$. HAC düzeltmesi aşağıdaki tahmin edici ile yapılır:

$$\hat{\mathbf{V}}_{i,T_i} = \hat{\mathbf{\Omega}}_i(0) + \sum_{j=1}^{T_i-1} \kappa(j/B_{i,T_i}) \{ \hat{\mathbf{\Omega}}_i(j) + \hat{\mathbf{\Omega}}_i(j)' \}$$

Burada $\hat{\mathbf{\Omega}}_i(j) = T_i^{-1} \sum_{t=j+1}^{T_i} \hat{\mathbf{u}}_{i,t} \hat{\mathbf{u}}_{i,t-j}'$ ve $\hat{\mathbf{u}}_{i,t} = (\mathbf{x}_{2i,t} - \bar{\mathbf{v}}_{2i,t}) \hat{\varepsilon}_{i,t}$ ile $\bar{\mathbf{v}}_{2i,t} = T_i^{-1} \sum_{t=1}^{T_i} \mathbf{x}_{2i,t}$, burada $\mathbf{x}_{2i,t}$ ise $\mathbf{X}_{2i} \mathbf{M}_{1i}$ $\hat{\varepsilon}_{i,t}$ 'nin t. elementidir. $\hat{\varepsilon}_{i,t}$ izdüşüm matrisi olarak $\mathbf{M}_{1i}$ kullanan standart bir sabit etkiler regresyonundan tahmin edilen kalıntıdır. κ bir çekirdek fonksiyonudur ve B_{i,T_i} onun bant genişliği parametresidir.

4.4.2. Yatay Kesit Bağımlılık Testi - CD Test

Yatay kesit bağımlılık, birimler arasında korelasyonsuzluk hipotezini sınamaktadır. Yatay kesit bağımlılık sınaması için Breusch-Pagan (1980)'in Lagrange Çarpanı (LM), Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008)'nin LM adj ve Pesaran (2004)'in CDLM testleri kullanılmaktadır. Bu testler için sıfır ve alternatif hipotez aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

H_0 : Yatay kesit bağımlılık yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılık vardır.

Breusch-Pagan LM test istatistiği aşağıdaki denklemden elde edilmektedir.

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2$$

$\hat{\rho}_{ij}$: kalıntıların korelasyon katsayısıdır.

$$\hat{\rho}_{ij} = \hat{\rho}_{ji} = \frac{\sum_{t=1}^T e_{it} e_{jt}}{(\sum_{t=1}^T e_{it}^2)^{1/2} (\sum_{t=1}^T e_{jt}^2)^{1/2}}$$

LM test istatistiği d (d=N(N-1)/2) serbestlik derecesinde dağılmaktadır. Test istatistiği kritik değerden büyükse sıfır hipotezi reddedilmekte ve birimler arasında yatay kesit bağımlılık olduğu kabul edilmektedir (Tatoğlu, 2020, s. 98).

Pesaran CDLM testi, T'nin küçük ve N'in büyük olduğu durumda birimler arası korelasyonun varlığını test etmek için kullanılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığının test edilmesi için Pesaran CD test istatistiği;

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij} \right)$$

Birimler arası korelasyonun olmadığı temel hipotezi altında, N sonsuza giderken ve T yeterli büyüklükte iken CD-N (0,1) şeklindedir. Test sonucunda elde edilen p değeri, $p < 0.05$ olduğunda sıfır hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez geçerli olmaktadır.

Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) LM adj testi, $N < T$ ve $N > T$ durumlarının her ikisinde de tutarlı ve güçlü sonuç vermektedir. Test büyük ve küçük örneklem için kullanılmaktadır. LM adj test istatistiği (Pesaran, Ullah & Yamagata, 2008, s. 122):

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{N}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{T - k(\rho_{ij}^2 - \mu_{Tij})}{u_{Tij}}$$

4.4.3. Heterojen Panel Veri Modeli - Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (Augmented Mean Group Estimator - AMG)

Panel veri modellerinde genellikle eğim katsayısının sabit olduğu varsayımı altında tahmin yapılmaktadır. Ancak panel veri seti firmalar, ülkeler ve bireyler gibi heterojen birimlerden oluşmakta ve homojenlik varsayımı çoğunlukla sağlanamamaktadır. Bu varsayımın sağlanamadığı durumlar için heterojen panel veri modelleri geliştirilmiştir. Bu modellerde birimler için hesaplanan regresyon katsayısı değişmektedir.

Heterojen panel veri modellerine karar verilirken yatay kesit bağımlılığın dikkate alınması gerekmektedir. Heterojen veri setinin yatay kesit bağımlılığa sahip olması durumunda uygulanabilecek modeller Pesaran (2006) Ortak Korelasyonlu Etkiler (CCE), Eberhardt ve Bond (2009) ile Eberhardt ve Teal (2010) Genişletilmiş Ortalama Grup tahmincisidir (Tatoğlu, 2020, s. 81).

AMG tahmincisi, bir dizi standart havuzlanmış ve heterojen parametre tahmin edicinin (POLS, FE, FD-OLS, MG) küçük örneklem özelliklerini araştırmakta ve Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CCE tahmin edicilerine kendi

katkılarını dâhil edilerek ortalama eğim katsayısının tahmini için Monte Carlo simülasyonları kullanmaktadır (Eberhardt & Bond, 2009, s. 1).

AMG tahmincisi, ülke regresyonuna bir “ortak dinamik süreç” dâhil ederek yatay kesit bağımlılığını açıklamaktadır. Bu değişken, ilk farklarda havuzlanmış bir regresyonun yıl kukla katsayılarından çıkarılır ve tüm ülkelerde gözlemlenmemiş ortak faktörlerin düzey eşdeğer ortalama gelişimini temsil eder (Eberhardt & Bond, 2009, s. 3).

AMG modeli iki aşamalı bir tahmin sürecinden oluşmaktadır. Birinci aşamada yıl kukla katsayıları toplanarak birinci farklarda T-1 yıllık kukla değişkenlerle standart bir havuzlanmış regresyonun modeli kurulmaktadır. Böylece zaman kukla değişken katsayıları elde edilmektedir.

$$\Delta y_{it} = \mathbf{b}' \Delta \mathbf{x}_{it} + \sum_{t=2}^T c_t \Delta D_t + e_{it}$$

$$\Rightarrow \hat{c}_t \equiv \hat{\mu}_t$$

İkinci aşamada zaman kukla katsayıları ile elde edilen bu değişken her bir birim için kurulan modele bağımsız değişken olarak eklenmektedir. Daha sonra AMG tahminleri, Pesaran ve Smith (1995) MG yaklaşımını izleyerek, bireysel ülke tahminlerinin ortalamaları olarak türetilmektedir.

$$y_{it} = a_i + \mathbf{b}_i' \mathbf{x}_{it} + c_i t + d_i \hat{\mu}_t + e_{it}$$

$$\hat{\mathbf{b}}_{AMG} = N^{-1} \sum_i \hat{\mathbf{b}}_i$$

4.5. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, uluslararası rekabet gücü ile ihracat performansı arasındaki ilişkiyi tespit etmek ve etki düzeyini belirlemek amacıyla heterojen panel veri analizi yapılmıştır. Analizde kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 4.2’te yer almaktadır:

Tablo 4.2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
İhrper	532	1,618	2,050	0,035	10,681
Kre	532	4,932	0,501	3,86	5,99
Temger	532	5,385	0,553	4,12	6,48
Etkart	532	4,841	0,457	3,95	6,01
Yengel	532	4,600	0,719	3,35	6,05
GSYİH	532	1,749	3,907	0,019	26,681

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.2'e göre ihracat performansı 38 OECD ülkesi ve ilgili dönem için minimum 0,035, maksimum 10,681 ve ortalama olarak 1,618 değerini almaktadır. Kre değişkeni ilgili dönem için 3,86 ile 5,99 arasında değişmekle birlikte ortalama 4,932 değerini almaktadır. Alt endekslerden Temger minimum 4,12 ve maksimum 6,48 değerini alırken; Etkart 3,95 ile 6,01; Yengel ise 3,35 ile 6,05 arasında değişmektedir. Kontrol değişken GSYİH minimum 0,019 ve maksimum 26,681 arasında değerler almaktadır.

Çalışma kapsamında yer alan 4 modelin ampirik sonuçlarına sırayla aşağıda yer verilmektedir:

Model 1

Çalışmanın ilk modelinde küresel rekabetçilik endeksi ve ihracat performansı arasındaki ilişki incelenmektedir. Buna göre heterojen katsayılı model aşağıda oluşturulmuştur:

$$İhrper_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}Kre_{it} + \beta_{2i}GSYİH_{it} + \mu_{it}$$

H₀: Küresel rekabetçilik endeksi, ihracat performansını etkilememektedir.

H₁: Küresel rekabetçilik endeksi, ihracat performansını pozitif yönde etkilemektedir.

Modelin tahmininden önce veri setinin heterojen özellik gösterip göstermediği incelenmelidir. Heterojen eğim parametrelerinin birimlere göre homojen olduğunun varsayılması tutarsız sonuçlar elde edilmesine yol açmaktadır. Katsayıların homojenlik varsayımı sınavasında en sık kullanılan yöntemlerden biri

Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta testidir. Çalışmada Pesaran ve Yamagata (2008) Delta testi ve Blomquist ve Westerlund (2013) tarafından güçlendirilmiş versiyonu olan Delta hac testi uygulanmıştır. Test sonuçları tablo 4.3'te sunulmaktadır.

Tablo 4.3: Delta ve Delta Hac Test Sonuçları - Model 1

	Delta Test	Olasılık Değeri	Delta Hac Test	Olasılık Değeri
	13,126	0,000	12,652	0,000
adj	15,531	0,000	14,970	0,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.3'te yer alan Delta ve Delta hac test sonuçlarına bakıldığında $p < 0,05$ olduğu görülmektedir. Buna göre eğim katsayılarının heterojen olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla heterojen panel veri modelleri ile analize devam edilebilir. Heterojen panel veri modellerinden hangisinin kullanılacağı birimler arası yatay kesit bağımlılık olup olmaması durumuna göre değişmektedir. Eğer birimler arasında yatay kesit bağımlılık yoksa Pesaran ve Smith (1995) tarafından önerilen Ortalama Grup Tahmincisi (MG) ve Hildreth ve Houck (1968), Johnston (1984) ve Swamy (1971) tarafından geliştirilen Tesadüfi Katsayılar (RC) modeli uygun modellerdir. Birimler arasında yatay kesit bağımlılık varsa Zellner (1962) tarafından geliştirilen Görünürde İlişkisiz Regresyon (SUR) modeli, Pesaran (2006) tarafından geliştirilen Ortak Korelasyonlu Etkiler (CCE) ve Eberhart ve Bond (2009) ve Eberhart ve Teal (2010)'ın geliştirdiği Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) tahmincisi uygun modellerdir.

Panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı test etmek amacıyla Breusch ve Pagan (1980) LM, Pesaran, Ulah ve Yamagata (2008) LM adj ve Pesaran (2004) CDLM testleriyle yatay kesit bağımlılık sınaması yapılmıştır. Testlerin sonuçları Tablo 4.4'te yer almaktadır.

Tablo 4.4: CD Test Sonuçları - Model 1

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LM	1927	0,000
LM adj*	53,46	0,000
LM CD*	22,11	0,000

*iki yönlü test

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Test sonuçlarına göre p değerinin 0,000 olduğu görülmektedir. $P < 0,05$ olduğundan birimler arasında yatay kesit bağımlılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla heterojen panel veri modellerinden yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ve durağan olmama durumunda da etkin bir tahmin yöntemi olan AMG tahmincisiyle analize devam edilmektedir (Eryugur & Özokcu, 2016).

Tablo 4.5: AMG Model Sonuçları - Model 1

İhrper	Katsayı	Standart Hata	z İstatistiği	Olasılık Değeri
Kre	0,156	0,053	2,94	0,003
GSYİH	0,590	0,135	4,35	0,000
Sabit	0,179	0,296	0,60	0,545
Wald chi2(2)	38,88			
Prob > chi2	0,000			
RMSE	0,088			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

AMG tahmin sonuçlarına göre heterojen panel varsayımı altında çalışmanın birinci modelinde yer alan küresel rekabetçilik endeksinin %1 anlamlılık düzeyinde ihracat performansı üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Panel genelinde uluslararası rekabet gücündeki bir puanlık bir artış, ihracat performansını %15,6 artırmaktadır. Wald testi %1 anlamlılık düzeyinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.6: Birimlere Ait AMG Model Sonuçları - Model 1

	Katsayı	Standart Hata	z istatistiği	Olasılık Değeri
AVUSTURALYA				
Kre	0,320	0,242	1,32	0,188
GSYİH	0,634	0,420	1,51	0,131
AVUSTURYA				
Kre	0,067	0,042	1,58	0,113
GSYİH	1,105	0,048	22,74	0,000
BELÇİKA				
Kre	0,078	0,120	0,65	0,514
GSYİH	1,770	0,133	13,23	0,000
KANADA				
Kre	-0,060	0,213	-0,28	0,778
GSYİH	1,201	0,104	11,54	0,000
ŞİLİ				
Kre	0,076	0,127	0,60	0,549
GSYİH	-1,118	0,612	-1,82	0,068
KOLOMBİYA				
Kre	-0,036	0,029	-1,27	0,206
GSYİH	0,372	0,177	2,10	0,036
KOSTA RİKA				
Kre	0,009	0,012	0,79	0,428

GSYİH	0,741	0,097	7,59	0,000
ÇEK CUMHURİYETİ				
Kre	0,118	0,058	2,00	0,045
GSYİH	0,215	0,199	1,08	0,279
DANİMARKA				
Kre	0,055	0,033	1,65	0,098
GSYİH	0,987	0,068	14,52	0,000
ESTONYA				
Kre	0,013	0,015	0,88	0,376
GSYİH	0,659	0,830	0,79	0,427
FİNLANDİYA				
Kre	0,095	0,044	2,14	0,032
GSYİH	1,746	0,085	20,54	0,000
FRANSA				
Kre	-0,009	0,095	-0,10	0,917
GSYİH	0,510	0,019	26,17	0,000
ALMANYA				
Kre	-0,338	0,247	-1,37	0,172
GSYİH	0,551	0,551	10,82	0,000
YUNANİSTAN				
Kre	0,079	0,031	2,55	0,011
GSYİH	0,298	0,029	10,00	0,000
MACARİSTAN				
Kre	-0,071	0,031	-2,28	0,023
GSYİH	1,379	0,138	9,95	0,000
İZLANDA				
Kre	-0,003	0,009	-0,38	0,701
GSYİH	-0,138	0,463	-0,30	0,766
İRLANDA				
Kre	1,278	0,543	2,35	0,019
GSYİH	-1,730	3,004	-0,58	0,565
İSRAİL				
Kre	-0,005	0,013	-0,43	0,666
GSYİH	0,350	0,043	8,08	0,000
İTALYA				
Kre	0,068	0,128	0,53	0,597
GSYİH	0,521	0,046	11,26	0,000
JAPONYA				
Kre	0,074	0,522	0,14	0,887
GSYİH	0,307	0,051	6,00	0,000
LETONYA				
Kre	0,023	0,013	1,69	0,091
GSYİH	-0,269	0,363	-0,74	0,458
LİTVANYA				
Kre	0,075	0,028	2,68	0,007
GSYİH	0,434	0,802	0,54	0,588
LÜKSEMBURG				
Kre	0,226	0,072	3,14	0,002
GSYİH	2,813	2,946	0,95	0,340
MEKSİKA				
Kre	0,977	0,324	3,01	0,003
GSYİH	0,052	0,258	0,20	0,840
HOLLANDA				

Kre	0,069	0,101	0,68	0,493
GSYİH	0,786	0,074	10,56	0,000
YENİ ZELANDA				
Kre	-0,001	0,013	-0,12	0,905
GSYİH	0,518	0,128	4,05	0,000
NORVEÇ				
Kre	-0,040	0,089	-0,45	0,652
GSYİH	1,866	0,119	15,63	0,000
POLONYA				
Kre	0,784	0,102	7,64	0,000
GSYİH	0,295	0,317	0,93	0,352
PORTEKİZ				
Kre	0,050	0,017	2,92	0,004
GSYİH	0,145	0,046	3,16	0,002
SLOVAKYA				
Kre	0,005	0,028	0,19	0,846
GSYİH	0,012	0,289	0,04	0,967
SLOVENYA				
Kre	0,026	0,009	2,72	0,006
GSYİH	0,474	0,165	2,87	0,004
GÜNEY KORE				
Kre	-0,259	0,198	-1,31	0,190
GSYİH	0,619	0,286	2,16	0,031
İSPANYA				
Kre	-0,003	0,047	-0,07	0,945
GSYİH	0,169	0,025	6,66	0,000
İSVEÇ				
Kre	0,165	0,101	1,63	0,103
GSYİH	1,534	0,137	11,17	0,000
İSVİÇRE				
Kre	0,565	0,423	1,33	0,182
GSYİH	2,090	1,132	1,85	0,065
TÜRKİYE				
Kre	0,406	0,119	3,42	0,001
GSYİH	-0,141	0,133	-1,06	0,290
BİRLEŞİK KRALLIK				
Kre	0,842	1,170	0,72	0,472
GSYİH	0,101	0,218	0,47	0,641
ABD				
Kre	0,215	0,298	0,72	0,470
GSYİH	0,558	0,067	8,27	0,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.6’da heterojen panel varsayımı altında küresel rekabetçilik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisinin ülkelere özgü sonuçları yer almaktadır. Buna göre küresel rekabetçilik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisinin %1 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu ülkeler Türkiye, Slovenya, Portekiz, Polonya, Meksika, Luxemburg, Litvanya, İrlanda ve Yunanistan’dır. Bu etkinin en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla

İrlanda, Meksika, Polonya, Türkiye ve Lüksemburg'dur. Küresel rekabetçilik endeksinde 1 puanlık bir artış İrlanda ihracat performansını %127,8; Meksika ihracat performansını %97,7; Polonya ihracat performansını %78,4; Türkiye ihracat performansını %40,6 ve Lüksemburg ihracat performansını %22,6 artırmaktadır. Küresel rekabetçilik endeksinde 1 puanlık bir artış Yunanistan ihracat performansını %7,9; Litvanya ihracat performansını %7,5; Portekiz ihracat performansını %5; Slovenya ihracat performansını %2,6 artırmaktadır.

Küresel rekabetçilik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Çek Cumhuriyeti, Finlandiya ve Macaristan ülkelerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre küresel rekabetçilik endeksindeki 1 puanlık bir artış Çek ihracat performansını %11,8; Finlandiya ihracat performansını %9,5 artırmaktadır. Macaristan ülkesinde bu etkinin negatif yönlü olduğu görülmektedir. Küresel rekabetçilik endeksindeki 1 puanlık bir artış Macaristan ihracat performansını %7,1 azaltmaktadır. Macaristan ülkesine ait grafiğe bakıldığında küresel rekabetçilik endeksinin yükseliş/düşüş gösterdiği dönemlerde ihracat performansının azaldığı/arttığı gözlemlenmektedir. Aynı şekilde Macaristan'ın küresel rekabetçilik endeksinin istikrarlı bir seyir izlememesi de katsayının negatif yönlü çıkmasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

Küresel rekabetçilik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Danimarka, Letonya ve İsveç ülkelerinde %10 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre küresel rekabetçilik endeksindeki 1 puanlık bir artış ihracat performansını İsveç'te %16,5; Danimarka'da %5,5 ve Letonya'da %2,3 artırmaktadır.

Model 2

Çalışmanın ikinci modelinde küresel rekabetçilik endeksinin alt endeksi olan temel gereklilikler endeksi ve ihracat performansı arasındaki ilişki incelenmektedir. Buna göre heterojen katsayılı model aşağıda oluşturulmuştur:

$$Ihrper_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}Temger_{it} + \beta_{2i}GSYIH_{it} + \mu_{it}$$

H₀: Temel gereklilikler endeksi, ihracat performansını etkilememektedir.

H₁: Temel gereklilikler endeksi, ihracat performansını olumlu yönde etkilemektedir.

Modelin tahmininden önce veri setinin heterojenlik testi Pesaran ve Yamagata (2008) Delta testi ve Blomquist ve Westerlund (2013) tarafından güçlendirilmiş versiyonu olan Delta hac testi ile gerçekleştirilmiştir. Test sonuçları Tablo 4.7’de gösterilmektedir.

Tablo 4.7: Delta ve Delta Hac Test Sonuçları - Model 2

	Delta Test	Olasılık Değeri	Delta Hac Test	Olasılık Değeri
	11,581	0,000	9,474	0,000
adj	13,703	0,000	11,210	0,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda yer alan sonuçlara göre $p=0,000$ olduğu görülmektedir. Dolayısıyla temel gereklilikler endeksi veri setinin heterojen bir özellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Heterojen panel veri modelleri arasında tercih yapabilmek için birimler arasında yatay kesit bağımlılık olup olmamadığı belirlenmelidir. Bu bağlamda yatay kesit bağımlılık sınaması için Breusch ve Pagan (1980) LM, Pesaran, Ulah ve Yamagata (2008) LM adj ve Pesaran (2004) CDLM testleri yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 4.8’de sunulmaktadır.

Tablo 4.8: CD Test Sonuçları - Model 2

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LM	2155	0,000
LM adj*	63,56	0,000
LM CD*	21,31	0,000

*iki yönlü test

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Test sonuçlarına göre p değeri 0,000 olarak elde edilmektedir. $P<0,05$ olduğundan birimler arasında yatay kesit bağımlılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla heterojen panel veri modellerinden yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ve durağan olmama durumunda da etkin bir tahmin yöntemi olan AMG tahmincisiyle analize devam edilmiştir (Erurygur & Özokcu, 2016). Model 2’ye ait AMG tahmin sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 4.9: AMG Model Sonuçları - Model 2

İhrper	Katsayı	Standart Hata	z istatistiği	Olasılık Değeri
Temger	0,072	0,031	2,30	0,021
GSYİH	0,468	0,166	2,81	0,005
Sabit	0,640	0,346	1,85	0,064
Wald chi2(2)	22,87			
Prob > chi2	0,000			
RMSE	0,085			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

AMG tahmin sonuçlarına göre heterojen panel varsayımı altında çalışmanın ikinci modelinde yer alan temel gereklilikler endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi %5 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Panel genelinde temel gereklilikler endeksindeki 1 puanlık bir artış, ihracat performansını %7,2 artırmaktadır. Wald testi %1 anlamlılık düzeyinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.10: Birimlere Ait AMG Model Sonuçları - Model 2

	Katsayı	Standart Hata	z istatistiği	Olasılık Değeri
AVUSTURALYA				
Temger	0,224	0,244	0,92	0,357
GSYİH	0,627	0,440	1,43	0,154
AVUSTURYA				
Temger	0,028	0,013	2,03	0,043
GSYİH	1,132	0,044	25,50	0,000
BELÇİKA				
Temger	0,002	0,040	0,06	0,956
GSYİH	1,738	0,111	15,64	0,000
KANADA				
Temger	-0,112	0,144	-0,78	0,434
GSYİH	1,204	0,112	10,68	0,000
ŞİLİ				
Temger	-0,015	0,056	-0,28	0,779
GSYİH	-0,995	0,644	-1,54	0,123
KOLOMBİYA				
Temger	-0,000	0,010	-0,10	0,923
GSYİH	0,278	0,160	1,73	0,083
KOSTA RİKA				
Temger	0,007	0,003	2,53	0,011
GSYİH	0,652	0,068	9,46	0,000
ÇEK CUMHURİYETİ				
Temger	0,062	0,021	2,87	0,004
GSYİH	0,415	0,194	2,13	0,033
DANİMARKA				
Temger	0,038	0,030	1,26	0,207
GSYİH	1,013	0,067	14,94	0,000

ESTONYA				
Temger	0,029	0,004	6,58	0,000
GSYİH	1,051	0,387	2,71	0,007
FİNLANDİYA				
Temger	0,083	0,037	2,21	0,027
GSYİH	1,728	0,083	20,73	0,000
FRANSA				
Temger	-0,052	0,043	-1,20	0,228
GSYİH	0,515	0,018	27,29	0,000
ALMANYA				
Temger	-0,339	0,195	-1,74	0,082
GSYİH	0,558	0,049	11,23	0,000
YUNANİSTAN				
Temger	0,044	0,015	2,87	0,004
GSYİH	0,302	0,027	11,00	0,000
MACARİSTAN				
Temger	-0,019	0,016	-1,22	0,223
GSYİH	1,306	0,174	7,48	0,000
İZLANDA				
Temger	0,009	0,004	2,04	0,041
GSYİH	-0,366	0,320	-1,15	0,252
İRLANDA				
Temger	0,918	0,145	6,33	0,000
GSYİH	-3,730	1,641	-2,27	0,023
İSRAİL				
Temger	-0,004	0,008	-0,54	0,592
GSYİH	0,353	0,054	6,45	0,000
İTALYA				
Temger	0,025	0,073	0,35	0,729
GSYİH	0,524	0,048	10,82	0,000
JAPONYA				
Temger	-0,030	0,243	-0,13	0,899
GSYİH	0,305	0,057	5,29	0,000
LETONYA				
Temger	0,018	0,006	2,93	0,003
GSYİH	-0,053	0,318	-0,17	0,867
LİTVANYA				
Temger	0,064	0,007	8,03	0,000
GSYİH	0,670	0,392	1,71	0,087
LÜKSEMBURG				
Temger	0,157	0,045	3,46	0,001
GSYİH	-0,975	1,885	-0,52	0,605
MEKSİKA				
Temger	0,232	0,138	1,68	0,093
GSYİH	-0,290	0,250	-1,16	0,246
HOLLANDA				
Temger	0,030	0,079	0,39	0,698
GSYİH	0,791	0,088	8,91	0,000
YENİ ZELANDA				
Temger	0,009	0,009	0,96	0,336
GSYİH	0,414	0,116	3,55	0,000
NORVEÇ				
Temger	-0,088	0,060	-1,44	0,149

GSYİH	1,820	0,109	16,63	0,000
POLONYA				
Temger	0,294	0,058	5,08	0,000
GSYİH	0,150	0,426	0,35	0,724
PORTEKİZ				
Temger	0,027	0,009	2,74	0,006
GSYİH	0,110	0,038	2,87	0,004
SLOVAKYA				
Temger	0,003	0,013	0,24	0,814
GSYİH	0,066	0,319	0,21	0,834
SLOVENYA				
Temger	0,018	0,005	3,26	0,001
GSYİH	0,568	0,142	3,99	0,000
GÜNEY KORE				
Temger	0,118	0,180	0,66	0,511
GSYİH	0,543	0,321	1,69	0,090
İSPANYA				
Temger	-0,016	0,029	-0,56	0,576
GSYİH	0,174	0,023	7,53	0,000
İSVEÇ				
Temger	0,113	0,112	1,00	0,317
GSYİH	1,660	0,175	9,48	0,000
İSVİÇRE				
Temger	0,509	0,183	2,78	0,005
GSYİH	2,850	0,972	2,93	0,003
TÜRKİYE				
Temger	0,262	0,083	3,16	0,002
GSYİH	0,110	0,175	0,63	0,527
BİRLEŞİK KRALLIK				
Temger	0,025	0,591	0,04	0,966
GSYİH	0,019	0,205	0,10	0,924
ABD				
Temger	0,070	0,174	0,40	0,688
GSYİH	0,558	0,071	7,86	0,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.10’da heterojen panel varsayımı altında temel gereklilikler endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisinin ülkelere özgü sonuçları yer almaktadır. Buna göre temel gereklilikler endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisinin %1 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu ülkeler Kosta Rika, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Yunanistan, İrlanda, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, Slovenya, İsviçre ve Türkiye’dir. Bu etkinin en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla İrlanda, İsviçre, Polonya, Türkiye ve Lüksemburg’dur. Temel gereklilikler endeksinde 1 puanlık bir artış İrlanda ihracat performansını %91,8; İsviçre ihracat performansını %50,9; Polonya ihracat performansını %29,4; Türkiye ihracat performansını %26,2 ve Lüksemburg ihracat performansını %15,7 artırmaktadır. Temel gereklilikler endeksindeki 1

puanlılık bir artış ihracat performansını Litvanya’da %6,4; Çek Cumhuriyeti’nde %6,2; Yunanistan’da %4,4; Estonya’da %2,9; Portekiz’de %2,7; Slovenya ve Letonya’da %1,8 artırmaktadır.

Temel gereklilikler endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Avusturya, Finlandiya ve İzlanda’da %5 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Finlandiya temel gereklilikler endeksindeki 1 puanlık bir artış ihracat performansını %8,3; Avusturya temel gereklilikler endeksindeki 1 puanlık bir artış ihracat performansını %2,8 ve İzlanda temel gereklilikler endeksindeki 1 puanlık bir artış ihracat performansını %0,9 artırmaktadır.

Temel gereklilikler endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Meksika’da %10 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu endekste 1 puanlık bir artış Meksika ihracat performansını %23,2 artırmaktadır. Temel gereklilikler endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Almanya’da %10 anlamlılık düzeyinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bunun nedeninin 2008 Küresel Finans Krizi ve 2011 Avrupa Borç Krizi’nin etkisiyle makroekonomik ortamın belirlenmesinde rol alan kamu bütçe dengesi ve kamu borç stoğundaki önemli artışlar olduğu düşünülmektedir. Temel gereklilikler alt endeksinin belirlenmesinde makroekonomik istikrar önem arz etmektedir. Krizin etkisiyle ilgili dönemde dış ticarete daralma yaşandığı görülmektedir (Grafik 4.1). Aynı zamanda, Almanya’nın teknoloji yoğun ve katma değeri yüksek ürünler ihraç ettiği gözönüne alındığında ilgili ürünlere dış talebin azalmış olmasının da bir diğer neden olabileceği düşünülmektedir.

Model 3

Çalışmanın üçüncü modelinde küresel rekabetçilik endeksinin alt endekslerinden biri olan etkinliği artırıcılar endeksi ve ihracat performansı arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu amaçla heterojen katsayılı model aşağıda oluşturulmuştur:

$$İhrper_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}Etkart_{it} + \beta_{2i}GSYİH_{it} + \mu_{it}$$

H₀: Etkinliği artırıcılar endeksi, ihracat performansını etkilememektedir.

H₁: Etkinliği artırıcılar endeksi, ihracat performansını pozitif yönde etkilemektedir.

Modelin tahmini için veri setinin heterojenlik testi Pesaran ve Yamagata (2008) Delta testi ve Blomquist ve Westerlund (2013) tarafından güçlendirilmiş versiyonu olan Delta hac testi ile gerçekleştirilmiştir. Test sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 4.11: Delta ve Delta Hac Test Sonuçları - Model 3

	Delta Test	Olasılık Değeri	Delta Hac Test	Olasılık Değeri
	12,937	0,000	14,821	0,000
adj	15,307	0,000	17,536	0,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.11’de yer alan test sonuçlarına göre $p=0,000$ olduğu görülmektedir. $P<0,05$ olduğundan eğim katsayılarının heterojen olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Heterojen panel veri modelleri arasında tercih yapabilmek için birimler arasında yatay kesit bağımlılık olup olmadığı belirlenmelidir. Bu bağlamda yatay kesit bağımlılık sınaması için Breusch ve Pagan (1980) LM, Pesaran, Ulah ve Yamagata (2008) LM adj ve Pesaran (2004) CDLM testleri yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.12’de sunulmaktadır.

Tablo 4.12: CD Test Sonuçları - Model 3

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LM	1506	0,000
LM adj*	34,63	0,000
LM CD*	19,41	0,000

*iki yönlü test

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Test sonuçlarına göre $p<0,05$ olduğundan birimler arasında yatay kesit bağımlılık olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla heterojen panel veri modellerinden yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ve durağan olmama durumunda da etkin bir tahmin yöntemi olan AMG tahmincisiyle analize devam edilmiştir (Eruygur & Özokcu, 2016).

Tablo 4.13: AMG Model Sonuçları - Model 3

İhrper	Katsayı	Standart Hata	z İstatistiği	Olasılık Değeri
Etkart	0,164	0,077	2,13	0,033
GSYİH	0,511	0,217	2,35	0,019
Sabit	0,086	0,327	0,26	0,791
Wald chi2(2)	10,00			
Prob > chi2	0,0068			
RMSE	0,1032			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

AMG tahmin sonuçlarına göre heterojen panel varsayımı altında çalışmanın üçüncü modelinde yer alan etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi %5 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Panel genelinde etkinliği artırıcılar endeksindeki 1 puanlık bir artış, ihracat performansını %16,4 artırmaktadır. Modelin istatistiksel olarak anlamlılığını gösteren Wald testi %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4.14: Birimlere Ait AMG Model Sonuçları - Model 3

	Katsayı	Standart Hata	z istatistiği	Olasılık Değeri
AVUSTURALYA				
Etkart	-0,493	0,770	-0,64	0,522
GSYİH	0,523	0,276	1,89	0,058
AVUSTURYA				
Etkart	0,013	0,066	0,21	0,835
GSYİH	1,040	0,076	13,60	0,000
BELÇİKA				
Etkart	-0,012	0,111	-0,11	0,909
GSYİH	1,721	0,118	14,56	0,000
KANADA				
Etkart	0,623	0,635	0,98	0,327
GSYİH	0,992	0,183	5,41	0,000
ŞİLİ				
Etkart	-0,552	0,095	-5,80	0,000
GSYİH	0,986	0,367	2,68	0,007
KOLOMBİYA				
Etkart	-0,081	0,043	-1,88	0,060
GSYİH	1,210	0,100	12,10	0,000
KOSTA RİKA				
Etkart	-0,014	0,099	-0,15	0,883
GSYİH	1,045	1,017	1,03	0,304
ÇEK CUMHURİYETİ				
Etkart	0,020	0,084	0,24	0,807
GSYİH	0,044	0,273	0,16	0,870
DANİMARKA				
Etkart	-0,011	0,048	-0,24	0,809
GSYİH	0,997	0,107	9,28	0,000
ESTONYA				
Etkart	-0,153	0,076	-2,01	0,045

GSYİH	-4,574	2,937	-1,56	0,119
FİNLANDİYA				
Etkart	0,058	0,114	0,51	0,608
GSYİH	1,728	0,142	12,11	0,000
FRANSA				
Etkart	1,232	0,775	1,59	0,112
GSYİH	0,537	0,051	10,48	0,000
ALMANYA				
Etkart	1,145	0,411	2,78	0,005
GSYİH	0,791	0,089	8,80	0,000
YUNANİSTAN				
Etkart	-0,151	0,150	-1,01	0,315
GSYİH	0,294	0,065	4,48	0,000
MACARİSTAN				
Etkart	-0,083	0,082	-1,01	0,312
GSYİH	1,181	0,257	4,59	0,000
İZLANDA				
Etkart	-0,125	0,076	-1,64	0,102
GSYİH	-1,173	2,074	-0,57	0,572
İRLANDA				
Etkart	-0,408	0,617	-0,66	0,508
GSYİH	3,567	1,632	2,18	0,029
İSRAİL				
Etkart	-0,090	0,030	-2,95	0,003
GSYİH	0,256	0,104	2,46	0,014
İTALYA				
Etkart	0,586	0,285	2,05	0,040
GSYİH	0,562	0,048	11,48	0,000
JAPONYA				
Etkart	0,830	0,773	1,07	0,283
GSYİH	0,339	0,077	4,40	0,000
LETONYA				
Etkart	-0,011	0,066	-0,17	0,863
GSYİH	-2,334	1,493	-1,56	0,118
LİTVANYA				
Etkart	-0,001	0,096	-0,01	0,995
GSYİH	-1,603	2,271	-0,71	0,480
LÜKSEMBURG				
Etkart	0,304	0,094	3,21	0,001
GSYİH	1,575	2,661	0,59	0,554
MEKSİKA				
Etkart	0,896	0,355	2,52	0,012
GSYİH	-0,185	0,236	-0,79	0,432
HOLLANDA				
Etkart	0,371	0,190	1,95	0,052
GSYİH	0,824	0,070	11,62	0,000
YENİ ZELANDA				
Etkart	-0,104	0,072	-1,45	0,147
GSYİH	1,182	0,615	1,92	0,055
NORVEÇ				
Etkart	-0,131	0,135	-0,97	0,333
GSYİH	1,776	0,097	18,17	0,000
POLONYA				

Etkart	0,493	0,303	1,63	0,104
GSYİH	-0,239	0,741	-0,32	0,747
PORTEKİZ				
Etkart	-0,091	0,052	-1,74	0,082
GSYİH	-0,036	0,076	-0,48	0,630
SLOVAKYA				
Etkart	-0,317	0,056	-5,64	0,000
GSYİH	1,328	0,407	3,26	0,001
SLOVENYA				
Etkart	-0,121	0,064	-1,88	0,060
GSYİH	0,660	0,716	0,92	0,356
GÜNEY KORE				
Etkart	-0,727	0,340	-2,14	0,033
GSYİH	-0,054	0,346	-0,16	0,875
İSPANYA				
Etkart	0,272	0,091	2,98	0,003
GSYİH	0,214	0,028	7,60	0,000
İSVEÇ				
Etkart	0,407	0,220	1,84	0,065
GSYİH	1,496	0,140	10,63	0,000
İSVİÇRE				
Etkart	0,669	0,256	2,61	0,009
GSYİH	2,306	0,756	3,05	0,002
TÜRKİYE				
Etkart	0,447	0,131	3,39	0,001
GSYİH	-0,105	0,135	-0,78	0,434
BİRLEŞİK KRALLIK				
Etkart	1,145	1,065	1,07	0,282
GSYİH	0,022	0,105	0,21	0,831
ABD				
Etkart	0,403	0,300	1,34	0,179
GSYİH	0,537	0,059	8,97	0,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.14’de heterojen panel varsayımı altında etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisinin ülkelere özgü sonuçları yer almaktadır. Buna göre etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Almanya, Lüksemburg, Meksika, İspanya, İsviçre ve Türkiye’de %1 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Etkinliği artırıcılar endeksinde 1 puanlık bir artış Almanya ihracat performansını %114,5; Meksika ihracat performansını %89,6; İsviçre ihracat performansını %66,9; Türkiye ihracat performansını %44,6; Lüksemburg ihracat performansını %30,4 ve İspanya ihracat performansını %27,2 artırmaktadır. Etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Şili, İsrail ve Slovakya’da %1 anlamlılık düzeyinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi İtalya ve Hollanda’da %5 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Etkinliği artırıcılar endeksindeki 1 puanlık bir artış İtalya ihracat performansını %58,6; Hollanda ihracat performansını %37,1 artırmaktadır. Güney Kore ve Estonya’da ise etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi %5 anlamlılık düzeyinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Polonya ve İsveç’te %10 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu endekste ki 1 puanlık bir artış Polonya ihracat performansını %49,3; İsveç ihracat performansını %40,7 artırmaktadır. Etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Slovenya, Portekiz ve Kolombiya’da %10 anlamlılık düzeyinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Etkinliği artırıcılar endeksinde test istatistiğinin negatif olmasının nedeni, bu endeksi oluşturan faktörleri (yükseköğretim ve eğitim, mal piyasası etkinliği, emek piyasası etkinliği ve teknoloji altyapısı) iyileştirme uygulamalarının etkilerinin zamanla sonuç vermesi olduğu düşünülmektedir. Slovakya, Estonya ve Slovenya özelinde etkili olan bir diğ er etmen, bu ülkelerin küçük açık ekonomiler olmaları nedeniyle ölçek ekonomilerinden yararlanamamasıdır. Bu ülkelerin nitelikli işgücü piyasalarına sahip olmayışları, katma değ eri düşük ürünler üretilmesine neden olmakta ve bu durum ihracatta rekabet gücünü etkilemektedir. Ek olarak bu ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkları, sürekli değ iş en maliye politikaları uluslararası ekonomik ilişkilerde istikrarsızlığ a neden olmaktadır.

Şili’nin ihracatını etkileyen faktörler arasınd doğal kaynaklar önem arz etmektedir. Şili, dünyanın en büyük bakır üreticisi ve ihracatçısıdır. Bu nedenle, Şili’nin ihracat gelirlerinin büyük bir kısmı, bakır ve diğ er doğal kaynaklardan oluşmaktadır. 2008 sonrasında dünya emtia fiyatlarında yaşanan düşüş (Grafik 4.3) Şili ihracatını olumsuz yönde etkilemiştir. Şili’nin doğal kaynaklara bağımlılığının ve ticari ortaklarının ekonomik performansının Şili’nin ihracatı üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Kolombiya’nın ihracatında petrol ve kömür gibi doğal kaynaklar önem arz etmektedir. Etkinliği artırıcılar alanında yapılan harcamaların doğal kaynaklar

üzerindeki etkisi sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle bu alandaki harcamalar bu ürünlerin ihracatında önemli bir artış sağlayamamaktadır. Kolombiya'nın ihracat performansının artması, doğal kaynaklardan katma değeri yüksek ürünler üretmesi yoluyla sağlanabilir.

İsrail yüksek teknoloji, yazılım ve savunma sanayi gibi inovasyonun yüksek olduğu sektörlerde ihracat gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte, ihracatının büyük bir bölümünü ABD ve AB ile yaptığı ticaret oluşturmaktadır. İlgili dönemde 2008 Küresel Finans Krizi ve 2011 Avrupa Borç Krizi nedeniyle dış ticaret ortaklarının yaşamış olduğu ekonomik durgunluğun (Grafik 4.1) İsrail'in ihracatını olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

Güney Kore ekonomisinde ihracatın önemli bir kısmı yüksek teknoloji, otomotiv ve elektronik gibi yenilikçi sektörlerden oluşmaktadır. Güney Kore, ABD ve Çin gibi büyük ekonomilerle yoğun ticari ilişkiler içindedir. Bu ekonomilerdeki ekonomik durgunluk Güney Kore'nin ürünlerine olan dış talebi düşürmektedir. Dolayısıyla Güney Kore'nin etkinliği artırıcılar alanlarında yaptığı yatırımlar yüksek olmasına rağmen ihracatının beklenen seviyelerde artmaması, bu etkinin negatif çıkmasının nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Portekiz'in ihracat performansı, uluslararası ekonomik koşullara yüksek bağımlılık göstermektedir. Portekiz ekonomisi 2008 Küresel Finans Krizi'nin etkisiyle büyük bir daralma yaşamış (2006 - 2019 ortalama GSYİH değeri 195 milyar \$) ve bu durum ihracat performansını negatif yönde etkilemiştir. Bununla birlikte ilgili dönemde ticari ortaklarının (AB ülkeleri) da ekonomik istikrarsızlıkla yüzleştiği göz önüne alındığında Portekiz'in ihracat ürünlerine olan dış talepte azalma gerçekleşmiştir. Portekiz'in özellikle tarım, turizm ve hizmet sektörü alanlarında yoğunlaşmış olan ihracat yapısı, bu sektörlerdeki rekabet gücünü artıracak harcamaların yapılmasını önemli kılmaktadır. Bu nedenle, etkinliği artırıcılar alanında yapılan harcamaların Portekiz'in ihracatını pozitif yönde etkilemediği söylenebilmektedir.

Model 4

Çalışmanın dördüncü modelinde küresel rekabetçilik endeksinin alt endekslerinden yenilik ve gelişmişlik endeksi ile ihracat performansı arasındaki ilişki incelenmektedir. Heterojen katsayılı model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$Ihrper_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}Yengel_{it} + \beta_{2i}GSYIH_{it} + \mu_{it}$$

H₀: Yenilik ve gelişmişlik endeksi, ihracat performansını etkilememektedir.

H₁: Yenilik ve gelişmişlik endeksi, ihracat performansını pozitif yönde etkilemektedir.

Yenilik ve gelişmişlik endeksi için oluşturulan veri setinin heterojenlik testi Pesaran ve Yamagata (2008) Delta testi ve Blomquist ve Westerlund (2013) tarafından güçlendirilmiş versiyonu olan Delta hac testi ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.15: Delta ve Delta Hac Test Sonuçları - Model 4

	Delta Test	Olasılık Değeri	Delta Hac Test	Olasılık Değeri
	13,300	0,000	11,119	0,000
adj	15,737	0,000	13,157	0,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Test sonuçlarına göre p değerinin 0,000 olduğu görülmektedir. $P < 0,05$ olduğundan eğim katsayılarının heterojen olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Heterojen panel veri modellerinden uygun tahmincinin seçimi için yatay kesit bağımlılık sınaması Breusch ve Pagan (1980) LM, Pesaran, Ulah ve Yamagata (2008) LM adj ve Pesaran (2004) CDLM testleri ile yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.16'da sunulmaktadır.

Tablo 4.16: CD Test Sonuçları - Model 4

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LM	1689	0,000
LM adj*	43,27	0,000
LM CD*	19,21	0,000

*iki yönlü test

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Test sonuçlarına göre p değerinin 0,000 olduğu görülmektedir. $P < 0,05$ olduğundan birimler arasında yatay kesit bağımlılık olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Yapılan önsel testlerin sonuçlarına göre model heterojen özellik göstermekte ve birimler arasında yatay kesit bağımlılığa sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla modelin bu yapısını dikkate alan AMG tahmincisinin kullanılması uygundur.

Tablo 4.17: AMG Model Sonuçları - Model 4

İhrper	Katsayı	Standart Hata	z İstatistiği	Olasılık Değeri
Yengel	0,094	0,048	1,93	0,054
GSYİH	0,501	0,150	3,32	0,001
Sabit	0,633	0,377	1,68	0,093
Wald chi2(2)	19,83			
Prob > chi2	0,0000			
RMSE	0,0903			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Heterojen panel varsayımı altında AMG tahmin sonuçlarına göre yenilik ve gelişmişlik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi %5 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yenilik ve gelişmişlik endeksindeki 1 puanlık bir artış ihracat performansını %9,4 artırmaktadır. Wald testi %1 anlamlılık düzeyinde modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.18: Birimlere Ait AMG Model Sonuçları - Model 4

	Katsayı	Standart Hata	z istatistiği	Olasılık Değeri
AVUSTURALYA				
Yengel	0,306	0,178	1,72	0,086
GSYİH	0,541	0,413	1,31	0,190
AVUSTURYA				
Yengel	-0,027	0,029	-0,92	0,355
GSYİH	1,072	0,053	20,13	0,000
BELÇİKA				
Yengel	-0,022	0,103	-0,22	0,829
GSYİH	1,681	0,119	14,07	0,000
KANADA				
Yengel	-0,060	0,110	-0,55	0,585
GSYİH	1,192	0,098	12,15	0,000
ŞİLİ				
Yengel	0,287	0,069	4,14	0,000
GSYİH	0,131	0,482	0,27	0,786
KOLOMBİYA				
Yengel	0,048	0,037	1,28	0,200
GSYİH	0,332	0,166	1,99	0,047

KOSTA RİKA				
Yengel	-0,005	0,002	-2,03	0,043
GSYİH	0,750	0,061	12,16	0,000
ÇEK CUMHURİYETİ				
Yengel	-0,001	0,091	-0,01	0,989
GSYİH	0,110	0,293	0,38	0,705
DANİMARKA				
Yengel	0,081	0,050	1,60	0,109
GSYİH	1,010	0,066	15,13	0,000
ESTONYA				
Yengel	0,043	0,016	2,67	0,008
GSYİH	0,496	0,653	0,76	0,447
FİNLANDİYA				
Yengel	0,010	0,019	0,56	0,577
GSYİH	1,735	0,103	16,74	0,000
FRANSA				
Yengel	0,101	0,102	0,99	0,321
GSYİH	0,505	0,017	29,18	0,000
ALMANYA				
Yengel	-0,257	0,150	-1,71	0,088
GSYİH	0,572	0,034	16,44	0,000
YUNANİSTAN				
Yengel	0,067	0,069	0,97	0,330
GSYİH	0,272	0,040	6,78	0,000
MACARİSTAN				
Yengel	-0,084	0,023	-3,53	0,000
GSYİH	1,816	0,168	10,77	0,000
İZLANDA				
Yengel	0,001	0,010	0,02	0,985
GSYİH	-0,189	0,447	-0,42	0,673
İRLANDA				
Yengel	1,034	0,523	1,98	0,048
GSYİH	0,522	3,002	0,17	0,862
İSRAİL				
Yengel	-0,005	0,012	-0,40	0,688
GSYİH	0,357	0,044	8,11	0,000
İTALYA				
Yengel	0,324	0,252	1,28	0,199
GSYİH	0,570	0,063	8,93	0,000
JAPONYA				
Yengel	0,420	0,496	0,85	0,397
GSYİH	0,260	0,063	4,10	0,000
LETONYA				
Yengel	0,026	0,018	1,42	0,155
GSYİH	-0,135	0,426	-0,32	0,751
LİTVANYA				
Yengel	0,096	0,058	1,65	0,099
GSYİH	0,624	0,956	0,65	0,514
LÜKSEMBURG				
Yengel	0,045	0,070	0,65	0,518
GSYİH	-3,199	3,477	-0,92	0,357
MEKSİKA				
Yengel	0,860	0,215	3,99	0,000

GSYİH	-0,327	0,167	-1,96	0,050
HOLLANDA				
Yengel	-0,003	0,142	-0,03	0,978
GSYİH	0,735	0,120	6,11	0,000
YENİ ZELANDA				
Yengel	-0,005	0,011	-0,50	0,614
GSYİH	0,556	0,122	4,55	0,000
NORVEÇ				
Yengel	-0,097	0,068	-1,43	0,152
GSYİH	1,772	0,113	15,65	0,000
POLONYA				
Yengel	0,908	0,496	1,83	0,067
GSYİH	-0,730	0,645	-1,13	0,258
PORTEKİZ				
Yengel	0,065	0,029	2,24	0,025
GSYİH	0,167	0,063	2,62	0,009
SLOVAKYA				
Yengel	0,038	0,050	0,77	0,444
GSYİH	-0,034	0,287	-0,12	0,904
SLOVENYA				
Yengel	0,034	0,009	3,53	0,000
GSYİH	0,476	0,151	3,14	0,002
GÜNEY KORE				
Yengel	-0,403	0,169	-2,38	0,017
GSYİH	0,559	0,243	2,30	0,022
İSPANYA				
Yengel	0,012	0,058	0,22	0,825
GSYİH	0,167	0,024	6,96	0,000
İSVEÇ				
Yengel	0,144	0,098	1,47	0,142
GSYİH	1,446	0,148	9,75	0,000
İSVİÇRE				
Yengel	-0,301	0,252	-1,19	0,234
GSYİH	2,782	1,279	2,18	0,030
TÜRKİYE				
Yengel	-0,061	0,159	-0,38	0,702
GSYİH	-0,163	0,225	-0,73	0,467
BİRLEŞİK KRALLIK				
Yengel	-0,327	1,077	-0,30	0,761
GSYİH	0,034	0,210	0,16	0,871
ABD				
Yengel	0,279	0,222	1,26	0,209
GSYİH	0,572	0,066	8,64	0,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.18’de heterojen panel varsayımı altında yenilik ve gelişmişlik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisinin ülkelere özgü sonuçları yer almaktadır. Buna göre yenilik ve gelişmişlik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Meksika, Şili, Estonya ve Slovenya’da %1 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu endekste 1 puanlık bir artış Meksika

ihracat performansını %86; Şili ihracat performansını %28,7; Estonya ihracat performansını %4,3 ve Slovenya ihracat performansını %3,4 artırmaktadır. Yenilik ve gelişmişlik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Güney Kore ve Macaristan'da %1 anlamlılık düzeyinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Yenilik ve gelişmişlik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi İrlanda ve Portekiz'de %5 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu endeksdeki 1 puanlık bir artış İrlanda ihracat performansını %103,4; Portekiz ihracat performansını %6,5 artırmaktadır. Kosta Rika'da ise yenilik ve gelişmişlik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi %5 anlamlılık düzeyinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Yenilik ve gelişmişlik endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisinin %10 anlamlılık düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu ülkeler Polonya, Avustralya, Litvanya ve Danimarka'dır. Bu endekste 1 puanlık bir artış Polonya ihracat performansını %90,8; Avustralya ihracat performansını %30,6; Litvanya ihracat performansını %9,6 ve Danimarka ihracat performansını %8,1 artırmaktadır. Etkinliği artırıcılar endeksinin ihracat performansı üzerindeki etkisi Almanya'da ise %10 anlamlılık düzeyinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Yenilik ve gelişmişlik alanında gerçekleştirilen iyileştirmeler daha inovatif ve verimli üretim yöntemlerinin kullanımına olanak sağlamaktadır. Bu durum ülkelerin katma değeri yüksek ürünler ve hizmetler sunma potansiyelini artırmaktadır. AR-GE harcamaları uzun dönemli yatırımlardır ve kısa dönemde maliyet artışları verimlilikten daha yüksek gerçekleşmektedir. Yenilik ve gelişmişlik alanında yüksek harcamalar yapılmasına rağmen ilgili ülkenin ihracatı aynı oranda artış göstermeyebilir. Bu durumun Macaristan'ın test istatistiğinin negatif yönlü olmasının nedeni olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca yüksek teknoloji üretim için nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Nitelikli işgücü maliyetleri görece daha yüksektir. Macaristan'ın yenilik ve gelişmişlik harcamaları ürün kalitesini arttırmakla birlikte üretim maliyetlerini ve ihracat fiyatlarını artırmaktadır. Artan ihracat fiyatları Macaristan'ın dış ticarete fiyat rekabet gücünü azaltmaktadır.

Almanya ve Güney Kore'nin ihracatında yüksek teknolojik ürünler önemli bir paya sahiptir. Yenilik ve gelişmişlik harcamaları, ürünlerin fiyatlarını yükselttiği için ilgili ürünlerin dış talebini kısa dönemde azaltmaktadır. Buna ek olarak yüksek teknolojik ürünlerin talebini oluşturan ülkelerde 2008 Küresel Finans Krizi'nin negatif etkileri gözlenmiş ve bu ürünlerin dış talebini azaltmıştır. Bu durumun söz konusu ülkelerde yenilik ve gelişmişlik endeksiyle ihracat performansı arasındaki ilişkinin negatif değer almasına neden olduğu düşünülmektedir.

Kosta Rika'nın AR-GE harcamaları istenilen düzeyde verimlilik artışı sağlayamamakla birlikte AR-GE sonucunda elde edilen teknolojik bilginin kullanımı için nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle Kosta Rika'nın AR-GE harcamalarının ihracat performansı üzerindeki etkisi sınırlı kalmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada OECD ülkeleri için uluslararası rekabet gücü ve ihracat performansı arasındaki ilişkinin varlığı tespit edilmek istenmiştir. Bu kapsamda küresel rekabetçilik endeksi ve alt endeksleri aracılığıyla 4 model oluşturularak 2006-2019 dönemi için heterojen panel veri analizi uygulanmıştır. İlk olarak veri setinin homojenlik sınaması gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla Pesaran ve Yamagata (2008) ve Blomquist ve Westerlund (2013) delta testi uygulanmış ve veri setinin heterojen olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Heterojen panel veri yöntemleri arasında tercih yapabilmek için Breusch ve Pagan (1980) LM, Pesaran, Ulah ve Yamagata (2008) LM adj ve Pesaran (2004) CDLM testiyle yatay kesit bağımlılık sınaması gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen test sonucunda birimler arasında yatay kesit bağımlılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ve durağan olmama durumunda da etkin sonuçlar veren AMG tahmincisi yöntemi kullanılmıştır.

Heterojen panel varsayımı altında gerçekleştirilen analiz sonucunda küresel rekabetçilik endeksi ve ihracat performansı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Siddiqui, Ali ve Azhar (2020), Marceta ve Bojnec (2022) çalışmalarında rekabet edebilirlik ile ihracat performansı arasında güçlü bir ilişki olduğunu tespit etmiş ve uluslararası rekabet gücü arttıkça ihracat performansının arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Küresel rekabetçilik endeksinin alt endeksi olan temel gereklilikler endeksi ile ihracat performansı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu grupta yer alan değişkenler ülkelerin altyapı, kurumsallaşma seviyesi, makroekonomik ortam, sağlık ve temel eğitim gibi en temel bileşenlerini içermektedir. Elde edilen bu sonuç, neoklasik iktisat teorilerinde vurgulanan kurumsal kalite, altyapı, eğitim gibi faktörlerin ihracat performansı üzerindeki önemini vurgulamaktadır. Kurumlar değişkeninin göstergeleri olan yargının işleyişi, mülkiyet haklarının korunması, kamuya ait fonların tahsisi, hükümet politikalarının şeffaflığı gibi unsurlar ülkelerin ticari akışlarını yönlendirmektedir. Benzer şekilde altyapı ağlarının yaygınlığı ve kalitesi ihraç malların uluslararası pazara erişimini etkilemektedir. Bu sonuç Xu (2016)'nın ve Akhuand ve Abbas (2023)'ün çalışmalarında altyapı harcamalarının erişilebilirliği arttırarak ihracat

performansının arttığı, Bierut ve Pawlak (2017)'ın düzenleyici kurumsal kalite uygulamalarının ihracat performansını olumlu etkilediği sonucu ile benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde Chen, He ve Qaio (2022) de çevresel düzenlemelerin ihracat rekabet gücünü artırdığı bulgusuna ulaşmıştır.

Küresel rekabetçilik endeksinin alt endekslerinden etkinliği artırıcıların ihracat performansı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu endekste piyasaya yönelik bileşenler yer almaktadır. Bu bileşenler işgücünün niteliği, işgücü piyasasının etkinliği, mal piyasasının etkinliği, teknolojik hazırlık, finansal piyasa gelişmişliği ve pazar büyüklüğüdür. Benzer şekilde Madzova (2018), Marceta ve Bojnec (2022) çalışmalarında pazar büyüklüğünün ihracat performansı üzerinde önemli bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Elde edilen bu sonuç ölçek ekonomileri teorisinin hipoteziyle desteklenmektedir. Pazar büyüklüğü ölçek ekonomilerine yol açarak üretim maliyetlerini düşürmektedir. Elde edilen sonuçlara benzer şekilde Dipietro ve Anoruo (2006) teknoloji ve teknoloji transferinin ihracat performansı üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç nitelikli işgücü teorisi ve klasik dış ticaret teorilerinde vurgulanan emek faktörünün önemini yansıtmaktadır. Nitelikli işgücüyle teknoloji kullanımı artmakta ve katma değeri yüksek ürün üretimi gerçekleştirilmektedir. Buna ek olarak, Akhuand ve Abbas (2023) de çalışmalarında finansal gelişmenin ve GSYİH'nın ihracat performansını pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Esteves ve Rua (2015) ürün piyasası göstergelerinden yurtiçi talebin; Balcılar vd. (2014) ise yurtdışı talebin rekabet gücü ve ihracat performansını artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Küresel rekabetçilik endeksinin bir diğer alt endeksi olan yenilik ve gelişmişlik endeksinin ihracat performansı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu endeks AR-GE harcamaları, patent sayıları gibi inovasyon göstergeleri ve iş dünyasının karmaşıklık düzeyiyle belirlenmektedir. Bu bulgu, Dipietro ve Anoruo (2006), Bierut ve Pawlak (2017)'ın inovasyonun, Yıldırım (2010), Akhuand ve Abbas (2023)'ın ise AR-GE harcamalarının ihracat performansını olumlu etkilediği bulgusunu desteklemektedir. Temel ve yapısal unsurlarda gerçekleştirilen iyileştirmelerden sonra rekabet gücü kazanımı için üzerinde durulması gereken unsurlar inovasyon odaklı unsurlardır. Elde edilen

sonuçlar ülkelere politika önceliklerine ilişkin alanlar konusunda çıkarım yapmaya imkân tanımaktadır. Bu doğrultuda araştırma enstitülerinin yaygınlaştırılması, niversite sanayi işbirliğinin artırılması, bilimsel araştırma kurumlarının kalitesinin artırılması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, uluslararası rekabet gücünün 12 alt bileşeni üzerinde gelişme sağlayacak politikalar uygulayarak OECD lkelerinin ihracat performanslarını artıracakları düşünülmektedir. Bu bağlamda, öncelikle kurumsal yapı, altyapı harcamaları, sağlık ve temel eğitim gibi yapısal unsurların iyileştirilmesi önem arz etmektedir. Bu unsurların iyileştirilmesiyle birlikte ülkelerin temel düzeyde ihtiyaç duyduğu rekabetçilik faktörlerinin sağlanması hedeflenmektedir. Bu faktörlere ilave olarak, daha çok mal ve emek piyasalarının etkinliğini artırıcı politikaların üzerinde yoğunlaşılması da önemli görülmektedir. Finansal okur-yazarlık, finansal serbestleşme, küresel finans piyasalarına entegrasyon ve finansal derinlik konularında geliştirmeler yapılması önem arz etmektedir. Eğitimli işgücünün artırılması ve teknoloji seviyesinin geliştirilmesiyle katma değeri yüksek malların üretimi desteklenmelidir. Bu kapsamda serbest ticaret anlaşmaları yoluyla pazar paylarının büyütülmesi için atılacak adımlar ölçek ekonomilerinden yararlanmaya imkân sağlayabilecektir. Buna ek olarak ticari süreçlerin basitleştirilmesi, AR-GE'ye ayrılan payların ve patent sayılarının artırılması gibi inovatif düzenlemelerin gerçekleştirilmesi de ihracat performansını olumlu etkileyecektir.

OECD ülkelerine özgü analiz sonucunda, küresel rekabetçilik ve alt endekslerinin ihracat performansı üzerindeki etkisinin yönünün farklılaştığı tespit edilmiştir. Ülkelerin kendine özgü dinamiklerinin değişken olmasından dolayı sonuçların da farklılaştığı düşünülmektedir. Kısa dönemde her ülkenin ihracatını etkileyen makroekonomik faktörlerin aynı olmadığı ve ihracat performansının bunların dışında siyasi yapıdan ve küresel krizlerden etkilendiği düşünülmektedir. Çalışma dönemi özelinde yaşanmış olan ekonomik krizlerin etkilerinin ülkeler özelinde sonuçları farklılaştırmasının mnkn olduğu söylenebilir. Ayrıca ülkelerin zaman içinde değişen koşulları, herbirinin ekonomik açıdan aynı zaman diliminde farklı gelişim sürecinde olması gibi nedenlerin bu farklılıklara yol açabileceği

söylenebilir. Dolayısıyla bu farklılık ülkelerin hangi gelişim evresinde olduğuyla ilişkilendirilebilmektedir.

Bu konu üzerine daha sonra yapılacak çalışmalarda, Küresel Rekabetçilik Raporu'nun güncellenmelerinde değişikliğe uğramamış değişkenler belirlenip model kurularak uzun dönemli analizler gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda teknoloji ve inovasyon odaklı faktörler / piyasa odaklı faktörler / yapısal faktörler vb. grup oluşturularak faktörler bazında araştırmaların da yapılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca farklı analiz yöntemleriyle ihracat performansı ve uluslararası rekabet gücü arasındaki ilişki incelenerek literatüre katkı sağlanılabilir.

KAYNAKÇA

- Aaby, N. E., & Slater, S. F. (1989). Management Influences on Export Performance: A Review of The Empirical Literature 1978-1988. *International Marketing Review*, 6, 7-26.
- Abeyasinghe, T., & Yeok, T. Y. (2010). Exchange Rate Appreciation and Export Competitiveness. The Case of Singapore. *Applied Economics*, 30(1), 51-55.
- Acaravcı, A., & Öztürk, İ. (2002). Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Review of Social, Economic and Business Studies*, 2, 197-206.
- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, A. J. (2001). The colonial origins of comparative development: an empirical investigation. *American Economic Review*, 91, 1369-1401.
- Akhund, A., & Abbas, S. (2023). Modeling Determinants of Competitiveness: A Case of Textile Sector of Pakistan. *The Journal of the Textile Institute*, 114(1), 22-31.
- Akış, E. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Türk Beyaz Eşya Sanayii İçin Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akkoyunlu, A. (1996). Yeni dış ticaret teorileri. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 7(21), 71-99.
- Alper, S. (2014). *İhracat Performansı İle Uluslararası Rekabet Gücünün Yapısal Belirleyicileri Arasındaki İlişki: OECD ve BRIC Ülkeleri Uygulaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Apaydın, F. (2007). *Örgütlerde Kurumsallaşma ve Adaptif Yeteneklerin Pazarlama Eylemlerine ve Örgütsel Performansa Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Appleyard, D. R., & Field, A. J. (2014). *International Economics Eighth edition*. New York: McGraw Hill.
- Arıbaş, K., & Deniz, M. (2011). Poul Krugman ve Yeni Ekonomik Coğrafya. *TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 3-4 Kasım, s. 181-189.
- Arık, Ş. (2019). *Rekabet Gücünün Yapısal Belirleyicileri: Türkiye ve Seçili Ülkeler için Panel Veri Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Aristotelous, K. (2001). Exchange-Rate Volatility, Exchange-Rate Regime, and Trade Volume: Evidence from the UK-US Export Function (1989-1999). *Economic Letters*, 72, 87-89.
- Aslan, N., & Terzi, N. (2006). Heckscher - Ohlin - Samuelson Teorisi ve Teorinin Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 21(1), 1-14.
- Asseery, A., & Peel, D. A. (1991). The Effects of Exchange Rate Volatility on Exports. *Economics Letters*, 37, 173-177.
- Assefa, T. A., & Mollick, A. V. (2017). Financial Development and Economic Growth in Africa. *Journal of African Busniess*, 18(3), 320-339.
- Athanasoglou, P. P., & Bardaka, I. C. (2010). New Trade Theory, Non-Price Competitiveness and Export Performance. *Economic Modelling*, 27, 217-228.
- Aulakh, P. S., Kotabe M., & Teegen, H. (2000). Export Strategies and Performance of Firms from Emerging Economies: Evidence from Brazil, Chile, and Mexico. *Academy of Management Journal*, 43(3), 342-361.
- Bakan, İ., & Doğan, İ. F. (2012). Competitiveness of The Industries Based on The Porter's Diamond Model: An Empirical Study. *Arpapress*, 11(3), 441-455.
- Bakımlı, E. (2011). *Türkiye İmalat Sanayi ve Alt Sektörlerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Mevcut Durum ve Potansiyel Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Balassa, B. (1963). An Empirical Demonstration of Classical Comperative Theory. *The Review of Economics and Statistics*, 45(3), 231-238.
- Balassa, B. (1978). Export and Economic Growth: Further Evidence. *Journal of Development Economics*, 5, 181-189.
- Balcılar, M., Bal, H., Algan, N., & Demiral, M. (2014). Türkiye'nin İhracat Performansı: İhracat Hacminin Temel Belirleyicilerinin İncelenmesi 1995-2012. *Ege Akademik Bakış*, 14(3), 451-462.
- Banker, R. D., & Slaughter, S. A. (1997). A Field Study of Scale Economies in Software Maintanance. *Management Science*, 43(12), 1609-1755.
- Barney, J.B. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Barragan, S. (2005). *Assessing the Power of Porters' Diamond Model in the Automobile Industry in Mexico After Ten Years of NAFTA*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Faculty of Management University of Lethbridge, Canada.
- Batiz, L. R., & Romer, P. M. (1991). International Trade with Endogenous Technological Change. *NBER Working Papers Series*, 3594, 1-45.

- Bazargan, A., Ghasemi, R., Ardebili, M. E., & Zarei, M. (2017). The Relationship Between Higher Education and Training and Business Sophistication. *Economic Review*, 21(2), 319-341.
- Beck, T. (2002). Financial Development and International Trade is There A Link?. *Journal of International Economics*, 57, 107-131.
- Bersvendsen, T., & Ditzen, J. (2021). Testing for Slope Heterogeneity in Stata. *The Stata Journal*, 21(1), 51-80.
- Bhagwati, J. N. (1978). *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Anatomy and Consequences of Exchange Control Regimes: Liberalization Attempts and Consequences*. Cambridge: NBER.
- Bierut, B. K., & Pawlak, K. K. (2017) Competitiveness and Export Performance of CEE Countries. *Eastern European Economics*, 55(6), 522-542.
- Bilgin, C., & Şahbaz, A. (2009). Türkiye’de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 177-198.
- Blomquist, J., & Westerlund, J. (2013). Testing Slope Homogeneity in Large Panels with Serial Correlation. *Economics Letters*, 121(3), 374-378.
- Boltho, A. (1996). The Assessment: International Competitiveness. *Oxford Review of Economic Policy*, 12(3), 1-16.
- Bostan, I., Toderaşcu, C., & Firtescu, B. N. (2018). Exchange Rate Effects on International Commercial Trade Competitiveness. *Journal of Risk and Financial Management*, 11(19), 1-11.
- Bournakis, I., & Tsoukis, C. (2016). Government Size, Institutions and Export Performance Among OECD Economies. *Economic Modelling*, 53, 37-47.
- Braunerhjelm, P., & Thulin, P. (2008). Can Countries Create Comparative Advantages? R&D Expenditures, High-Tech Exports and Country Size in 19 OECD Countries 1981-1999. *International Economic Journal*, 22(1), 95-111.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Buckley, P. J., Pass, C. L., & Prescott, K. (1988). Measures of International Competitiveness: A Critical Survey. *Journal of Marketing Management*, 4(2), 175- 200.
- Buturac, G., & Rajh, E. (2006). Vertical Specialization and Intra-Industry Trade: The Case of Croatia. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 19(1), 1-8.

- Caballero, R. J., & Lyons, R. K. (1990). Internal Versus External Economies in European Industry. *European Economic Review*, 34(4), 805-826.
- Cadogan, J. W., Diamantopoulos, A., & Siguaw, J. A. (2002). Export Market Oriented Activities: Their Antecedents and Performance Consequences. *Journal of International Business Studies*, 33, 615-626.
- Carlin, W., Glyn, A., & Reenen, J. V. (2001). Export Market Performance of OECD Countries: An Empirical Examination of The role of Cost Competitiveness. *The Economic Journal*, 111, 128-162.
- Chacholiades, M. (1990). *International Economics*, McGraw Hill.
- Chamberlin, E. (1951). Monopolistic Competition Revisited. *The London School of Economics and Political Sciences*, 18(72), 343-362.
- Chen, X., He, J., & Qiao, L. (2022). Does Environmental Regulation Affect the Export. *Journal of Environmental Management*, 317(1), 115199.
- Chenery, H. B. (1961). Comparative Advantage and Development Policy. *American Economic Review*, 51(1), 18-51.
- Chikan, A. (2008). National and Firm Competitiveness: A General Research Model. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 18(1/2), 20- 28.
- Chiou, T. Y., Chan, H. K., Lettice, F., & Chung, S. H. (2011). The Influence of Greening The Suppliers and Green Innovation on Environmental Performance and Competitive Advantage in Taiwan. *Transportation Research Part E*, 47, 822-836.
- Cho, D. S. (1998). From National Competitiveness To Bloc and Global Competitiveness. *Competitiveness Review*, 8(1), 11-23.
- Cho, D. S., & Moon, H. C. (2002). *From Adam Smith To Michael Porter Evolution of Competitiveness Theory*. Hong Kong: World Scientific.
- Cho, D. S., & Moon, H. C. (2005). National Competitiveness: Implications for Different Groups and Strategies. *International Journal of Global Business and Competitiveness*, 1(1), 1-11.
- Cho, D. S., Moon, H. C., & Kim, M. Y. (2008). Characterizing International Competitiveness in International Business Research: A MASI Approach To National Competitiveness. *Research in International Business and Finance*, 22, 175-192.
- Collis, D.J. (1991). A Resource-Based Analysis of Global Competition: the Case of the Bearings Industry. *Strategic Management Journal*, 12, 49-68.

- Cotsomitis, J., DeBresson, C., & Kwan, A. (1991). A Re- Examination of The Technology Gap Theory of Trade: Some Evidence from Time Series Data for OECD Countries. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127(4), 792-799.
- Crick, D., Bradshaw, R., & Chaudhry, S. (2006). Successful Internationalizing UK Family and Non-Family-Owned Firms: A Comparative Study. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 13(4), 498-512.
- Czinkota, M.R. (1994). A National Export Assistance Policy For New and Growing Businesses. *Journal of International Marketing*, 2, 91-101.
- Çalışkan, Ş., Karabacak, M., & Meçik, O. (2013). Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21), 29-48.
- Çavusgil, S. T., & Zou, S. (1994). Marketing Strategy-Performance Relationship : An Investigation of the Empirical Link in Export Market Ventures. *Journal of Marketing*, 58(1), 1-21.
- Çatalbaş, N., Çelik, K., Dural, B. Y., Karluk, R., & Dağdemir, E. (2019). *Uluslararası İktisat*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çetinkaya, Ö. (2005). *Türkiye’nin Rekabetçi Üstünlüğüne Üretici Birliklerinin Katkısı: Tarış Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çinko, L. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 25(1), 117-131.
- Davis, D. R. (1998). The Home Market, Trade, and Industrial Structure. *The American Economic Review*, 88(5), 1264-1276.
- DEF (2006-2019). *Küresel Rekabetçilik Raporu*. <http://risk.gtb.gov.tr/data>, (Erişim Tarihi: 18.02.2021).
- Deviren, N. (2003). *Yeni Dış Ticaret Teorileri ve Türkiye AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri İçi Ticaretin Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dey, P. K., Malesios, C., De, D., Chowdhury, S. & Abdelaziz, F. B. (2020). The Impact of Lean Management Practices and Sustainably-Oriented Innovation on Sustainability Performance of Small and Medium-Sized Enterprises: Empirical Evidence from the UK. *British Journal of Management*, 31, 141-161.
- Diamantopoulos, A. (1998). From the Guest Editor. *Journal of International Marketing*, 6(3), 3-6.
- Dipietro, W. R., & Anoruo, E. (2006). Creativity, Innovation, and Export Performance. *Journal of Policy Modelling*, 28, 133-139.

- Dixit, K. A., & Stiglitz, J. E. (1977). Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity. *The American Economic Review*, 67(3), 297-308.
- Donges, J. B., Krieger, C., Langhammer, R. J., Schatz, K. W., & Thoroe, C. S. (1982). *The Second Enlargement of The European Community: Adjustment Requirements and Challenges For Policy Reform*. Kiel: Kieler Studien.
- Drine, I. (2012). Institutions, Governance and Technology Catch-up in North Africa. *Economic Modelling*, 29(6), 2155-2162.
- Dunn, R., & Mutti, J. (2004). *International Economics Sixth edition*. Londra: Routledge.
- Dura, C. (2002). *Yeni Dış Ticaret Teorileri: Teori ve Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Eberhardt, M., & Bond, S. (2009). Cross-Cection Dependence in Nonstationary Panel Models: A Novel Estimator. *MPRA Paper*, 17692, 1-28.
- Eberhardt, M., & Teal, F. (2010). Mangos in the Tundra. Spatial Heterogenetity in Agricultural Productivity Analysis. *Centre for the Study of African Economies, University of Oxford Work Paper*.
- Erlat, G., & Erlat, H. (2005). Do Turkish Exports Have Comperative Advantage With Respect To The European Union Market: 1990-2000. *Topics in Middle Eastern and African Economies*, 7, 1-17.
- Eruygur, H. O., & Özokcu, S. (2016). Türkiye’de İklim Değişikliğinin Buğday Verimi Üzerine Etkileri: Bir Heterojen Panel Çalışması. *Ekonomik Yaklasim*, 27(101), 215-255.
- Esteves, P. S., & Rua, A. (2015). Is There A Role For Domestic Demand Pressure on Export Performance. *Empirical Economics*, 49, 1173-1189.
- Fagerberg, J. (1987). A Technology Gap Approach to Why Growth Rates Differ. *Research Policy*, 16(2/4), 87-99.
- Fagerberg, J. (1988). International Competitiveness. *The Economic Journal*, 98(391), 355-374.
- Fagerberg, J. (1996). Technology and Competitiveness. *Oxford Review of Economic Policy*, 12(3), 39-51.
- Feldmann, P. R., Jacomossi, R. R., Barrichello, A., & Morano, R. S. (2018). The Relationship Between Innovation and Global Competitiveness: The Mediating Role of Management Practices Evaluated by Structural Equation Modeling. *Review of Business Management*, 21(2), 195-212.
- Feng, L., Xu, H., Wu, G., Zhao, Y., & Xu, J. (2020). Exploring The Structure and Influence Factors of Trade Competitive Advantage Network Along The Belt and Road. *Physica A*, 559, 1-16.

- Feurer, R., & Chaharbaghi, K. (1994). Defining Competitiveness: A Holistic Approach. *Management Decision*, 32(2), 49-58.
- Finger, J. M., & Kreinin, M. E. (1979). A measure of Export Similarity' and Its Possible Uses. *The Economic Journal*, 89(356), 905-912.
- Ford, J. D., & Schellenberg, D. A. (1982). Conceptual Issues of Linkage in the Assessment of Organizational Performance. *The Academy of Management Review*, 7(1), 49-58.
- Furman, J. L., Porter, M. E., & Stern, S. (2002). The Determinants of National Innovative Capacity. *Research Policy*, 31, 899-933.
- Gal, A. N. (2010). Competitiveness of Small and Medium Sized Enterprises: A Possible Analytical Framework. 10.06.2020 tarihinde <http://heja.szif.hu/ECO/ECO-100115-A/eco100115a.pdf> adresinden alındı.
- Garcia-Sanchez, I. M., Gallego-Alvarez, I., & Zafra-Gomez, J. L. (2019). Do The Ecoinnovation and Ecodesign Strategies Generate Value Added in Munificent Environments?. *Business Strategy and the Environment*, 29, 1021-1033.
- Gencer, S. (2015). *Dış Ticaret Teorileri Bağlamında Outsourcing ve Türkiye Uygulamaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Genç, E. (2016). *İşletmelerde Yenilik ve Rekabet Stratejilerinin Rekabet Gücüne Sinerjik Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Grosman, G., & Helpman, E. (1991). *Innovation and Growth in the Global Economy*. Cambridge: MIT Press.
- Gujurati, D.N., & Porter, D.C. (2012). *Temel Ekonometri*. (Ü. Şenesen & G. Günlük Şenesen, Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gürpınar, K., & Sandıkçı, M. (2008). Uluslararası Rekabetçilik Analizinde Michael E. Porter'ın Elmas Modeli Yaklaşımı: Türkiye'deki Bazı Endüstrilerdeki Uygulanabilirliğinin ve Sonuçlarının Araştırılması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 105-125.
- Hazelkorn, E. (2015). *Rankings and the Reshaping of Higher Education*. İngiltere: Palgrave Macmillan.
- Hchaichi, R., & Ghodbane, S. B. (2014). Empirical Analysis of Determinants of International Competitiveness. *International Journal of Business and Social Science*, 5(5), 203-209.
- Helpman, E. (1999). The Structure of Foreign Trade. *Journal of Economic Perspectives*, 13(2), 123-144.

- Helpman, E., & Krugman, P. (1985). *Market Structure and Foreign Trade: Increasing Returns, Imperfect Competition, and The International Economy*. England: The MIT Press.
- Hooper, P., & Kohlhagen, S. (1978). The Effect of Exchange Rate Uncertainty on the Prices and Volume of International Trade. *Journal of International Economics*, 8, 483-511.
- Huo, D. (2014). Impact of Country-Level Factors on Export Competitiveness of Agriculture Industry from Emerging Markets. *Competitiveness Review*, 24(5), 393-413.
- İlkay, S. Ç. (2019). *Beşeri Sermaye İle Uluslararası Rekabet Gücü Arasındaki İlişki: Türkiye ve Diğer Seçilmiş G20 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- İnançlı, S., & İnal, V. (2017). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerine Etkisi: 1980-2015 Dönemi. 15. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, 11-12 Eylül, 196-205.
- İrak, G., & Kurt, İ. (2019). Tersine Lojistik Maliyetlerinin Hesaplanmasında Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi: Kauçuk İşletmesi Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21(2), 374-392.
- Cadogan, J. W., Diamantopoulos, A., & Siguaw, J. A. (2002). Export Market-Oriented Activities: Their Antecedents and Performance Consequences. *Journal of International Business Studies*, 33(3), 615-627.
- Kakkos, N., & Diamantopoulos, A. (2007). Managerial Assessments of Export Performance : Conceptual Framework. *Journal of International Marketing*, 15(3), 1-31.
- Kara, O., Şahin, Ö., Bekar, İ., & Kayacan, B. (2019). Endüstriyel Ağaç ve Ahşap Ürünleri Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü Analizi: Türkiye Örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(1), 15-32.
- Karabıçak, M. (2009). Uluslararası Yabancı Sermaye Akımlarının Türkiye Ekonomisinin Küresel Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 137-149.
- Karacan, R. (2010). Faiz, Döviz Kuru İlişkisinin Makroekonomik Performansa Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 72-92.
- Karluk, R. (2002). *Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Katsikeas, C.S., Leonidou, L. C., & Morgan, N. A. (2000). Firm-Level Export Performance Assessment: Review, Evaluation, And Development. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 28, 493-511.
- Kazgan, G. (1988). *Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Son Gelişme ve Rakamlarla Güncelleştirilmiş 2. Basım*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Keesing, D. (1966). International Economics: Progres and Transfer of Technical Knowledge Labor Skills and Comperative Advantage. *The American Economic Review*, 56(1), 249-258.
- Kelleci, S. Ü. (2009). *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye'nin Rekabet Gücü: Karşılaştırmalı Üstünlükler Modeline Göre Sektörel Bir Analiz*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Keser, H. Y. (2011). *Lojistik Sektörünün Rekabet Gücü Yönüyle Analizi: Türk Lojistik Sektörü için Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bursa.
- Kincaid, B. L. (2005). *Competitive Advantage of Clusters Within Lesser Developed Countries of The South Pacific: An Empirical Case Study Extending The Porter Diamond Model*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Capella University, Minnesota.
- Kindleberger, C. P. (1963). European Economic Integration and the Devolopment of A Single Financial Center For Long Term Capital. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 90, 189-210.
- Kletzer, K. M., & Bardhan, P. K. (1987). Credit Markets and Patterns of International Trade. *Center Discussion Paper*, 520, 1-26.
- Knack, S., & Keefer, P. (1995). Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures. *Economics and Politics*, 7(3), 207-227.
- Koray, F., & Lastrapes, W. (1989). Real Exchange Rate Volatility and U.S. Bilateral Trade: A VAR Approach. *Review of Economics and Statistics*, 71(4), 708-712.
- Kroner, K.F., & W.D. Lastrapes (1993). The Impact of Exchange Rate Volatility on International Trade: Reduced form Estimates Using the GARCH-in-Mean Model. *Journal of International Money and Finance*, 12, 298-318.
- Krueger, A. O. (1978). *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences*. Cambridge: NBER.
- Krugman, P. (1979). Increasing Returns, Monopolistic Competition and International Trade. *Journal of International Economics*, 9, 469-479.

- Krugman, P. (1980). Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade. *The American Economic Review*, 70(5), 950-959.
- Krugman, P., Obstfeld, M., & Melitz, M. (2017). *Uluslararası İktisat Teori ve Politika*. (Onur Özsoy, Çev.) Ankara: Palme Yayıncılık.
- Kwok, Y. K., & Yu, E. S. H. (2005). Leontief Paradox and the Role of Factor Intensity Measurement. *34th Australian Conference of Economists*, 26-28 Eylül, Melbourne, 1-19.
- Lancaster, K. (1980). Competition and Product Variety. *The Journal of Business*, 53(3), 79-103.
- Leonidou, C. L., Katseikeas, C., & Samiee, S. (2002). Marketing Strategy Determinants of Export Performance: A Meta Analysis. *Journal of Business Research*, 55(1), 51-67.
- Levchenko, A. (2007). Institutional quality and international trade. *Review of Economic Studies*, 74(3), 791-819.
- Liesner, H. (1958). The European Common Market and British Industry. *The Economic Journal*, 68(270), 302-311.
- Linder, S. B. (1961). *An Essay on Trade and Transformation*. Almquist and Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, Uppsala.
- Lipschitz, L., & McDonald, D. (1992). Real Exchange Rates and Competitiveness A Clarification of Concepts, and Some Measurements for Europe. *Empirica Austrian Economic Papers*, 19(1), 37-69.
- MacDougall, G. D. A. (1951). British and American Exports: A Study Suggested by the Theory of Comparative Costs. *Oxford Journals*, 61(244), 697-724.
- Madzova, V. (2018). The Impact of Competitiveness on Export Performance of Republic of Macedonia. In *Traders International International Trade Academic Journal*, 1(1), 23-45.
- Marčeta, M., & Bojnec, S. (2022). Analysis of the Economic Performance and Competitiveness of the European Union Countries. *Serbian Journal of Management*, 17(1), 219-236.
- Memedovic, O., & Iapadre, L. (2009). Structural Change in the World Economy: Main Features and Trends. *United Nations Industrial Development Organization*, 1-24.
- Meshal, H. (1997). *Comparative and Competitive Advantage As Determinants of Foreign Policy Formulation in Australia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Fletcher School of Law and Diplomacy, Medford.
- Mikic, M. (1998). *International Trade*. New York: Macmillan Education.

- Mishra, S., & Narayan, P. K. (2015). A Nonparametric Model of Financial System and Economic Growth. *International Review of Economics and Finance*, 39, 179-191.
- Moosa, I. A. (1999). Is The Export-Led Growth Hypothesis Valid For Australia?. *Applied Economics*, 31(7), 903-906.
- Morgan, N. A., Kaleka, A., & Katsikeas, C. S. (2004). Antecedents of Export Venture Performance: A Theoretical Model and Empirical Assessment. *Journal of Marketing*, 68(1), 90-108.
- Narayan, S., & Bhattacharya, P. (2019). Relative Export Competitiveness of Agricultural Commodities and Its Determinants: Some Evidence From India. *World Development*, 117, 29-47.
- Nicoletti, G., & Scarpetta, S. (2003). Regulation, Productivity and Growth: OECD evidence. *Economic Policy*, 18(36), 9-72.
- Nordås, H., Pinali, E., & Grosso, M. G. (2006). Logistics and Time as a Trade Barrier. *OECD Trade Policy Working Papers*, 35.
- Nunn, N. (2007). Relationship-Specificity, Incomplete Contracts and the Pattern of Trade. *The Quarterly Journal of Economics*, 122(2), 569-600.
- OECD (1992). Technology and the Economy: The Key Relationships. Paris.
- Ohlin, B. (1935). *Interregional and International Trade*. Harvard Üniversitesi, Cambridge.
- Özcan, B., & Özçelebi, O. (2013). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi?. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(1), 1-14.
- Özer, K. O. (2012). *Türk Turizm Endüstrisinin Uluslararası Rekabet Gücünün Değerlendirilmesi: Elmas Modeli İle Türkiye İspanya Karşılaştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Paldam, M., & Gundlach, E. (2008). Two Views on Institutions and Development: The Grand Transition vs The Primacy of Institutions. *Kyklos*, 61(1), 65-100.
- Palei, T. (2015). Assessing The Impact of Infrastructure on Economic Growth and Global Competitiveness. *Procedia Economics and Finance*, 23, 168-175.
- Panas, E., & Vamvoukas, G. (2002). Further Evidence on the Export- Led Growth Hypothesis. *Applied Economics Letters*, 9(11), 731-735.
- Paul, C. (2011). Competitiveness Through Foreign Direct Investment. *Alexandru Ioan Cuza University*, 1-13.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross-Sectional Dependence in Panels. *Cambridge Working Papers in Economics*, 0435, 13-50.

- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure. *Econometrica*, 74(4), 967-1012.
- Pesaran, M. H., Ulah, A., & Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- Pesaran, M. H., & Smith, R. (1995). Estimating Long-Run Relationships from Dynamic Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 68(1), 79-113.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage Creating And Sustaining Superior Performance*. New York: The Free Press.
- Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
- Porter, M. E., & Linde, V. D. C. (1995). Toward A New Conception of The Environment- Competitiveness Relationship. *Journals of Economic Perspectives*, 9(4), 97-118.
- Posner, M. V. (1961). International Trade and Technical Change. *Oxford Economic Papers*, 13(3), 323-341.
- Ricardo, D. (2001). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Kitchener: Batoche Books.
- Romalis, J. (2004). Factor Proportions and the Structure of Commodity Trade. *American Economic Review*, 94(1), 67-97.
- Romer, P. (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, 98(5), 71-102.
- Roskamp, K. W., & McMeekin, G. C. (1968). Factor Proportions, Human Capital and Foreign Trade: The Case of West Germany Reconsidered. *The Quarterly Journal of Economics*, 82(1), 152-160.
- Ruzekova, V., Kittova, Z., & Steinhäuser, D. (2020). Export Performance as a Measurement of Competitiveness. *Journal of Competitiveness*, 12(1), 145-160.
- Sağlam, M. (2019). *Uluslararası Pazarlama Karması Stratejilerinin ve Porter'ın Elmas Modeli Boyutlarının İhracatçı Firmaların Performanslarıyla İlişisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Samiee, S. & Walters, P. G. P. (1990). Influence of Firm Size on Export Planning and Performance. *Journal of Business Research*, 20, 235-248.
- Samuelson, P. (1948). International Trade and the Equalisation of Factor Prices. *The Economic Journal*, 50(230), 163-184.

- Sarıçoban, K. (2016). *Ülkelerin İhracat Rekabet Güçlerinin Belirlenmesi: Türkiye ve G20 Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Selznick, P. (1992). *The Moral Commonwealth: Social Theory And Promise Of Community*. California: University of California Press.
- Schuh, E. (1981). Economics and International Relations: A Conceptual Framework. *American Journal of Agricultural Economics*, 63(5), 767-778.
- Scott, W. R. (1987). The Adolescence of Institutional Theory. *Administrative Science Quarterly*, 32(4), 493-511.
- Selvaness, I., & Zaki, C. (2019). On the Interaction Between Exports and Labor Market Regulation: Evidence from the MENA Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 73, 24-33.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2016). *Uluslararası İktisat Teorisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Shoham, A. (1998). Export Performance: A Conceptualization and Empirical Assessment. *Journal of International Marketing*, 6(3), 59-81.
- Siddiqui, A. H., Ali, S. A., & Azhar, U. (2020). Global Competitiveness and Potential for Higher Export. *Journal of Business Studies*, 16, 17-29.
- Slobodan, C., Despotovic, D., & Nedic, V. (2012). Comparative Analysis of Business Sophistication of Serbia and Its Neighbouring Countries. *Original Scientific Paper*, 40(3), 89-106.
- Smith, A. (1937). *The Wealth of Nations*. 1776(11937).
- Smith, A. (1998). *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Londra: Elecbook Classics.
- Soete, L. L. G. (1981). A General Test of Technological Gap Trade Theory. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 117, 638-660.
- Sousa, C. M., López Martínez, F. J., & Coelho, F. (2008). The Determinants of Export Performance: A Review of the Research In the Literature Between 1998 and 2005. *International Journal of Management Reviews*, 10(4), 343-374.
- Sung, B. (2015). Public Policy Supports and Export Performance of Bioenergy Technologies: A Dynamic Panel Approach. *Renewable and Sustainable Energy Review*, 42, 477-495.

- Swamy, P. A. V. B. & Swamy, P. A. V. B. (1971). Statistical Inference in Random Coefficient Regression Models Using Panel Data. *Statistical Inference in Random Coefficient Regression Models*, 97-155.
- Şarkgüneşi, A. & Miser, H. (2019). Pazar Büyüklüğü Etkisi ve Endüstri İçi Ticaret İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Sektörel Panel Veri Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 54, 392-416.
- Taçoğlu, C. (2019). *Kobi'lerde Rekabetçiliği Etkileyen Değişkenlerin Analizi ve Kobi Rekabetçilik Endeksi: Örne Sektörü Uygulaması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tanyeri, İ. (2000). Adam Smith'in Rekabet Analizi Üzerine. *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 307- 320.
- Tatemoto, M., & Ichimura, S. (1959). Factor Proportions and Foreign Trade: The Case of Japan. *The Review of Economics and Statistics*, 41(4), 442-446.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). *Panel veri ekonometrisi: Stata uygulamalı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tatoğlu, F. Y. (2020). *İleri panel veri analizi: Stata uygulamalı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tavşancı, S. (2009). *Firmalardaki Kurumsallaşma Düzeyinin Rekabet Gücüne Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Terin, M., & Yavuz, F. (2019). Türkiye Kanatlı Eti Sektörünün Uluslararası Rekabetçiliğinin Seçilmiş Ülkelerle Karşılaştırılmalı Analizi. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 22(1), 188-194.
- Thursby, M. C., & Thursby, J. G. (1987). Bilateral Trade Flows, Lender Hypothesis, and Exchange Risk. *Review of Economics and Statistics*, 69, 488-495.
- Türkoğlu, N., & Çizel, B. (2016). Kurumsallaşma ve Rekabet Gücü İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 156-184.
- Veeramani, C. (2008). Impact of Exchange Rate Appreciation on India's Exports. *Economic and Political Weekly*, 43(22), 10-14.
- Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(2), 190-207.
- Xu, H. (2016). Domestic Railroad Infrastructure and Exports: Evidence From The Silk Route. *China Economic Review*, 41, 129-147.
- Yakubu, A. S., Aboagye, A. Q. Q., Mensah, L., & Bokpin, G. A. (2018). Effect of Financial Development on International Trade in Africa: Does Measure of

- Finance Matter?. *The Journal International Trade and Economic Development*, 27(8), 917-936.
- Yang, Y., & Mallick, S. (2014). Explaining Cross-Country Differences in Exporting Performance: The Role of Country-Level Macroeconomic Environment. *International Business Review*, 23, 246-259.
- Yıldırım, İ. (2010). *The Impacts of RveD Expenditures on The Manufacturing Sectors' Export Performance in Turkey and Comparative Emerging Markets*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yurdakul, F., & Aydın, M. (2018). Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18, 23-36.
- Yüksel, E., & Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R.Krugman'ın Katkıları. *Öneri Dergisi*, 9(35), 199-206.
- Zellner, A. (1962). An Efficient Method of Estimating Seemingly Unrelated Regressions and Tests for Aggregation Bias. *Journal of the American Statistical Association*, 57(298), 348-368.
- Zeng, D. Z., & Uchikawa, T. (2014). Ubiquitous Inequality: The Home Market Effect in A Multicountry Space. *Journal of Mathematical Economics*, 50, 225-233.
- Zou, S., & Stan, S. (1998). The Determinants of Export Performance: A Review of The Empirical Literature Between 1987 and 1997. *International Marketing Review*, 15, 333-356.

EKLER

Ek 1: Küresel Rekabetçilik Endeksi Detaylı Yapısı

Küresel Rekabetçilik Endeksi Bileşenleri		
TEMEL GEREKLİLİKLER ENDEKSİ	1. KURUMLAR	
		Mülkiyet hakları
		Fikri mülkiyetin korunması
		Kamu fonlarının Dağıtımı
		Kamuoyunun politikacılara güveni
		Düzensiz Ödemeler ve Rüşvet
		Yargı bağımsızlığı
		Kamu görevlilerinin kayırmacılığı
		Kamu harcamalarındaki israf
		Kamu düzenlemeleriyle getirilen yükler
		Uyuşmazlıkların çözümünde yasal çerçevenin etkinliği
		Zorlayıcı düzenlemelerde yasal çerçevenin etkinliği.
		Hükümet politikalarının şeffaflığı
		İyileştirilmiş iş performansı için devlet hizmetleri
		Terörün yarattığı iş maliyetleri
		Suç ve şiddetin yarattığı iş maliyetleri
		Organize suç
		Polis hizmetlerinin güvenilirliği
		Firmaların etik davranışları
		Denetim ve raporlama standartlarının gücü
		Kurumsal yönetim kurullarının etkinliği
		Azınlık hissedarlarının çıkarlarının korunması
		Yatırımcı haklarını koruma gücü
	2. ALTYAPI	
		Genel altyapının kalitesi
		Yolların kalitesi
		Demiryolu altyapısının kalitesi
		Liman altyapısının kalitesi
		Hava taşımacılığı altyapısının kalitesi.
		Mevcut havayolu koltuk km/hafta, milyon*
		Elektrik arzının kalitesi
		Cep telefonu abonelikleri/100 kişi*
		Sabit telefon hatları/100 kişi*

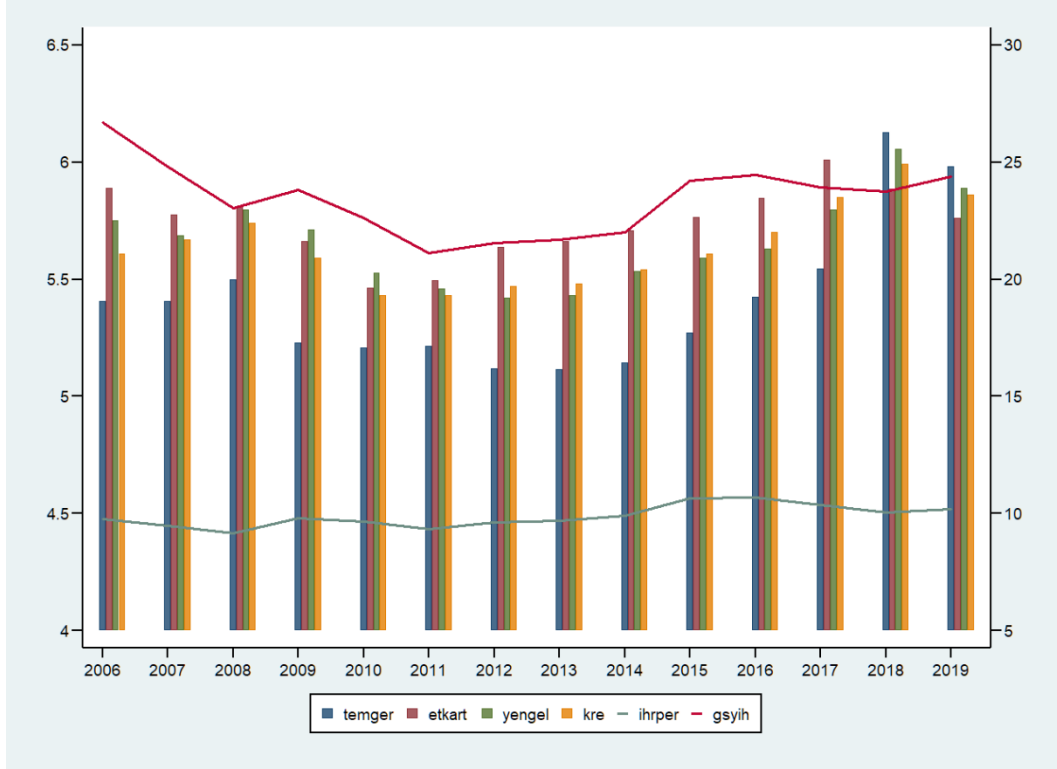
ETKİNLİĞİ ARTIRICILAR ENDEKSİ	3. MAKROEKONOMİK ORTAM	
		Hükümet bütçe dengesi, % GSYİH*
		Gayri safi milli tasarruf, % GSYİH*
		Enflasyon, yıllık % değişim*
		Genel devlet borcu, % GSYİH*
		Ülke kredi notu
	4. SAĞLIK VE TEMEL EĞİTİM	
		Sıtmanın iş dünyasına etkisi
		Sıtma vakaları/100.000 nüfus*
		Tüberkülozun iş dünyasına etkisi
		Tüberküloz vakaları/100.000 nüfus*
		HIV/AIDS'in ticari etkisi
		HIV yaygınlığı, % yetişkin nüfus.*
		Bebek ölüm oranı, ölümler/1.000 canlı doğum*
		Yaşam beklentisi, yıl*
		İlköğretimin kalitesi
		İlköğretime kayıt, net %*
	5. YÜKSEK EĞİTİM VE ÖĞRETİM	
		Orta öğretime kayıt, brüt %*
		Yüksek öğretime kayıt, brüt %*
		Eğitim sisteminin kalitesi
		Matematik ve fen eğitiminin kalitesi
		Yönetim okullarının kalitesi
		Okullarda internet erişimi
		Araştırma ve eğitim hizmetlerinin mevcudiyeti
		Personel eğitiminin kapsamı
	6. MAL PİYASASI ETKİNLİĞİ	
		Yerel rekabetin yoğunluğu
		Pazar hakimiyetinin kapsamı
		Tekel karşıtı politikanın etkinliği
		Vergilendirmenin kapsamı ve etkisi
		Toplam vergi oranı, % kâr*
		İş kurmak için gerekli prosedür sayısı
		İş kurmak için gün sayısı*
		Tarım politikası maliyetleri
		Ticaret engellerinin yaygınlığı
		Ticaret tarifeleri, % vergi*

	Yabancı mülkiyetin yaygınlığı
	Kuralların DYY üzerindeki ticari etkisi
	Gümrük işlemlerinin yükü
	GSYİH'nın yüzdesi olarak ithalat*
	Müşteri odaklılık derecesi
	Alıcı karmaşıklığı
7. EMEK PİYASASI ETKİNLİĞİ	
	İşçi-işveren ilişkilerinde iş birliği
	Ücret belirleme esnekliği
	İşe alma ve işten çıkarma uygulamaları
	İşten çıkarma maliyetleri, haftalık maaş*
	Ödeme ve üretkenlik
	Profesyonel yönetime güven
	Beyin göçü
	İşgücündeki kadınların erkeklere oranı
8. FİNANSAL PİYASA GELİŞİMİ	
	Finansal hizmetlerin mevcudiyeti
	Finansal hizmetlerin karşılanabilirliği
	Yerel sermaye piyasası yoluyla finansman
	Kredilere erişim kolaylığı
	Risk sermayesi ulaşılabilirliği
	Bankaların sağlamlığı
	Menkul kıymet borsalarının düzenlenmesi
	Yasal haklar endeksi
9. TEKNOLOJİK HAZIRLIK	
	En son teknolojilerin mevcudiyeti
	Firma düzeyinde teknoloji emilimi
	DYY ve teknoloji transferi
	İnternet kullanan kişiler, %*
	Geniş bant İnternet abonelikleri/100 kişi*
	Uluslararası İnternet bant genişliği, kullanıcı başına kb/s*
	Mobil geniş bant abonelikleri/100 kişi
10. PAZAR BÜYÜKLÜĞÜ	
	Yerel pazar büyüklüğü endeksi
	Yabancı pazar büyüklüğü endeksi

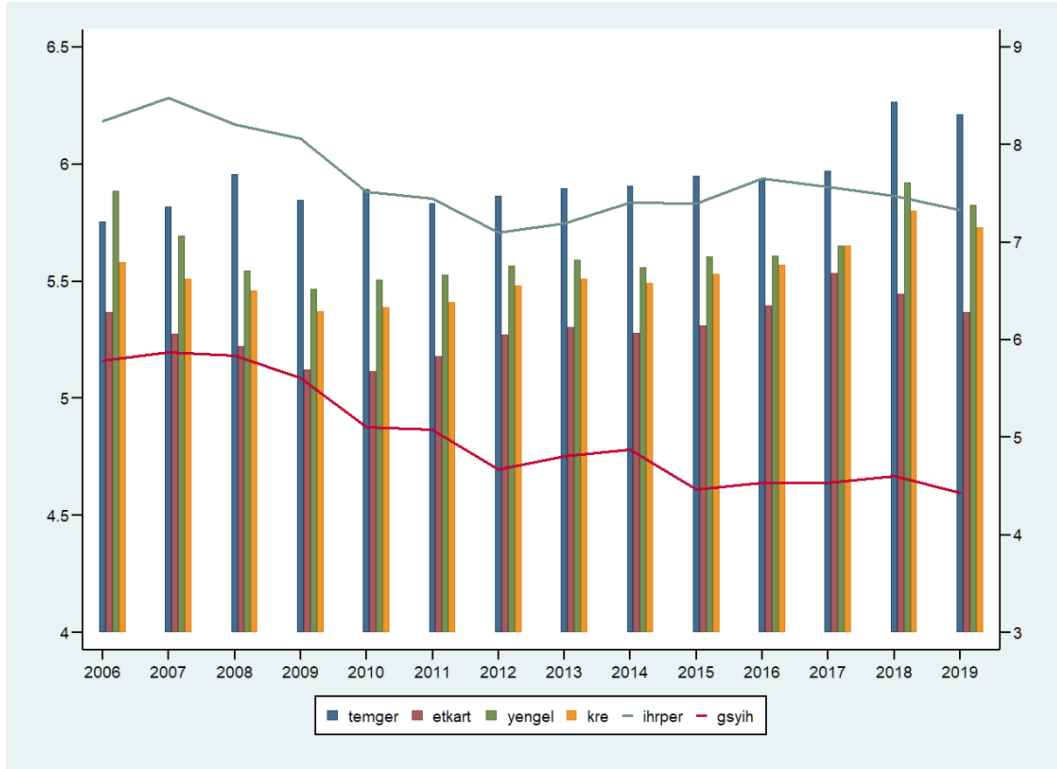
YENİLİK VE GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ	11. İŞ KARMAŞIKLIĞI	
		Yerel tedarikçi miktarı
		Yerel tedarikçi kalitesi
		Küme geliştirme durumu
		Rekabet avantajının doğası
		Değer zinciri genişliği
		Uluslararası dağıtımın kontrolü
		Üretim süreci karmaşıklığı
		Pazarlamanın kapsamı
		Yetki devretmek için isteklilik
	12. YENİLİK	
		İnovasyon kapasitesi
		Bilimsel araştırma kurumlarının kalitesi
		AR-GE için şirket harcamaları
		AR-GE'de üniversite-sanayi iş birliği
		Gelişmiş teknoloji ürünlerinin devlet tarafından tedarik edilmesi
		Bilim adamlarının ve mühendislerin mevcudiyeti
		PCT patentleri, başvurular/milyon kişi

Ek 2: Değişkenlere Ait Ülke Grafikleri

ABD'nin Değişkenler Özelinde Durumu

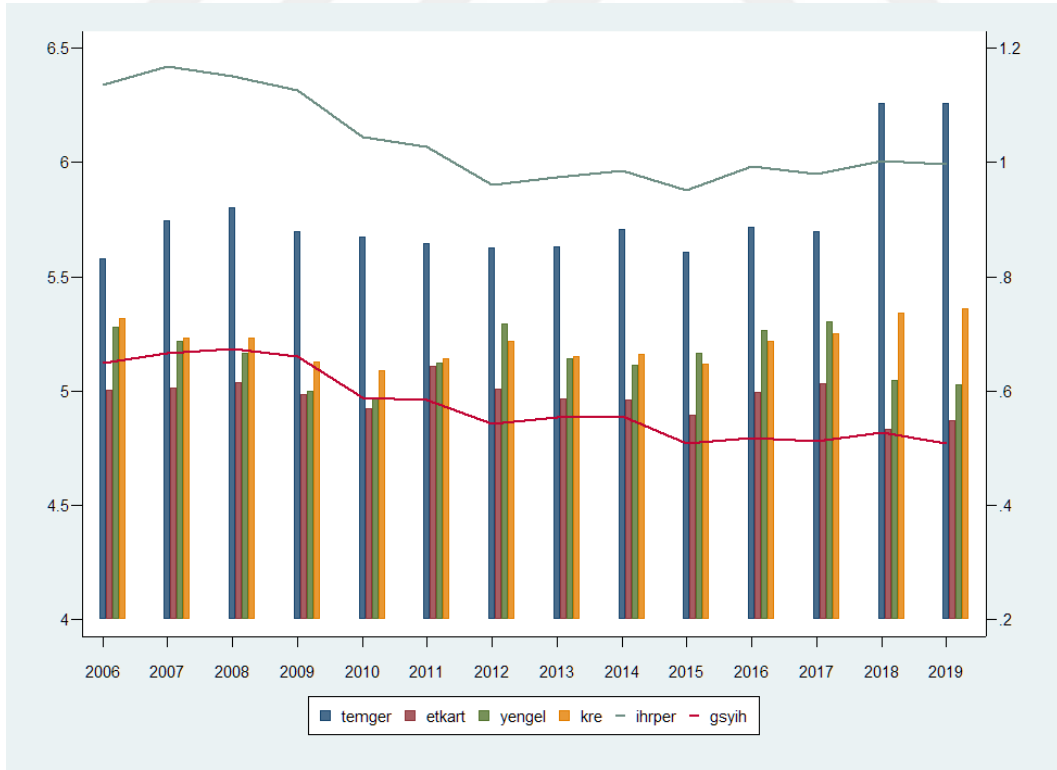
Almanya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

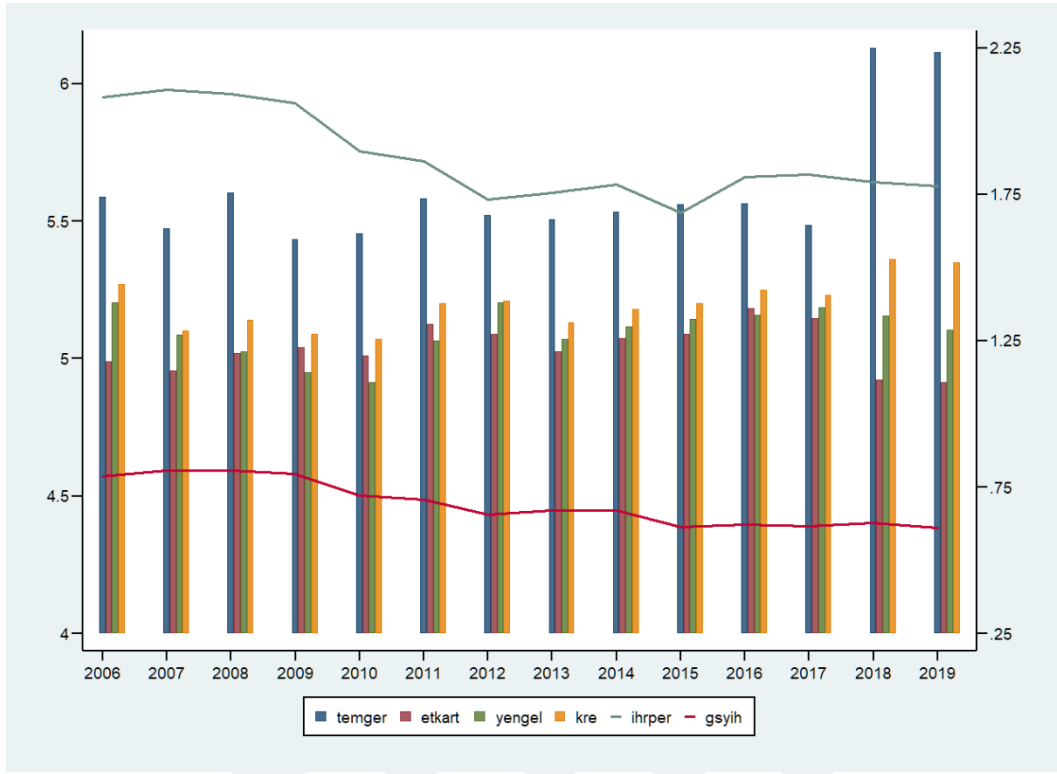
Avustralya Değişkenler Özelinde Durumu

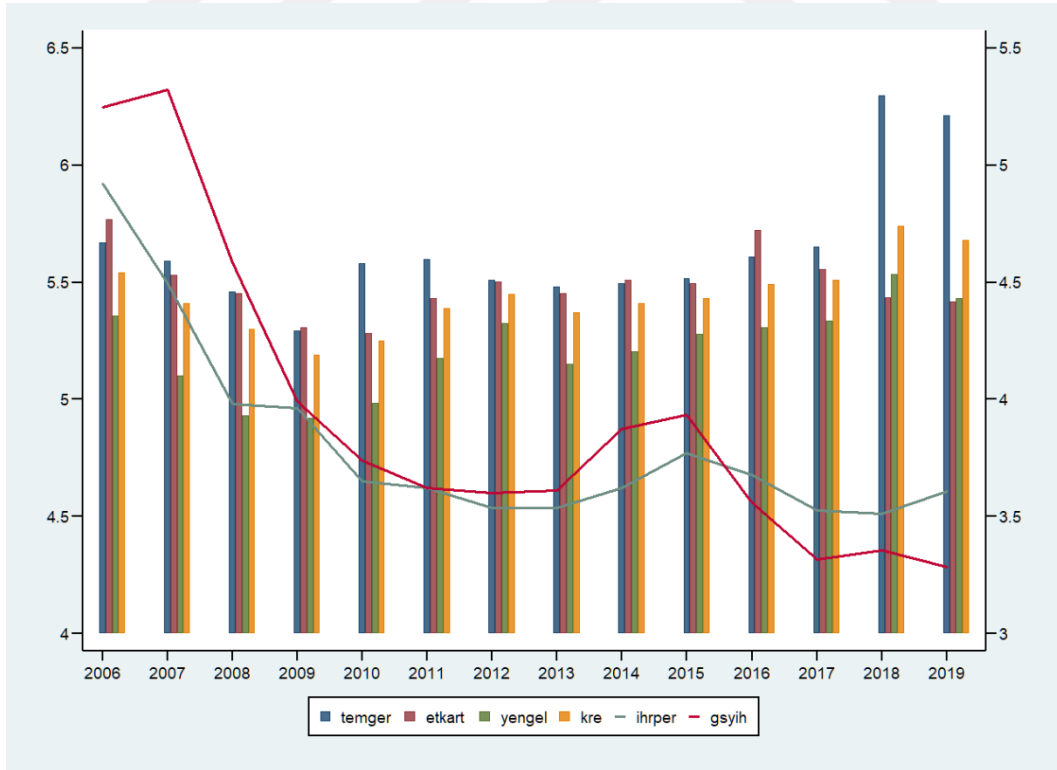
Avusturya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

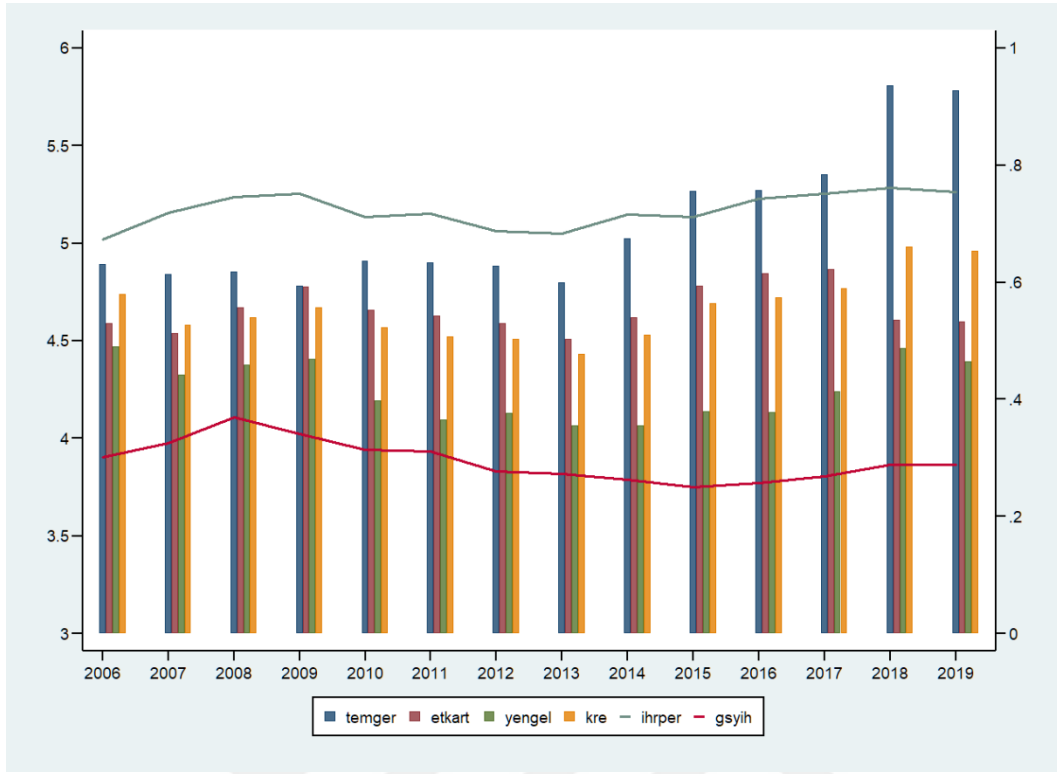
Belçika'nın Değişkenler Özelinde Durumu

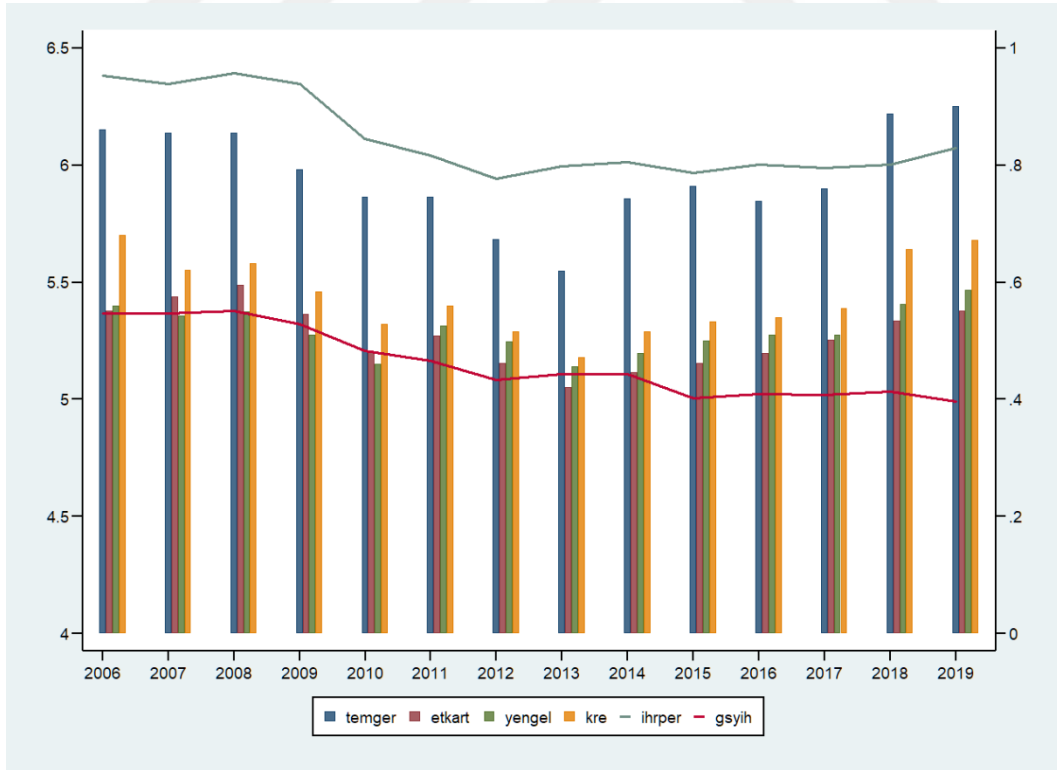
Birleşik Krallık'ın Değişkenler Özelinde Durumu

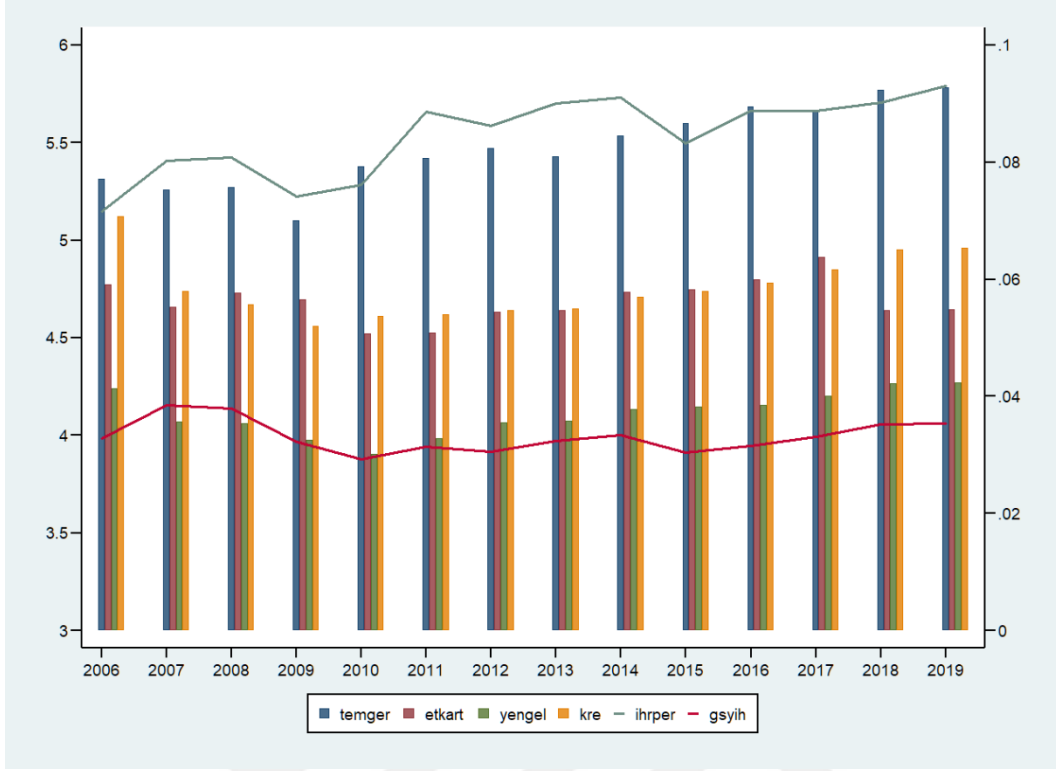
Çek Cumhuriyeti'nin Değişkenler Özelinde Durumu

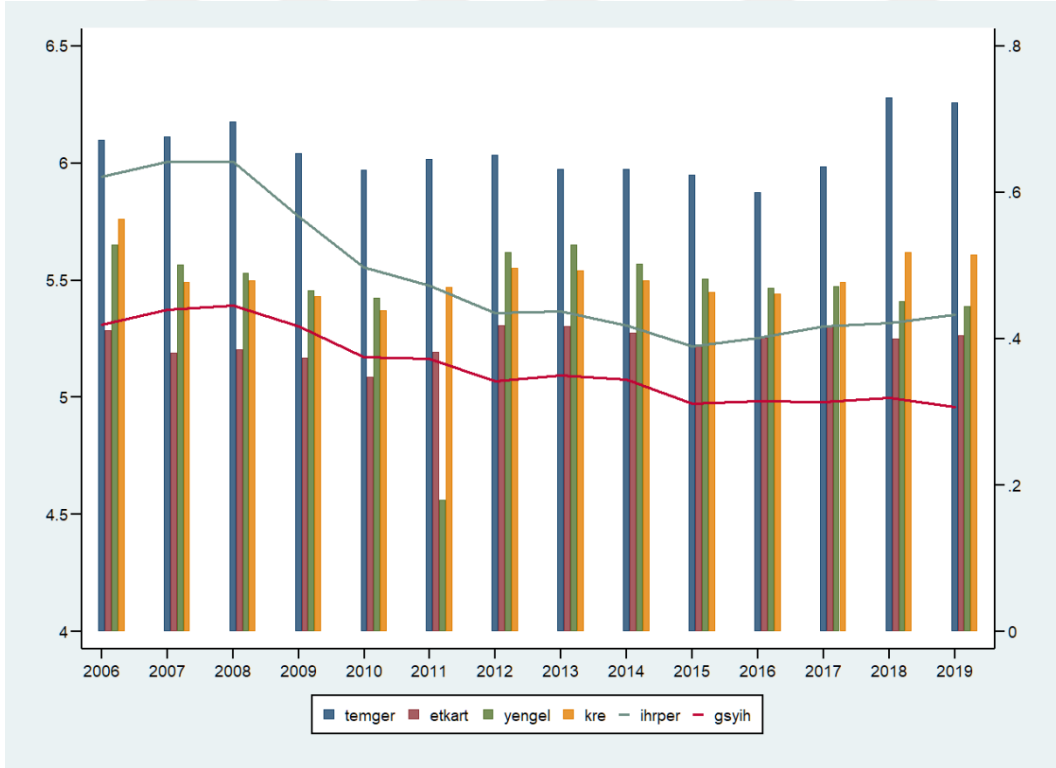
Danimarka'nın Değişkenler Özelinde Durumu

Estonya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

Finlandiya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

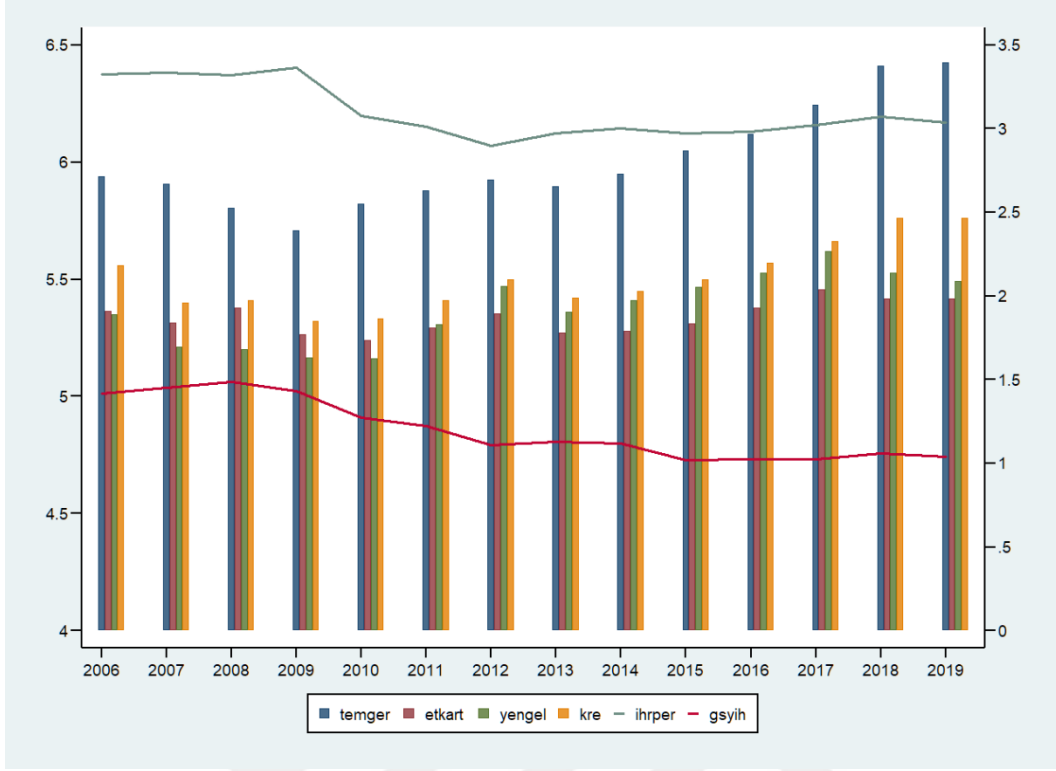
Fransa'nın Değişkenler Özelinde Durumu

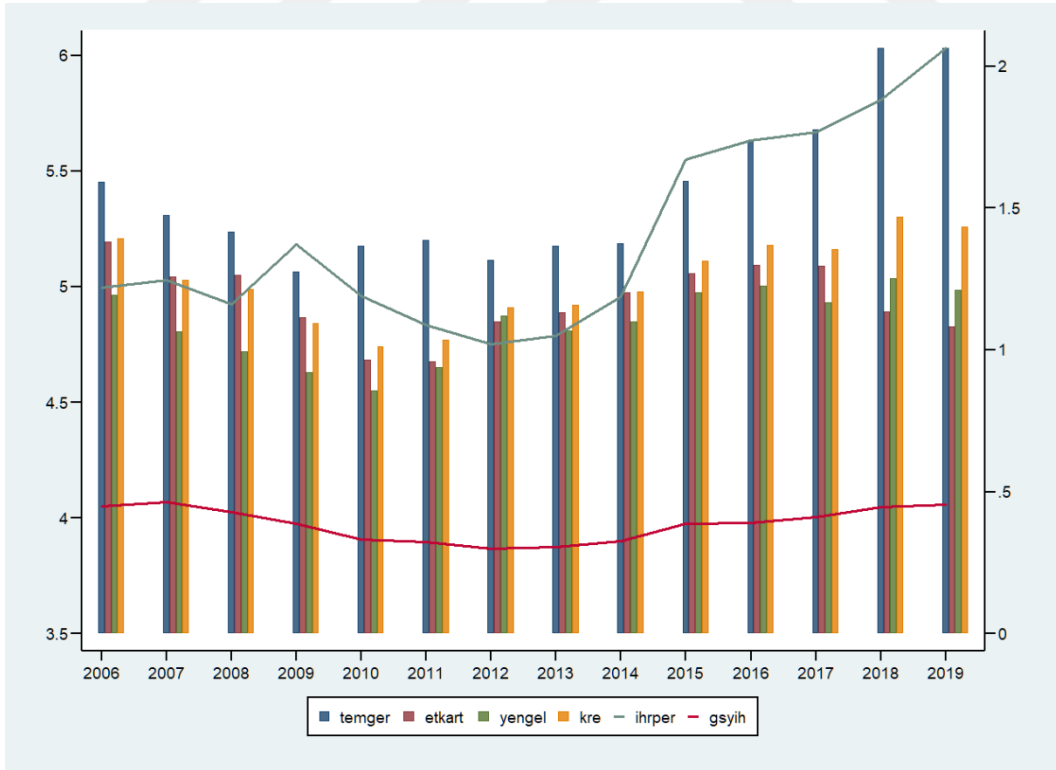
Güney Kore'nin Değişkenler Özelinde Durumu

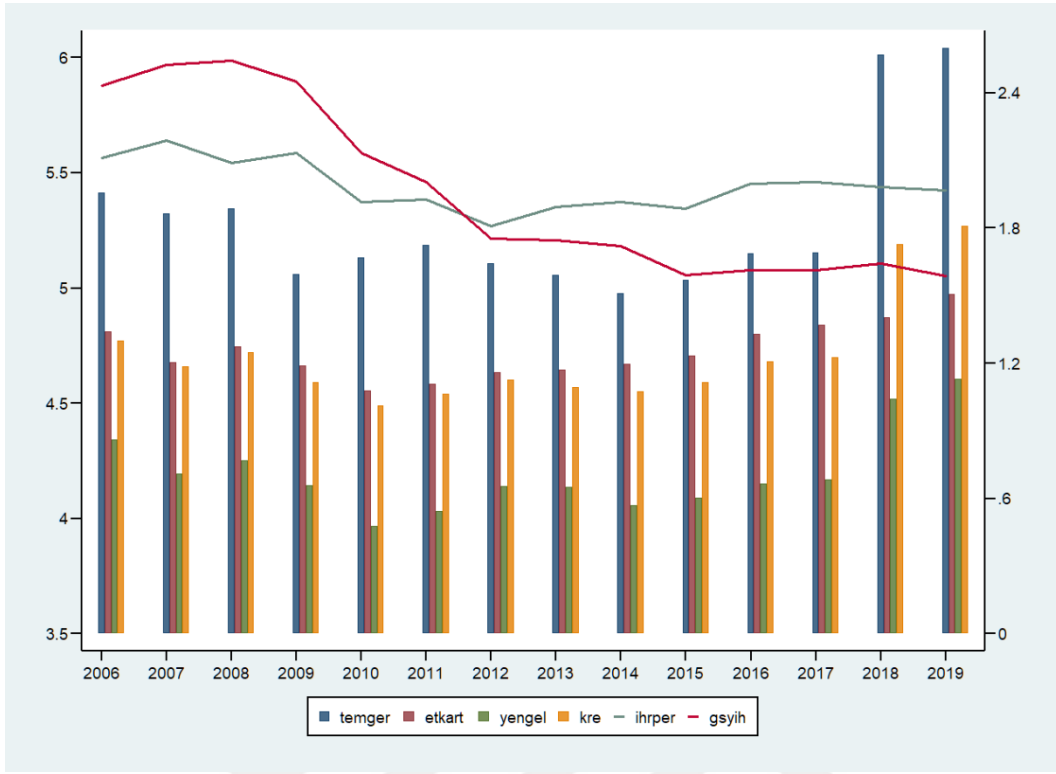
Hollanda'nın Değişkenler Özelinde Durumu

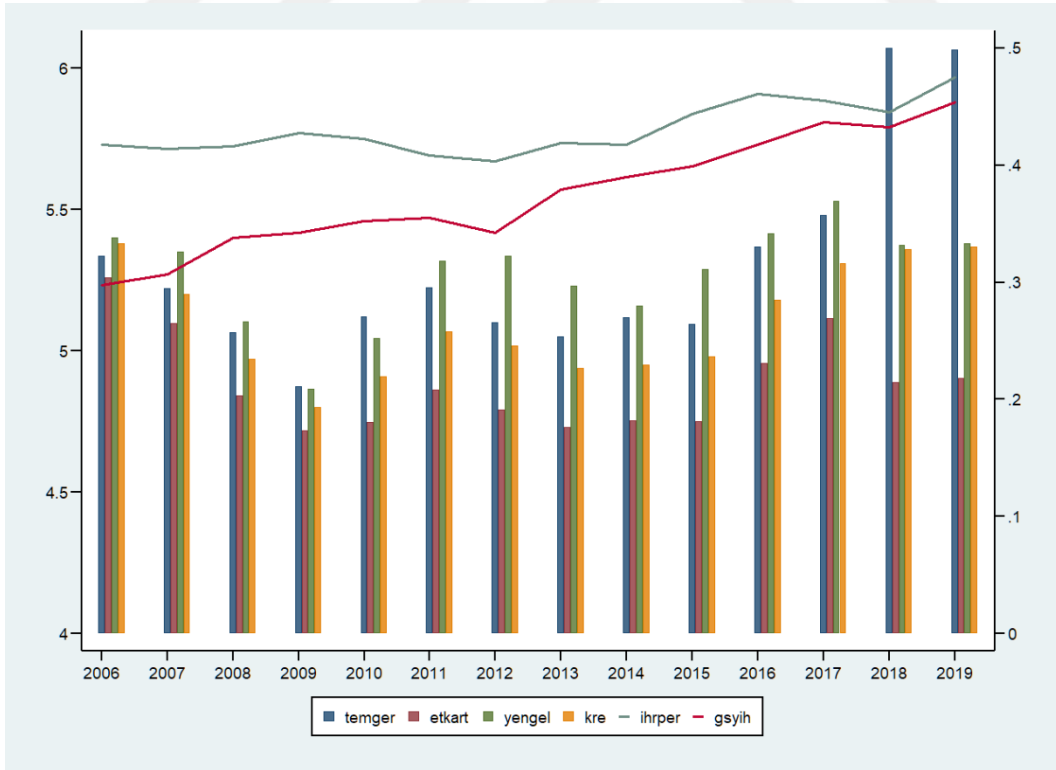
İrlanda'nın Değişkenler Özelinde Durumu

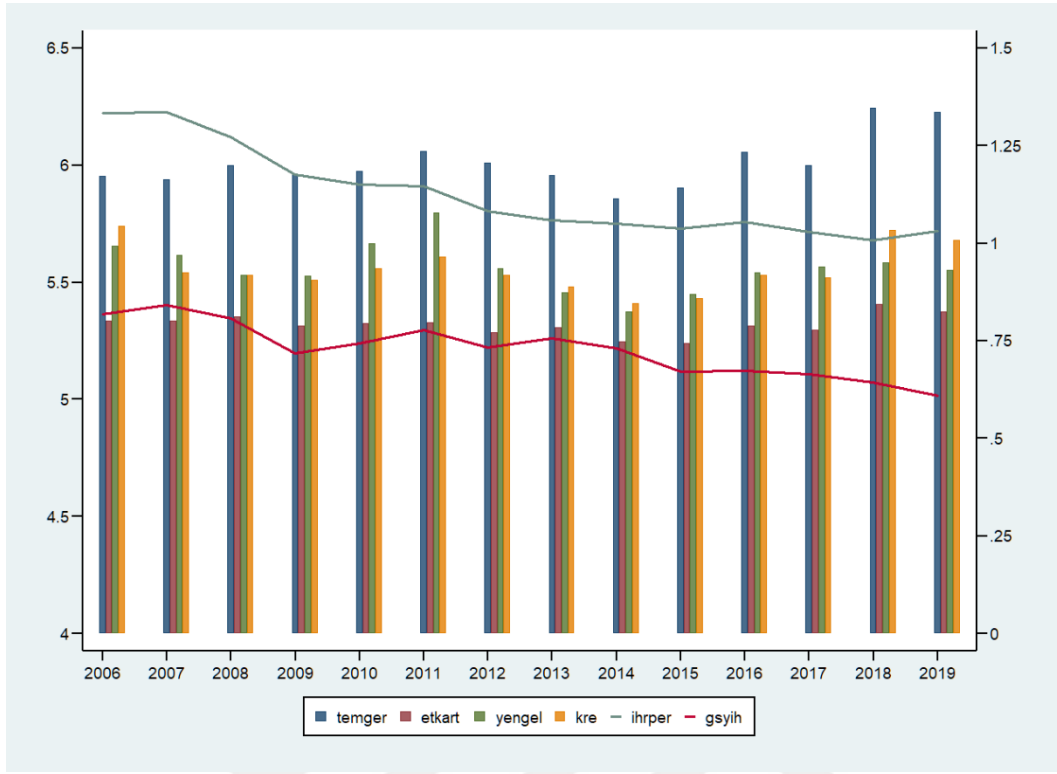
İspanya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

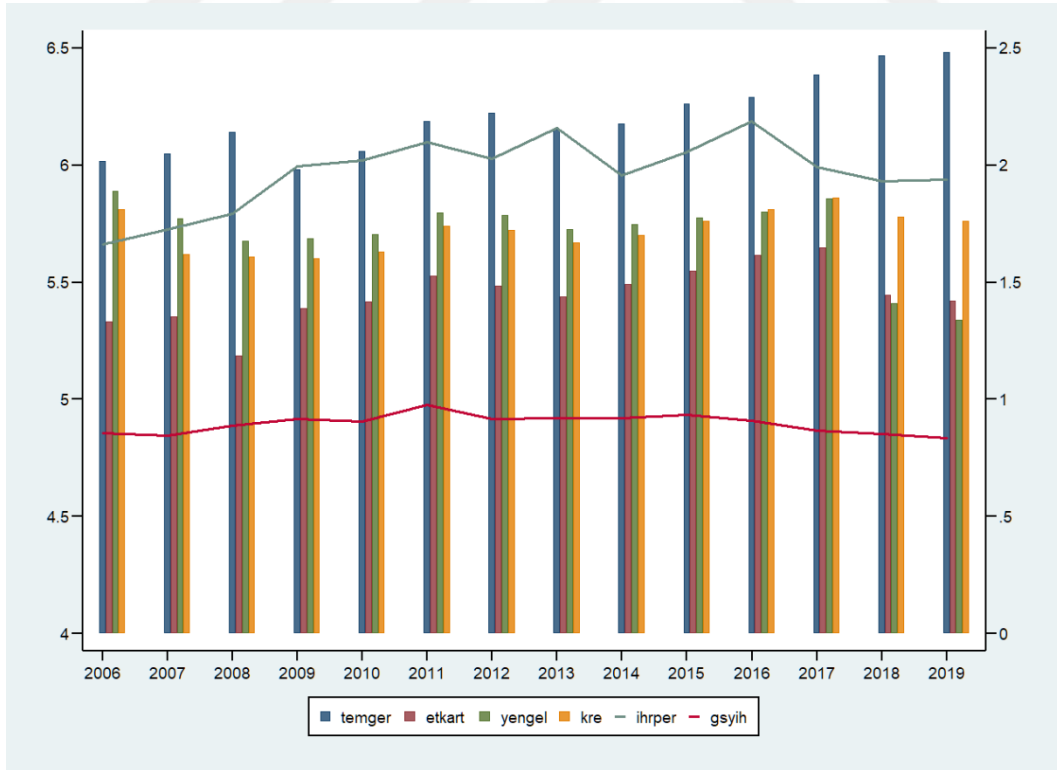
İsrail'in Değişkenler Özelinde Durumu

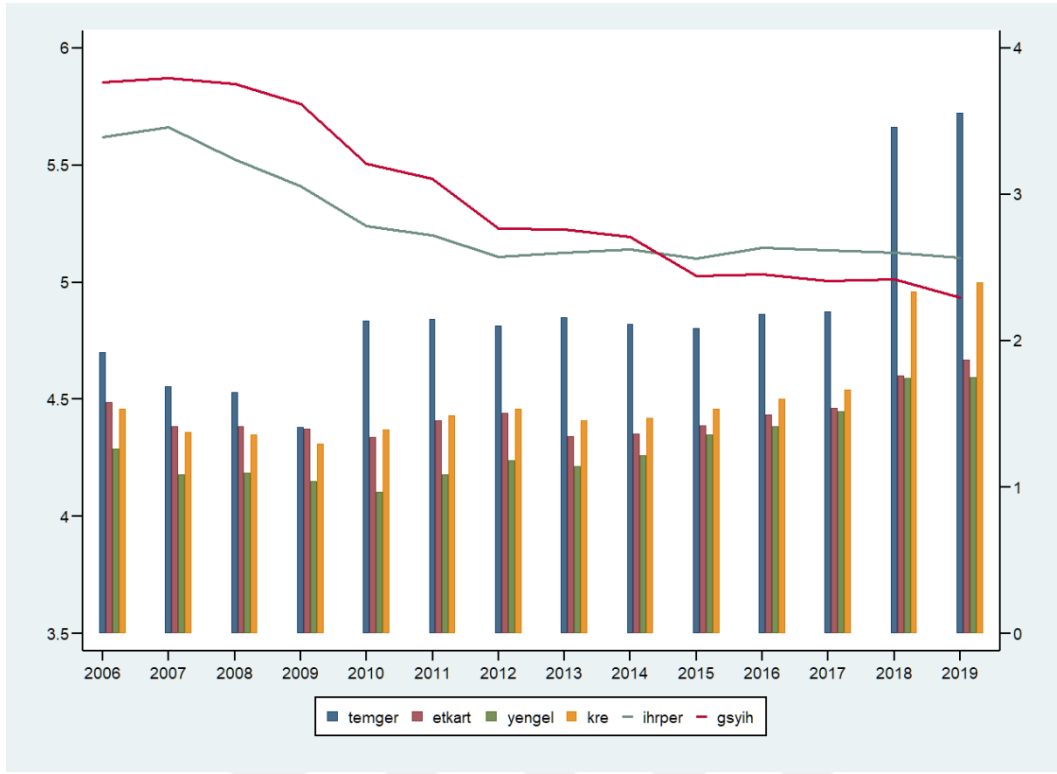
İsveç'in Değişkenler Özelinde Durumu

İsviçre'nin Değişkenler Özelinde Durumu

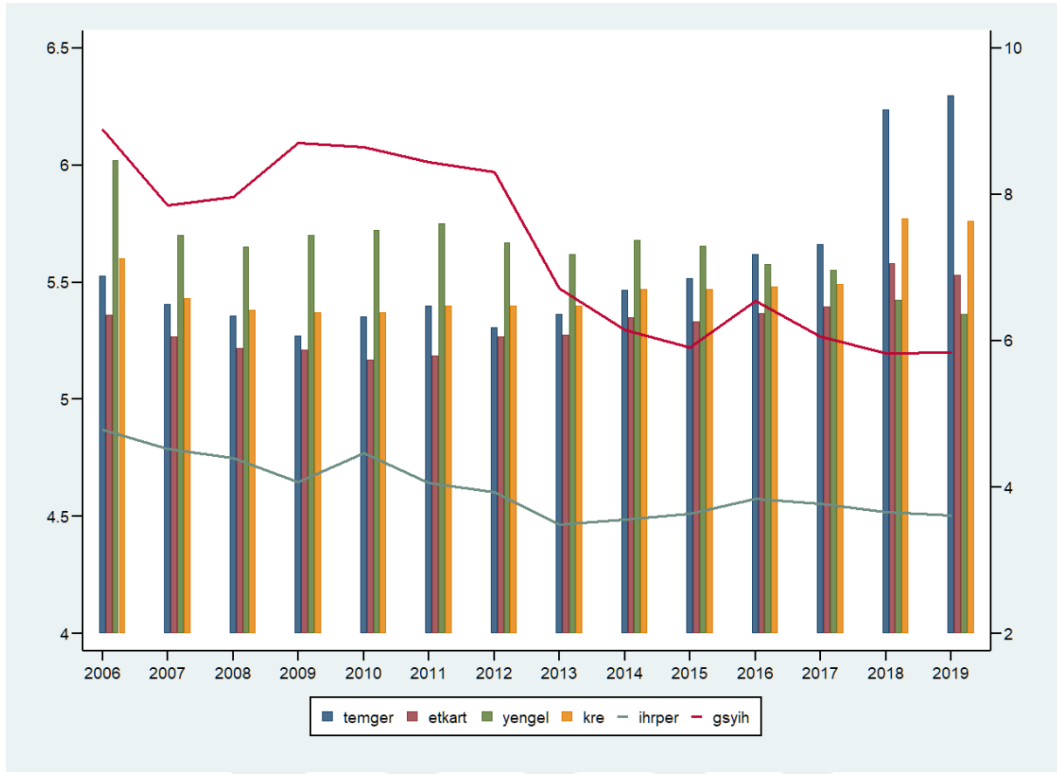
İtalya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

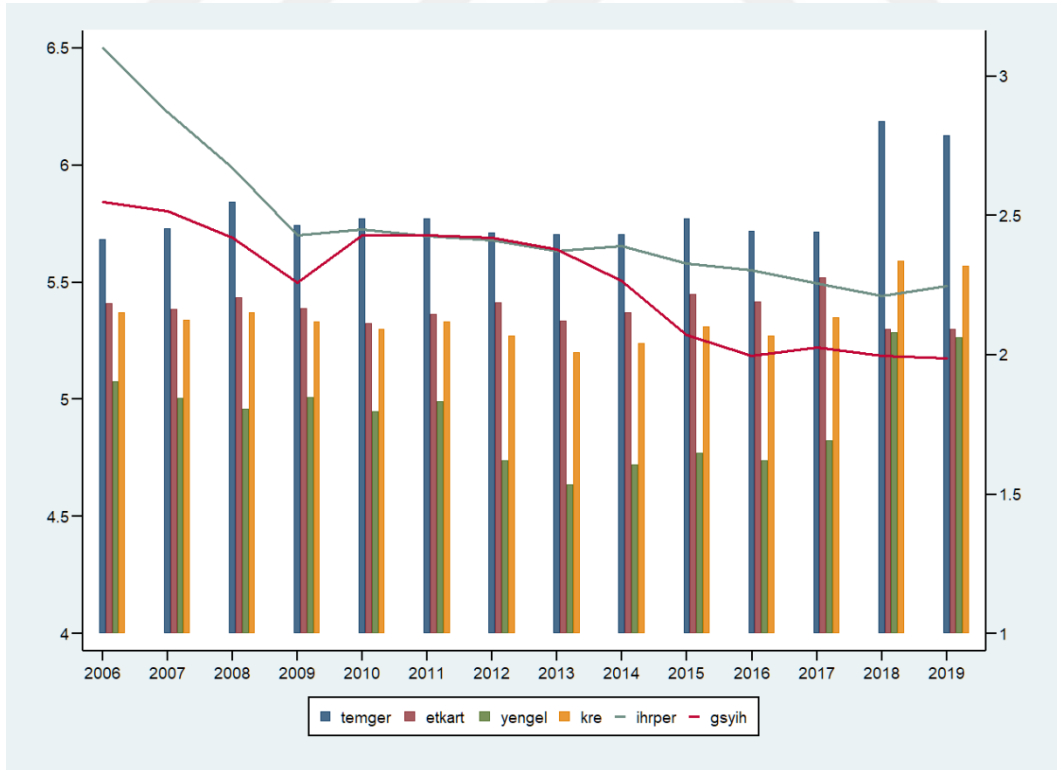
İzlanda'nın Değişkenler Özelinde Durumu

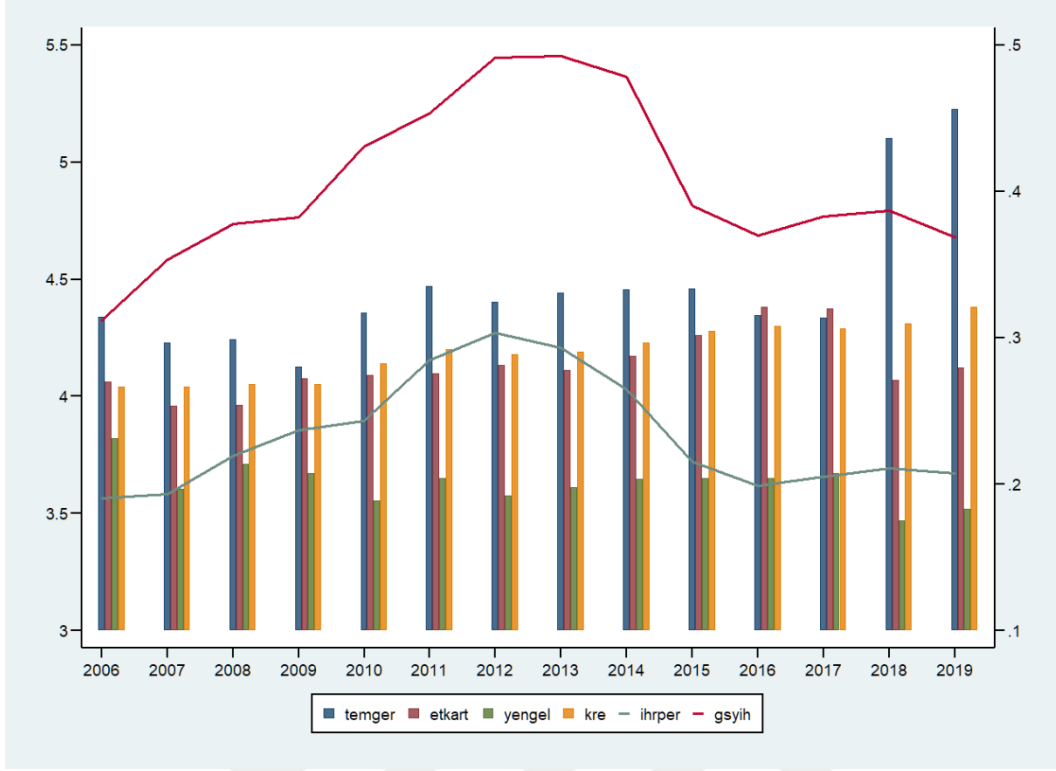
Japonya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

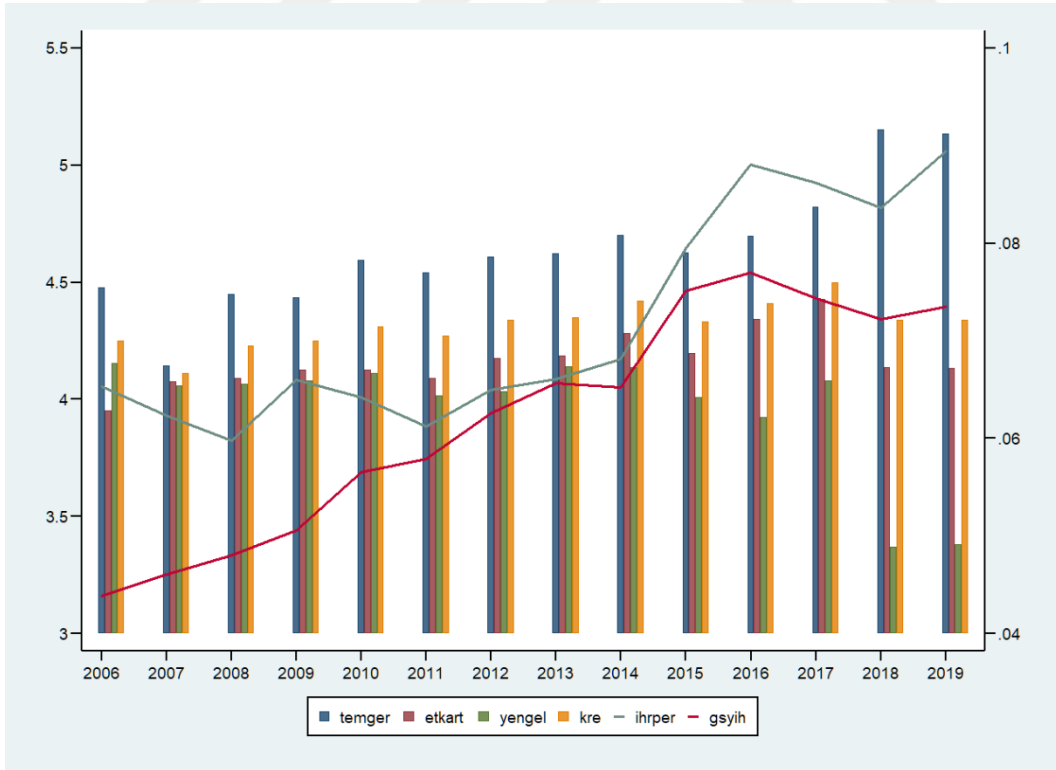
Kanada'nın Değişkenler Özelinde Durumu

Kolombiya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

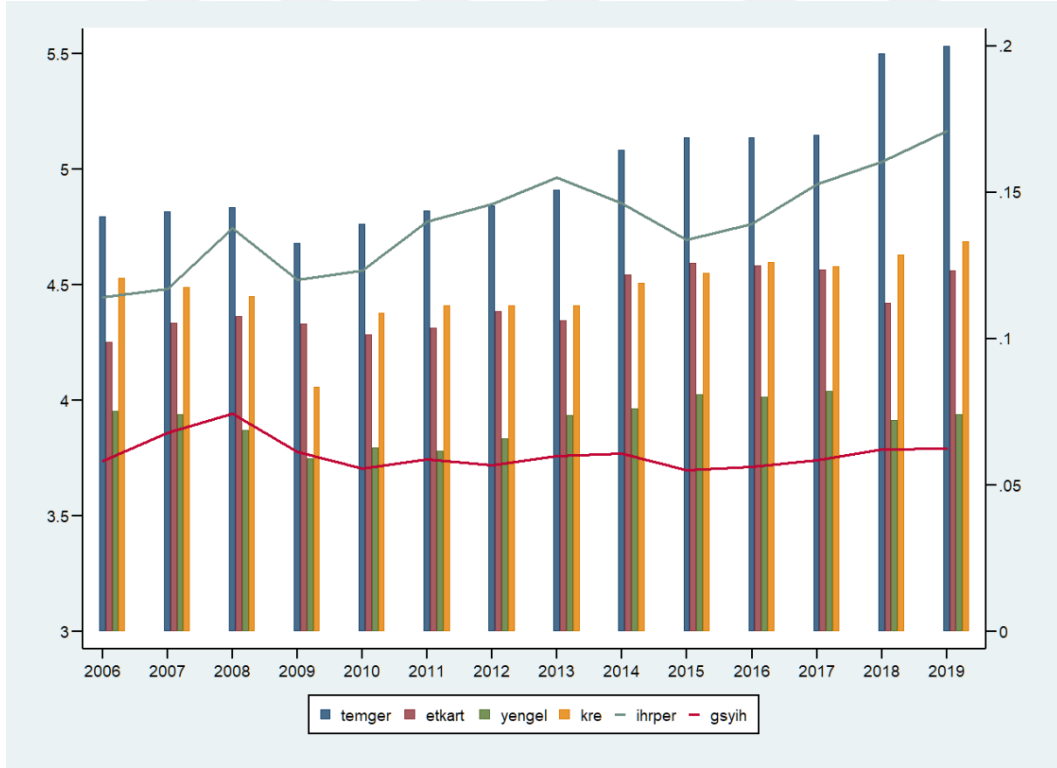
Kosta Rika'nın Değişkenler Özelinde Durumu

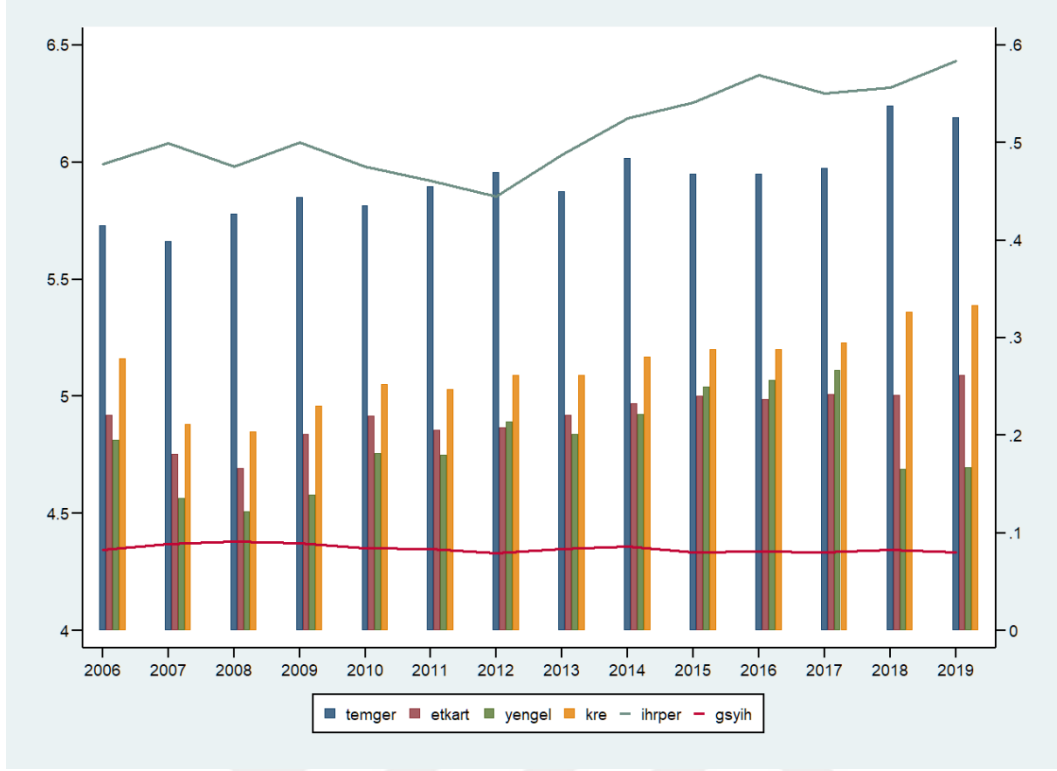
Letonya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

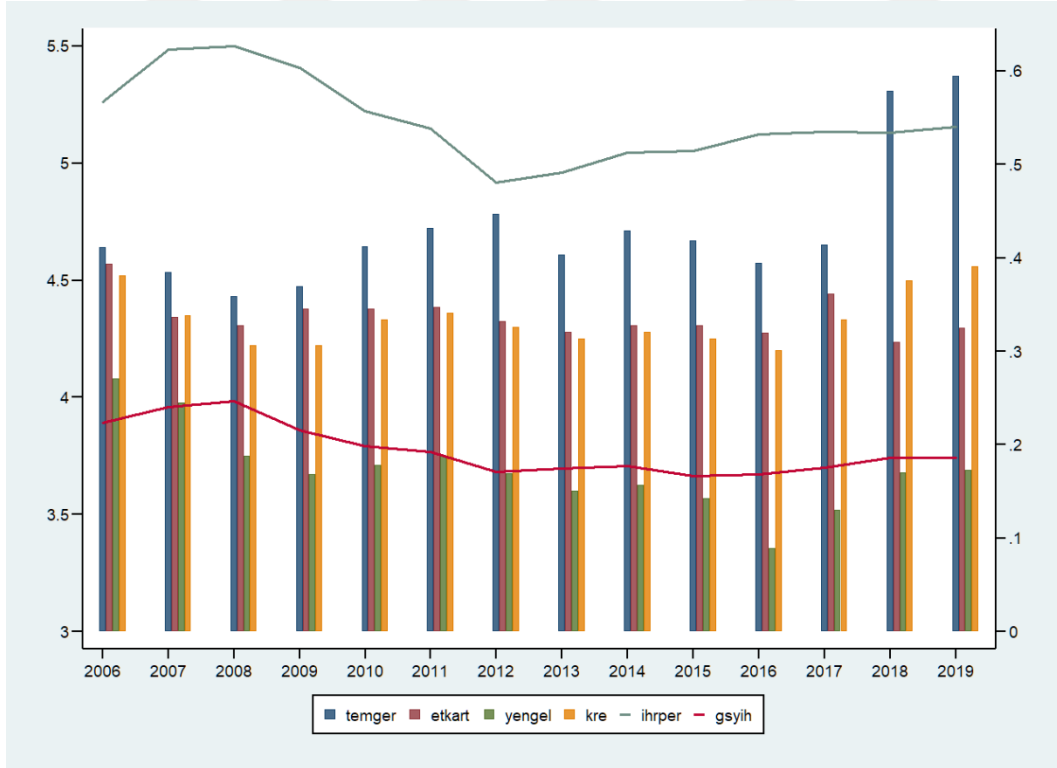
Litvanya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

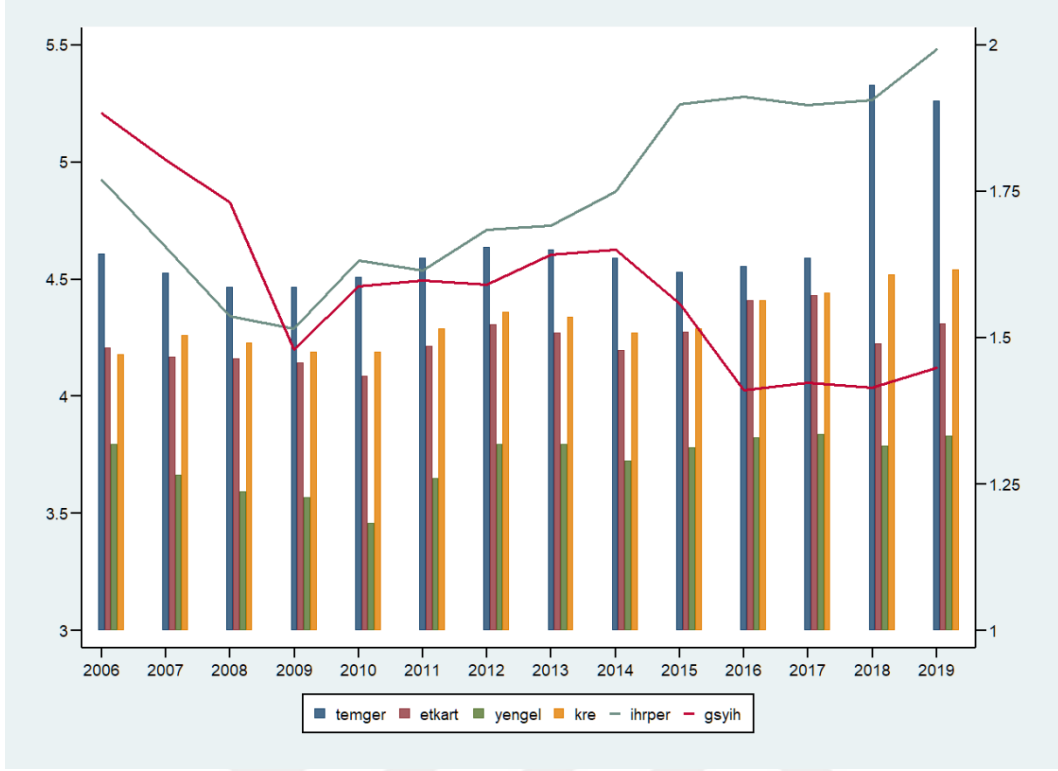
Lüksemburg'un Değişkenler Özelinde Durumu

Macaristan'ın Değişkenler Özelinde Durumu

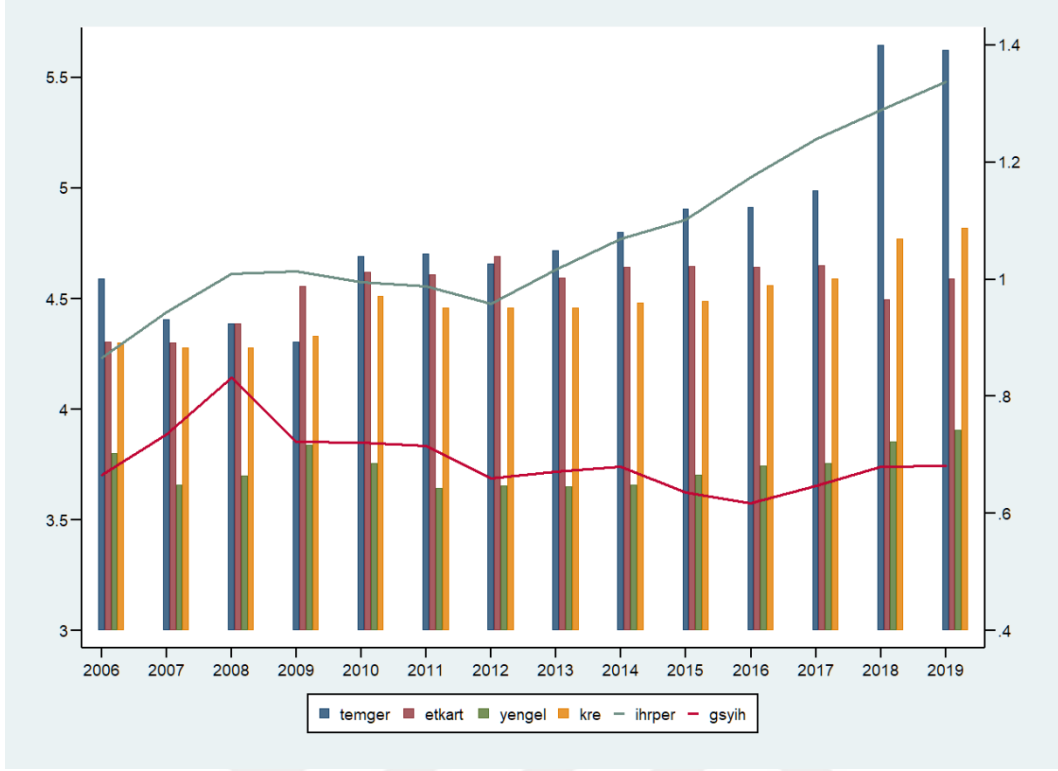
Meksika'nın Değişkenler Özelinde Durumu

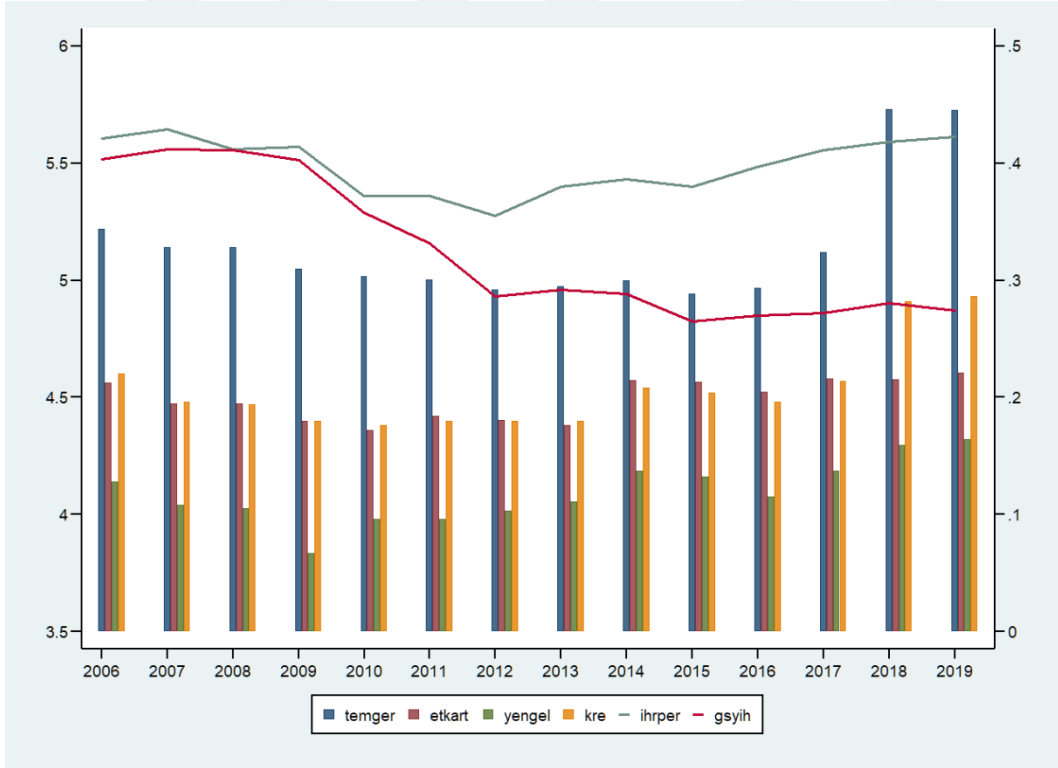
Norveç'in Değişkenler Özelinde Durumu

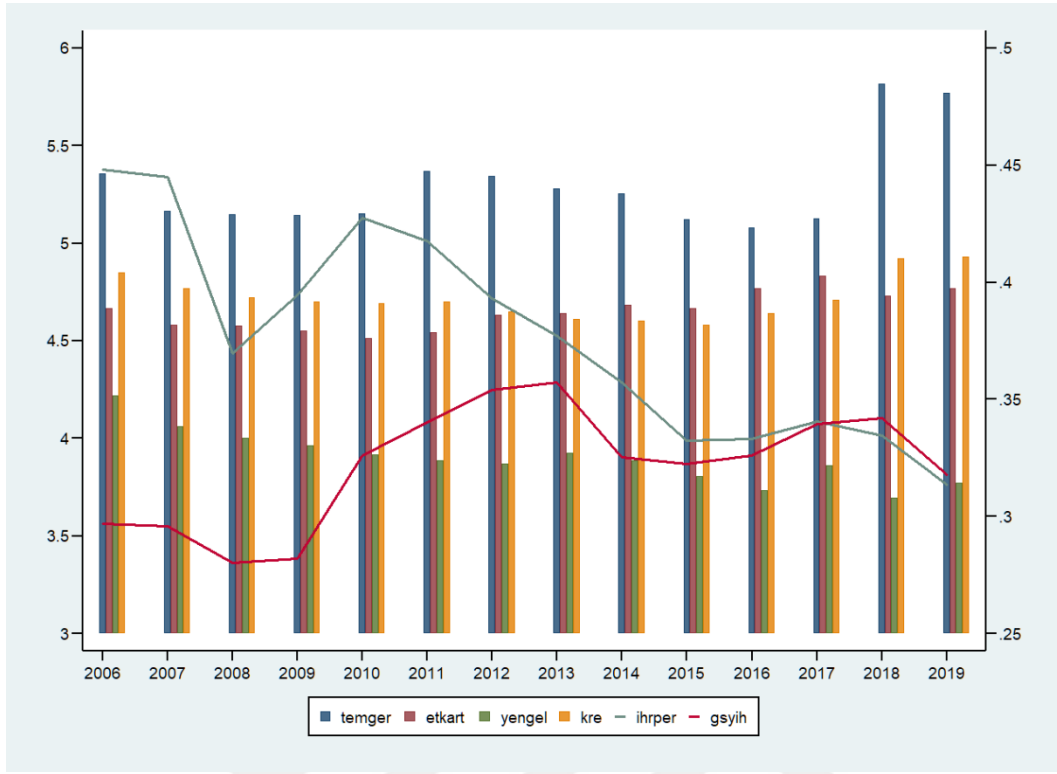
Polonya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

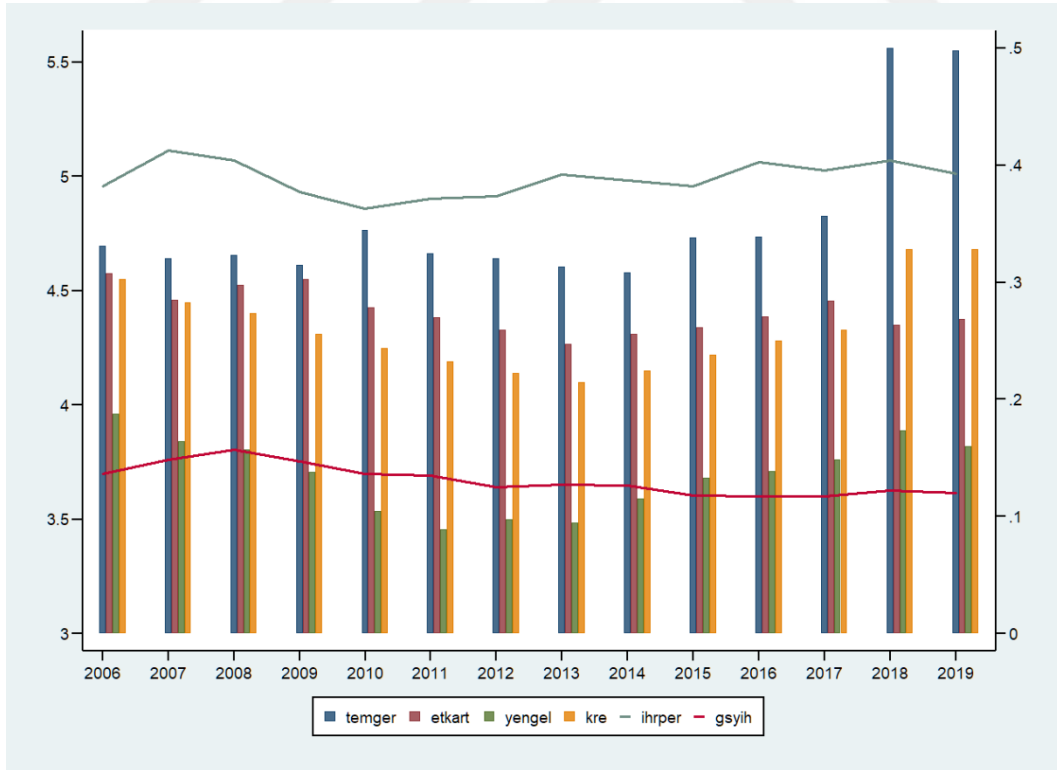
Portekiz'in Değişkenler Özelinde Durumu

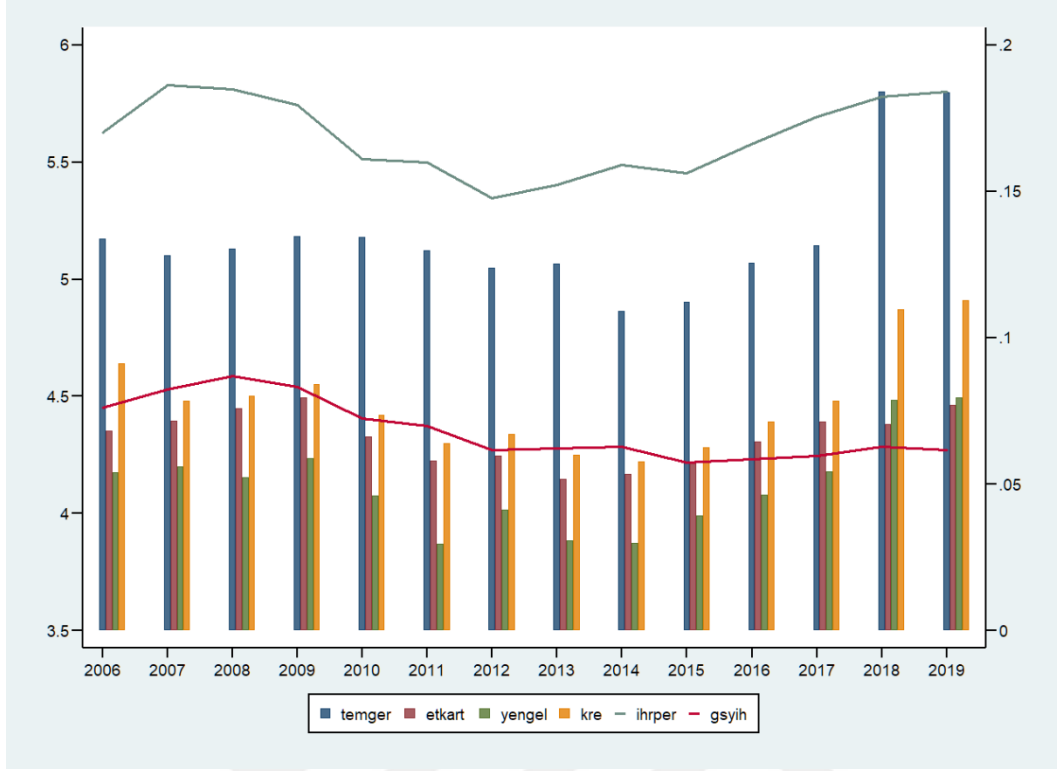
Şili'nin Değişkenler Özelinde Durumu

Slovakya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

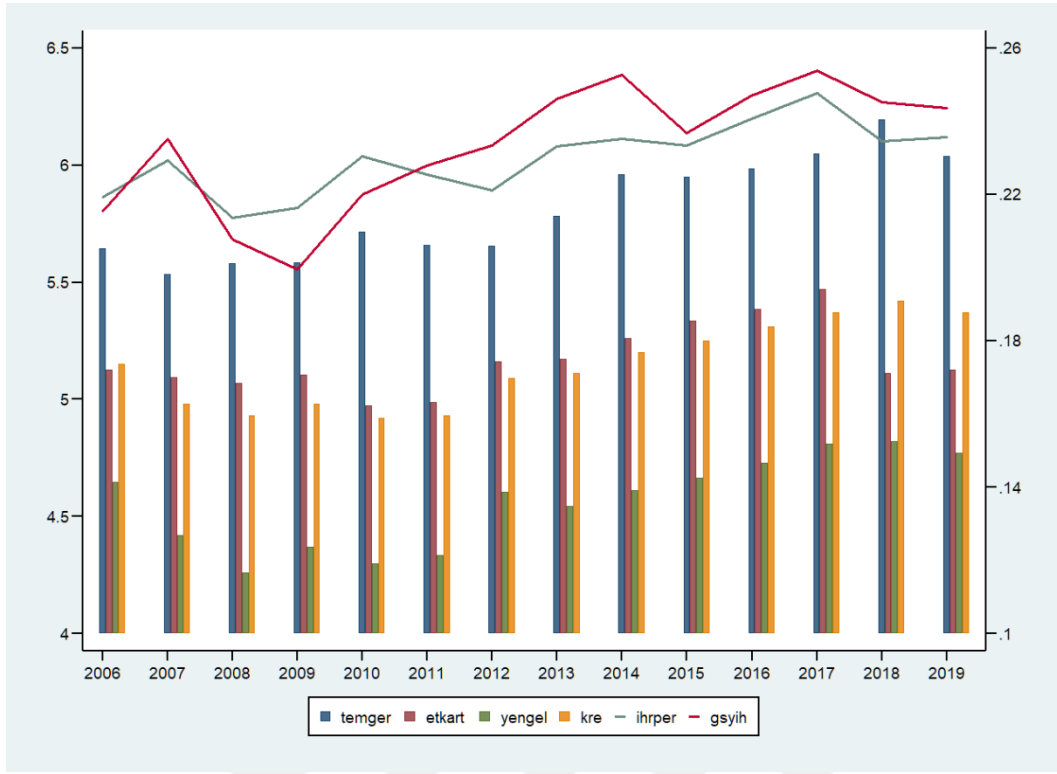
Slovenya'nın Değişkenler Özelinde Durumu

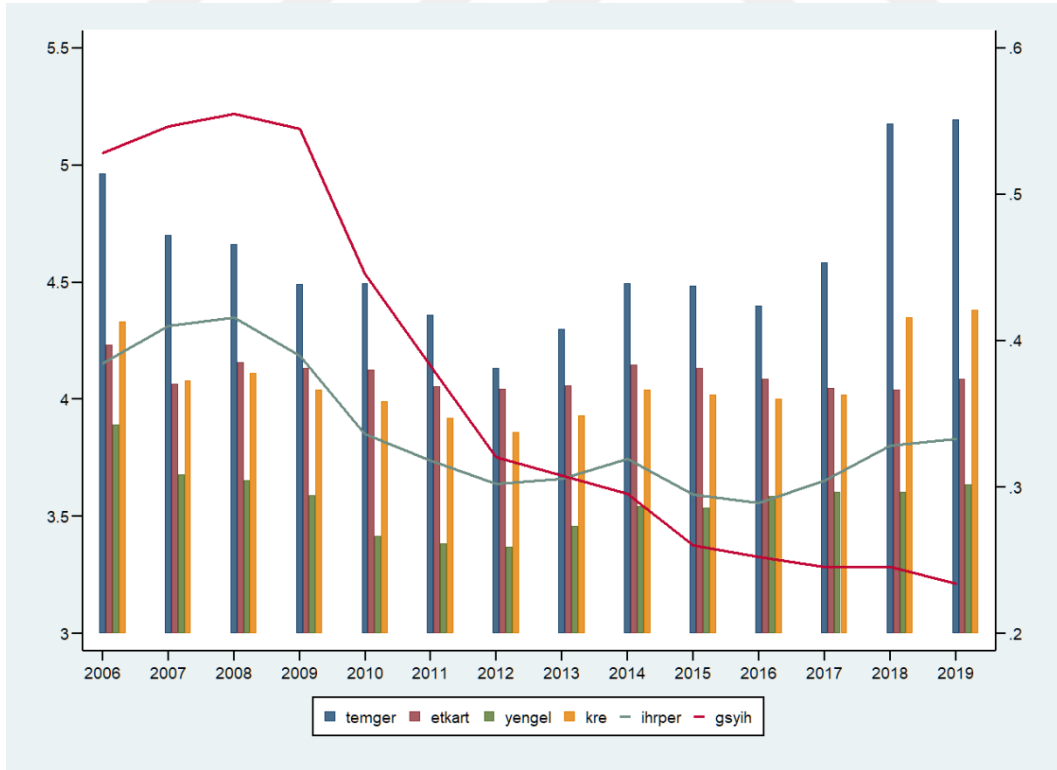
Türkiye'nin Değişkenler Özelinde Durumu

Yeni Zelanda'nın Değişkenler Özelinde Durumu

Yunanistan'ın Değişkenler Özelinde Durumu

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : İpek KURT
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Uzmanlık Alanı : Uluslararası Ticaret

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Uluslararası Ticaret	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2014
Y. Lisans	Uluslararası Ticaret ve Finans	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2016

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğr. Gör.	Artvin Çoruh Üniversitesi	2017-Devam
Arş. Gör.	İstanbul Gelişim Üniversitesi	2016-2017

Eserler :

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1. Öztürk, F. ve Kurt, İ. (2023). Küresel Rekabet Gücü ve İhracat Performansı İlişkisi: OECD Ülkeleri Örneği. Fiscaeconomia, 7(2), 1291-1308. DOI:10.25295/fsecon.1245901

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1.....

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.....

G. Diğer yayınlar: *(Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)*

G1.....

